

**Речник —
справочник
на пропагандиста
и агитатора**

Речник –
справочник
на
пропагандиста
и агитатора

Партиздат • София 1977

Авторски колектив
на изданието на руски език:

Бабич, Ю. П., Балдин, Л. В., Веселов, Н. А., Гилязитдинов, Д. М., Жалина, Е. А., Качанов, В. А., Крестостурян, Н. Г., Сизранцев, В. Т., (ръководител), Суров, В. С., Чернов, Н. М.

Автори-съставители
на българските материали:

Тодор Ганчев — ръководител (раздел IV), Георги Бърдаров (раздел III), Яфа Казанджиев (раздел I и II)

Краткий словарь — справочник
политинформатора и агитатора
Изд. 2-е, доп. и преработ.
М. Политиздат, 1974

ЗКБ

Краткият речник-справочник на пропагандиста и агитатора, който издателството на Българската комунистическа партия предлага на читателите е допълнен и осъвременен превод на второто издание на Справочника, издаден от Политиздат — Москва през 1974 г. Изминалият период от три години бе извънредно богат на крупни политически събития, между които се открояват Двадесет и петият конгрес на КПСС и проведените конгреси на комунистическите партии в повечето братски страни, включително и Единадесетият конгрес на БКП. Важните политически събития, измененията, които настъпиха през тези години, наложиха преработката на много теми от съветското издание, а така също въвеждането на голям брой нови термини. Особено внимание бе отделено на разработването на редица понятия, които представляват голям интерес за българския читател, тъй като разкриват основните проблеми, в решаването на които е съсредоточено вниманието на партията и целия народ в изпълнените решенията на Единадесетия конгрес и реализирането на издигнатия от него лозунг „Ефективност и качество — качество и ефективност“.

Речник-справочникът съдържа четири раздела: „политически живот“, „икономика“, „идеологически проблеми“ и „международни отношения“. Той е предназначен да помогне на многобройните кадри на партията и обществените организации и на първо място на пропагандистите, агитаторите и докладчиците в осъществяването на тяхната работа за разясняване на вътрешните и международните проблеми на страната, „на въпросите на комунистическото строителство в СССР и на изграждането на социализма в НР България, за повишаване на трудовата и общественно-политическа активност на трудещите се в нашата страна. В съответствие с линията на БКП за всеобхватно сближаване и интегри-

ране на НР България със Съветския съюз, в справочника заемат голямо място проблемите на комунистическото строителство и на мирната външна политика на Съветския съюз.

Различните понятия в речника са разработени и подредени по азбучен ред в отделните раздели. За улеснение на читателите, в края на речника е даден списък (азбучник) на всички основни понятия, които са разработени. Там подреждането е по азбучен ред, независимо от разположението на разработките в различните раздели.

Фактическият материал е даден според състоянието на 30 май 1977 година.

От съставителите

РАЗДЕЛ ПЪРВИ

ПОЛИТИЧЕСКИ ЖИВОТ

АВТОРИТЕТ — опитен, влиятелен, признат колектив от хора или изтъкнатата личност, специализирана в дадена област, ползваща се със заслужено уважение.

В. И. Ленин поставя А. на Комунистическата партия, на нейния колективен ръководен център — Централния комитет, над А. на отделната личност. Той счита колективността на ръководството за най-важно средство против възникването на култ към личността и на субективизма. Това има изключително важно значение за строгото съблюдаване на ленинските норми на партийен живот и на принципа за колективност в ръководството, за повишаване на А. на ЦК на партията, за възпитаване на кадрите в дух на партийност.

Марксизмът-ленинизмът учи, че историята е творчество на народните маси. Но тази постановка на марксизма не означава отричане ролята на А. на личността. Като подчертава, че класите се ръководят от политически партии, В. И. Ленин отбелязва, че „политическите партии, по правило, се управляват от повече или по-малко устойчиви групи от най-авторитетните, влиятелните, опитните, избрани на най-отговорните длъжности лица, наречани водачи.“ (Т. 31, с. 26.).

Ролята на изтъкнатите прогресивни дейци се основава на това, че те правилно разбират обективните закони на развитието, задачите на прогресивната класа, съотношението на класовите сили и как да се изменят съществуващите условия. Техният авторитет е завоюван с упорит труд, с дълбоко познаване на работата, с безкорисно служене на народа, на Комунистическата партия.

Без да отрича и принижва А. на ръководните кадри — партийни, стопански и административни — БКП проявява към тях все по-нарастващи изисквания. Другарят Т. Жив-

ков подчертава „Партията и напред ще обгражда кадрите с доверие и уважение, ще укрепва тяхното самочувствие и техния авторитет. Доверието и уважението обаче са неотделими от личната отговорност на кадрите за поверената им работа. Те се завоюват и поддържат с цялостната дейност, а не се дават веднъж завинаги, не са „зестра“ за минали заслуги.“ (Отчет на ЦК на БКП за периода между Десетия и Единадесетия конгрес и предстоящите задачи. С., 1976, с. 98.)

АДМИНИСТРАЦИЯ — 1) в широк смисъл — цялата дейност на държавата за управлението на икономическото, социално-културното и административно-политическото строителство; 2) в тесен смисъл — лица, които ръководят предприятия или учреждение (директор на предприятие и неговите заместници, ръководител на учреждение, ректор на висше учебно заведение и неговите заместници и т. н.) при широко участие на обществените организации и целия трудов колектив.

В своята дейност А. е задължена стриктно да спазва законите на страната, като се ръководи от общата политическа линия и решенията на БКП, чиято ръководна роля е конституционно призната. Правото на контрол (в рамките, предвидени от Устава на партията) над административните и стопанските ръководства регулира отношенията между първичните партийни организации и А. във връзка с управлението на производството, научната и другите сфери на обществения живот. В материалите на Единадесетия конгрес на БКП изрично се подчертава значението на контрола за изпълнение на взетите решения. „Да се разшири обхватът и да се повиши високостта в работата на държавния и народния контрол — това е едната страна на въпроса. Другата — това е партийният контрол върху държавните, стопанските и обществените органи, които следва да отстраняват констатираните слабости и нередности.“ (Т. Живков, Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес, с. 96.)

Юлският пленум на ЦК на БКП (1976) постави високи изисквания за усъвършенстване на управленческия процес. Социалистическата демокрация изисква ефективно управление, което налага да се премахва многозвонността, да се отстраняват всички излишни и дублиращи се звена и служители, защото излишните звена порождават държавния паразитизъм, съединен с бюрократичното извращаване на

държавните функции. Задължително условие за осъществяване девиза на седмата петилетка „Ефективност и качество“ е оптимизирането на административния апарат.

АКТИВ (партийни, комсомолски, профсъюzeni, стопански, отечественофронтovski) — това са най-дейните и способни представители на Комунистическата партия и на целия народ, които на обществени начала водят активна политическа, организаторска и идеологическа работа за осъществяване на партийната политика.

В партийния А. се включват избраните в ръководните органи на партийните организации, съгрудниците в нещатните отдели, съвети, комисии към партийните комитети и организации, нещатните кореспонденти на печата, радиото и телевизията, пропагандистите, политинформаторите, агитаторите и др.

В комсомолския А. се включват всички избрани на конгресите, конференциите и събранията членове на комсомолските ръководства, ръководствата на клубовете по интереси, а също така лекторите, пропагандистите, агитаторите, пионерските ръководители, работническите и селските кореспонденти на комсомолския печат.

Профсъюзен А. са членовете на ръководните органи на профсъюзите, на профкомитетите и профгрупите, доброволните обществени инспектори по охраната на труда. Профсъюзният А. има големи задачи в стопанското и културното строителство, в организирането и ръководенето на социалистическото съревнование, в решаването проблемите на трудовите хора в малките социални групи.

Огромна е армията на избраните чрез пряко гласуване представители на народа в управлението на страната — народни представители, депутати в окръжните, градските, районните и общинските народни съвети, съдебни заседатели. Многоброен А. е привлечен в постоянните комисии на народните съвети и в органите с обществено-държавен статут — комисииите за държавен и народен контрол, съветите за култура от всички равнища. Всички те представляват А. на държавните организации.

Действена форма за участие на работниците в управлението на производството са стопанските съвети на предприятията. Те участвуват в обсъждането и решаването на основните социално-икономически проблеми на трудовите колективи. За решаване на задачите, поставени от партията, съдействуват и активистите на научно-техническите съюзи.

участниците в икономическите съвети и конструкторските бюра на обществени начала. В последните години с успех работят клубове на орденоносците, на наставниците, на майсторите.

Освен избраните в ръководствата на организациите и дом-съветите отечественофронтовският А. включва представителите на населението от кварталите в органите за народен контрол и търговията и услугите. Хиляди граждани са привлечени в доброволните отряди за съдействие на Народната милиция, в другарските съдилища, като доброволни сътрудници на КАТ. Голяма и полезна работа извършват активистите на Българския червен кръст.

Наличието на многохиляден актив, който влага силите си във всички области на стопанския, обществения и културния живот на страната, свидетелствува за високо равнище на социалистическата демокрация.

АПРИЛСКА ЛИНИЯ — линия, начертана с решенията на Априлския пленум на ЦК на БКП (1956 г.). Априлският пленум е едно от най-крупните събития в нашето съвременно развитие. Той сложи началото на един действителен прелом в живота на партията и страната.

„Динамично развитие на цялото стопанство, индустриализация на страната с ускорени темпове, интензификация и специализация на селското стопанство, разгръщане на вътрешнопартийната и социалистическата демокрация, преодоляване сковаността и създаване на творческа атмосфера във всеотдаенния живот на страната, издигане жизненото равнище на народа, активна външна политика, непрекъснато разширяващо се всеотдаенно сътрудничество със Съветския съюз и другите социалистически страни — ето това характеризира етапа след Априлския пленум 1956 г., етап на големи усилия и големи победи.“ (Т. Живков, Избр. съч. Т. 18, с. 216—217.)

Историческа заслуга на Априлския пленум е, че създаде ведра политическа атмосфера в партията и държавата. Централният комитет сплоти около партийната линия кадрите от различни поколения. Преодолени бяха прекомерният централизъм и ведомственост, елементите на догматизъм и сектантство. Много усилия бяха положени за възстановяване ленинските норми на партийен живот, за усъвършенстване на стила и методите в партийната работа, за издигане на нейното научно равнище и повишаване ефективността ѝ. БКП укрепил своите връзки и засилл единдействието

си с БЗНС. Преодолени бяха елементите на подценяване на обществените организации. Специално внимание беше обърнато на разгръщането на социалистическата демокрация, за строго спазване на социалистическата законност.

Няма сектор в материалния и духовния живот, който да не е изпитал творческата сила и тласъка на А. л. Цели области и отрасли с ключово значение са рождба на А. л. Двадесетилетието след април 1956 г. е време на изключителни политически, идеологически и международни успехи на НРБ. Всичко, което партията предприе и осъществи в двадесетилетието, когато се провеждаше ленинската априлска линия на партията в областта на икономиката, на науката и техническия прогрес, на обществените отношения, е пряко свързано с нейната социална политика. Разчупването на скованите рамки на догматизма и сплотяването върху ясни класово-партийни позиции всички труженници на духовната култура е резултат от А. л. на идеологическия фронт.

След Априлския пленум ЦК разшири и активизира многостранните внешнеполитически връзки на партията и страната. Юлският пленум (1973 г.) разработи и конкретизира А. л. в това отношение. Нашата страна е активен член на СИВ и съдейства за изпълнението на Комплексната програма за социалистическа икономическа интеграция, за укрепване на Варшавския договор. БКП участва активно в живота на международното комунистическо и работническо движение, дава своя принос за укрепване на неговото единство и по-нататъшното му развитие.

БОРБА С БЮРОКРАТИЗМА — решително преодоляване на чуждите на социализма отживелици от експлоататорския строй в управлението — формализъм, канцеларщина, пренебрежително отношение към нуждите на трудещите се.

В речта си пред Народното събрание (25. XII. 1945 г.) Георги Димитров анализира характера на народнодемократичната държава, посочва новите обществени сили, които поемат държавния апарат. Той поставя като първа задача да се очистят авгиевите обори на разбитата бюрократична машина — „всичко гнило, което е напластявано в продължение на десетилетия в държавния апарат и в нашия обществен, стопански и културен живот. Редно звена в държавната машина са ръждясали и не отговарят на нуждите на новото време и новите задачи. Дълбоки са корените на бюрократизма и корупцията, наследени от миналото, които ще трябва да бъдат отрязани.“ (Т. II, с. 391). Димит-

ров многократно се връща към необходимостта да се води безпощадна борба против „Бюрократичното отношение към службата и към работата ... във всяко министерство, във всяко ведомство, във всяко учреждение, та чак до някои селски кметове, които не е ясно как са станали също бюрократи.“ (Т. 13, с. 189.) Той заклейми съществуващото „чиновническо, грубо, бездушно отношение към по-низшите служители и към гражданите“. Нарича бюрократизма „стоглава хидра“, която „убива всяко живо дело“, престъпление за което вишният служител трябва да бъде не само уволнен, но и предаван на съд. (Т. 13, с. 190, 191.)

В наши дни формите и проявите на бюрократизма са се изменили, но той продължава да бъде обществено зло. Борбата против държавния паразитизъм, раздуването на държавния апарат с излишни и дублиращи се звена, против бюрократичното изграждане на държавните функции има голяма актуалност. „Глазната насока в развитието на социалистическата държава е востояното разгръщане и усъвършенствуване на демокрацията, активното участие на трудещите се в управлението на държавата, на стопанското и културното строителство, в подобряването на работата на държавния апарат и засилването на народния контрол в неговата дейност.“ (Програма на БКП, с. 94.)

В доклада си пред Единадесетия конгрес на партията др. Т. Живков изтъкна, че всяка раздута управленческа система неминуемо се бюрократизира и не осигурява рентабилно и ефективно ръководство. „Стремежът е социалното управление да се опрости и поевтини и да се повишат компетентността, оперативността и ефективността на управленческата дейност. Не бива никога да се забравя, че главното в социалното управление е и ще бъде управлението на хората и трудовите колективи.“ (с. 72.)

БЪЛГАРСКА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ (БКП) — член отряд на работническата класа и всепризнат ръководител на народа в борбата за социализъм и комунизъм, висша форма на политическа организация, ръководна и управляваща сила в социалистическото строителство. В партията са организирани на доброволни начала най-съзнателните представители на работниците, селяните-кооператори и народната интелигенция. Партията създава организирани, планомерни и научнообосновани характер на борбата и творчеството на трудещите се за достигане на крайната цел — победата на комунизма.

БКП се ръководи от Програма и Устав, нени върховен орган е конгресът. Във времето между конгресите Централният комитет ръководи партията съгласно ленинските принципи и норми на партнен живот. Идейното и организационното единство, сплотеността на партийните редове и съзнателната дисциплина са нерушим закон за БКП. Партията винаги е виждала във връзките си с трудещите се непрекъсващ извор на своята сила и жизнелюбие.

Учредена на Бузлуджанския конгрес (1891 г.), марксистката партия на българската работническа класа израсна в безпощадна борба с буржоазията и опортюнизма. Под влияние на Великата октомврийска социалистическа революция БРСДП (т. с.) възприе идеите на ленинизма и стана съоснователка на Третия комунистически интернационал. През 1919 г. партията се преименува в БКП. В периода на своето болшевизиране тя създаде и възглави съюза на работниците и селяните за борба против капиталистическото господство. Партията беше организаторът на Отечествения фронт — широка платформа за сплотяване на всички патриоти в борбата против фашизма, за национална независимост и социално освобождение. Опряна на победоносното настъпление на Съветската армия на Балканите, партията организира победното Деветосептемврийско въоръжено въстание, установи народнодемократичната власт — своеобразна форма на диктатурата на пролетариата. С безкористната помощ на СССР и в братско сътрудничество с всички социалистически страни беше ликвидиран капитализмът, осигурена бе победата на социалистическия обществен строй у нас. БКП — партията на работническата класа, която винаги е изразявала коренните интереси на всички трудещи се — спечели на своя страна огромното мнозинство от българския народ.

В резултат на засилването на социално-политическото и идейното единство на обществото БКП постепенно се превръща в авангард на народа, в партия на целия народ. *„Етапът на изграждане на развито социалистическо общество се характеризира с още по-голямо нарастване на ролята и значението на Комунистическата партия като ръководна и направляваща сила. Това е закономерен процес и се обуславя: от увеличаването на мащабите и сложността на социалистическото строителство; от ускоряването на социалните процеси под въздействието на бурно развиващата се научно-техническа революция, усложняването на обществените отношения и издигането на ролята на системата на*

социалното управление във функционирането на цялостната обществена система; от засилването на творческата активност на масите и по-нататъшното развитие на социалистическата демокрация; от растящото значение на теорията на научния комунизъм, обобщаването на новата практика в големите задачи на комунистическото възпитание на народа; от класовата борба между социализма и капитализма на световната арена; от необходимостта да се изработва вярна линия в международните отношения и от интернационалната отговорност на нашата социалистическа държава." (Програма на БКП, с. 111.)

Перспективите на нашия път към комунизма неизменно се осъществяват, защото Благоевско-Димитровската партия води народа ни. Защото я следват трудещите се от града и селото, които с доверие и любов отговарят на безпределната преданост на Комунистическата партия на народните интереси.

БЪЛГАРСКИ ЗЕМЕДЕЛСКИ НАРОДЕН СЪЮЗ — една от най-старите демократични селски организации в Европа. Основан в началото на века (март 1900 г.), още от първите години на своето съществуване БЗНС поема пътя на борба против потисничеството на реакционната буржоазия, в защита на трудовото селячество. Той е единствената некомунистическа партия, която открито се обявява против монархията и нейната антинародна политика, против господството на чуждия капитал и социалния гнет.

Под въздействието на Великата октомврийска революция, когато БКП започва да преодолява погрешните си възгледи за значението на работническо-селския съюз, беше намерен общ език и осъществени съзместни действия с БЗНС в борбата против едрия капитал и монархизма. Извлекли дълбока поука от ударите на фашизма и поражението на Септемврийското въстание, комунистите и здравите сили на Земеделския съюз все по-тясно се слотяхат под знамето на Единния фронт.

В годините на Втората световна война прогресивните сили на БЗНС се вляха в редовете на Отечествения фронт. След победата на социалистическата революция, изкованото в огъня на антифашистката борба единство на комунисти и земеделци става важен фактор за заздравяване на пародната власт и за изграждане на социализма.

БЗНС активно съдействува за осъществяването на външната политика на НРБ — политика на дружба, взаимно

разбирателство и сътрудничество между народите, за европейска сигурност, в подкрепа на силите, борещи се за мир, демокрация и социален прогрес. Особено полезни за нашата страна и за делото на социализма са приятелските връзки, които БЗНС установи и поддържа с близо 50 селски и сродни на тях партии и организации от всички краища на света. Разширявайки сътрудничеството си с ръководства и дейци на аграрни партии и прогресивни международни движения, БЗНС помага да се популяризират успехите на социалистическа България, да се разширяват нейните икономически и културни отношения с други страни, да се сплотяват демократичните и революционните сили в борбата против империализма.

БЪЛГАРСКА НАРОДНА АРМИЯ. В програмната декларация, приета от Първия конгрес на БКП (1919 г.), се казва, че партията ще се бори за „образуване на Червена армия“. Декларацията определя победата на пролетарската революция като резултат на „обезоръжаването на буржоазията и въоръжаването на революционните класи“. Докато партията води трудещите се на борба за освобождение от игото на капитализма, едрата буржоазия и монархическата класа се стремят да установят фашистка диктатура. В тази обстановка през декември 1920 г. започва да излиза в. „Народна армия“ — орган на ЦК на БКП с главен редактор Коста Янков. При Централния комитет се създава „Върховна военно-революционна колегия“, изграждат се нелегални организации от войници и офицери. В дните на Септемврийското въстание (1923 г.) се създават първите единици на революционната армия, формирани в отделения, взводове, роты и дружини. Затова денят на избухването на въстанието — 23-септември, е приет за боен празник на БНА.

В условията на дълбока нелегалност и брутален фашистки терор партията не прекъсва своята работа в армията. Въпреки масовите арести и разстрели, въпреки репресните на зловещия РО—2 (разузнавателен отдел за борба против комунизма) в почти всички войсковы подразделения са изградени ремсовы организации и партийни ядра, от казармите се изнасят оръжия и боеприпаси, на страната на партизаните преминават отделни въоръжени войници и цели войсковы части. В Деветосептемврийското въстание участвуват много войсковы подразделения, повсеместно се изграждат войнички комитети на Отчествения фронт. Огромно значение за преустройството на армията има вливането в нейните ре-

дове на доброволните гвардейски части, съставени от партизани, членове на бойните групи и други участници в съпротивата, както и учредяването на помощник-командирския институт. Веднага след Девети септември БНА се включва във войната против фашистка Германия и в състава на Трети украински фронт води боеве до победния завършек на войната.

Днес БНА е страж на социалистическата ни родина, бранител на завоеванията на трудовите хора. Тя се строи на основата на социалистическата съзнателност, на патриотизма и пролетарския интернационализъм. Партийните организации в БНА провеждат партийната политика, сплотяват бойците и командирите около БКП, възпитават ги в дух на беззаветна преданост към социалистическата родина, на вяроност към народа, мъжество, храброст, самоотверженост и героизъм, на дружба със Съветската армия и братските армии на социалистическите страни, грижат се за укрепване на единоначалието и на военната дисциплина, мобилизират личния състав за изпълнение на задачите, свързани с бойната и политическата подготовка, за овладяване на техниката и оръжието, за безупречно изпълнение на своя дълг, на заповедите и разпорежданията на командувачето.

БНА е не само надежден защитник на нашата страна, но заедно със Съветската армия и армиите на другите социалистически страни участнички във Варшавския договор е опора на мира на цялата планета.

ВЕЛИКАТА ОКТОМВРИЙСКА СОЦИАЛИСТИЧЕСКА РЕВОЛЮЦИЯ е първата в историята на човечеството победоносна социалистическа революция — начало на епохата на прехода от капитализма към социализма. Ръководейки се от ленинската теория за социалистическата революция, работническата класа на Русия в съюз с трудовите селяни, начело с комунистическата партия на 7 ноември (25 октомври) 1917 г. извърши пролетарската революция. При подготовката и провеждането на В. о. с. р. беше използван опитът на първата руска революция (1905—1907 г.). Комунистическата партия обедини в единен революционен поток социалистическата борба на работническата класа против помещическия гнет, националноосвободителната борба на поробените народи за национално и социално освобождение, борбата на всички трудещи се за прекратяване на кръвополитната война. Главни движещи сили на В. о. с. р. са

работническата класа и трудовите селяни, ръководени от работническата класа. Вдъхновител и боеви организатор на Октомврийската революция е Комунистическата партия, начело с нейния гениален вожд В. И. Ленин.

В. о. с. р. коренно се различава от всички предшестващи я революции. Тя започва с победоносното Октомврийско въоръжено въстание, установило в страната диктатура на пролетарната в съветска форма, предава основните средства за производство на трудещите се, ликвидира експлоаторските класи и експлоатацията на човек от човека, осъществява коренни социално-икономически преобразования.

Огромно е международното значение на В. о. с. р. Тя сложи началото на социалистическите революции, на националноосвободителните революции, на общата криза на капитализма. Опитът на В. о. с. р. се ползва от работническата класа и трудещите се от всички страни в тяхната борба за социално освобождение, за победа на социализма.

Българската работническа класа и нейният авангард — партията на тесните социалисти, приветствуваха В. о. с. р. и в тежките години на блокада и интервенция се обявиха в защита на младата съветска република. Под влиянието на В. о. с. р. се извършва болшевиизацията на БРСДП (т. с.) и тя става една от партиите, основателки на Третия комунистически интернационал.

В решението на Политбюро на ЦК на БКП за чествуване на 60-годишнината на Великата октомврийска социалистическа революция се оценява нейното историческо значение. „За шест десетилетия съветската страна измина път, равен на столетия. Първи извършил победоносната пролетарска революция, съветският народ пръв изгради развито социалистическо общество. Това днес е най-висшето достижение на социалния прогрес, историческото предимство на комунизма. Неговите огромни завоевания в комунистическото строителство са вдъхновяващ пример за всички народи, убедително доказателство за несравнимите предимства на реалния социализъм, на социалистическия начин на живот.“ (с. 6—7.)

ВСЕСЪЮЗЕН ЛЕНИНСКИ КОМУНИСТИЧЕСКИ СЪЮЗ НА МЛАДЕЖТА (ВЛКМС) — самодейна обществена организация, обединяваща в своите редици най-добрата част на съветската младеж. Създаден по указание на В. И. Ленин през 1918 г., комсомолът е активен помощник и резерв на КПСС, работещ под нейно ръководство. Във ВЛКМС членуват 35

младежи и девойки. КПСС постоянно попълва своите редове с млади работници, селяни и специалисти, израснали и възпитани във ВЛКМС.

В условията на строителството на комунизма все повече нараства ролята и значението на комсомола, разширяват се неговите задачи в областта на труда, ученето, отдиha и бита на младежта, повишава се неговата общественно-политическа активност. Централна задача на ВЛКМС е възпитанието на младежта в дух на комунистическа идейност, на съветски патриотизъм, интернационализъм, висока организираност и дисциплинираност. Той широко пропагандира сред младежта достиженията и преимуществата на социалистическия строй, като се стреми да превърне всеки млад човек в активен строител на новото общество. Комсомолът участва всеотдайно в създаването на материално-техническата база на комунизма, в стопанското и културното строителство.

Комсомолът е призван да използва всички възможности на социализма за всеотдайното развитие на младото поколение, като съединява ученето и възпитанието с практическото участие на младежта в комунистическото строителство. Конкретни дела на комсомола са комсомолските строителни обекти, конкурсите за високо майсторство, студентските строителни отряди, младежките производствени бригади, лагерите за труд и отдиh.

ВЛКМС винаги е бил и си остава пример и съкровищница на чеден опит за Димитровския комунистически младежки съюз.

ВЪОРЪЖЕНИТЕ СИЛИ НА СССР са създадени в резултат на победата на Великата октомврийска социалистическа революция за защита на социалистическите завоевания на работниците и на всички трудещи се. Те коренно се различават от армиите на капиталистическите страни, защото тяхна основа са социалистическата съзнателност, патриотизмът и пролетарският интернационализъм. Създаването им е свързано с името на В. И. Ленин. На 15 (28) януари 1918 г. Ленин подписва декрета на Съвета на народните комисари за организиране на Работническо-селска червена армия (РККА), а на 29 януари (11 февруари) — на Работническо-селския червен флот (РККФ).

Отрядите на Червената гвардия и революционните части и подразделения от старата армия стават ядрото на В. с. на СССР. За рожден ден на Червената армия се счита 23 февруари 1918 г., когато току-що сформираният младежки спе-

челва край Псков първата си победа над германските завоеватели.

Дълго е славен е бойният път на В. с. на СССР. Те разгромиха войските на интервентите и на белогвардейците и отстояха завоеванията на Октомври. Мощната тежка и военна промишленост, създадена в годините на първите петилетки, даде възможност Съветската армия да бъде реорганизирана в техническо отношение и да бъде наситена с нова бойна техника. По време на Великата отечествена война 1941—1945 г. В. с. на СССР се развиват в количествено и в качествено отношение. Те защитиха независимостта на родината си, първата в света социалистическа република. В. с. на СССР са главната сила в разгрома на фашистка Германия и милитаристична Япония.

Сега В. с. на СССР се намират на нов етап на своето развитие. Големите успехи в развитието на икономиката, науката и техниката дадоха възможност да бъдат осъществени коренни изменения във въоръжаването и техническото осигуряване, в организационната структура и способите на въоръжена борба.

Съвременните въоръжени сили се състоят от различни видове войски: сухопътни, ракетни със стратегическо назначение, противовъздушна отбрана, военновъздушни сили и военноморски флот. Във всеки вид въоръжени сили има родове и специални войски, обединени организационно в подразделения, части и съединения. В състава на В. с. на СССР влизат и гранични и вътрешни войски.

В. с. на СССР имат единна система за организация, комплектуване и централизирано управление; единни принципи за обучение и възпитание на личния състав и за подготовката на командни кадри; еднакъв ред за премнаване на службата от редовия, сержантския и офицерския състав.

Главен източник на непобедимостта на В. с. на СССР е партийното ръководство, което се осъществява чрез военните съвети, командирите-единоначалници, политическите органи и партийните организации.

В. с. на СССР играят първостепенна роля за осигуряване на мирния съзидателен труд на съветския народ за изпълнение на Програмата за строителство на комунизма. С великата си освободителна мисия по време на Втората световна война В. с. на СССР спечелиха огромен авторитет и любовта на народите, борещи се против фашизма и за национална независимост. Те са могъща опора на миролюбивите

сили в света, страж на революционните завоевания на социалистическата общност.

В речта си при връчването на медала „Златна звезда“ на града-герой Тула (в. „Работническо дело“, 19. I. 1977 г.) Л. И. Брежнев каза „От името на партията и на целия народ заявявам: нашата страна никога няма да тръгне по пътя на атресията, никога няма да вдигне меч срещу други народи.“ Но той подчерта и другото: „Естествено, ние усъвършенствуваме отбраната. Иначе и не може да бъде. Ние никога не сме изоставяли, няма да изоставим сигурността на своята страна, сигурността на нашите съюзници.“

ВЪРХОВЕН СЪВЕТ НА СССР — висш представителен орган на държавната власт. Избира се чрез тайно гласуване на всеобщи, преки избори, в които имат право да участват всички граждани на Съветския съюз, навършили 18 години. Мандатът му има 4-годишен срок. Сред 1517 депутати, избрани на последните избори, 481 са работници и 282 колхозници. Това е повече от половината от общия състав. В. с. на СССР се състои от две разноправни палати: Съвет на Съюза, който изразява интересите на целия съветски народ, и Съвет на националностите, изразяващ специфичните интереси на националностите. В сега действащия В. с. са избрани представители на 62 националности.

Законодателната власт в Съветския съюз принадлежи изключително на В. с. Той осъществява всички права на Съюза на съветските социалистически републики, доколкото те не влизат в компетенциите на подотчетните му органи — Президиума на В. с. на СССР, Министерския съвет на СССР и съюзните министерства. Като носител на властта на трудещите се от града и селото в цялата ѝ пълнота В. с. избира Президиум на В. с. на СССР, съставя Министерски съвет, избира Върховен съд, назначава генерален прокурор на СССР. Тези органи са подотчетни за своята дейност пред Върховния съвет.

Сесията на В. с. на СССР се свикват по инициатива на Президиума на В. с. или по искане на една от съюзните републики. На сесията се обсъждат въпроси на вътрешния и външнополитическия живот, приемат се закони, постановления, декларации и други актове, в които е изразена волята на съветския народ.

ВЪТРЕШНОПАРТИЙНА ДЕМОКРАЦИЯ — участие непосредствено или чрез избрани представители на всички комунисти в управлението на партийната дейност, в изработва-

лете на партийната политика и във формирането на ръководните партийни органи. „Българската комунистическа партия се гради и развива своята дейност върху принципа на демократическия централизъм, строго спазвае ленинските норми на партийен живот и ленинските принципи на ръководство. Тя неотклонно прилага колективността в ръководството и метода на критиката и самокритиката, всестранно развива вътрешнопартийната демокрация.“ (Устав на БКП, с. 11). Това уставно положение е основа на вътрешнопартийния живот на БКП.

Марксистко-ленинската партия е немислима без В. д., нейната сила е в съзнателната активност на партийните маси. Но високата активност на комунистите е възможна само когато членовете на партията са стопани в своите организации, когато сами обсъждат и решават всички въпроси, включително формирането на своите ръководни органи. Само в обстановката на В. д. е възможно комунистите да се възпитават като активни бойци на партията, да се осигурят тяхното дейно и съзнателно участие в изработването на най-важните партийни решения и за осъществяването им в живота.

В Програмата на БКП е записано: „Ленинският принцип на демократическия централизъм изисква едновременно с развитието на вътрешнопартийната демокрация максимално да се укрепва дисциплината в партията, нейното идейно и организационно единство. Пълна демокрация, свобода на мненията и критиката при обсъждане на всички въпроси, желязна, съзнателна дисциплина и единство на действията, след като е взето решение с мнозинство, точното изпълнение на решенията на висшестоящите изборни органи — такъв е неотменимият закон на партийния живот, задължителен за всички комунисти. Където и да работят и какъвто и пост да заемат.“ (с. 114.)

ДВИЖЕНИЕ ЗА БЪЛГАРО-СЪВЕТСКА ДРУЖБА — всенародно движение, основаващо се на общността на стремежите и целите в социалистическото и комунистическото строителство: на пролетарския интернационализъм и увличащия пример на първата в света свободна държава на работниците и селяните; на вековната традиция на любов, културни връзки и всестранно сътрудничество между Русия и България.

Първите дружества за българо-съветска дружба са създадени в края на 30-те години. В тях спонтанно влизат работници, служители, студенти, ученици, хора от различни обще-

ствени среди. През 1940 г. предложението за сключване на пакт за ненападение и взаимна помощ със СССР е подкрепено с подписите под хиляди петиции, с писма, телеграми, с делегации, с позивите, залезли градовете и селата на България. Изразената с огромна сила воля на народа остава в историята под името Соболева акция. Тогава Вапцаров написва в своята „Селска хроника“ „една е лозунгът: Терорът долу! Съюз със СССР!“

След победата на Деветосептемврийското въстание Д. за б. с. д. се разгърна с нова сила. В приветствието си до Първия конгрес на Съюза на българо-съветските дружества (XI, 1943 г.) Георги Димитров формулира крилатата фраза „За българския народ дружбата със Съветския съюз е тъй жизнено необходима, както слънцето и въздухът за всяко живо същество.“ (Съч. Т. 12, с. 405.) Няколко месеца по-късно, когато е избран за негов почетен председател, той подчертава, че народната любов към двойния ни освободител не трябва да бъде само едно чувство. Необходими са усилията не на отделни комитети и дружества, на отделни обществени, политически и културни дейци, нужно е всенародно движение. (Съч. Т. 13, с. 115, 116.)

Реорганизацията на Съюза в Д. за б. с. д. беше извършена през февруари 1957 г., създаден беше Общонароден комитет, окръжни и местни съзети. В движението бяха включени цели колективи и организации. Опитът на Д. за б. с. д. има уникален характер и голямо обществено значение. В България е създадено първото цялостно завършено обществено-политическо движение. Комитетите за б. с. д. са негови обществени органи, които активно и всестранно съдействуват на партията и социалистическата държава за разширяване и укрепване дружбата и сътрудничеството със СССР. Юлският и Октомврийският пленуми на БКП и Декемврийският пленум на КПСС от 1973 г. определят характерните черти на движението на съвременния етап. Развитието и задълбочаването на братството, единомислието и единодействието с КПСС, курсът на всестранно сближаване на НРБ и СССР са програмна задача „една от главните движещи сили на нашето развитие, условие и гаранция за бъдещия възход на нашето социалистическо отечество.“ (Програма на БКП, с. 107.)

Общонародният и местните комитети на Д. за б. с. д. работят за: пропагандиране успехите на СССР в комунистическото строителство; изучаване, популяризиране и внедряване на чуждия съветски опит; навънучилищно изучаване на

руски език; актилизпране съвместната дейност с Дома на съветската наука и култура; сътрудничеството със Съюза на съветските дружества за дружба и културни връзки с чужбина и Дружеството за съветско-българска дружба; сътрудничеството с организациите за дружба със СССР в Европа, Латинска Америка, Азия и Африка.

ДЕКЕМВРИСКА ПРОГРАМА — комплексна програма за издигане жизненото равнище на народа, приета от Декемврийския пленум на ЦК на БКП (1972 г.).

Характерно за Д. п. е изискването да се осигурява такова задоволяване на растящите материални и културни потребности на народа, което да отговаря на научнообосновани норми за хранене, на рационални норми за задоволяване нуждите от жилища, облекло, обувки, от духовни и други потребности. Друга важна страна на Д. п. е обвързаността ѝ с развитието на производството и на страната като цяло. Декемврийският пленум обоснова извода, че постигането на определена степен на задоволяване на материалните и културните потребности на народа трябва да се утвърди като главна непосредствена задача на общественото производство, като изходен пункт при изработването на прогнозите и плановете за цялостното социално-икономическо развитие на страната.

Д. п. има дълготрайно значение. С крайните си цели и задачи тя очертава работата на партията и държавата през целия етап на зрялото социалистическо общество. Но това не означава, че тя е статична програма. При определени условия и за отделни периоди Д. п. трябва да се конкретизира, развива и усъвършенствува. Така Единадесетият конгрес направи равносметка за постигнатото в осъществяването на Д. п. и очерта предстоящите задачи. В тезисите за по-нататъшно изпълнение на Декемврийската програма за повишаване жизненото равнище на народа през седмата петилетка и до 1990 г. главната задача за следващите 15 години е формулирана така: „постигане на такава степен на комплексно задоволяване на материалните, духовните и социалните потребности на народа и потребностите от жизнена среда, която все по-пълно ще отговаря на зрялото социалистическо общество и ще осигурява по-нататъшно утвърждаване на социалистическия начин на живот, многостранно развитие на личността и усъвършенстване на производствените отношения.“ В единния план за общественое-икономическото развитие реализирането на тази задача е детайлизи-

рано: нарастване на номиналните и реалните доходи на населението в съответствие с постигнатото повишаване на производителността на труда; повишаване общото равнище на потреблението и усъвършенствуване на неговата структура, все по-пълно задоволяване платежоспособното търсене на населението с повече, по-качествени и разнообразни предмети за народно потребление; издигане комплексното обществено обслужване на съвременно равнище; развитие и задоволяване на потребностите от жизнена среда; по-нататъшно духовно израстване на социалистическия труженик; постепенно изравняване жизненото равнище на населението от селото и града; прогресивни структурни изменения в съотношението на работното и свободното време; непрекъснато повишаване грижите за отглеждане и възпитание на подрастващото поколение и за възрастните хора.

В условията на зрялото социалистическо общество създаването на предпоставки за развиването на по-висшите, духовните потребности — на потребностите, свързани с бързото развитие на жизнената среда при продължаващо абсолютно увеличение на материалните блага — е стратегическо направление на партийната социална политика.

ДЕМОКРАТИЧЕСКИ ЦЕНТРАЛИЗЪМ — ръководен принцип на организационното строителство на партията. Той предвижда: 1) изборност на всички ръководни органи на партията от долу до горе; 2) периодична отчетност на партийните органи пред своите партийни организации и пред висшестоящите органи; 3) строга партийна дисциплина и подчиняване малцинството на мнозинството; 4) безусловна задължителност на решенията на висшите органи за низшите.

На всички етапи от развитието на партията същността на Д. ц. си остава неизменна. С изменянето на обективните условия се развива само неговото конкретно съдържание, формите и рамките на приложението му.

Изборността на всички партийни органи и подотчетността на техните ръководители пред своите организации изразява демократичния характер на партията, на решаващата роля на партийните членове в ръководенето на партийните работи, на вътрешнопартийната демокрация. А единната за всички комунисти партийна дисциплина, подчиняването на волята и на решенията на мнозинството и задължителността на решенията на висшите партийни органи осигурява централизация на партийната работа и партийното ръководство.

Опитът на цялото международно комунистическо движе-

ние недвусмислено доказва, че силата и дееспособността на Комунистическата партия се определят до голяма степен от последователното и правилно прилагане принципите на демократичния централизъм. За марксистко-ленинската партия са еднакво вредни, както анархистичната разпуснатост, представяна за демокрация, така и бюрократичната централизация, спъваща инициативата и активността на комунистите.

Партийната програма и решенията на Десетия и Единадесетия конгрес на БКП разработват пътищата за изграждането на развитото социалистическо общество. През този етап се извършва и постепенното преминаване от държава на пролетарската диктатура към общонародна държава. „Главната линия в развитието на социалното управление е последователното разгръщане на социалистическата демокрация и непрекъснатото издигане научното равнище на управлението.“ (Програма на БКП, с. 93.)

При нарастването на ръководната и направляваща роля на партията, свързването на Д. ц. със социалистическата демокрация се превръща в насъщна необходимост. Принципът на Д. ц. се прилага и в другите политически и масови организации у нас. Решаващ фактор за разширяването на социалистическата демокрация е историческото развитие на работническата класа, нейното израстване и прогресивно структурно изменение. Социалистическата демокрация като особена политическа система се проявява двойко: от една страна, тя е пряк резултат от възходящото движение на обществото, от друга — необходимо условие за неговото ускорено развитие.

ДИКТАТУРА НА ПРОЛЕТАРИАТА — политическа власт на работническата класа под ръководството на марксистко-ленинската партия, установена при победата на социалистическата революция. Д. п. се характеризира с три основни черти: 1) ликвидране съпротивата на свалените класи, защита на социалистическата държава от външно нападение, интернационална солидарност с работниците и с националноосвободителното движение; 2) укрепване съюза на работническата класа с всички трудещи се; 3) използване на държавната власт за построяване на социалистическото общество. В Д. п. органически се съчетават насилствената, съзидателната и организаторската страна. Основна задача на Д. п. е построяването на новото социалистическо общество, неин външ принцип е съюзът на работническата класа със селяните и останалите трудещи се. Д. п. изразява коренните

интереси на масите и се използва за осъществяване на целите и задачите на работническата класа и целия трудов народ.

Държавата на диктатурата на пролетарната извършва редица вътрешни и външни функции — стопанско-организаторска, културно-възпитателна, смазване съпротивата на свалените от власт класи, отбрана на страната и т. н. Бидейки пасивна по отношение на експлоататорското малцинство, Д. п. осигурява истинска, широка и фактическа демокрация за трудещите се маси. В условията на Д. п. класовата борба продължава, приемайки нови форми. Д. п. може да получи най-различни форми — съветска в СССР, народнодемократична и др. Политическата власт на работническата класа се осъществява чрез система от организации (съвети, професионни комсомол и др.) при ръководната роля на Комунистическата партия. След построяването на развитото социалистическо общество Д. п., осъществявайки своите исторически задачи, прераства във всенародна държава. Държавата на Д. п. и всенародната държава са два етапа в развитието на социалистическата държава.

Изяснявайки коренните преобразования, извършени в България след Девети септември 1944 г., Георги Димитров направи дълбок анализ на настъпилите след Втората световна война промени в съотношението на класовите сили на международната арена и в нашата страна. Той талатливо прилата марксистко-ленинската теория за социалистическото строителство към конкретните условия у нас. В доклада си пред Петия конгрес на БКП Г. Димитров посочи, че държавната власт от оръдие в ръцете на капиталистическата класа за потискане на трудещите се се превърна „в инструмент за унищожаване на капитализма, за постепенното освобождение на трудещите се от всяка експлоатация“. Той подчертава „режимът на народната демокрация може и трябва в дадената историческа обстановка, както вече показва опитът, с успех да изпълнява функциите на диктатура на пролетарната“. (Г. Димитров, Съч. Т. 14, с. 272, 295.)

ДИМИТРОВСКИ КОМУНИСТИЧЕСКИ МЛАДЕЖКИ СЪЮЗ (ДКМС) — масова самодейна общественно-политическа организация на българската младеж, пръв помощник на партията в работата за комунистическото възпитание и всестранното развитие на младото поколение, за извличането му в социалистическото строителство, неин резерв и активен участник в целокупния живот на страната. ДКМС работи под

ръководството на Комунистическата партия. Комсомолските организации активно провеждат партийните директиви във всички области на социалистическото строителство. Работата на комсомолските органи, организации и дружества се насочва и контролира от съответните партийни комитети и организации. Дружествата на ДКМС имат право на широка инициатива за обсъждане и поставяне пред съответните партийни организации на всички въпроси, отнасящи се до подобряването на работата на предприятията, стопанските организации, учрежденията, учебните заведения, културните и научните институти, марксистко-ленинското и военно-патриотичното възпитание, младежкото техническо и научно творчество, художествената самодейност, физическата култура, спорта, туризма и пр.

ДКМС е наследник и продължител на богатото революционно наследство на СРСДМ, БКМС и РМС. Прогресивното младежко движение у нас се разви под грижите и ръководството на Комунистическата партия. От учредяването през 1912 г. на Съюза на работническата социалдемократическа младеж то ръководи борбата на работническата, селската и учащата се младеж в защита на насъщните и икономически, политически и културни интереси. Още след създаването си през 1919 г. Българският комунистически младежки съюз става активен отряд на Комунистическия интернационал на младежта (КИМ). През 1928 г. е създаден Работническият младежки съюз, легална изява на Комсомола. В навечерието на Втората световна война РМС поема цялото организационно и дейността на Комсомола. Разгръща огромна работа за съчетаване на легалните и масовите легални форми на борба. Ремиситите навлизат в масовите политически, профсъюзни, кооперативни, културни и спортни организации, дават тон на тяхната работа. През 1940 г. в РМС има 11 000 отчетени членове, 800 младежки членуват в Българския общ народен студентски съюз (БОНСС). Упорита и продължителна е борбата за самостоятелност на младежките организации, против поглъщането им от създадената по хитлеристки образец казионна организация „Браник“, за запазване на младежта от разложително влияние на фашистката идеология.

През декември 1947 г. младежките организации на партиите от Отчетния фронт — РМС, ЗМС, ССМ и младите радикали и злепа — създадоха единна младежка организация — СММ. През юли 1949 г. тя прие името на

ЗАБЕЛЯЗАНИ ПЕЧАТНИ ГРЕШКИ

<i>Стр.</i>	<i>Ред</i>	<i>Напечатано</i>	<i>Да се четe</i>	<i>Допускати от</i>
27	2 отдолу	звена	звенари	печатницата
27	3 отдолу	Отчетния фронт	Отечествения фронт	.

Речник -- справочник
на пропагандиста и агитатора

безсмъртния Димитров. Димитровска се нарече и пионерската организация „Септемврийче“.

Понастоящем ДКМС с успех изпълнява задачата, да се издигнат ролята и авторитетът на Комсомола в цялостния икономически, политически и културен живот на страната, той да бъде истински изразител на всестранните интереси и възжелания на българската младеж, да я мобилизира и вдъхновява в името на комунизма, за възхода на родината и защита на нейните социалистически завоевания.

ДРУЖБА МЕЖДУ НАРОДИТЕ НА СССР — икономическо, социално-политическо и културно сътрудничество на всички нации и народности на СССР в социалистическото и комунистическото строителство, основано на принципа на социалистическия интернационализъм и съветския патриотизъм. Отношенията на дружба и сътрудничество между нациите и народностите на Съветския съюз са изградени в съвместната революционна борба, в усилията за построяване на социализма, в боевете за защита на социалистическите завоевания. През сурова проверка премина дружбата между съветските народи в годините на Великата отечествена война, когато те се сражаваха героически и самоотворжено се трудеха в името на защитата на социалистическата си родина.

Дружбата между съветските народи е животворна движеща сила и един от важните фактори за успешното строителство на комунистическото общество. Тя се базира на принципите на социалистическия интернационализъм: свобода и равноправие на народите, взаимопомощ, съобразяване както с интересите на целия Съветски съюз, така и с интересите на всички съветски републики. Световната история още не познава такова нерушимо единство на интересите и целите, на волята и действията, такова духовно родство, доверие и взаимна грижа между десетки нации и народности, каквито постоянно се проявяват в братския съюз на съветските народи. В укрепването на тази дружба, в последователното осъществяване в живота на всички национална политика авангардна роля играят партийните организации в съюзните и автономните републики, в автономните области и националните окръзи.

Д. м. н. на СССР намери своето ярко възлъщение в създаването и развитието на Съюза на съветските социалистически републики. Укрепването и развитието на Д. м. н. на СССР доведе до възникването на такава историческа общ-

ност като съветския народ. В СССР живеят като дружно семейство над 100 нации и народности, обединени в 15 съюзни републики, в 20 автономни републики, 8 автономни области и 10 национални окръга. В Съветския съюз се извършва огромна работа за възпитаването на трудещите се в дух на съветски патриотизъм и гордост за социалистическата родина, за съветския народ, в дух на интернационализъм, непримиримост към всякакви прояви на национализъм, шовинизъм и национална ограниченост, в дух на уважение към всички народи и националности.

ДЪРЖАВНА ДИСЦИПЛИНА — установени правила за дейността на държавните органи в социалистическата държава. Д. д. предполага висока активност и отговорност у дейците, възкрателност и творческа инициатива, стремеж да се използват всички възможности в борбата за осъществяване на общодържавните задачи.

Изискванията на Д. д. се отнасят за различни области на държавната дейност и на държавните органи: планирането, финансирането, договорната дисциплина и т. н. Д. д. е тясно свързана с трудовата, а така също със социалистическата законност и правов ред. Нейно изискване и условие за осъществяването ѝ са: повишаване отговорността на кадрите за изпълнение на държавните планове и стриктно изпълнение на възложените задачи във всички звена на народностопанския механизъм; последователно осъществяване на ленинския принцип за лична отговорност за поръчаното дело; ясно определяне на обема и съотношението между правата и задълженията; усъвършенствуване структурата на управлението; борба с проявите на ведомственост и местничество.

Единадесетият конгрес още веднъж подчерта, че истинската социалистическа демокрация е невъзможна без съзнателна дисциплина, без висока организираност на общественото производство и на целия обществен живот. Както беше посочено на Юлския пленум (1976) на ЦК на БКП, възприетият от партията курс към високо качество и висока ефективност не е кампания, нито съвкупност от мероприятия, които се отнасят само за периода на седмата петилетка. Високо качество се иска не само в стопанската област, а в цялостното обществено-икономическо развитие на страната. Курсът към високо качество има не само икономическо, но и голямо политическо, идеологическо и социално значение.

ДЪРЖАВЕН КОМИТЕТ ЗА ПЛАНИРАНЕ — функционално централно ведомство, икономически щаб на висшето държавно ръководство. Той отговаря за цялата планова дейност в страната. Възложена му е преди всичко разработваща функция — подготовката на текущите годишни, петгодишните планове и дългосрочните програми-прогнози, които осигуряват пропорционалното развитие на народното стопанство, непрекъснатото парастване на ефективността на общественото производство. Председателят на Д. к. п., независимо от неговата личност, е член на Бюрото и зам.-председател на Министерския съвет.

В духа на новите постановки за усъвършенствувание на държавното управление Д. к. п. разработва научни въпросите на планирането. Той има свой научен център — Института за планиране, математическо моделиране и прогнозиране на социално-икономическото развитие. Той се грижи за повишаването на квалификацията и усъвършенствуването на кадрите в областта на планирането.

Д. к. п. контролира изпълнението на плановете, докладва на Министерския съвет за изпълнението им и предлага мерки за отстраняване на констатираните диспропорции в народното стопанство. ДКП представя страната зад граница по всички планови въпроси и на първо място при двустранното и многостранно съгласуване на плановете по линия на Съвета за икономическа взаимопомощ (СИВ).

ДЪРЖАВЕН СЪВЕТ НА НРБ — висш постоянно действащ орган на държавната власт, който осигурява съединяването на законодателната с изпълнителната дейност. Той организира и контролира изпълнението на главните задачи, произтичащи от законите и решенията на Народното събрание, упражнява общо ръководство и контрол върху работата на държавните органи в лицето на Министерския съвет и другите държавни ведомства, осъществява изпълнителната и разпоредителната дейност по главните въпроси на държавното управление. Неговите тълкувания на законите и нормативните актове имат задължителна сила. За цялата си дейност Д. с. отговаря и се отчита пред Народното събрание. Д. с. представлява НРБ в международните ѝ отношения.

Д. с. периодично проверява резултатите от прилагането на законите и другите нормативни актове и ако е необходимо, предлага те да бъдат отменявани, изменявани и допълвани. Отменя противозаконните или изправилни актове на Мини-

стерския съвет, ръководствата на министерствата, ведомствата, на народните съвети и техните изпълнителни комитети и разпоредителни органи.

При Д. с. са създадени 7 комплексни съвета: по управление на обществените отношения, по опазване и възпроизводство на природната среда, по възпроизводство на материалните ресурси, по възпроизводство на човешки ресурси, по външните отношения, по развитието на духовните ценности, по законодателство. Съветите подготвят стратегическите насоки във вътрешната и външната политика на страната. Те се обсъждат съвместно с постоянните комисии на Народното събрание и се приемат от съответните висши органи на властта. Единната структура на съветите и постоянните комисии позволяват правилно да се разпределят общите и специфичните функции при осъществяване единството на властта.

ДЪРЖАВНО-ОБЩЕСТВЕНО И ОБЩЕСТВЕНО-ДЪРЖАВНО НАЧАЛО — нова институция в социалното управление, едно от основните направления за усъвършенствуването му, за разширяване и засилване участието на трудещите се в обществените работи, за разгръщане на социалистическата демокрация. Определенията на Д.-о. и О.-д. нямат различно значение. В литературата и в партийните и държавните документи те се употребяват в зависимост от по-голямата значимост на обществения или на държавния елемент.

В член 78 на Конституцията е записано, че Народното събрание може да образува Д.-о. органи с ранг на министерства. На този принцип са изградени Комитетът за държавен контрол, Комитетът за наука и технически прогрес, Комитетът за култура, редица комитети без ранг на министерство, а също и подразделенията на Комитета за държавен контрол и Комитета за култура. Тези институти и ведомства се отличават по структура и функции от класическия тип държавни и обществени органи на управление, доколкото съчетават чертите и на държавните, и на обществените органи. Това означава, че Д.-о. органи са осигурени организационно, материално, правно и планово от държавата. В структурно отношение държавното начало ги свързва с цялостната държавна организация. Най-същественният елемент на общественото начало са доброволността и изборността, характерни за обществените организации.

По линия на демократизацията на държавните органи Д.-о.

и О.-д. и. се изразява в: разширяване принципа на изборност и заменяемост на хората, които работят в държавните органи; установяване на по-строга отчетност на органите за управление пред народа; усъвършенствувание на системата на държавния и общественния контрол; разширяване на формите за външно допитване при обсъждането на важни актове, закони и други документи от местно и общонационално значение. Издигането ролята на обществените организации в социалното управление цели: постепенно да се предоставят на обществените организации все повече управленчески функции; да се засилва съвместната управленческа дейност на обществените организации и държавните органи в различните сфери на живота (разработка и изпълнение на стопанските планове, културно-битово строителство, управление на културно-просветните учреждения и домове на културата, поддържане на обществения ред и т. н.).

Най-продължителен опит в приложението на О.-д. и. има в управлението на художествената култура. В системата на Комитета за култура най-пълно е развита обществено-държавната структура на всички равнища — от конгреса на културата до общинския комитет. В Комитета за култура е въведен принципът на изборност от долу до горе. Изградени са Съвет на председателите на творческите съюзи, Съвет на обществените организации, Съвет по културното строителство и различни координационни съвети, които осигуряват активното участие на обществените организации и творческите съюзи в осъществяването на културната политика.

ЕДИНОНАЧАЛИЕ — една от формите на проявление на демократическия централизъм, метод за организация и дейност на държавния апарат и органите за стопанско управление. Е. е характерно с това, че начело на органа за управление, на учреждението или предприятието стои едно лице — ръководител, на когото в пределите на компетентността му принадлежи цялата власт. Ръководителят еднолично приема решения и носи персонална отговорност за тяхното изпълнение и за работата на повереното му предприятие (учреждение). На основата на едноначалието са организирани министерствата, ведомствата, промишлените и производствените обединения, отделите и управленията на изпълкомите на народните съвети, администрацията на предприятията и учрежденията.

Едноначалието се съчетава с колегналност, с контрол и активно участие на трудещите се в управлението. При ръ-

ководителите се образуват и действуват колегиални съветателни органи: обществени съвети и колегии при отделите и управленията на народните съвети; съвети на директорите в производствените обединения; колегии, научни, научно-технически и други съвети в министерствата, ведомствата, обединенията, които способствуват техните ръководители да приемат правилни, научнообосновани решения.

ЕДИНСТВО МЕЖДУ ПАРТИЯ И НАРОД — общност на възгледите и на действията на комунистите и трудещите се. То се е създадо и се развива в борбата за революционно преобразуване на обществото, в борбата за построяване на социализма, в хода на комунистическото строителство. В развитото социалистическо общество Комунистическата партия е партия на работническата класа, авангард на целия народ и изразява коренните цели и интереси на всички класи и социални групи на обществото. Е. м. п. и н. се изразява в подкрепата, която целият народ оказва на вътрешната и външната политика на ВКП, в безграничната преданост на трудещите се в нашата страна към делото на Комунистическата партия, в активната дейност на комунистите и на целия народ за претворяване в живота на партийната политика.

Основа на Е. м. п. и н. е марксизмът-ленинизмът, превърнал се в безразделно господстваща идеология на трудещите се в НРБ; общността на интересите на всички класи и социални групи, която изразява социалистическите интереси и комунистическите идеали на работническата класа; единството на целите и интересите на комунистите и всички трудови хора.

ЖЕНИТЕ В НРБ — На жените у нас не само са дадени равни права (чл. 36 от Конституцията). Осигурена им е възможността да бъде осъществено на практика това, за което пролетариатът е водил дългогодишни упорити борби — за равен труд равна заплата, достъп до образование и квалификация, до всички професии и длъжности, еднакво имуществено положение в семейството, защита на майчинството.

За три десетилетия е извършена огромна работа за преодоляване на вековната изостаналост на българската жена. С масовото си навлизане в икономическия, културния и обществен живот българката зае своето достойно място в обществото. Жени са 44,4% от всички работници и служещи, повече от една трета от инженерите, архитектите и

конструкторите. Има професии, които с право се считат женски — 71% от заетите в здравеопазването, социалното осигуряване и физкултурата, 68,3% от работещите в просветата, 50,2% в науката и научното обслужване, 50,4% в комуналното стопанство. Жени са 19% от народните представители и 36% от съветниците, избрани през май 1976 година.

На 6 март 1973 г. беше публикувано решението на Политбюро на ЦК на БКП и Държавния съвет на НРБ за издигане ролята на жената в изграждането на развитото социалистическо общество. В него е начертана цяла програма за създаване на условия, при които жената-майка да може най-пълноценно да съчетава участието си в стопанския и обществения живот със своите социални функции; за преодоляване на отрицателните последици на научно-техническата революция върху раждаемостта и майчинството.

ЗАЛИЧАВАНЕ НА СОЦИАЛНО-КЛАСОВИТЕ РАЗЛИЧИЯ— процес на преодоляване на класовите и другите социални различия между класите и социалните групи, достигане в хода на социалистическото строителство социална еднородност на обществото. В социалистическото общество е ликвидирана противоположността между града и селото, между физическия и умствения труд, ликвидиран е социалният антагонизъм. В развитото социалистическо общество се утвърждава социално-политическото и идейното единство на класите и социалните групи. Но и при социализма се запазват някои социално-класови различия между работническата класа и селяните-кооператори. Съществуват различия в равнището на развитие на промишленото и селскостопанското производство, във формите на социалистическата собственост, в характера и съдържанието на труда, в равнището на културата, бита и т. н. Запазват се съществени различия между физическия и умствения труд, които се проявяват като различия между работническата класа, селяните и интелигенцията. Наред с междукласовите различия има различия и между социалните групи вътре в класите. Така в работническата класа съществуват различия между социално-професионалните групи — висококвалифицираните, квалифицираните, слабоквалифицираните и неквалифицираните работници — по отношение характера и съдържанието на труда, на културно-техническото им равнище. Различия съществуват също и сред хората от различни категории на умствения труд.

Преодоляването на социално-класовите различия и по-

строяването на безкласово комунистическо общество е програмна цел на Комунистическата партия.

ИНТЕЛИГЕНЦИЯ В НРБ — социален слой на социалистическото общество, състоящ се от хора на умствения труд, участващи заедно с работниците и селяните-кооператори в социалистическото строителство. По своя социален състав и роля в обществото нашата И. качествено се различава от буржоазната. Особеност на българската трудова И. е, че тя произхожда от средата на трудещите се и вижда своето призвание в служенето на интересите на народа.

Дълбоки са демократичните традиции на българската И. Нашето Възраждане се извършва фактически, когато няма българска държава. Тъкмо затова дори режимите от времето на алчното първоначално натрупване на капитала и фашистката власт не успяха да изтръгнат корените на демократичното самоуправление и популярния лозунг: „Където народът — там и ние!“ Най-влиятелните творци на българската култура — научни работници, писатели, художници, композитори, театрални дейци не се поддадоха на примамките и насилието на буржоазно-фашистката власт. Стоотици културни дейци активно участваха в борбата против фашизма и капитализма, десетки загинаха.

В резултат на демократичните традиции и на правилната партийна политика непосредствено след Девсти септември 1944 г. почти цялата И. се включи в борбата за укрепване на народната власт, за пълното преустройство на културния фронт.

„Разгръщането на научно-техническата революция и постоянното обогатяване на духовното съдържание на труда във всички области на обществения живот ще изисква и ще налага бързи темпове на увеличаване на редиците на социалистическата интелигенция. Ще нараства делът на научната и техническата интелигенция и на преподавателите в различните видове и степени учебни заведения. Ще се разширяват отрядите на художествената интелигенция. Участието на интелигенцията в живота на страната ще става все по-голямо и по-активно.“ (Програма на БКП, с. 65.) Днес България има повече висшисти, отколкото бяха преди малко повече от половин век грамотните хора. В 26 висши учебни заведения се учат 106 хиляди студенти. На 10 000 души от населението се падат 122 студенти. По броя на завършилите висше образование на човек от населението Бълга-

рия се нарежда на едно от първите места в света — 57 на хиляда. Между първите сме и по наситеност на селищата с лекарски, стоматологични и фармацевтични кадри (500 души на 1 лекар и 2600 души на 1 зъболекар). В народното стопанство са заети над 590 000 специалисти с висше и средно специално образование. В края на шестата петилетка само в селското стопанство работеха 21 889 висшисти и 28 416 със средно специално образование. Близо 3000 български инженери, техници, лекари и медицински сестри подпомагат развиващите се страни от Африка, Азия и Латинска Америка.

КАДРИ (партийни, държавни, стопански) — основен състав от подготвени и издигнати на ръководна работа в партийните, държавните и стопанските органи работници, призвани да осъществяват линията на партията и конкретната програма за социалистическо и комунистическо строителство.

„Сплотеността, дисциплината и боеспособността на партията зависят преди всичко от два важни фактора... кадрите на партията... и правилното разбиране линията на партията и нейните перспективи — накъде вървим, за какво се борим и къде искаме да стигнем като партия, като народ.“ (Г. Димитров. Съч. Т. 12, с. 56.) В годините, когато се изгражда нашата социалистическа държава и комунистическата партия става ръководна сила на цялото общество, Димитров отдава голямо значение на основните въпроси на кадровата работа — подготовката на предани на работническата класа, политически възпитани, висококвалифицирани кадри за целия стопански и обществен живот, които се учат да управляват, а не да декламират (Т. 12, с. 24), смелото издигане на нови „прекрасни кадри, млади, будни многообещаващи (Т. 11, с. 373), високите изисквания към партийните кадри, приемствеността и правилното съчетаване на усилията на кадрите от всички поколения.“ (Т. 13, с. 84—92.)

И на съвременния етап на социалистическото строителство подборът, разпределението и възпитанието на кадрите са ключов проблем на ръководната дейност на партията. При съвременното състояние на общественото развитие и нарашналата ръководна роля на партията нейната кадрова политика трябва да осигурява: подбор и издигане на хора, които съчетават висока политическа съзнателност с добра професионална подготовка, владещи съвременните методи за управление, притежаващи чувство за новото; наред с максималното използване опита и знанията на старите кадри, да

се издигат млади перспективни дейци, което ще осигури приемственост в ръководството; доверието и уважението към кадрите да се съчетава с принципа високостепенност към тях; да се издигат таланти, умещи ръководители, излезли от недрата на народа; да се изисква от кадрите органически да свързват решаването на стопанските задачи с организаторската и възпитателната работа; постоянно да се укрепва тяхната дисциплина и отговорност.

„Кадрите са най-големият капитал на партията, на народа, на страната. Както и да се изменят условията, колкото и да се развива техниката и да се внедряват кибернетичните принципи в управлението, в сила остава и винаги ще остава ленинската постановка: кадрите решават всичко! Затова Българската комунистическа партия държи и заанапред още по-строго ще държи да се спазват ленинските принципи за подбора, възпитанието и издигането на кадрите, ще ги утвърждава като нерушимо ръководно начало на кадровата политика и дейност във всички области на живота и на всички равнища.“ (Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес, с. 97—98.)

КЛАСИ И СОЦИАЛНИ ГРУПИ В НРБ — съвкупност от класите и социалните групи в социалистическото общество, различаващи се по редица социално-икономически и духовни показатели и обединени в социално-политическо и идейно единство. Класите на работниците и селяните се различават по отношението си към средствата за производство, по ролята си в организацията на обществения труд, по формата на получаване на дохода си и т. н. Социалните групи са вътрешнокласови. Те се различават по характера и съдържанието на труда, по мястото им в организацията и управлението на общественото производство, по културно-техническото си равнище и т. н. Вътре в работническата класа например се очертават социално-професионални групи според равнището на квалификацията, типологията на труда (слабомеханизиран, високомеханизиран, автоматизиран).

К. и с. г. у нас са качествено различни от класите при капитализма. Главната разлика е премахването на експлоататорските класи и оттам на антагонистическите противоречия между експлоататори и експлоатиращи.

Благодарение на социалистическото строителство в социалната структура на България настъпиха коренни изменения. За три десетилетия нашата изостанала аграрна страна се превърна в развита промишлено-аграрна държава. В пред-

воезната 1939 г. над 70% от населението беше селско, главно дребни собственици и арендатори. Само/ малка част от градското население принадлежеше към работническата класа. Значителен беше относителният дял на разоряващите се занаятчии и дребни търговци, на служещите и на интелигенцията. Едва през 1968 г. градското и селското население се изравниха по брой. Понастоящем се извършва процес на преобразяване на социално-политическия и духовния облик на всички социалистически К. и с. г. Заедно с равномерно-териториално разпределение на промишлеността се засилва относителният дял и значението на работническата класа във всички райони на страната, включително и в селото. Бързо се увеличава делът в работническата класа на социалните групи, свързани с най-новите постижения на научно-техническата революция. Нараства по численост и по значение интелигенцията.

Съществени изменения настъпват и в класата на селяните-кооператори. Окрупняването и индустриализацията на селскостопанското производство води до намаляване абсолютния брой и относителния дял на селяните-кооператори и до съществени изменения в социално-икономическото им положение.

Програмата на БКП за строителството на развитото социалистическо общество поставя целта постепенно да се преодоляват междукласовите и вътрешнокласовите различия и да се създава социална еднородност на обществото. „Колкото повече интересите на различните социални групи ще се сближават и стиват с коренните интереси на работническата класа, толкова повече ще нараства социалното, идейното и морално-политическото единство на социалистическото общество.“ (Програма на БКП, с. 65—66.)

КОЛЕКТИВНОСТ НА ПАРТИЙНОТО РЪКОВОДСТВО — висш принцип на партийно ръководство в БКП. Колективността е задължително условие за нормалната работа на партийните организации, за правилното възпитание на кадрите, за развиването на активност и инициатива у комунистите. Колективността се осигурява преди всичко с това, че начело на всички партийни организации стоят не отделни лица, а колегии — партийно бюро, партийен комитет (само партийни организации, в които членуват до 10 души, избират секретар и заместник). Уставът предвижда задължителни срокове за провеждане на партийните конгреси, кон-

ференции, пленуми на партийните комитети и събрания на първичните организации.

В чл. 22 на Устава на БКП е записано: „Култът към личността и свързаните с него нарушения на колективността и вътрешнопартийната демокрация са несъвместими с ленинските норми на партнен живот и ленинските принципи на партийно строителство“. На К. на п. р. противоречи субективизмът, който игнорира законите на общественото развитие и мнението на колективните органи, подменя научно-то ръководство с волюнтаристични решения.

„Колективният метод на работа и ръководство е главният наш метод, наше могъщо оръжие... Разбира се, колективност не значи и в никакъв случай не може да означава суетня и заседателщина, не означава по всеки и най-дребен въпрос да се правят безконечни заседания... Ние сме за действена и целенасочена колективност, която съчетава в себе си широкия размах с оперативността и деловитостта; целеустремеността с конкретността; високата отговорност с максималната инициативност в работата и ръководството.“ (Т. Живков. Избр. съч. Т. 2, с. 259, 261.)

КОМПЛЕКСНО ПЛАНИРАНЕ — дългосрочно планиране на крупни пародностопански, социални и идеологически задачи, които изискват съгласувани усилия на много отрасли и икономически райони. К. п. е възможно само в социалистическото общество при обществена собственост върху средствата за производство и политическа власт на трудещите се.

К. п. се прилага във всички значителни програми. У нас са разработени и се изпълняват програми по редица основни направления на народното стопанство, за реконструкция и модернизация на цели отрасли, за очистване и възстановяване на природната среда, за естетическо възпитание на народа и младежта и т. н.

В Тезисите на ЦК на БКП за по-нататъшното изпълнение на Декемврийската програма за повишаване жизненото равнище на народа през седмата пестилетка и до 1990 г. изрично се подчертава: „В провеждането на социалната политика да се приложи докрай комплексният подход към проблемите на жизненото равнище, като занаяпред се разглеждат комплексно не само потреблението, но и създаването и увеличаването на ресурсите.“ (с. 81.)

КОМУНИЗЪМ — в широкия смисъл на думата означава комунистическа обществена формация, която включва две

фаза — социализъм и комунизъм. В теория смисъл на думата К. означава висшата фаза на комунистическото общество „безкласов обществен строй с единна общонародна собственост върху средствата за производство, с пълно равенство на всички членове на обществото, където заедно с всестранното развитие на хората върху основата на постоянно развиващата се наука и техника ще израснат и производителните сили, където всички източници на общественото богатство ще потекат като пълноводен поток и ще се осъществи великият принцип „От всекиго според способностите, всекиму според потребностите“. Комунизмът е високоорганизирано общество на свободни и съзнателни труженици, в което ще се утвърди общественото самоуправление, трудът за благото на обществото ще стане за всички първостепенна жизнена потребност, осъзната необходимост, способностите на всекиго ще се прилагат с пай-поляма полза за народа.“ (Програма на КПСС, с. 64—65.)

Същността и основните черти на К. са разкрити в произведенията на класиците на марксизма-ленинизма, в Програмата на КПСС и на другите комунистически партии, в решенията на техните конгреси и в научните разработки.

В областта на икономиката К. означава всестранно развитие на производителните сили на основата на постоянно развиващата се наука и техника; най-висока производителност на труда; единна общонародна собственост върху средствата за производство; осъществяване на принципа „От всекиго според способностите, всекиму според потребностите“.

В областта на социалните отношения К. е безкласов обществен строй; пълно социално равенство на всички членове на обществото; превръщане на труда за благото на обществото в първа жизнена потребност за всекиго, в негова осъзната необходимост; високоорганизирано общество на свободни съзнателни труженици; утвърждаване на общественото самоуправление и самодисциплина на трудещите се; тържество на истинската свобода; сближаване и в перспектива — постепенно сливане на нациите.

В духовната сфера К. означава всестранно хармонично развитие на хората; разцвет и пълно разкриване на способностите и талантите, най-добрите нравствени качества на свободния човек; най-ползотворно използване способностите на всекиго; високо равнище на образованието, науката, културата. При комунизма ще бъдат преодолени съществените различия между физическия и умствения труд, между града и селото. При К. се утвърждава истинска свобода на

личността. Висша цел на комунистическото общество е все-
странното и хармонично развитие на личността.

Прерастването на социализма в К. се осъществява в хода на съзнателното, планомерно комунистическо строителство, извършвано от трудещите се, начело с комунистическата партия. Основни задачи на строителството на К. са: създаване на материално-техническата база на К.; формиране на комунистически обществени отношения, възпитаване на новия човек.

„Да построи комунистическото общество в България като неразделна част от световната комунистическа система — такава е крайната цел на Българската комунистическа партия.“ (Програма на БКП, с. 120.)

КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ НА СЪВЕТСКИЯ СЪЮЗ (КПСС) — боеви, изпитан авангард на съветския народ, обединяващ на доброволни начала най-съзнателната част на работническата класа, селяните-колхозници и интелигенцията на СССР. КПСС е висша форма на общественно-политическа организация, ръководна и направляваща сила в съветското общество. В своята дейност КПСС се ръководи от два основни документа — Програма и Устав. Върховен орган на партията е конгресът, а във времето между конгресите ЦК на КПСС. Партията ръководи великата съзидателна дейност на съветския народ, придава организация, планомерен, научнообоснован характер на борбата за победата на комунизма. КПСС организира своята работа на основата на безусловното съблюдаване на ленинските норми на партиен живот, на принципа на колективност в ръководството, на всестранно развитие на вътрешнопартийната демокрация, на активността и самодейността на комунистите, на критиката и самокритиката. Нерушим закон в живота на КПСС е идейното и организационното единство, монолитността на нейните редове, високата съзнателна дисциплина на всички комунисти. Партията съществува за народа и служи на народа, като провежда политика, която отговаря на коренните интереси на трудещите се. Тя е политически вожд, организатор и възпитател на масите.

Основааната от В. И. Ленин комунистическа партия премина сложния път на борби и победи. Под ръководството на Комунистическата партия работническата класа и трудещите се селяни извършиха Великата октомврийска социалистическа революция, която откри нова епоха в историята на човечеството. Съветският народ, ръководен от КПСС, оси-

гури пълната и окончателна победа на социализма. В икономическия, социално-политическия и духовния живот на съветското общество настъпиха дълбоки качествени изменения. В условията на развития социализъм, когато Комунистическата партия става партия на целия народ, тя съвсем не загубва класовия си характер. По своята същност КПСС беше и си остава партия на работническата класа. По време на своя XXV конгрес КПСС наброява 15 694 000 членове. По социален състав те се разпределят: 41,6 процента — работници, 13,9 процента — колхозници, около 20 процента — представители на техническата интелигенция, повече от 24 процента — дейци на науката, литературата, изкуството, просветата, здравеопазването, управленческият апарат, военни. 80 процента от новоприсъетите членове на партията са засти в материалното производство. Преобладаващото попълнение (повече от две трети) са комсомолци. (Отчет на ЦК на КПСС пред XXV конгрес, с. 87—88.)

КПСС твърдо се придържа към изпитаните марксистко-ленински принципи на пролетарския интернационализъм, активно съдействува за укрепване единството на цялото международно комунистическо и работническо движение. Затова отношението към КПСС и към Съветския съюз е било и си остава пробен камък за пролетарския интернационализъм. „За стотици милиони хора по света, за приятели и за врагове комунизъмът и СССР, комунизъмът и КПСС са неотделими. Високият международен авторитет на Съветския съюз и неговата комунистическа партия, безкрайното доверие, уважение и любов, които трудовото човечество изпитва към тях, към световната социалистическа система — това е главният морално-политически капитал на международното комунистическо и работническо движение.“ (Програма на БКП, с. 26.)

КОМУНИСТИЧЕСКИ ТРУД — материално-технически и социално-икономически особености на труда при комунизма и комунистическото отношение към труда. К. т. се основава на пълната автоматизация на производствените процеси и на високата научна организация на труда. При комунизма основа на труда ще бъде единната комунистическа общонародна собственост върху средствата за производство. Както при социализма той ще бъде свободен от експлоатация и заробващи условия. За К. т. е характерна разумна промяна на видовете дейност и редуване на производствената работа с творчески занятия — изкуство, литература, с физкул-

тура и т. н., когато се достигне целесъобразно съчетаване на умствените и физическите усилия и трудът носи на човека радост.

При комунизма трудът ще стане жизнена необходимост за хората. Те ще се трудят не по принуда, а съзнателно, доброволно, безплатно, без норми, според способностите. К. т. ще се регламентира от нормите на морала и от общественото мнение.

К. т. израства от социалистическия и е негово по-нататъшно развитие на по-висока основа. Елементи на комунистическо отношение към труда се зараждат още при социализма и се проявяват в комунистическите съботници, в различните форми на съревнуването, в движението на иноваторите и рационализаторите и т. н. Възпитанието на комунистическо отношение към труда е постоянна задача в идеологическата работа на БКП.

КОМУНИСТИЧЕСКО СТРОИТЕЛСТВО — процес на съзнателен планомерен преход от социализма към комунизма, който се осъществява от съветския народ под ръководството на КПСС. Преминването от социализма към комунизма се извършва по обективните закони на общественото развитие. Но този процес не преминва стихийно. Съветският народ строи комунизма по планове, предначертани от Комунистическата партия.

В хода на К. с. се решават 3 основни задачи: създаване материално-техническата база на комунизма; формиране на комунистически обществени отношения; възпитание на новия човек. К. с. се осъществява на основата на редица закономерности: планово и пропорционално развитие на народното стопанство на всички сфери на обществения живот; непрекъснато развитие на общественото производство на основата на научно-техническия прогрес; съюз на работническата класа със селяните и с другите трудещи се под ръководството на работническата класа; ръководна роля на марксистко-ленинската партия; дружба на народите на СССР и т. н.

В сравнение със строителството на социализма К. с. има редица съществени особености: постепенност на прехода от социализъм към комунизъм; преминване към комунизма чрез развитие и усъвършенстване на социализма; строителство на комунизма по пътя на укрепването на сътрудничеството и социалното единство на всички класи и соци-

ални групи; превръщането на науката в непосредствена производителна сила и т. н. Основно оръдие на К. с. е социалистическата държава.

Конкретните задачи на К. с. на съвременния етап са определени в документите на XXIV и XXV конгрес на КПСС. Успешното изпълнение на задачите за К. с. изисква повишаване равнището на стопанската, идейно-политическата и партийно-организационната работа на партията.

КОНГРЕС НА БКП — върховен орган на партията. Според чл. 25 от Устава на БКП, редовен конгрес се свиква не по-рядко от веднъж на 5 години. Извънреден конгрес може да се свика по покани на ЦК или по искане на не по-малко от една трета от общия брой на членовете, представени на последния конгрес. Датата на свикването на партийен конгрес и дневният му ред се обявяват не по-късно от 2 месеца преди конгреса. Конгресът се смята за действителен, ако присъстващите на него делегати представляват не по-малко от половината от броя на партийните членове, представени на последния редовен конгрес. Нормите за представителство на конгреса и начинът за избиране на делегатите се определят от Централния комитет

Конгресът на БКП изслушва и одобрява отчетите на ЦК и на ЦКРК. По този начин той се произнася върху цялата дейност на партията и на централните ръководни партийни органи, утвърждава изводите и насоките на тази дейност. Конгресът преглежда и изменя Програмата и Устава на партията, определя линията на партията във вътрешната и външната политика, избира Централен комитет и Централна контролно-ревизионна комисия. (чл. 27.)

Конгресът разглежда молби и жалби на комунисти, определя компетенциите на различните партийни органи и собствените си компетенции.

От създаването си през 1891 г. до преименуването си през 1919 г. партията има 22 конгреса. XXII конгрес на БРСДП е Първи конгрес на БКП.

След Дезети септември 1944 г. голямо историческо значение имат Петият и Десетият конгрес на БКП, които чертаят нов етап в развитието на страната.

КООПЕРАТИВНО ДВИЖЕНИЕ — една от най-популярните форми за обединяване на дребните собственици. В 114 кооперативни съюза по всички краища на света членуват 230 милиона кооператори. При капитализма кооперацията

изправена срещу натиска на капиталистите-експлоататори, може само да облекчи положението на икономически слабите. При социализма тя се превръща в огромна сила, в път за извеждане на милиони селяни и занаятчии към нов живот.

Още през 1903 г. Международният кооперативен съюз приема в своите редове българските потребителни кооперации. Със своята 85-годишна дейност К. д. спечели уважението на нашия народ. Възникнала заедно със социалистическите идеи, развила се под непосредственото влияние на Комунистическата партия, българската кооперация участва в остри класови битки с капитализма, активно подпомага антифашистката борба. След народната победа Георги Димитров отделя голямо внимание на К. д. Той нарича кооперацията „организация на широките народни маси“, ратува за утвърждаване в нея принципите на демократизма. Първите земеделски кооперативни стопанства у нас са създадени още преди Девети септември. По време на масовата колективизация ТКЗС се утвърдиха като път, който изведе нашето село от вековната изостаналост, като път на социалистическо развитие.

И на сегашния етап гъвкавият апарат на кооперациите има огромно стопанско и възпитателно значение. Всеобхватна е дейността на полеленията на ЦКС за осъществяване на Декемврийската програма — за най-пълно използване възможностите на личното стопанство, за увеличаване производството и изкупуването на животинска продукция, плодове, зеленчуци, гъби, билки, за производството на дефицитни дребни стоки. През шестата петилетка стокооборотът на кооперациите достигна 16 млрд. лева, те произведоха 55 на сто от хляба, 70 на сто от сладкарските изделия, една трета от закуските, почти всички газирани напитки. От кооперативната търговия зависи доброто снабдяване на половината българско население (18 000 магазина, 9500 заведения за обществено хранене, 37 на сто от стокооборота на общественото хранене).

Богатият опит на българската кооперация представлява интерес за много страни и особено за развиващите се. България е домакин на много международни прояви на Международния кооперативен съюз. ЦКС поддържа делови връзки с 250 фирми от 34 държави.

КРИТИКА И САМОКРИТИКА — една от основните методи на ленинизма, закономерност в развитието на пар-

тията, норма на вътрешнопартийния живот и ръководство.

Още Маркс говори, че пролетарската революция се отличава от всяка друга революция между впрочем с това, че сама себе си критикува и като се критикува, укрепва. (Вж. К. Маркс и Ф. Енгелс. Съч. Т. 8, с. 120.) Като подчертава значението на К. и с. В. И. Ленин отбелязва: "...самокритиката е безусловно необходима за всяка жизна и жизнена партия. Няма нищо по-лошо от самодоволния оптимизъм." (Съч. Т. 8, с. 457.)

Основни черти на К. и с. са партийност, принципност, гласност, открито признаване на допуснатите грешки и недостатъци, правдивост, обективност. Комунистическата К. и с. не бива да допуща изопачаване на действителността, тя трябва да бъде другарска по форма и по съдържание, конкретна, делова. Широкото развитие на принципната К. и с. е признак, че партийната организация не боледува, че правилно разбира своя дълг пред партията и народа.

К. и с. е уставно право (чл. 3, буква в) и задължение (чл. 2, буква ж). Всеки член на партията има право „да критикува на партийни събрания, конференции, конгреси и заседания на партийните комитети слабостите и грешките на всеки комунист, независимо от това, дали е редовен член или ръководител“. Той е длъжен „да съдействува за развитието на критиката и самокритиката като „средство за премахване на недостатъците в работата, да бъде непримирим към всякакви прояви, които спъват критиката; да се бори против самодоволството и възгордяването от успехите; да съобщава в ръководните партийни органи, включително и в ЦК на партията, за слабостите и грешките в работата без оглед на лицата, които ги допускат; периодически да отчита пред първичната организация и съответните партийни органи изпълнението на уставните си задължения и на възложените му задачи.“

В доклада си пред Единадесетия конгрес на партията др. Т. Живков изтъква, че при социализма К. и с. — обективна закономерност на социалистическото развитие — се разгръщат в условията на неантагонистическа социална структура на обществото, на единство на коренните интереси на всички класи и групи. „Това превръща критиката и самокритиката в необходимо и ефикасно средство за своевременно откриване на назряващите проблеми, за преценка на остаряващите форми и механизми в общественния живот, за преодоляване на старото и стимулиране на новото, за борба с отклоненията от социалистическите норми.“ (с. 117.)

Степента на развитие на К. и с. е определена като „критерий за зрелостта на самото социалистическо общество“. Посочено е, „че каквито са критиката и самокритиката в партийните организации, такива ще бъдат те и в останалите сфери на обществения живот“ (Пак там.) Изрично е подчертана ролята на средствата за масова информация.

МИНИСТЕРСКИ СЪВЕТ (ПРАВИТЕЛСТВО) НА НРБ — висш изпълнителен и разпоредителен орган на държавната власт. Състои се от председател, заместник-председатели, министри и ръководители на ведомства с ранг на министерства. Народното събрание избира председател на М. с. и по негово предложение заместници и членове на правителството. В М. с. могат да бъдат избрани и лица, които не са народни представители. От своя състав М. с. избира бюро. По решение на Народното събрание отделни членове на М. с. могат да не ръководят непосредствено министерство или ведомство (министър без портфейл). Членове на М. с. са например извънредният и пълномощен посланик на НРБ в СССР и председателят на БНБ. Броят, видът, наименованието на министерствата и другите ведомства с ранг на министерство се определят от Народното събрание.

М. с. осъществява своята дейност под ръководството и контрола на Народното събрание и Държавния съвет. Отговаря за цялата си дейност пред Народното събрание и е длъжен да се отчита пред него всяка година. Когато Народното събрание не е в сесия, М. с. отговаря и се отчита пред Държавния съвет.

М. с. може да ръководи непосредствено клонове на управлението, като за целта образува комисии, съвети, главни дирекции и управления, които имат ранг на министерства. Понастоящем на пряко подчинение на М. с. са Комитетът по еднаша система за социална информация, Комитетът за опазване на природната среда, Държавният Комитет за стандартизация, Комитетът по труда и работната заплата, Висшата атестационна комисия (ВАК), Комисия за икономическо и научно-техническо сътрудничество, Българска народна банка (БНБ), Българска външнотърговска банка, Българска търговско-промишлена палата, БТА, БАН (Академия на науките), ЦКС (Централен кооперативен съюз).

МИНИСТЕРСТВА И ДЪРЖАВНИ КОМИТЕТИ — централни органи на държавното управление, които ръководят даден отрасъл (сфера) на стопанското, социално-културното,

Административно-политическото строителство в страната. Според конституцията броят, видът и наименованията на министерствата и другите ведомства с ранг на министерство се определят от Народното събрание. Начело на министерствата стои министър, начело на държавните комитети — председател. Народното събрание избира министър-председателя и по негово предложение целия Министерски съвет. Членовете на правителството ръководят съответните министерства и ведомства въз основа на актове на Народното събрание, Държавния и Министерския съвет. Министрите и ръководителите на ведомства имат право, в границите на своята компетентност, да дават нареждания и да отменят противозаконните или неправилните актове и действия на съответните специализирани органи на народните съвети, а също да спират актове на изпълнителите на съветите. Ако Изпълнителният комитет на съответния народен съвет не отмени спрян акт, спорът се решава в Министерския съвет. Министрите и ръководителите на ведомства издават правилници, наредби, инструкции и заповеди, които влизат в сила 3 дни след обнародването им.

Министрите и председателите на държавни комитети носят персонална отговорност за състоянието на работата в поверения им отрасъл. В министерствата се образуват колежни начело с министъра, а също научни, технически и други съвети. Решенията на колежните придобиват законна сила със заповед, подписана от ръководителя на ведомството.

В изпълнение на Програмата на БКП за усъвършенстване и демократизация на държавното управление у нас беше въведено обществено-държавното начало в ръководството на някои държавни комитети — за държавен и народен контрол, за култура, за наука и технически прогрес. (Вж. *Обществено-държавно начало*.)

МЛАДЕЖТА В НРБ — голяма социално-демографска група, включваща младите хора на възраст до 30 години.

Всички групи на младежта — работници, селяни, служещи, студенти и ученици — съзнателно и убедено се трудят за построяване на социалистическото общество, за неговата защита от посегателствата на империализма.

Големи грижи се полагат за образованието, квалификацията, физическото развитие и възпитанието на подрастващите. Партийната линия изисква в работата с младите хора да се държи сметка за техните специфични интереси и особености, всички младежи да се привличат към общественополезен

труд, да се обучават и с личен пример да се посвещават в тъжкостите на избраната професия, да им се дава простор за изява.

В речта си при закриване на Десетия конгрес на БКП др. Т. Живков каза възторжени думи за младежта: „Нашите врагове знаят, че докато революционната гвардия е жива, България ще крачи с нея, със Съветския съюз, със световното комунистическо движение. Те се надяват, че нещата могат да се променят после, когато нас вече няма да ни има. Те разчитат на младите поколения. Но това са празни илюзии. Враговете забравят простия факт, че младите поколения на България — това са нашите деца и внуци, това са хора израдли в условията на социалистическа България, отглеждани от нас, възпитани от нас, наша вяра смяна. Нашата младеж — това е нашето бъдеще, това е безсмъртието на нашите идеи, на нашето дело.“ (Избр. съч. Т. 18, с. 673).

НАРОДЕН КОНТРОЛ — една от формите на социалистическата демокрация. Конституцията определя „засилването на народния контрол върху работата на държавните органи“ като една от главните насоки в развитието на държавата при изграждането на развитото социалистическо общество (чл. 4). Като осъществяват своето право на контрол, трудещите се участвуват в управлението на държавата.

Н. к. в НРБ се осъществява от Комитета за държавен и народен контрол, от неговите подразделения — комитетите в окръзите и градовете и от комисииите и групите по предприятия, учреждения, АПК и др. На Отечествения фронт е възложено да контролира работата по комунално-битовото, благоустройственото, социално-културното обслужване и снабдяването на населението. Органите на Н. к. работят под ръководството на партията и правителството. Партийните организации направляват работата на комисииите и групите. 202 778 народни контрольори участвуват в работата на 25 836 комисии и групи. Като правило председатели на комисииите са заместник-партийни секретари или членове на партийните бюра и комитетите. Комисииите и постове за Н. к. се избират на общи събрания за срок от 2 години.

При извършените през 1976 г. 193 230 проверки са направени 227 111 предложения и препоръки, чрез които са предотвратени 12 800 хиляди лв. загуби и са открити резерви

за 21 870 хиляди лева. По предложение на комисиите и групите са закупени 226 хиляди тона вторични суровини. Комисиите за Н. к. извършват проверки по модернизацията и реконструкцията на производствените мощности, за най-пълно използване на техниката, за повишаване качеството на продукцията и услугите, за рационално изразходване на суровините, материалите, енергията.

На 17 януари 1977 г. беше публикувано Постановление на ЦК на БКП и МС на НРБ за по-нататъшното развитие и усъвършенствуване на контролната система в НРБ. В него са очертани задачите във връзка със засилването на контролната дейност за успешното изпълнение решенията на Единадесетия конгрес и Юлския пленум на ЦК на БКП (1976 г.). Поставя се ударение върху превантивния характер на Н. к.

НАРОДНИ СЪВЕТИ — органи на държавната власт и народното самоуправление в административно-териториалните единици (общини, райони, окръзи). Те осъществяват на своята територия държавната политика, изпълняват общодържавните задачи и разрешават въпросите от местно значение в областта на икономиката, здравно-социалната, комунално-битовата и културно-просветната дейност. В пределите на своята компетентност ръководят и контролират дейността на стопанските организации и учрежденията на своята територия. Грижат се за обществения ред, социалистическата законност, правата на гражданите, защитата на социалистическата собственост. Н. с. съчетава общодържавните и местните интереси, отрасловото и териториалното планиране, стремят се към комплексното развитие на съответната административно-териториална единица. Съветите съединяват работата по вземане на решения и тяхното изпълнение.

Н. с. се състоят от съзетници, избирани за мандат от 2 и половина години чрез всеобщо, пряко и тайно гласуване от навършилите 18-годишна възраст български граждани. Окръжните н. с. се свикват на сесии 4 пъти годишно, а общинските и районните 6 пъти годишно. Най-малко веднъж в годината съветите трябва да излязат с отчет пред избирателите си. По време на изборната кампания и през мандата им избирателите дават на своите съветници поръчения. В дейността си съзетниците се ръководят от общонародните интереси, от интересите на населението в окръзите и общините, в изборните им райони. Съзетниците,

както и народните представители, са отговорни и се отчитат пред своите избиратели. Конституцията предвижда реда, по който те могат да бъдат отзовани преди срока на дадения им мандат, ако не оправдаят доверието на избирателите си. Законът за народните представители и народните съветници регламентира цялостно статута, правата и задълженията на народните избраници.

Изпълнителният комитет на народния съвет е изпълнително-разпоредителен орган и се избира от състава на съветниците. На ованте сесии Н. с. избират и освобождават изпълнителния комитет, създават постоянни и временни комисии. Вишестоящите Н. с. ръководят и контролират долустоящите. Те могат да спрат изпълнението на противозаконни или неправилни действия на подчинените им Н. с.

В своята дейност Н. с. се опират на инициативата и широкото участие на населението. Работят в тясно взаимодействие с политическите, професионалните и други обществени организации. Например по инициатива на кварталните отечественофронтоски организации жителите на всички български градове и села всяка година влагат милиони часове безплатен доброволен труд за хигиенизиране и благоустрояване на селищата, за изграждане на паркове и кътове за отдих, на спортни съоръжения, на детски площадки. Населението участвува на доброволни начала в опазването на реда, в контрола за културата и качеството на обслужването в търговията и в предприятията за услуги.

НАРОДНИ ПРЕДСТАВИТЕЛИ И НАРОДНИ СЪВЕТНИЦИ — политически пълномощници на народа в представителните органи на социалистическата държава.

С приетия през април 1977 г. Закон за Н. п. и н. с. е систематизирано в един нормативен акт всичко, което регулира дейността на представителите на народа — от вземането на решенията до контрола за тяхното изпълнение. По структура законът отговаря на триединната дейност на Н. п. и н. с.: приемане на решения от представителния орган, участие в изпълнението им и упражняване на контрол. Ясно са определени правата и задълженията на Н. п. и н. с. и всеотрапната им дейност в сесиие, в постоянните комисии и в избирателния район. Законът задължава държавните органи и обществените организации да оказват пълно съдействие на Н. п. и н. с. За отказ от изпълнението на това задължение от страна на длъжностните лица са предвидени дисциплинарни наказания, включително уволнение.

Законопроектът беше публикуван за всенародно обсъждане.

Според допълнението на изборния закон, влязло в сила през 1976 г., оовен Н. п., ш. с., съдебните заседатели и районните съди чрез всеобщо, пряко и тайно гласуване бяха избрани окръжните съди. Това също е стъпка към разширяването на представителната демокрация.

НАРОДНО СЪБРАНИЕ НА НРБ — върховен представителен орган, който изразява волята на народа и неговия суверенитет, върховен орган на държавната власт. Н. с. е единствен законодателен орган на НРБ и върховен организатор на плановото ръководство на общественото развитие. Н. с. се състои от 400 народни представители, избрани за 4 години, чрез пряко и тайно гласуване от всички български граждани, навършили 18 години. Сесията на Н. с. се свикват от Държавния съвет не по-малко от 3 пъти в годината.

Н. с. осъществява върховното ръководство на вътрешната и външната политика на държавата; приема и изменя конституцията; приема, изменя и отменя законите; приема единните планове за обществено-икономическо развитие и отчетите за изпълнението им; държавния бюджет и отчета на правителството за изпълнение на бюджета от предидущата година; обявява война и сключва мир; дава амнистия; ратифицира и денонсира международни договори; създава, закрива, слива и преименува министерства и други ведомства с ранг на министерства; определя задачите и организацията на Държавния съвет, Министерския съвет, Върховния съд и главния прокурор на републиката; назначава и освобождава главнокомандувачия на въоръжените сили; упражнява върховен контрол за спазването на конституцията и законите, както и на дейността на държавните органи. Правото на законодателна инициатива принадлежи на Държавния съвет, Министерския съвет, постоянните комисии на Н. с., народните представители, Върховния съд и главния прокурор. Право на законодателна инициатива е предоставено също на обществените организации в лицето на Националния съвет на Отечествения фронт, Централния съвет на профсъюзите, ЦК на ДКМС и УС на Централния кооперативен съюз по всички въпроси, отнасящи се до тяхната дейност.

След изборите през май 1976 г. постоянните комисии на Н. с. са наградени върху принципа на комплексното об-

дпяване на еднородна дейност. Вместо съществуващите 12 комисии са създадени 6 постоянни комисии: законодателна комисия; комисия по обществопо-икономическото развитие, комисия по охрана на природната среда, комисия по духовните ценности, комисия по социалната политика, комисия по външната политика.

НАЦИЯ — исторически сложила се форма на общност на хората. Н. се характеризира с общност на икономическите връзки, територията, езика, културата и чертите на характера.

Н. се формира при развиващия се капитализъм, въпреки че отделни нейни елементи (език, културна общност) са се създали още в докапиталистическата епоха. За разлика от расите, които се отличават с външни признаци (цвят на кожата, форма на главата, окосмяване и т. п.) Н. не е биологическа, а социална категория. В. И. Ленин многократно напомня, че не бива да забравяме за противоречията между класите, образуващи всяка Н. в буржоазното общество, че във всяка национална култура съществуват две култури — буржоазна и пролетарска. С развитието на капитализма се изострят социалните противоречия и борбата на класите вътре в буржоазната Н. Засилват се международната вражда и различията. Възниква национализмът.

След победата на социалистическата революция и построяването на социализма се създават и укрепват социалистическите нации.

НАУЧНО РЪКОВОДСТВО НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОТО ОБЩЕСТВО — съзнателно и целенасочено въздействие върху развитието на социалистическото общество, рационално използване предимствата и реалните възможности на социализма на основата на познаването на обективните закономерности.

Комунистическата партия ръководи социалистическото общество. „За да управляваш — отбелязва В. И. Ленин, — трябва да имаш армия от закалени резолюционери-комунисти, такава има, тя се нарича партия.“ (Съч. Т. 32, с. 47.) Партията разработва политическата линия за развитието на социалистическото общество и осигурява организационно и идеологически нейното осъществяване. Тя ръководи работата по подбора, разпределението и възпитанието на ръководните кадри и осъществява контрола за изпълнението на партийните директиви и решения.

Политическото ръководство е най-общото и най-висшето равнище на научно ръководство. Политиката на комунистическите партии се основава на марксизма-ленинизма, на познаването на законите на общественото развитие, изразява потребностите на обществото и интересите на всички трудещи се, на целия народ. КПСС осъществява ръководството на съветското общество чрез система от държавни и обществени организации, като ясно разграничава функциите на партийните и държавните органи; повишавайки тяхната роля в комунистическото строителство.

Основни принципи на Н. р. на с. о. са:

1. Демократическият централизъм, който предвижда организационно единство на централизираното, планово ръководство с демократическите основи в управлението, последователното прилагане на централизма с демократични методи и на демократични начала.

2. Определяне на основното звено, т. е. отделяне на първостепенната, най-важната за дадения етап на борбата за задача, от чието решаване зависи успешното осъществяване на цялата съвкупност от проблеми в ръководството на обществото. На всеки етап от развитието на обществото основното звено има конкретна изява.

3. Обективността е първостепенен принцип, който предполага отчитане на обективните закони на развитие на обществото, реалните възможности и действителните условия. Принциплът на обективността е несъвместим със стихийността, а също със субективизма, с игнорирането на закономерностите на развитието.

4. Конкретността е принцип, който означава изявяване и съвременно преодоляване на конкретните противоречия на реалния живот. Конкретното ръководство включва отчитане на достоверната и научнообработена информация.

5. Оптималност, ефективност. Този принцип изразява главната цел на ръководството на обществото — да се осигури изпълнението на предстоящите задачи в най-кратък срок и при най-малък разход на сили и ресурси.

6. Стимулирането изразява отчитането на потребностите и интересите на хората с цел да се повиши тяхната трудова и обществена активност. Голямо значение има правилното съчетаване на материалните и моралните стимули за труд.

В своята ръководна дейност партията трябва да отчита своеобразието на задачите, условията и особеностите на всеки етап от развитието на страната, интересите на целия

народ, на класите и различните социални групи. Органично-то единство на теорията и практиката има най-важно значение в ръководната дейност на партията.

НОРМИ НА ПАРТИЕН ЖИВОТ — твърди правила, които регулират вътрешния живот на партията, определят формите на нейната организация, методите на работа, поведението на комунистите. Н. на п. ж. са разработени и обосновани от В. И. Ленин. Той ги определя като „колективно приети правила на организация“, „общо решение относно формите и нормите на партийната организация“ (Съч. Т. 8, с. 44), „организационни норми.“ (Съч. Т. 9, с. 161.)

Н. на п. ж. са тясно свързани с организационните основи на Комунистическата партия и ги конкретизират. Записани в Устава, Н. на п. ж. се превръщат в партиен закон, задължителен за всички комунисти. Те са обусловени от самата природа на партията, от нейните цели и задачи. Спазвайки Н. на п. ж. за членството, Комунистическата партия приема в своите редове най-добрите представители на работническата класа, селяните, интелигенцията; освобождава се от лица, недостойни за званieto комунист; поддържа висока организираност и активност у членовете на партията. На основата на Н. на п. ж., които регулират вътрешнопартийните отношения, в партията се развива широка вътрешнопартийна демокрация, укрепва партийната дисциплина, осигурява се единство на действията на всички партийни организации, на всички комунисти. Н. на п. ж. определят организационния строеж на партията, реда за създаване и функциониране на първичните, районните, градските, окръжните организации и техните ръководни органи.

Заедно с развитието на партията Н. на п. ж. се усъвършенствуват и се обогатяват с нов опит, което намира отражение в измененията и допълненията, които конгресите внасят в Устава. Строгото спазване Н. на п. ж. е решаващо условие за силата и здравината на партията, за успешното осъществяване на ръководната ѝ роля.

Ленинските Н. на п. ж. имат интернационален характер. Като отразяват общите закономерности на развитие на марксистко-ленинските партии, те са научна основа за тяхното изграждане и в ръководната им дейност.

ОБЩЕСТВЕНИ ОРГАНИЗАЦИИ В НРБ — самодейни объединения на трудещите се, които въвличат различните слоеве на населението в социалистическото строителство, из-

разяват и защитават техните специфични интереси и работят за издигане на социалистическата им съзнателност. Множество са формите за обединение на трудещите се:

Обществено-политически организации — Отечествен фронт (той е и организация, и движение), Български професионални съюзи, Димитровски комунистически младежки съюз, Български червен кръст, Български съюз за физкултура и спорт (с разклонена организация от дружества и спортни клубове), Български туристически съюз и т. н.

Организации, съюзи и обединения, чрез които трудещите се участвуват в управлението на материалното производство и в научна, техническа и конструктивна дейност — Научно-технически съюз, работнически съвети, постоянно действащи производствени съвещания, обединения на рационализаторите и изобретателите, клубове за техническо и научно творчество на младежта (ТНТМ), обществени технически, технологически и конструкторски бюра, кооперативни съюзи, кооперации и др.

Организации за участие в управлението на духовната култура — Съюз на научните работници, Съюз на учителите, Съюз на писателите, Съюз на художниците, Съюз на журналистите, Съюз на композиторите, Съюз на артистите, окръжни и местни съвети за култура (ОСК), нещатани отдели, комисии, съвети, групи към народните съвети по образованието, възпитанието, културно-масовата работа, библиотечното дело и др., народни университети, клубове, научни кръжоци, любителски групи по интереси и др., изградени по предприятия, учреждения и по местожителство.

Организации за участие в управлението на обществения ред — доброволни отряди, групи за обществен контрол, другарски съдилища, комисии за борба с детската престъпност (детски педагогически стаи), доброволни пожарникарски дружини, обществени автоинспектори.

Освен изброените съществуват още много дружества, комитети и асоциации с постоянен устав и временни — астронавтическо, ботаническо, географско, историческо, математическо, дружество за ООН, на русистите, на физиците, социологическа асоциация, асоциации по международно право, по морско право, за политически науки и т. н. Национален комитет за защита на мира, Български олимпийски комитет, Общонароден комитет за защита на природата, Славянски комитет, Комитет за солидарност с народите на Африка и Азия, Комитет за солидарност с борещия се испански народ, за защита на Чили и т. н.

В процеса на общественото развитие О. о. и формите им се изменят, но главната тенденция си остава — те се развиват и обогатяват. „В етапа на изграждане на развитото социалистическо общество нарастват ролята и значението на обществените организации, преди всичко като обществено-политически организации, което е обективна необходимост и едно от основните направления в развитието на социалистическата демокрация.“ (Тезиси на ЦК на БКП за състоянието и развитието на Българската комунистическа партия и на обществените организации и движения, с. 205.) По-нататък в Тезисите е указано какви най-важни проблеми на тяхната дейност трябва да се решат: да се възлагат на обществените организации и движения държавни функции; да се засили ролята им в социалното управление — не само да се увеличи броят на представителите на О. о. и движения във всички звена на управлението, но главно да се осигурят условия за активното им участие, за изпълнение на техните целесъобразни предложения и критични бележки; да се привлекат в борбата против злоупотребата с алкохол и тютюнопушенето; дейността на О. о. да се изгражда преди всичко на обществени начала (съкращение до минимум на щатния им апарат); да се преодолее сериозното изоставане в изграждането на материалната им база; да се подобри партийното ръководство на О. о. и движения.

ОБЩО И НАЦИОНАЛНО-ОСОБЕНО В СОЦИАЛИСТИЧЕСКОТО СТРОИТЕЛСТВО — общите закономерности на строителството на социализма и особеностите им в различните страни. Теорията и практиката показват, че пътят към социализма и неговите главни черти се определят от общите закономерности, присъщи на развитието на всички социалистически страни. Общи закономерности на прехода към социализма са: установяване в резултат на социалистическата революция на диктатура на пролетариата; ръководство на трудещите се маси от работническата класа и нейното ядро — марксистко-ленинската партия; съюз на работническата класа с основната маса на селяните и с другите слоеве на трудещите се; ликвидиране на капиталистическата собственост и установяване на обществена собственост върху средствата за производство; постепенно социалистическо преустройство на селското стопанство; планомерно развитие на народното стопанство, насочено към построяване на социализма и комунизма, към погъшаване жизненото

равнище на трудещите се; осъществяване на социалистическа революция в областта на идеологията и културата, възпитаване на интелигенцията в преданост към делото на социализма; ликвидиране на националното потисничество и установяване на равноправие и братска дружба между народите; защита на завоеванията на социализма от посегателствата на вътрешните и външните врагове; солидарност на работническата класа от дадена страна с работниците от другите страни — пролетарски интернационализъм.

Общите закономерности на прехода към социализма се проявяват своеобразно в различните страни в зависимост от националните исторически условия, спецификата на икономическото, социално-политическото и културното равнище на страната. Не може да се строи социализъм и правилно да се развиват отношенията между социалистическите страни, ако се нарушават общите закономерности в социалистическото строителство, ако не се отчитат конкретно-историческите особености на всяка страна.

ОБЩОНАРОДНА ДЪРЖАВА — политическа власт на народа в развитото социалистическо общество, осъществявана при ръководната роля на работническата класа и нейната марксистко-ленинска партия. О. д. е приемник на държавата на диктатурата на пролетариата, неин продължител и нов етап в развитието ѝ. Диктатурата на пролетариата и О. д. са два етапа в развитието на един и същ тип държава — социалистическата.

Според програмата на КПСС, О. д. изпълнява следните основни задачи: създава материално-техническата база на комунизма; преобразува социалистическите обществени отношения в комунистически; осъществява контрол за мярката на труда и мярката на потреблението; повишава благосъстоянието на народа; защитава правата и свободите на гражданите, социалистическия правов ред и социалистическата собственост; възпитава трудещите се в дух на съзнателна дисциплина и комунистическо отношение към труда; осигурява отбраната и безопасността на страната; отстоява делото на всеобщия мир; нормалните отношения с всички страни.

О. д. изпълнява вътрешни и външни функции — стопанско-организаторска, културно-възпитателна, отбранителна и др. п., които представляват развитие на по-високо равнище на държавата на диктатурата на пролетариата. Доколкото експлоататорските класи са ликвидирани, функцията

потискане съпротивата на свалените от власт класи, отмира. Държавата коренно изменя своя характер, защото „различията между обществените класи и групи намаляват до толкова, че по своята структура социалистическото общество застава пред прага на социалната еднородност.“ (Програма на БКП, с. 44.)

Бидейки държава от същия вид както и диктатурата на пролетарната, О. д. има редица свособразия. Най-съществени от тях са: постигането на такова разширяване и задълбочаване на социалистическата демокрация, че О. д. пряко и непосредствено изразява интересите на целия народ; изменение мащабите и сферата на принуждението — принудата се прилага не върху класи и социални групи, а върху отделни нарушители на законите в социалистическото общество.

В Програмата на БКП е записано: „Главната насока в развитието на социалистическата държава е постоянното разгръщане на демокрацията, активно участие на трудещите се в управлението на държавата, на стопанското и културното строителство, в подобряването на работата на държавния апарат и засилването на народния контрол в неговата дейност“ (с. 94). О. д. непрекъснато ще се засилва като организация, все по-пълно и всеотрядно ще изразява интересите на трудещите се и социално-класовото единство на обществото, ще развива недържавните форми в социалното управление.

При висшата фаза на комунизма О. д. ще прерасне в комунистическо самоуправление.

ОТЕЧЕСТВЕН ФРОНТ — възплъщение на съюза на работническата класа, трудещите се селяни и народната интелекгенция, обществена опора на народната власт, масова школа за патриотично и комунистическо възпитание на населението и за привличане на трудещите се в управлението на страната.

Програмата на О. ф. е обявена по нелегалната радиостанция „Христо Ботев“ през юли 1942 година. В 12 точки е формулирана нейната цел — смъкване на предателското, противонародно хитлеристко правителство и създаване на национално правителство, способно да води твърдо и последователно спасителната за България политика на Отечественния фронт. Тази платформа обедини в борбата против фашизма всички български патриоти. Комунистите, ремсистите, работниците и трудовите селяни изнесоха главната

тежест във всенародното съпротивително движение и дадоха хиляди свидни жертви. Ръководна сила в осъществяването на отечественофронтовската програма беше БРП (к).

На 9 септември 1944 г. министър-председателят Кимон Георгиев обяви по националната радиостанция, че О. ф. е взел властта и провъзгласи декларацията на първото правителство, съставено от четири партии, които участваха в Националния комитет на О. ф. — БРП (к), БЗНС, БРСДП, Народния съюз „Звено“. В писмото си до Националния конгрес на О. ф. (9—13 март 1945 г.) Георги Димитров нарича задача над задачите „всестранното укрепване на самия Отечествен фронт като продължителен боев съюз на всички демократични и прогресивни сили на страната, като живо възплъщение на антифашисткото, патриотичното единство на българския народ.“ (Съч. Т. II, с. 171.) Борбата за запазването на боевото единство на О. ф. се води в изключително тежки и сложни условия. Ударената, но недоубита реакция, подкрепяна щедро от империалистическите си закрилници, отчаяно търси реванш. Огромни са икономическите трудности, остра е вътрешнополитическата борба, голям е външнополитическият натиск. В такова време Димитров нарича О. ф. „историческа необходимост за България — не за един или друг държавен деец, не за една или друга партия, а за България.“ (Съч. Т. II, с. 289.)

Деветосептемврийското народно въстание, което си постави демократични задачи, не можеше да не разтърси из основи капитализма у нас. Политиката на Комунистическата партия за обединяване на всички демократични и патриотични сили под знамето на О. ф. укрепя позициите на работническата класа, доведе до пълна победа над реакцията. Народнодемократичната държава се превърна във форма на диктатурата на пролетариата, разкри пътя за построяване основите на социализма.

Юлският пленум на ЦК на БКП (1968 г.), който обсъди насоките за по-нататъшното развитие на системата на управление на НРБ, очерта задачите на О. ф. за дълъг период. Решенията на пленума предвиждат: да се предостави на Националния съвет на О. ф. законодателна инициатива по проблеми, които засягат цялото население; да се даде право на О. ф. да контролира работата по комунално-битовото и социално-културното обслужване, по снабдяването на населението и по благоустройството на населените места; в системата на О. ф. да се вляят редица обществени организации и комитети; в системата на НС на О. Ф. да

се създаде Комитет на българските жени. След пленума започна системна работа за обогатяване и преустройство на формите, стила и методите на О. ф., с цел да се преодолее тенденцията да се копира партията. Беше възприета линията основна черта на стила на отечественофронтовските звена — от низовата организация до ЦС — да стане преливането от организация в движение и от движение в организация.

ПЛАНОВЕ ЗА СОЦИАЛНО РАЗВИТИЕ НА КОЛЕКТИВА — комплекс от научнообосновани показатели за развитие на социалните отношения и духовното равнище на членовете на колектива, както и система от технически, икономически, социални и идеологически мероприятия, целящи достигането на определена цел. П. за с. р. на к. предвиждат редица перспективни изменения в социалната структура на колектива: подобряване условията и съдържането на труда; опазване здравето на работниците; регулиране текучеството на кадрите; усъвършенстване системата на материалното и моралното стимулиране на труда; подобряване жилищните и културно-битовите условия на работниците; повишаване общото и професионално-техническото образование, духовното равнище и културата; идейно-възпитателна работа за повишаване социалната активност на трудещите се и усъвършенстване социално-психологическите отношения в колектива и т. н.

П. за с. р. на к. трябва да бъдат тясно свързани с технико-икономическия план за развитие на предприятието, съгласувани и координирани с плана за икономическото и социалното развитие на района, града, окръга.

ПЛЕНУМ НА ЦК НА БКП — пленарно заседание на ЦК на партията в пълен състав, орган за политическо ръководство на партията в периода между конгресите. Количественият състав на ЦК се определя от конгреса. Той зависи от числеността на партията и от задачите, които тя решава на дадения етап. Кандидат-членовете на ЦК присъствуват на пленумите със съвещателски глас. В зависимост от обсъжданите въпроси пленумите могат да бъдат и разширени — с участие на поканени дейци от съответната област.

Член 32 от Устава на БКП задължава Централния комитет да свиква не по-малко от едно заседание на четири месеца. Редовното свикване на пленумите е конкретен израз на ленинския принцип за колективност на ръководството.

Пленумите обсъждат актуални въпроси от дейността на партията и държавата, определят конкретните форми и методи за осъществяване на задачите на социалистическото строителство. По характера на своите решения някои П. на ЦК на БКП имат значение за работата на партията в продължение на много години, например Априлският пленум (1956 г.), Декемврийският пленум (1972 г.), Февруарският пленум (1974 г.).

В периода между партийните конгреси Централният комитет може да свика национална партийна конференция за обсъждане на важни въпроси на партийната политика (чл. 35 от Устава). Редът за провеждане на националната партийна конференция се определя от ЦК на БКП. Националната конференция обсъжда важни въпроси на партийната политика. Тя е форма за проявление на вътрешнопартийната демокрация и колективността в партията.

Уставът осигурява демократическия принцип за редовна отчетност на ЦК пред партийните организации (чл. 30).

ПОЛИТБЮРО НА ЦК НА БКП — ръководен орган на Централния комитет, избран на пленарно заседание за ръководене работата на партията между пленумите. Политбюро е орган за колективно ръководство. В него влизат най-видни и опитни политически дейци от състава на висшите партийни и държавни органи. На своите заседания Политбюро решава най-важните и актуални въпроси на вътрешната и външната политика на страната.

За ръководене на текущата работа от организационно-изпълнителен характер и за проверка на изпълнението на партийните решения Централният комитет избира секретариат (чл. 33 от Устава).

ПОЛИТИЧЕСКА ЛИНИЯ И ПРАКТИЧЕСКА ДЕЙНОСТ НА ЦК НА БКП — насоченост на вътрешната и външната политика на ЦК на БКП и практическата му работа между партийните конгреси. При изработването на партийната линия ЦК изхожда от Програмата на БКП и от решенията на конгресите. Политическата линия намира израз в решенията и постановленията на пленумите, в постановления, обръщения, писма и в други официални документи. Централният комитет организира практическото осъществяване на партийната линия. Оценка за правилността на П. л. и на п. д. на ЦК дава конгресът.

„Комунистическата партия разработва генералната линия и политиката в социалистическото строителство, определя главните насоки на развитието на икономиката, обществените отношения и културата, на подобряването на жизненото равнище на народа, на външната политика на страната. Всички завоевания и успехи в строителството на социализма са постигнати под ръководството на партията.“ (Програма на БКП, с. 110.) В процеса на осъществяването на поставените от Десетия конгрес задачи в различните области на живота ЦК и Политбюро взеха важни решения за конкретизиране на конгресните документи и разработиха отделни основни положения от Програмата. Единадесетият конгрес напълно одобри политическата линия на ЦК и постави новите задачи. „Главната социално-икономическа задача на седмата петилетка е: неотклонно да се осъществява линията на партията за по-пълно задоволяване на материалните и духовните потребности на народа, като се осигурява динамично и пропорционално развитие на народното стопанство, бързо се повишава производителността на труда, ефективността и качеството по пътя на модернизацията, реконструкцията, концентрацията и ускореното внедряване на научно-техническите постижения и като се издига социалистическата съзнателност на трудещите се и се утвърждава социалистическият начин на живот.“ (Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес, с. 36.) Висока ефективност и високо качество — това е девизът на седмата петилетка.

ПРАВО НА КОНТРОЛ ВЪРХУ ДЕЯНОСТТА НА АДМИНИСТРАЦИЯТА — израз на ролята и отговорността на първичните партийни организации за работата на трудовия колектив, активна форма на въздействие за успешно решаване на задачите, стоящи пред него.

Постановката за П. на к. в. д. на а. е записана за първи път в Устава на ВКП (б) през 1939 година. Тогава XVIII конгрес предоставя това право на първичните организации в производствените предприятия, в това число на совхозите, колхозите и МТС. По-късно правото на контрол се разпространява върху ППО в търговските организации, после в конструкторските бюра, проектантските и научно-изследователските институти, свързани с производството.

За да се повиши отговорността и активността на първичните организации за осъществяване на партийната политика, за да се засили тяхната организаторска и възпи-

тателна работа в трудовите колективи, XXIV конгрес на КПСС реши уставното право за контрол над работата на администрацията да се отнася и за ИПО във всички проектантски организации, конструкторски бюра, научноизследователски институти, учебни заведения, културно-просветни, лечебни и други учреждения и организации, в които функциите на администрацията не излизат от рамките на своя колектив. На партийните организации в министерствата и другите централни и местни съветски, държавни учреждения и ведомства XXIV конгрес на КПСС възложи да осъществяват контрол за работата на техния апарат по отношение изпълнението на директивите на партията и правителството и за спазването на съветските закони. Партийните организации осъществяват своето П. на к. в. д. на а. чрез изискване на отчет от стопанските ръководители, запознаване с документите и др. Една от най-важните форми за контрол са специалните комисии, създавани въз основа на решението на ЦК на КПСС от 26 юни 1959 година.

Правото на контрол се третира в чл. 51 от Устава на БКП, където е посочено, че партийните организации в промишлените, строителните, транспортните, селскостопанските предприятия, ТПК, ДСО, научните институти, учебните и здравните заведения, проектантските организации и конструкторските бюра имат П. на к. в. д. на административните и стопанските ръководства.

ЦК на БКП може да предоставя право на контрол и на други първични организации.

С решение на ЦК на БКП от 29 юли 1977 г. на партийните организации в Министерствата и другите централни и местни учреждения и ведомства се предоставя правото на контрол върху работата на апарата за изпълнение на решенията на партийните и държавните органи, за спазване на социалистическата законност, за издигане на отговорността и за строго съблюдаване на партийната и държавната дисциплина.

В доклада си пред Десетия партнен конгрес другарят Т. Живхов изрично подчертава: „Пълноценна партийно-политическа работа може да се провежда само тогава, когато партийното бюро и партийната организация не се отъждествяват и сливат с административното ръководство, не се обезличават като авангард на класата, а умно и твърдо упражняват своето право на контрол и се грижат както за трайните, перспективните интереси на обществото, така и за зачитането на правата и нуждите — днешните, обикно-

вените нужди и потребности — на своите трудови колективи, на всеки отделен труженник.“ (с. 136.)

ПРИНЦИПИ НА ПАРТИЙНО РЪКОВОДСТВО — научнообосновани, проверени в практиката положения за формите и методите на партийно ръководство на всички страни на обществения живот, на всички процеси на социалното развитие.

П. п. р. определят подхода на партията към организирането на своя вътрешен живот, на политическата си дейност по ръководството на стопанското и културното строителство, на държавните и обществените организации. В. И. Ленин отделя в своите трудове голямо внимание на разработването на П. п. р.

Между най-важните П. п. р. са: класов подход към явленията на обществения живот; колективност при решаването на важните въпроси на вътрешната и на външната политика на страната, която предполага лична отговорност за поръчаното дело; научна обосновааност на приеманите решения; единство на теорията и практиката, на политическата и организаторската работа; съчетаване на присъствеността между опита от миналото и творческата постановка и решаване на въпросите, оставени от живота; деловитост и чувство за повода; неразривна връзка на партията с масите, опиране на техния опит и инициатива; ясно разграничаване на функциите на партийните и държавните органи; подбор, разпределение и възпитание на кадрите; контрол и проверка на изпълнението. Голямо значение за практиката на партийното ръководство имат критиката и самокритиката. Основен метод на партийното ръководство на масите е методът на убеждението.

Строгото съблюдаване на П. п. р. осигурява „нерушимо идейно-политическо единство на цялото общество... целенасочено и координирано развитие на всички съставни части на обществения организъм.“ (Л. И. Брежнев. По ленински курс. Доклади, речи и статии. Т. 2, с. 325.)

ПРОГРАМА НА БКП — теоретически, идеологически и политически документ, който изразява принципите, целите и задачите на партията, пътищата и средствата за тяхното осъществяване. Партията започва да съществува като организация едва когато приеме своя Програма и Устав. Тяхното признаване и работата за изпълнението им е задължително условие за членството в Коммунистическата партия.

На основата на марксистко-ленинската теория и на научния анализ на конкретната действителност партийните програми чертаят линията на партията за цял исторически период на революционната борба. Програмата се изменя, допълва се или се приема нова, когато социално-историческото развитие или собственото развитие на партията ѝ постави качествено нови задачи.

Приетата през 1891 г. на Бузлуджанския конгрес Програма е първият програмен документ на българското социалистическо движение. Тя е изменена през 1894 г. при обединяването със „Съюзистите“. На Десетия конгрес през 1903 г., след изгонването на общоделците, е приета Програма, която отразява нов етап в развитието на партията. Двадесет и вторият конгрес на БРСДП (Първи конгрес на БКП т. с.) приема Програмна декларация. Преименуването на партията и съществените изменения в програмата ѝ се налагат от коренно изменилите се условия на борба — победила е Великата октомврийска революция, БРСДП става съоснователка на Третия комунистически интернационал. Програмната декларация от 1919 г. бележи началото на болшевизацията на БКП. През 1922 г. е готов проект за нова програма, но разгромът на въстанието през 1923 г. и последвалите две десетилетия тежка нелегалност не позволяват тя да бъде приета. В условията на фашистката диктатура програмните задачи бяха разработвани в резолюциите и решенията на пленумите на ЦК и партийните конференции.

Решенията на Петия конгрес (1948 г.) имат програмно значение за победата на социалистическия строй в нашата страна. Докладът пред конгреса, изнесен от Георги Димитров, анализира изминатия от партията полувековен път и постави задачата за изграждане основите на социализма. Петият конгрес избра комисия, начело с Георги Димитров, която да изработи нова програма. Преждевременната смърт на Димитров и допуснатите нарушения на ленинските норми на партнен живот попречиха за осъществяването на поставената задача.

Програмата на партията за изграждане на развито социалистическо общество беше приета от Десетия конгрес (1971 г.). В нея се прави научен анализ на съвременната международна и вътрешна обстановка, дава се оценка на успехите в социалистическото строителство. Съществен момент в Програмата е характеристиката на развитото социалистическо общество, определянето на обективните и су-

бективните предпоставки за построяването му. В Програмата са формулирани задачите на партията в областта на икономиката, социалната структура, културата, социалното управление и международните отношения. В отделен раздел е обоснована нарастващата ръководна роля на Комунистическата партия — закономерност в развитието на обществото и на самата партия. Програмата завършва с кратко очертаване на крайната цел на партията — построяването на комунистическото общество.

ПРОГРАМА НА КПСС — основен документ, в който научно са определени задачите на партията за даден етап от историческото ѝ развитие, пътищата и методите за осъществяване на тези задачи. „Програма — писма В. И. Ленин, — това значи кратко, ясно и точно провъзгласяване на *всичко, което партията иска и за което тя се бори*“. (Съч. Т. 6, с. 399.) Наред с Устава Програмата е основен документ на партията. Признаването на Програмата и активното участие в нейното осъществяване е задължително условие за принадлежност към партията. Програмата на КПСС се разработва на основата на марксистко-ленинската теория при задълбочен анализ и всестранно отчитане на закономерностите на общественото развитие в страната.

Първата партийна програма е приета на II конгрес на РСДРП през 1903 г. и съдържа задачите по провеждането на буржоазно-демократическата и социалистическата революция и установяването на пролетарската диктатура. През февруари 1917 г. е пометен царският режим. През октомври 1917 г. пролетарската революция унищожи ненавистния за народа капиталистически строй. Създадена е първата в историята социалистическа страна. Първата програма на партията е изпълнена.

Когато на VIII конгрес през 1919 г. приема втората си програма, партията поставя задачата да бъде построено социалистическото общество. Като върви по нови неутъпкани пътища, като преодолява трудности и лишения, съветският народ, под ръководството на Комунистическата партия, осъществи разработения от Ленин план за строителството на социализма. В Съветския съюз е построено развито социалистическо общество. Втората програма на партията също е изпълнена.

На овая XXII конгрес през 1961 г. КПСС прие третата си програма — програма за построяването на комунизма — висшата фаза на комунистическото общество. Тя предвиж-

да създаването на материално-техническата база на комунизма, прерастването на социалистическите обществени отношения в комунистически, осъществяването на великия принцип „От всекиго според способностите, всекиму според потребностите“, възпитаването на новия човек, хармонично съчетаващ духовно богатство, морална чистота и физическо съвършенство. В Програмата на КПСС се дава научна характеристика на съвременната епоха, чието основно съдържание е преходът от капитализма към социализма на все нови народи, тържеството на социализма и комунизма в световен мащаб.

В последвалите партийни документи са конкретизирани пътищата на строителството на безкласовото общество. Съветската работническа класа, колхозното селячество и интелигенцията са твърдо решени да осъществят, под ръководството на КПСС, третата партийна програма, да създадат най-хуманното и справедливо общество на земята — комунизма.

ПРОФСЪЮЗИТЕ В НРБ — масова организация на трудещите се, едно от най-важните звена в системата на социалистическата демокрация. Чрез П. партията осъществява своята политика, своето влияние върху развитието на обществото. Ленин нарича П. школа за управление, школа за столаниване, школа за комунизъм.

У нас профсъюзното движение се оформи и разви в началото на века под идейно-политическото ръководство на революционната марксистка партия на българския пролетариат. „... българското синдикално движение беше поставено още от самото начало върху здравата почва на съвременното международно работническо движение, беше запазено от опасните крайности на професионалната ограниченост, от една страна, и от така наречения революционен синдикализъм, от друга.“ (Г. Димитров, Съч. Т. 1, с. 407.)

Профсъюзите решително се бореа за защита на икономическите и политическите интереси на работническата класа, поддържаха революционния и интернационалния дух на трудещите се и дадоха значителен принос за победата на социалистическата революция в България.

Характерът и ролята на П. коренно се измениха след установяването на народнодемократичната власт и превръщането на пролетариата в управляваща класа. Те бързо се изградиха като единна и най-масова организация на работническата класа и служещите. От организация за борба

против капиталистическото господство и експлоатацията БПС станаха мощна съзидателна сила на новия строй.

В отчетния доклад на ЦК на БКП пред Десетия конгрес беше подчертано, че дейността на П. „тази всеобхватна организация на работническата класа“ не съответствува на големите социално-икономически задачи, решавани от партията. Профсъюзните органи и организации бяха критикувани за това, че не използват напълно своите права за участие в управлението на производството, че неудовлетворително изпълняват задължението си да защитават непосредствените интереси на трудещите се. Централният комитет обсъди на свой пленум състоянието на работата в П. и очерта главните насоки на тяхната дейност и най-важните им предстоящи задачи в борбата за изграждане на развито социалистическо общество в България. (Февруарски пленум 1972 г.) „С повишаване на степента на зрелост на нашето общество ще се увеличава участието на профсъюзите в държавната дейност, като се обогатяват обществените форми за нейното осъществяване. Постоянно ще се разширява кръгът на компетенциите на профсъюзите, с което ще се съдействува за развитието на общественно-държавното начало на социалистическата демокрация. Едновременно с това професионалните съюзи ще засилват непрекъснатия контрола и критиката в рамките на своите функции и права“ — се казва в приетото от пленума Постановление на ЦК. (с. 8.)

На своя Осми конгрес БПС се явиха като най-масовата организация на трудещите се — в профсъюзите членуват 3 800 000 души. През последната петилетка са приети близо милион нови членове, предимно селскостопански работници.

ПОСТРОЯВАНЕ ОСНОВИТЕ НА СОЦИАЛИЗМА — важна степен в построяването и развитието на социалистическото общество. Основите на социализма се построяват в преходния период от капитализма към социализма. П. о. на с. означава пълна победа над капитализма, решаване на въпроса „кой—кога“ в полза на социализма в рамките на дадена страна. П. о. на с. означава: пълна победа на социалистическите отношения в цялото народно стопанство; ликвидиране на експлоататорските класи, успешно завършване на социалистическата индустриализация и колективизацията на селското стопанство; преодоляване на фактическото неравенство на народите (в СССР и други страни с няколко или много националности); провеждане на първия

етап на културната революция; утвърждаване принципа на разпределение „от всекиго — според способностите, всекиму — според труда“; превръщане на марксизма-ленинизма в господстващ мироглед и други социалистически преобразувания. Въпреки тези постижения, обществените отношения на този стадий още не са напълно зрели.

В СССР основите на социализма са построени в средата на 30-те години.

При подготовката на проекта за първия петгодишен народно стопански план в България Георги Димитров изисква повече реализъм, предпазва партийното ръководство от илюзията, че още през първата петилетка може да се построи социализмът. Той определя задачите, поставени от Петия партийен конгрес (1948 г.), като линия за изграждане основите на социализма, за създаване на база и подготвяне на необходимите условия за построяване на социалистическото общество. Само след 10 години БКП отчете, че е ликвидирана социалната база на експлоататорските класи. В края на преходния период, завършил през 1958 г., е постигнато пълно господство на социалистическите обществени отношения на село. България — втора в света след СССР — завърши социалистическото преустройство на селското си стопанство.

На своя Десети конгрес партията начерта задачите на следващия исторически етап, прие своя програма за изграждане на развито социалистическо общество в България. (Програма на БКП, с. 9—10.)

ПЪЛНА И ОКОНЧАТЕЛНА ПОБЕДА НА СОЦИАЛИЗМА

В СССР — успехи в строителството на социализма, които означават победа на социализма и решаване в негова полза на спора „кой—кого“, достигане на положение, при което страната е гарантирана от реставрацията на капитализма.

В средата на 30-те години социализмът победи в СССР в икономическата, социално-политическата и идеологическата област. Не останаха класи и социални групи, заинтересовани от възстановяването на капитализма. Утвърди се идейно-политическото единство на работническата класа, колхозното селячество и трудовата интелгенция. Социализмът постигна пълна победа.

Окончателната победа на социализма беше постигната във втората половина на 50-те години. Тя стана възможна благодарение на големите успехи в комунистическото строителство, на подема на революционната борба и по-нататъш-

пото отслабване на империализма. Построяването в СССР на развито социалистическо общество; създаването и развитието на световната система на социализма, засилването на революционното движение на работническата класа, историческите победи на националноосвободителното движение и образуването на младите развиващи се държави, навлизането на империализма в третия етап на общата криза на капитализма доведоха до коренно изменение съотношението на силите в полза на социализма. Понастоящем в света не съществува сила, която би могла да възстанови капитализма в СССР.

П. и о. п. на с. в СССР е всемирноисторическа победа. Тя има грамадно международно значение, оказва революционизиращо въздействие върху целия ход на световния революционен процес.

В приетата на Десетия конгрес на БКП (1971 г.) Програма се констатира: „Днес и нашият, българският опит потвърждава световноисторическото значение на съветския пример, всеобщата валидност на основните закономерности на прехода от капитализма към социализма и на изграждането на новото общество“ (с. 10.)

ПЪРВИЧНА ПАРТИЙНА ОРГАНИЗАЦИЯ — основа на партията, база за формиране на ръководните партийни органи, главно средство за връзка на партията с масите, ръководно политическо ядро на трудовия колектив. Въпросите на строежа и функционирането на ППО са уредени в раздел пет на Устава.

Първичната организация е основа на партията преди всичко, защото въвн от нея не може да се членува в Комунистическата партия — тя приема нови членове, ръководи и организира комунистите. От ППО започва формирането на ръководните партийни органи. Избраните на събранята делегати за конференциите, като пратеници и пълномощници на ППО, изслушват отчетите на комитетите, приемат резолюции за бъдеща дейност, избират и биват избирани в ръководните партийни органи. Работата на ППО е решаваща за правилното развитие на връзките на партията с масите. „Живата връзка на партията с народа — това са нейните членове, комунистите. Чрез комунистите партията се свързва с хората, узнава настроенията на трудещите се, тяхното мнение за о своята политика, техните критични бележки и предложения. Посредством комунистите партията формира политическата обстановка, борн се срещу отрица-

тещите явления, разяснява своите замисли и мероприятия, възпитава, организира, води масите." (Т. Живков. Отчетен доклад пред Десетия конгрес на БКП, с. 136—137.) Като съзнателен носител и изразител на социалистическите политически отношения ППО е средищна част, политическо ядро на трудовия колектив. ППО е висша форма на обществено-политическа организация, ръководно ядро на всички други организации в трудовия колектив. По своята вътрешна организация, идейност, взаимоотношения, дисциплина тя е пример за безпартийните, първообраз на бъдещия комунистически трудов колектив.

Съвременните проблеми на ППО бяха разработени на Националното съвещание за ролята на първичните организации, състояло се във Велико Търново през юли 1975 година.

РАБОТНИЧЕСКА КЛАСА в социалистическото общество — класа, състояща се от хора, заети в материалното производство, работещи в държавни предприятия. Р. к. в социалистическите страни качествено се различава от пролетариата при капитализма.

В СССР Р. к. представлява около 60% от активното население на страната. За шест десетилетия социалистическо строителство порасна не само числеността, но също и организираността, съзнателността, социалната активност, образованието и общата култура на Р. к. Тя става главната производителна сила на страната. По силата на своята революционност, дисциплинираност, организираност и колективизъм Р. к. заема водещо положение в системата на обществените отношения. Тя е ръководна сила в социалистическото общество.

В зрялото социалистическо общество непрекъснато се развива процес на преодоляване на вътрешнокласовите различия в Р. к. Нараства относителният дял на работниците с висока и средна квалификация, намалява частта на слабоквалифицираните и неквалифицираните работници, расте броят на заетите с автоматизиран и механизирен труд, постепенно изчезват работниците на тежкия физически труд. В хода на преодоляването на съществените различия между физическия и умствения труд нарастват умствените операции в труда на работниците, расте културно-техническото равнище на Р. к.

В НРБ Р. к. е свободна от експлоатация и владее наедно с целия трудов народ средствата за производство. През годините на строителството на социализма Р. к. нараства

абсолютно и относително спрямо останалата част от населението.

В края на миналия век, когато Р. к. в България едва се зараждаше, Димитър Благоев доказваше закономерността на нейното развитие и неизбежната ѝ победа над експлоататорите. Въпреки своята малобройност и тогава Р. к. беше възходяща класа. За над 60 години капиталистическо развитие България си остана аграрна и изостанала. През 1946, годината преди национализацията, от общо 7 029 349 души население само 1 735 188 души са живеели в градовете. Съвсем малка част от тях са били работници — в числото на гражданите влизаха десетки хиляди занаятчии и дребни търговци, интелегенцията, административният апарат и самата буржоазия. През 1975 г. работническата класа у нас съставлява 65% от населението. Относителният дял на селяните-кооператори от 28% през 1970 г. в края на петилетката намаля с 6,7%. Значителна част от селяните-кооператори преминават в редовете на Р. к. и в нейния аграрен отряд.

РАЗВИТО СОЦИАЛИСТИЧЕСКО ОБЩЕСТВО — съвременен стадий от развитието на социалистическото общество, който се характеризира с високо развитие на материално-техническата база на социализма, зрелост на социалистическите обществени отношения, социално-политическо и идейно единство на обществото, с утвърждаване на марксистко-ленинската идеология в съзнанието на трудещите се.

Програмата на Българската комунистическа партия констатира: „В резултат на успешното завършване на преходния период от капитализма към социализма и пълната победа на социалистическите производствени отношения, в резултат на извършените качествени и количествени изменения в цялостната система на обществения живот Народна република България навлезе в нов етап на развитие — етапа на изграждане на развито социалистическо общество. Това е повече или по-малко продължителен период, през който се доизгражда материално-техническата база на социализма, усъвършенствуват се социалистическите обществени отношения, обогатява се духовната култура, повишава се благосъстоянието на народа, преодолява се постепенно неравномерността в развитието на обществената система, личността се развива многостранно. Социалистическото общество достига етапа на своята зрелост.“ (с. 41). Програмата и другите материали, приети на Десетия партнен конгрес, определят

характера на Р. с. о. и пътищата на неговото изграждане. То е определено като най-висок и завършващ етап на първата фаза на комунистическата формация. „Зрелият социализъм се изгражда и развива върху собствената социалистическа основа и създава всички необходими условия за пропорционално хармонично функциониране и развитие на обществото, за най-пълно и точно осъществяване на изискванията на законите, присъщи на социалистическия строй.“ (с. 42.)

Р. с. о. извежда социализма на челни позиции в научно-техническата революция. Постигнатата висока производителност на труда дава възможност за по-пълно задоволяване на материалните и духовните потребности на хората върху основата на социалистическия принцип на разпределение според труда. Осъщественият скок в развитието на производителните сили е предпоставка социалистическите производствени отношения да достигнат пълна зрелост. Държавната и кооперативната собственост все по-плътни се сближават, разгръща се процесът на тяхното постепенно сливане в една общонародна собственост. Започва заличаването на различията между обществените класи и групи. По своята социална структура социалистическото общество застава пред прага на социалната еднородност. Политическата организация на Р. с. о. се характеризира с по-нататъшно разширяване и задълбочаване на социалистическата демокрация, държавата на пролетарската диктатура прераства в общонародна държава. Достига висока степен на развитие социалистическата духовна култура. Социалистическата съзнателност се утвърждава напълно, повишава се нейната научна обоснованост в индивидуалното съзнание.

РАЗЦВЕТ И СБЛИЖАВАНЕ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКИТЕ НАЦИИ — двуединен процес в развитието на националните отношения. При социализма в развитието на националните отношения действуват две взаимосвързани тенденции: 1) бързо и всестранно развитие на всяка нация, и 2) сближение на социалистическите нации, взаимно влияние.

Социализмът създаде условия за истински разцвет на социалистическите нации и народности. Комунистическата партия, изразител на насъщните интереси на работническата класа и на всички трудещи се, която последователно провежда ленинската национална политика, успя да слоти всички нации и народности в единно интернационално братство, да създаде многонационална държава на работни-

ците и селяните — СССР — и да насочи техните усилия към стронителството на социализма и комунизма. Р. и с. с. в. се осъществява в хода на това стронителство. Концентрацията на материалните средства и усилия, безкористната взаимна помощ между съветските народи позволиха да се създаде във всички републики високоразвита промишленост и крупно механизирано селско стопанство. В сравнение с 1922 г. (създаването на СССР) произведеният национален доход на страната е нараснал повече от 100 пъти. На мястото на феодалните и полуфеодалните покрайнини на царска Русия израснаха многочислени промишлени и културни центрове, благоустроени градове и села. В социално-политическия живот на съветското общество станаха дълбоки качествени промени: ликвидирани са експлоатацията и експлоаторските класи, безработицата, неграмотността; укрепна съюзът на работниците и селяните. Формираха се социалистическите нации, утвърди се социално-политическото и идейното единство на съветския народ. В доклада си „За петдесетгодишнината на Съюза на съветските социалистически републики“ Л. И. Брежнев подчертава, че в СССР е създадена нова култура — „социалистическа по съдържание, по главната насока на своето развитие, многообразна по своите национални форми и интернационална по своя дух и характер. По такъв начин тя е органична сплав от създадените от всички народи духовни ценности.“ (с. 27.)

Изравняването на икономическото, социално-политическото и културното развитие е важен фактор за бързия и всестраниния прогрес на всички републики на СССР. В братското единство с необикновена пълнота се разкриха съзидателната енергия, творческите способности, талантите на всички нации и народности на съветската държава. Активното участие на трудещите се от всички републики и икономически райони, на работниците от всички отрасли на народното стопанство и културата, на многонационалните трудови колективи в изпълнение на плановете за развитие на народното стопанство е нова крачка по пътя на Р. и с. с. в.

Значителна е и тенденцията към сближаване на нациите и народностите. През годините на социалистическото стронителство в СССР се създаде нова многонационална общност — съветският народ. Тази общност изразява новите хармонични отношения между нациите и националностите — отношения на дружба и сътрудничество. Руският език — доброволно избран като общ език за междунационално общуване и съ-

рудничество — се превърна в могъщо оръдие, средство за приобщаване към най-добрите постижения на отечествената и световната култура.

СВОБОДА НА СЪВЕЩТА — една от основните демократически институции, които действуват в социалистическите страни. В декрета на Съвета на народните комисари за отделяне на църквата от държавата и на училището от църквата, подписан от В. И. Ленин на 23 януари 1918 г., е записано: „Всеки гражданин може да изповядва, каквато религия иска или да не изповядва никаква религия.“ Във всички социалистически страни правото на С. с. е зафиксирано конституционно. (Чл. 52 на Конституцията на СССР, чл. 53 на Конституцията на НРБ.) Свободата на изповядване на религиозен култ и свободата на антирелигиозната пропаганда е осигурена на всички граждани. Тосст всеки гражданин в съответствие със своите убеждения може да води антирелигиозна пропаганда, като при това не оскърбява чувствата на вярващите и също така може свободно да изповядва някакъв религиозен култ, ако той не нарушава общественния ред и не засяга личните права, честта и достойнството на гражданите. С. с. осигурява равенство на гражданите независимо от религиозната им принадлежност, ненамеса на църквата в държавните дела и на държавата във вътрешноцърковните работи. Обаче Комунистическата партия никога не е била неутрална по отношение на религията — чужда и противоположна на марксизма-ленинизма идеология. Решителната борба с религиозните предрасъдъци е уставно задължение на партийния член.

СОЦИАЛЕН ЕКСПЕРИМЕНТ — един от методите за изследване и управление на социалните процеси, при който в малки мащаби се проверява правилността и целесъобразността на аналогични социални изменения от широк мащаб. При С. е. обектът не само се изучава, но се изменя по предварително определена програма. Експериментите в областта на социалните отношения по редица признаци се отличават съществено от експериментите в естествените науки. С. с. може да се провежда само при изричното условие той да не нанася никаква вреда на хората, сред които се провежда. С. е. е необходимо условие за научно ръководство на социалните процеси. Комунистическата партия прилага С. е. при подготовката и проверката на плановете си за крупни

социални преобразувания. С. е. се правят особено често при подготовката на обществените преобразувания, които решават комплексно икономически и социални задачи.

СОЦИАЛИЗЪМ — първата фаза на комунистическото общество, в което е установена власт на трудещите се при авангардната роля на работническата класа и нейната марксистко-ленинска партия, установена е обществена собственост върху средствата за производство, осигурява се планово развитие на цялото народно стопанство на високо техническо равнище в интерес на благосъстоянието на целия народ, осъществява се принципът „от всекиго — според способностите, всекиму според труда“, комунистическото възпитание на трудещите се става непосредствена задача.

Особености на С. са също: ликвидиране на класовия и националния антагонизъм; отсъствие на експлоатация на човек от човека; социално и идейно-политическо единство на работническата класа, селяните кооператори и трудовата интелигенция; истински социални и политически свободи и права на трудещите се при наличие на действителни граници за тяхната реализация и други важни завоевания в икономическата, социално-политическата и духовната област. С. като първа фаза на комунистическото общество има два стадия на развитие. Първият стадий е построяване на основите на социализма и вторият — развитото социалистическо общество.

Социализмът, чиято неизбежност беше научно предсказана от Маркс и Енгелс, а планът за построяването му беше начертан от Ленин, вече е реална действителност в Съветския съюз. Това позволи на съветския народ да пристъпи към строителството на комунизма — висшата фаза на комунистическото общество.

„Деветосептемврийската народнодемократична революция, социалистическа по своя характер, е продължение на делото на Великата октомврийска социалистическа революция, нейно повторение в главното, в основното. С победата на Девети септември завърши цяла ера от историята на българския народ — ерата на класовите експлоататорски общества. Започна преходният период от капитализма към социализма, изграждането на новия обществен строй“. (Програма на БКП с. 29.) В доклада си пред Десетия конгрес на БКП др. Тодор Живков констатира, че в резултат на социалистическата революция успешно завършване на преходния пе-

риод от капитализма към социализма и пълната победа на социалистическите производствени отношения България навлезе в етапа на изграждане на зрелия социализъм. Той определя построяването на развито социалистическо общество като главна непосредствена историческа задача. „През този период ще трябва да се доизгради материално-техническата база на социализма, да се усъвършенствуват социалистическите производствени отношения, да се обогати духовната култура, да се повиши благосъстоянието на народа и да се преодолява постепенно неравномерността в развитието на обществената система.“ (с. 159.)

СОЦИАЛИСТИЧЕСКА ДЕМОКРАЦИЯ — тип демокрация, съществуваща в социалистическите страни и представляваща форми и методи на участие на трудещите се в управлението на държавата. С. д. има класов характер и изразява интересите на работническата класа и другите трудещи се. Главните преимущества и качествените отличия на С. д. от буржоазната са: 1) демокрация за трудещите се, а не за шпеа експлоататори; 2) гигантско разширяване на демокрацията, премахване на всички ограничения, свързани със социалното положение, националност, пол, религия и др. п.; 3) фактически гаранции за осъществяване на правата и свободите на трудещите се; 4) демократизация не само в политиката, но също така и в икономиката и културата, активно привличане на трудещите се в управлението на производството.

За пръв път в историята С. д. е реална демокрация за трудещите се. Тя им открива невидани възможности за проява на творческа активност и инициатива в управлението на държавата. В доклада си пред XXV конгрес на КПСС Л. И. Брежнев подчертава: „Ние твърдо знаем в каква посока вървим, като усъвършенствуваме нашата политическа система. Напълно сме убедени в правилността на избрания от нас курс. Сега ние знаем не само от теорията, но и от дългогодишната практика: както истинската демокрация е невъзможна без социализъм, така и социализмът е невъзможен без постоянното развитие на демокрацията.“ (Отчет на ЦК на КПСС пред XXV конгрес, с. 119.)

С построяването на развитото социалистическо общество С. д. прераства от пролетарска във всенародна. Политическата система на зрелия социализъм има истински народен характер и осигурява всеостранно фактическо участие на тру-

дешите се в управлението на държавата. Ярко свидетелство за широкото развитие на представителната демокрация е избирането на хиляди трудещи се в Народното събрание, в народните съвети от всички равнища, в многобройните органи за самоуправление. След Десетия конгрес у нас възникна още една нова форма на пряката демокрация — пасрещният план.

Едно от главните направления в развитието на С. д. е по-нататъшното и неотклонно повишаване на ръководната роля на Комунистическата партия в цялата система на политическата организация на обществото.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКА ДЪРЖАВА — държава на работническата класа и трудещите се при ръководната роля на работническата класа и нейната марксистко-ленинска партия. Тя е главно оръдие на строителството на социализма и комунизма. С. д. се установява в хода на социалистическата революция и съществува до пълното построяване на комунистическото общество, когато прераства в комунистическо самоуправление. В своето развитие С. д. минава през две основни степени — диктатура на пролетариата и общонародна държава. И двете степени са държава от един и същ тип. Те изпълняват класовите цели на работническата класа и на всички трудещи се в построяването на социализма и комунизма. Политическата власт на работническата класа в съюз с трудещите се маси — диктатурата на пролетариата има задача да смаже експлоататорските класи, да укрепва съюза на работническата класа със селяните и другите слоеве на трудещите се, да организира социалистическото строителство. С построяването на развитото социалистическо общество държавата на диктатурата на пролетариата прераства в общонародна държава. Тя, както и държавата на диктатурата на пролетариата, е класова социалистическа държава. В общонародната държава ръководната роля на работническата класа се запазва и получава още по-голямо развитие.

На различните етапи от развитието на С. д. нейните функции се изменят — отмират или се усъвършенствуват. След прерастването на държавата на диктатурата на пролетариата в общонародна държава отмира функцията за потискане съпротивата на свалените класи. По-нататъшно развитие получават стопанско-организаторската и културно-възпитателната функции.

В зависимост от конкретните исторически условия С. д. може да съществува в разнообразни форми. Понастоящем съществуват две форми на С. д. — съветска и народнодемократична.

На съвременния етап С. д. придобива някои нови функции. Например развиване на братско сътрудничество между социалистическите държави. „Заедно с разцвета на всяка социалистическа нация, с укрепването на суверенитета на социалистическите държави техните взаимни връзки стават все по-тесни, възникват все повече общи елементи в тяхната политика, икономика и социален живот, постепенно се уеднаквяват равнищата на развитие. Този процес на постепенно сближаване на социалистическите страни се проявява днес съвсем определено като закономерност.“ (Л. И. Брежнев. Отчет на ЦК на КПСС пред XXV конгрес, с. 9.)

СОЦИАЛИСТИЧЕСКА ЗАКОННОСТ И ПРАВОВ РЕД — задължително, стриктно съблюдаване и изпълнение от всички длъжностни лица, всички организации и от гражданите на законите, изразяващи волята на народа и основаните на тях нормативни актове на всички органи на социалистическата държава. С. з. е основен принцип, провъзгласен в чл. 5 от Конституцията, върху който се изгражда и действа политическата система в България. Този принцип задължава всички органи на социалистическата държава (изпълнителни и разпоредителни, съдебни, стопански и т. н.) и длъжностните лица в тях, а така също обществените организации и гражданите строго да спазват Конституцията и законите на републиката. Юридическите закони отразяват действието на обективните закономерности и насочват политическата система към постигане основната цел на работническата класа.

В Програмата на БКП е записано: „По-нататъшното укрепване на социалистическия правов ред ще бъде едно от основните направления на разширяването на социалистическата демокрация... Партията ще се бори за пълно спазване на социалистическата законност, на принципа за равенство пред закона... Строгото наказание за нарушаване на законите все по-добре ще се съчетава с възпитателното въздействие върху нарушителите и с превантивна работа за предотвратяване на престъпленията и закононарушенията.“ (с. 96, 97.)

Заедно с развитието на обществото социалистическата

държава непрестанно подобрява и усъвършенствува законите, тяхната целесъобразност и съгласуваност с изискванията на съвременния етап от развитието на обществото. Решенията на Единадесетия конгрес на БКП и Юлския пленум на ЦК (1976 г.) с нова сила подчертаха необходимостта да се спазва законността, да се изисква най-строга отговорност от нарушителите независимо от поста, който заемат и съображенията, които са ги ръководили.

СОЦИАЛНА СТРУКТУРА НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОТО ОБЩЕСТВО — съставна част от общата структура на обществото (икономическа, социална, духовна, семейно-битова), която включва различни класи и социални групи. За С. с. на социалистическото общество е характерно социално-политическото единство, отсъствието на експлоататорски класи. В това е нейното качествено различие от С. с. на буржоазното общество. В сравнение с ранната степен на социализма С. с. в развитото социалистическо общество се усъвършенствува, но тя още не е еднородна. При социализма съществуват две дружески класи — работническа класа и селяни-кооператори, многочислена прослойка интелигенция и служещи. Освен това вътре в работническата класа, селяните и интелигенцията има различни социално-професионални групи. Между различните класи и социални групи съществуват социални и духовни различия, най-важни от тях са различията между града и селото, между физическия и умствения труд. В своята политика партията отчита както интересите на целия народ, така и интересите на съставлящите го класи и социални групи, насочва ги в едно русло.

В хода на комунистическото строителство социално-класовото социалистическо общество ще прерасне в социално-еднородно безкласово общество.

СОЦИАЛНИ ПОСЛЕДСТВИЯ ОТ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКАТА РЕВОЛЮЦИЯ — съвкупност от изменения в социално-политическата и духовната област на живота на обществото, извършвани под влиянието на съвременната научно-техническа революция. С. п. от н.-т. р. при капитализма и при социализма са коренно противоположни. В страните на капитала научно-техническата революция води до усилване на социалния антагонизъм и на всички противоречия на капиталистическото общество, увеличава експлоатацията на трудещите се. В социалистическото общество С. п. от н.-т. р. имат качествено нов характер. В резултат на научно-

техническият прогрес в социалистическото общество се ускорява процесът на преодоляване на съществените различия между физическия и умствения труд, между града и селото. Под въздействието на научно-техническата революция още повече укрепва водещото положение на работническата класа в системата на социалистическите обществени отношения, бързо расте числеността на интелигенцията, особено на научно-техническата, расте относителният дял на висококвалифицираните и квалифицираните работници и на работниците, заети в автоматизиран и механизмиран труд. Научно-техническият прогрес превръща селскостопанския труд в разновидност на индустриалния, води до увеличаване на механизаторите. Изменят се социалният облик и психологията на селянина. У него се появяват все повече общи черти с работниците. Расте културно-техническото равнище на работниците и селяните-кооператори. Научно-техническата революция оказва прогресивно въздействие върху литературата и изкуствата, културата и бита, върху всички страни на социалния живот на хората. В социалистическото общество научно-техническата революция съдейства за повишаване благосъстоянието на масите. Голямо значение има рационалното използване на природните фактори в условията на научно-техническата революция.

СОЦИАЛНО ПЛАНИРАНЕ — научнообосновано планиране на развитието на обществените отношения в социалистическото общество. С. п. е органически свързано с икономиката и я има за своя основа. Всички планове в социалистическото общество включват определен обем социални преобразования. По изреча на Ленин нашите планове са планове на „икономическото и социално строителство“ (Съч. Т. 36, с. 611—615.)

Нарастването на обема на социалните задачи, включени в плановете за развитие на народното стопанство, е закономерност на зрелия социализъм. Затова в последно време се възприе годишните и петилетните планове на социалистическите страни да се наричат планове за икономическо и социално развитие.

С. п. обхваща най-различни сфери на социално-политическото и духовното развитие на обществото: развитие на социално класовите отношения, насочено към преодоляване на съществените различия между физическия и умствения труд, между града и селото, укрепване на социалното единство на обществото; всестранно развитие на социалистическата де-

мокрация, на средното и висшето образование, на науката и културата; комунистическото възпитание на трудещите се, повишаване активността на хората, подобряване на морално-политическата атмосфера на обществото, здравеопазването; физическата култура и спорта и т. н.

С. п. се осъществява както в мащабите на цялата страна, на окръга, града, района, така и в мащабите на предприятието, където се правят планове за социално развитие на колектива.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ОБЩЕСТВЕНИ ОТНОШЕНИЯ — съвкупност от икономически, социално-политически и идеологически отношения в социалистическото общество. С. о. се основават на социалистическите производителни сили. Икономическа основа на социалистическите обществени отношения е обществената собственост върху средствата за производство, политическа основа — властта на трудещите се при ръководната роля на работническата класа начело с Комунистическата партия, идеологическа основа — марксизмът-ленинизмът. Икономическите отношения при социализма изразяват обществената собственост върху средствата за производство, отношенията на другарство и сътрудничество, разпределението на материалните блага по количеството и качеството на труда. Социалните, политическите и идеологическите отношения в социалистическото общество са дружески, хармонични отношения между класи и социални групи, нации и народности върху основата на социално-политическото и идейното единство на народа. В процеса на комунистическото строителство С. о. о. ще прераснат в комунистически обществени отношения.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ТРУД — материално-техническите и социално икономическите особености на труда в социалистическото общество и социалистическото отношение към труда. С. т. се различава качествено от труда в капиталистическото общество. С. т. е основан на обществената собственост върху средствата за производство, хората са освободени от експлоатация, той е задължителен за всички, регламентира се от закона, осъществява се по принципа: „Който не работи, няма да яде“. Разпределението на материалните блага се извършва според количеството и качеството на труда по принципа „От всекиго според способностите, всекому според труда“. В развитото социалистическо общество са постигнати големи успехи в механизирането на тру-

да, започва неговата автоматизация, но относителният дял на немеханизираните работи, па физическите усилия все още е значителен. С. т. се основава на съзнателната социалистическа дисциплина. Социалистическото отношение към труда се проявява в съзнателното отношение към производствената дейност в полза на народа, в общонародната, колективната и личната заинтересованост от труда, в отношението към труда като към дело на чест и доблест. То се проявява в социалистическото съревнивание, в другарската взаимопомощ, в предаването на челния опит и т. н. В социалистическото общество има елементи на комунистическо отношение към труда, но още не са преодолени съществени различия между промишления и селскостопанския, между физическия и умствения труд. При социализма не са напълно премахнати остатъците от старото отношение към труда — недисциплинираност, сметкаджийство и др.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ СТРОЙ — икономически и социално-политически строй, основан на обществената собственост върху средствата за производство, на политическата власт на работническата класа и трудещите се маси при ръководната роля на нейната марксистко-ленинска партия. За С. с. е характерно високо равнище на производителните сили, бърз и неспирен растеж на икономиката на основата на научно-техническия прогрес. В социалистическото общество са ликвидирани класовият и националният антагонизъм, експлоатацията на човек от човека. При социализма се създава социалното единство между работническата класа, кооперираниите селяни и трудовата интелигенция на основата на марксистко-ленинската идеология, която изразява социалистическите интереси и комунистическите идеали на работническата класа. С. с. осигурява истински разцвет и постепенно сближение на всички нации и народности.

„За кратък исторически срок социализмът показва на народите своето грамадно превъзходство над капиталистическата система. Той удържа победи във всички области на обществения живот. Той показва на практика, че е способен да осигури планомерно и с високи темпове развитие на икономиката, разцвет на науката и културата, постоянно повишаване на жизненото равнище, мир и увереност в утрешния ден. Той осигурява истинска демокрация, активно участие на народните маси в политическия живот, многостранно развитие на личността, равноправие и дружба между нациите.

Социализмът даде убедителни доказателства, че успешно решава и може да разреши всички основни проблеми, които стоят пред човечеството.“ (Програма на БКП, с. 15.)

Социализмът дава на трудещите се истински социални и политически свобода и права при действителни гаранции за тяхното осъществяване, създава необходимите условия за активно участие на трудещите се в развитието на науката, техниката и културата. В социалистическото общество е извършена истинска културна революция, утвърдила се е марксистическата идеология, социалистическият интернационализъм и дружбата между народите. В процеса на комунистическото строителство С. с. прераства в комунистическия.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКО СЪРЕВНОВАНИЕ — нова форма на обществена връзка между хората, родена от социализма, открила възможност „действително широко, действително в масов размер, да бъде въввлечено действително болшинствого на трудещите се на арената на такава работа, където те да могат да се проявят, да разгърнат своите способности, да проявят таланти...“ (В. И. Ленин Съч. Т. 26, с. 403.) Съревнованието е ефективен метод за социалистическо и комунистическо строителство, могъщо средство за възпитание на трудещите се, за привличането им в управлението на производството, за формирането на социалистически колективизъм.

Обективна основа за възникването на С. с. са социалистическите производствени отношения и съответстващата им кооперация на труда на свободни от експлоатация работници, свързани помежду си с отношения на сътрудничество и взаимопомощ. Същност на С. с. са състезанието и взаимопомощта в труда между работници, заети в общественото производство, за постигането на общата цел.

С. с. е вътрешноприсъщо на социалистическия труд. То се развива и усъвършенствува заедно с усъвършенствуването на социалистическия труд, с прерастването му в комунистически.

На всички етапи от социалистическото строителство КПСС е отделяла голямо внимание на ръководството на С. с. Въпросите на неговата организация винаги са били предмет на всестранен анализ и дълбока научна разработка от партийните конгреси и конференции, от пленумите на ЦК.

Сегашният етап на С. с. се определя от особеностите на развития социализъм, от дълбоките изменения в икономи-

ката, от по-нататъшното развитие на социалистическата кооперация на труда, от усъвършенствуването на обществените отношения. В условията на научно-техническата революция С. с. има качествено нова роля в развитието на народното стопанство и във възпитанието на трудещите се.

Главна цел на С. с. е увеличаването на производителността на труда, повишаването ефективността на общественото производство. Неговото съдържание е насочено към качествената страна от дейността на предприятията — използването на интензивни методи на стопанисване и ускоряването на научно-техническия прогрес.

С. с. придоби всенароден размах. То издигна хиляди челници и новатори в производството. Особено значение придобиват такива негови форми като приемането и изпълнението на пасрещните планове; личните планове на работниците за повишаване производителността на труда; творческите планове на инженерно-техническите работници; съревнованието за предсрочно въвеждане в експлоатация и усвояването на нови производствени мощности, за званieto „най-добър в професията“; сътрудничеството между научноизследователските учреждения и производствените колективи.

Основни пътища за повишаване действеността на съревнованието, за по-пълно използване на неговите възможности са: разширяването на демократичните основи на неговата организация; развиването на договорното начало; духът на истинска трудова надпревара и другарска взаимопомощ; уметото съчетаване на моралното и материалното поощряване. Важно е съревнованието да бъде: масово; да предизвиква творчески подход към работата; да съдействува за внедряване в производството достиженията на науката и челния опит; да се спазват последователно ленинските принципи за гласност, сравнимост на резултатите, възможност за практическо прилагане на челния опит.

С. с. проявява в пълна мяра своята сила, само когато е творческо дело на самите трудещи се, когато се поддържа от инициативата на масите и създава широк простор за нейното разгръщане, свързано е с решаването на главните задачи на икономическото и социалното развитие.

СТОПАНСКИ СЪВЕТИ И КОМИТЕТИ — колективни ръководни органи в предприятията и стопанските единици. Освен административните ръководства в С. с. задължително участвуват представители на партийните, профсъюзните и

комсомолските организации. Част от членовете на съветите са работници, заети непосредствено в материалното производство. С. с. се избират на общи събрания на трудовите колективи и са форма за широко привличане на трудещите се в управлението на производството. Те са постоянно действащ орган в помощ на стопанския ръководител-единоначалник.

С. с. и общите събрания осигуряват непосредствено участие на трудещите се в решаването на стопанските въпроси. Те обсъждат основните въпроси на производството — плановете за социално-икономическо развитие и отчетите за тяхното изпълнение, колективните трудови договори, важни въпроси за състоянието на работата и проблемите на колективите. Административните ръководители са длъжни да осигуряват условия за реално участие на работниците в работата на съветите, да вземат предвид предложенията и критичните бележки на работниците.

СЪВЕТСКИ НАРОД — нова историческа социална и многонационална човешка общност, създадена се в Съветския съюз в резултат на построяването на развитото социалистическо общество. В съвместния труд, в борбата за социализъм, в боевете за неговата защита се породиха новите хармонични отношения между класите и социалните групи, нациите и националностите — отношения на дружба и сътрудничество. С. н. като нов тип социална общност възникна в резултат на сближаването на всички класи и социални групи, на укрепването на социално-политическото и идейното им единство на основата на марксистко-ленинската идеология — изразител на социалистическите интереси и комунистическите идеали на работническата класа. Като многонационална общност С. н. се формира благодарение осъществяването на ленинската национална политика, в резултат на разцвета и сближенето на съветските нации и народности. Политическа основа на С. н. е властта на трудещите се при ръководната роля на работническата класа начело с Комунистическата партия. Икономическа основа — обществената собственост на средствата за производство. Държавна форма на тази общност е СССР. Идеологическа основа — марксистко-ленинската идеология. В духовния облик на съветските хора също се сформираха редица съществени общи черти — на културата, на морално-политическия облик на личността.

В доклада на Л. И. Брежнев „За петдесетгодищината на Съюза на съветските социалистически републики“ е отбелязано: „Сега целият съветски народ се състои от социалистически класи и социални групи. Той е сплотен от общите цели и мироглед. Неговата цел е комунизмът, основата на неговия мироглед е марксизмът-ленинизмът“. (с. 26.) Новата историческа общност е наречена „свсего рода обобщена равностепенност на икономическите и социално-политическите промени, настъпили за половин век“. (с. 29.) Важно средство за общуване на съветските хора е руският език, станал втори роден език за неруските националности.

СЪЩЕСТВЕНИ РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ГРАДА И СЕЛОТО — съвкупност от социално-икономически и културно-битови различия между града и селото в социалистическото общество. Социализмът премахва противоположността между града и селото, при която градът експлоатира селото. Но и при социализма се запазват различия: в равнището на производителните сили; наличие на две форми на социалистическа собственост; различна обществена организация на труда и различни форми на разпределение на доходите; в културното равнище, в бита и т. н.

Преодоляването на С. р. м. г. и с. се извършва в следните направления: укрепване на материално-техническата база на селското стопанство и превръщане на селскостопанския труд в разновидност на индустриалния; усъвършенствование на кооперативната собственост; значително повишаване на материалното и културно-битовото равнище на селското население и т. н. За да бъде решена успешно тази голяма задача, се правят усилия за: доближаване работната заплата на кооператорите до заплатата на съответната категория работници; подобряване търговията на дребно в селата, развитие с по-бързи темпове на културното и битовото обслужване на селското население; създаване на широки възможности за придобиване на селскостопански специалности от младежта; благоустрояване на селата, разширяване на пътното строителство и създаването на редовни автомобилни съобщения; осигуряване на стабилно телевизионно предаване, което да покрива цялата страна, и др.

Изминатият път на концентрация и специализация в селското стопанство, постепенното отпадане на ТКЗС като организационно-икономическа форма и дълбоките качествени промени в структурата на АПК доведоха до създаването на нов отряд на работническата класа. Дейността на механи-

затора като работник е съществена част от индустриализацията на селското стопанство, един от пътищата за заличаване на С. р. м. с. и г. У нас вече са направени значителни стъпки за уеднаквяване начина на заплащане труда на промишлените и селскостопанските работници, те са поставени при еднакви условия за пенсиониране. Осъществяването на националната програма за териториално-селищно устройство на страната също цели преодоляването на изоставането в развитието на селата и малките селища.

СЪЩЕСТВЕНИ РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ФИЗИЧЕСКИЯ И УМСТВЕНИЯ ТРУД — съвкупност от социално-икономически и културно-битови различия между хората на физическия и умствения труд в социалистическото общество. Социализмът ликвидира протиположността между физическия и умствения труд, която се изразява в експлоатация на хората на физическия труд, в лишаването им от достъп до умствения труд. Но при социализма все още се запазват различия в отношението към обществената организация на труда, в характера и съдържанието на производствената дейност на хората на умствения и физическия труд, нееднакво културно-техническо равнище, принадлежност към различни социални общности и др. Комунистическата партия си поставя задачата С. р. м. ф. и у. т. да бъдат преодолявани в следните направления: автоматизация и комплексна механизация на производствените процеси на основата на техническия прогрес, неспирно повишаване на общообразователното и културното равнище на работниците и селяните, всестранино развитие на личността на всички труженици в социалистическото общество и т. н. Намаляват, а някъде и напълно изчезват редица професии на тежкия неквалифициран труд. Нараства абсолютно и относително броят на работниците в производствата с най-модерна техника и технология. Една от важните предпоставки за подобряването на вътрешната структура на работническата класа е нейният качествен състав. През 1975 г. у нас относителният дял на работниците от промишлеността, строителството и транспорта е бил съответно: висококвалифицирани — 33,8, средноквалифицирани — 47,7, нискоквалифицирани — 18,5.

СЪЮЗ НА РАБОТНИЧЕСКАТА КЛАСА И СЕЛЯНИТЕ — съюз между две трудещи се класи в социалистическото общество, сплотени в социално-политическо и идейно единство. Този съюз, при хегемонията на пролетарната, се е родил в

съвместната борба за смъкване на феодално-помешчическия и буржоазен строй, развивал се е в хода на социалистическото строителство в условията на диктатурата на пролетариата. В развитото социалистическо общество С. р. к. и с. е политическа основа на обществото. При социализма между работническата класа и селяните-кооператори все още има различия, породени от съществуващите различия между града и селото. Но коренните икономически, социално-политически и духовни интереси на тези дружески класи съвпадат. Те са насочени към една цел — построяването на комунистическото общество. И в периода на строителството на комунизма авангардната роля в С. р. к. и с. принадлежи на работническата класа.

СЪЮЗ НА СЪВЕТСКИТЕ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕПУБЛИКИ (СССР) — първата в света многонационална социалистическа държава на трудещите се, създадена чрез доброволно обединяване на повече от 100 нации и народности, организирани в съветски съюзи републики. В състава на СССР влизат 15 съюзни републики: РСФСР, Украинска ССР, Белоруска ССР, Узбекска ССР, Казахска ССР, Грузинска ССР, Азербайджанска ССР, Литовска ССР, Молдавска ССР, Латвийска ССР, Киргизка ССР, Таджикска ССР, Арменска ССР, Туркменска ССР, Естонска ССР, в които са обединени 20 автономни съветски социалистически републики, 8 автономни области и 10 национални окръга.

На 30 декември 1972 г. беше отбелязан като велик празник половинвековният юбилей на Съветския съюз. В доклада на Л. И. Брежнев „За петдесетгодишнината на Съюза на съветските социалистически републики“ е направен научен анализ на значението на образуването на СССР и на неговия исторически път. Политическо условие за осъществяването на коренни социалистически преобразувания и за образуването на еднина многонационална държава е победата на Великата октомврийска революция.

Образуването на СССР е резултат от революционното творчество на всички съветски народи, равносметка на теоретическата и политическата работа на партията. Най-голямата заслуга в създаването на многонационалната социалистическа държава принадлежи на В. И. Ленин. В образуването, укрепването и развитието на този могъщ съюз на равноправни народи, тръгнали по пътя на социализма, са вложили своите усилия всички нации и народности на страната, но преди всичко великият руски народ. Суроза проверка за

здравината на СССР беше Великата отечествена война. Победата над фашизма показва предимствата на социалистическия обществен и държавен строй, жизнената сила и нерушимостта на Съветския съюз.

Приципите на организация на СССР са утвърдени конституционно през 1936 година. Новата конституция на СССР, приета след всенародно обсъждане, отразява дълбоките промени, настъпили в социалистическото общество за шест десетилетия съветска власт. Новата конституция на СССР, по думите на др. Т. Живков, е „истински кодекс на световния социализъм“.

Образуването и успешното развитие на СССР има огромно международно значение, то е важна стъпка в социалния прогрес на цялото човечество. Съветският народ постигна големи победи във всички области на икономическото, социално-политическото и духовното развитие. Тези успехи доказват жизнеността на реалния социализъм, утвърждават СССР като исторически оправдала се държавна форма за съвместна борба на свободни народи за реализиране програмните цели на Комунистическата партия.

СЪЮЗНА РЕПУБЛИКА (ССР), АВТОНОМНА РЕПУБЛИКА (АССР), АВТОНОМНА ОБЛАСТ (А.о.), НАЦИОНАЛЕН ОКРЪГ (Н. о.). — ССР е суверенна национална социалистическа държава, която се е обединила доброволно с другите равноправни съюзни републики, за да осъществяват икономическа и политическа взаимопомощ и за да си осигурят обща отбрана.

Съветската конституция гарантира право суверенитета на СССР: републиките имат самостоятелно утвърждавани конституции; имат право свободно да напуснат състава на СССР; да встъпват в непосредствени връзки с чужди държави; без съгласие на републиката не може да се отчуждава нейна територия и др. Всяка съветска република избира в Съвета на националностите на Върховния съвет на СССР по 32 депутати, има представителство в Президиума на Върховния съвет и в Министерския съвет на СССР. Суверенитетът на съветските републики се изразява най-пълно в техните компетенции по следните въпроси: 1) държавното строителство; 2) стопанското и социално-културното строителство; 3) международните връзки; 4) законодателството в областта на опазването на държавния порядък и правата на гражданите. Суверенитетът на съюзните републики се охранява от СССР.

АССР е социалистическа държава на работниците и селяните, влиза в състава на ССР, притежава много признаци на държава (има своя конституция, система от висши органи на властта, управлението и правосъдието, съществува гражданството на АССР, територията ѝ не може да бъде изменяна без нейно съгласие и т. н.) АССР не е суверенна държава, тя осъществява държавната власт на автономни начала, т. е. под ръководството и контрола на съюзната република, в чийто състав влиза. Понастоящем в Съветския съюз има 20 АССР. Съгласно собствената си конституция АССР има широки полномощия във всички области на държавния, стопанския и социално-културния живот. Всяка АССР е представена в Съвета на националностите на Върховния съвет на СССР с 11 депутати, а също така в Президиума на Върховния съвет на съответната ССР с един заместник-председател.

А. о. и Н. о. са национално-териториални образувания с присъщите им особености на бита и националния състав на населението. А. о. влиза в състава на ССР или край, а Н. о. — в състава на край или област на РСФСР. В Съветския съюз има 8 А. о. и 10 Н. о. По правило А. о. и Н. о. се наричат на името на народа или народите, образувачи дадената форма на автономия. Всяка А. о. е представена от 5, а всеки Н. о. от 1 депутат в Съвета на националностите на Върховния съвет на СССР. Границите на А. о. не могат да бъдат изменяни без нейно съгласие. А. о. има право да разработи и приеме свой Закон за А. о. Юридическият статут на Н. о. се регулира от Закон, утвърден от Върховния съвет на РСФСР. Органите на държавната власт и държавното управление, съдилищата, училищата, обществените организации, социално-културните учреждения в А. о. и Н. о. работят на езика на коренното население.

ТРУДОВ КОЛЕКТИВ — икономическа, социална и духовна основа на социалистическото общество. В Т. к. се реализират качествени черти на социализма като обществена система — социалистическият начин на производство и социалистическият начин на живот. В него с най-голяма сила се проявяват единният трудов начин на живот, типичните характеристики на жизненото равнище и всекидневното многостранно общуване между хората. Като научно понятие и социална категория колективът е присъщ само на социализма. В капиталистическото общество интересите и целите на капиталистите собственици и експлоатираните от тях работ-

ници са диаметрално противоположни. Истинската колективност става възможна единствено на основата на социалистическите производствени отношения — отношения на другарска взаимопомощ и сътрудничество, на дружба и колективизъм, на взаимна изискателност и отговорност на свободни от експлоатация хора, основани на обществената собственост върху средствата за производство и общата цел на социалистическото общество.

Социалистическите трудови колективи осигуряват изпълнението на производствените планове и научно-техническия прогрес в предприятията, повишаването на производителността на труда, снижаването себестойността на продукцията, качеството и ред други технико-икономически задачи. Наред с това Т. к. решават важни социални задачи. „Трудовият колектив това сега е онова все още недостатъчно овладян терен и фактор на нашата идеологическа, възпитателна и културна дейност, който съдържа в себе си извънредно богати резерви и възможности за целенасочено формиране на човешката личност, за нейното многостранно развитие.“ (Доклад пред Февруарския пленум на ЦК на БКП (1974 г.), с. 43.)

В периода на комунистическото строителство ролята на Т. к. в икономическия и обществено-политическия живот, в комунистическото възпитание на трудещите се значително нараства.

УСТАВ на БКП — документ, който определя формите на изграждане на партията, правилата на вътрешния ѝ живот, практическата дейност на партийните организации, методите на партийното ръководство на държавните и обществените организации. В Устава са определени основните форми на организационен строеж на партията: първични организации; общински, градски, районни и окръжни организации; висши органи на партията. Уставът на БКП изхожда от партийната Програма и съответствува на основните ѝ задачи. Нормите на партиен живот, записани в Устава, са задължителни за партийните членове и организацията.

В зависимост от условията и задачите за даден период на преден план излизат различни страни от основните организационни принципи. Уставът не може да изчерпи всички подробности, свързани със строежа и дейността на партията. Затова ЦК на БКП издава инструкции, окръжни, писма, примерни положения и пр. По своето съдържание и смисъл те не могат да противоречат на Устава.

Първият Устав на нашата партия е приет през 1891 г. Измененията и допълненията, внесени на Десетия конгрес на БРСДП (1903 г.), показват, че партията отхвърля автономизма в своето изграждане и безразборното приемане на членове. Значителни изменения, свързани с болшевиизацията на партията, внася в Устава Първият конгрес на БКП (1919). През целия нелегален период партията няма писан устав. Въпросите на партийното строителство се уреждат чрез резолюциите и решенията на пленумите на ЦК и партийните конференции. Веднага след победата на Девето-септемврийското въоръжено въстание се подготвя нов партиен устав. Той е приет в началото на 1945 г. на разширен пленум. В него правят изменения и допълнения почти всички конгреси след това. Осмият конгрес на БКП (1962 г.) внася промени във всички раздели на Устава, в повече от половината на неговото съдържание. Този Устав отразява априлската линия за развитието на вътрешнопартийната демокрация. Деветият и Десетият конгрес внесоха само частични изменения.

ЦЕНТРАЛНА КОНТРОЛНО-РЕВИЗИОННА КОМИСИЯ — самостоятелен висш орган на партията. Тя се избира и е подотчетна само на конгреса (чл. 27 на Устава). ЦКРК не е ръководен орган, тя няма подчинени низшестоящи органи и организации. Задачите на ЦКРК са определени в чл. 31 на Устава: контрол за изпълнението на Програмата, Устава, партийната и държавната дисциплина; определяне правилността на наложените наказания на партийни членове по тяхна молба; контрол за деловодната работа в апарата на ЦК; контрол за правилното и целесъобразното изразходване на партийните средства и стопанисването на партийното имущество.

На своето заседание ЦКРК избира бюро, председател и заместник-председател. Според Устава ЦКРК трябва да се свиква не по-рядко от два пъти годишно.

Окръжните, градските и районните конференции на БКП изслушват отчет и избират контролно-ревизионна комисия. КРК от различните степени имат същите задачи като ЦКРК в рамките на своята организация. Специфична особеност е, че те са подчинени само на конференцията, която ги е избрала. ЦКРК упражнява над работата им само методическо ръководство.

РАЗДЕЛ ВТОРИ

ИКОНОМИКА

АВТОМАТИЗАЦИЯ НА ПРОИЗВОДСТВОТО — направление в развитии на машинното производство, характерно с внедряването на системи от машини и технически устройства, които изпълняват всички основни и спомагателни производствени операции без непосредственото участие на работника, но под негов контрол. Наред с комплексната механизация А. на п. е едно от генералните направления на създаването на материално-техническата база на развития социализъм и на комунизма. А. на п. може да бъде частична, комплексна и пълна. Комплексната автоматизация предполага изпълняване на всички технологични операции с помощта на технически средства. В много отрасли основната форма на комплексната автоматизация е внедряването на лоточни линии — системи от машини, които автоматично изпълняват цикъл от производствени операции в тяхната технологична последователност.

При пълното въвеждане на А. на п. подготовката, автоматичното регулиране на производството и отчетността се извършват с помощта на машини и технически устройства.

В основните насоки за общественоеикономическото развитие на страната през седмата петилетка е предвидено: „С ускорени темпове да се разработват и внедряват системи за автоматизация на технологичните процеси. Автоматизацията на управлението на предприятията, стопанските организации, отраслите и комплексите да се подчини изцяло на задачата за усъвършенствуване на структурата, механизма и технологията на управлението на икономиката върху основата на широко приложение на принципите на кибернетиката и електронноизчислителната техника.“ (XI конгрес на БКП. Доклади и решения, с. 174).

АВТОМАТИЗИРАНИ СИСТЕМИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ (АСУ) — система за управление, подпомагаща вземането на ефек-

тивни решения, която използва теорията за управление, икономико-математическите методи, електронноизчислителни машини, съвременни автоматизирани средства за събиране, предаване, съхраняване и преработка на информацията. АСУ повишава ефективността на труда на работниците от управлението. С помощта на ЕИМ сложните трудоемки разчети и варианти, изискващи оптимизация, се провеждат за най-кратки срокове. „Научноизследователската дейност по автоматизация на управлението да осигури разработването на автоматизирани системи за управление на предприятията и комбинатите; автоматизирани системи за управление на отраслите, комплексите и стопанските организации; автоматизация на основните функционални дейности; информационната и техническата база на единната система за социална информация.“ (Тезис на ЦК на БКП във връзка с подготовката на Единадесетия конгрес на партията, с. 31.) Основните насоки за седмата петилетка предвиждат да продължи бързото развитие на средствата за автоматизация. От производството на отделни уреди да се премине към производството на комплекти, позволяващи изграждането на АСУ на технологически процеси, агрегати и линии. Предвижда се в края на петилетката производството на средства за автоматизация да нарасне над два пъти спрямо равнището, достигнато през 1975 година.

След експериментирането ѝ в някои окръзи в началото на 1977 г. бе прието постановление на Министерския съвет за създаване и внедряване на Единна система за гражданска регистрация и административно обслужване на населението (ЕСГРАОН) като неразделна част от единната система за социална информация на страната. Тя заменя работата на службите „Гражданско състояние“, които не са изменили методите на своята работа почти век.

АГРАРНО-ПРОМИШЛЕН КОМПЛЕКС (АПК) — форма на стопанска организация, по-висока степен на концентрация и специализация на селскостопанското производство, която осигурява възможност за прилагане на промишлени методи. АПК са създадени по решения на Априлския пленум на ЦК на БКП. (1970 г.)

АПК се изграждат на основата на кооперативните организационни принципи — доброволност, демократичност, изборност на ръководните органи, материална заинтересованост от резултатите на производството. Отделните ТКЗС и ДЗС и други предприятия запазват своята юридическа и

икономическа самостоятелност, макар и до известна степен ограничена. Експериментално са създадени АПК, които функционират като единица в юридическо и икономическо отношение организация (съставните ТКЗС по същество са разпуснати):

АПК са форма на хоризонтална интеграция, която дава възможност за съсредоточаване на отделни култури в големи масиви и с прилагане на съвременна техника и агротехника. В животновъдството се изграждат крупни ферми с приложение на промишлени методи.

Окрупнени предприятия, специализирани за производството на захарно цвекло, са свързани в комплекса ПАК (промишлено-аграрен комплекс) Българска захар.

Създаването на АПК способствува за решаването на редица социални проблеми — постепенно заличаване границите между кооперативната и общонародната форма на собственост, осигуряване на целогодишна заетост на селското население, постепенно премахване на съществени различия между селото и града.

АСОРТИМЕНТ — детайлно изброяване на произведения от определен вид или наименование, отличаващи се по качество, сорт, размер, външен вид и други признаци.

Развитието на социалистическото производство, нарастването на потребностите и покупателната способност на населението налага А. на продукцията системно да се уточнява и подобрява. Изпълнението на плана по А. е един от най-важните показатели за работата на промишлените предприятия.

В Тезисите на ЦК на БКП във връзка с подготовката на Единадесетия конгрес на партията е посочен друг голям резерв за подобряване снабдяването на населението със стоки: „Да се усъвършенствува системата на сътрудничеството със социалистическите и несоциалистическите страни при обмен на широк асортимент от стоки, като този обмен получи постоянен характер и стане съставна част на плана за вноса и износа с оглед на осигуряването на по-голямо разнообразие на вътрешния пазар. При обмяната на асортимента от стоки да не се допуска намаляване обема на стоковите фондове.“ (с. 139.)

БАЛАНС НА НАРОДНОТО СТОПАНСТВО — система от икономически показатели, характеризираща количествените

взаимни връзки, основните пропорции и съотношения на разширеното възпроизводство.

Б. на н. с. на НРБ свързва всички фази на възпроизводствения процес — производство, разпределение, размяна, потребление, натрупване, а също така балансите по отрасли на материалното производство и непроеизводствената сфера. Балансите биват планови и отчетни. Плановият Б. на н. с. е важно средство за разработването на единния държавен народностопански план. Той се съставя едновременно с плана за период от година, пет години или за по-продължителен срок. Всяка година Централно статистическо управление съставя отчетния Б. на н. с. Той е ефективно средство за анализ на икономиката на страната и изходна база при съставянето на плановия баланс.

Б. на н. с. се състои от обобщен баланс, от балансите на съвкупния обществен продукт, на националния доход и на основните фондове, трудовите ресурси, паричните доходи и разходи и други обобщени икономически разчети. Важен раздел в Б. на н. с. е междуотрасловият баланс на производството и разпределението на продукцията.

Използването на балансовия метод позволява да се постигне съгласуваност между потребностите и ресурсите на социалистическата икономика.

БЮДЖЕТ НА НРБ — основен финансов план за образуването и използването на общодържавния (централизиран) фонд на паричните ресурси на страната.

Централизираното използване на значителна част от националния доход чрез бюджета дава възможност за най-целесъобразното му оползотворяване и за контрол над ефективността на стопанската и финансовата дейност на предприятията и организациите.

Според Конституцията на НРБ държавният бюджет за следващата календарна година и отчетът за изпълнение на бюджета от предходната година се приемат от Народното събрание. (чл. 78.)

Тенденция на приеманите в НРБ бюджети е приходната им част да превишава разходите, за да могат да се посрещат непредвидени разходи. Предложеният от правителството и утвърден от есенната сесия на Народното събрание бюджет за 1977 г. възлиза на 9498 милиона лева. Приходната му част надхвърля предвидените разходи с 20 милиона. В бюджета са набелязани разходи за общественото осигуряване на сума 1930 милиона лева. От тях за изплащане

на пенсии 1 200 000 000 и 653 000 000 за различни обезщетения и помощи.

ВЪНШНА ТЪРГОВИЯ — участие в световния стокообмен и в международното разделение на труда.

Дълги години -- от създаването си като самостоятелна държава преди 100 години до Девети септември 1944 г. — България беше суровишен придатък на развитите капиталистически страни. Националните ни богатства и труда на народа ни бяха разпродавани на безценница, за да може шепя капиталисти-износители да си осигурят огромни печалби. Срещу тютюна и розовото масло, зърното, кожата, вълната, дървения материал се внасяха скъпо и прескъпо дори най-дребните и най-простите промишлени стоки.

У нас веднага след победата на народната власт беше въведен държавен монопол над В. т. Социалистическата държава контролира целесъобразността на вноса и износа с оглед да се задоволяват потребностите от енергийни и суровинни ресурси, от високопроизводителни машини и съоръжения. Първият партньор във В. т., който ни предложи суровини и машини още докато огромната му страна не беше излекувала разрушенията на войната, беше СССР. Понастоящем НРБ води редовен икономически обмен с близки и далечни страни при рязко изменена структура и на вноса, и на износа.

И през седмата петилетка последователно ще се провежда курсът на всестранно сближаване на НРБ със СССР, на разширяване и задълбочаване интеграцията с братските социалистически страни-членки на СИВ, за развитие на външнoикономическите връзки с капиталистическите и развиващите се страни. Предвижда се външнотърговският стокообмен да нарасне с 60—65%. С предимство ще се увеличава износът на продукция, в чието производство нашата страна се специализира, като към края на петилетката нейният дял достигне около 30% от общия обем на износа за социалистическите страни, в т. ч. около 35% за СССР. Ще се увеличава относителният дял в износа на продукцията с висока степен на преработка, износа на машини и комплектни доставки. През 1980 г. около половината на износа трябва да бъде машиностроителна продукция.

ГЛАВНА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА ЗАДАЧА НА СЕДМАТА ПЕТИЛЕТКА — Тя изразява стратегията на партията за близките години. Единадесетият конгрес на БКП

прие като Г. с. и. з. на с. п.: неотклонно да се осъществява линията за по-пълно задоволяване на материалните и духовните потребности на народа, като се осигурява динамично и пропорционално развитие на народното стопанство, бързо се повишава производителността на труда, ефективността и качеството по пътя на модернизацията, реконструкцията, концентрацията и ускореното опедряване на научно-техническите постижения и като се издига социалистическата съзнателност на трудещите се и се утвърждава социалистическият начин на живот.

За изпълнението на тази стратегическа задача е необходимо: да се осигурят високи и устойчиви темпове на икономически растеж; да се осъществява система от мероприятия за по-нататъшно повишаване жизненото равнище на народа; да се повиши ефективността, да се установи още по-строг режим на икономии; да се ускори научният и техническият прогрес в материалното производство и във всички области на общественния живот; да се разширява и задълбочава участието на страната в социалистическата интеграция; да се усъвършенствува териториалното разположение на производителните сили; да се усъвършенствува и повиши научното равнище на социалното управление. (вж. Единадесети конгрес на БКП, Доклади и решения, с. 136--145.)

ГРУПА „А“ — прието в статистиката название на групата отрасли на промишлеността, които създават средства за производство: енергетика, добив на нефт, газ, въглища, металургия, машиностроение, химическа промишленост и др. На различните етапи от социалистическото и комунистическото строителство съотношението между група „А“ и група „Б“ на промишлеността може да бъде и е различно. Но за продължителен период (цял преходен период, построяването основите на социализма и по-нататък) група „А“ се развива с предимство. Това е единственият начин да се създаде база за разширено възпроизводство.

И през годините на седмата петилетка отраслите от група „А“ ще се развиват с високи темпове. В приетите от Единадесетия конгрес на БКП основни насоки за седмата петилетка е предвидено: „Да се засилва революционизиращата роля на промишлеността и по-специално на тежката промишленост при изграждане на материално-техническата база и усъвършенствуване на структурата на народното стопанство.

Производството на промишлена продукция през петилетката да се увеличи с около 55%. С предимство да нараства продукцията на тежката промишленост. Едновременно с това да се осъществява бърз растеж и на отраслите, произвеждащи стоки за народно потребление, като се провежда линия на сближаване темповете на развитие на отраслите от група „А“ и група „Б“. (Доклади и решения, с. 147.)

ГРУПА „Б“ — прието в статистиката название на групата отрасли на промишлеността, които създават предмети за лично потребление. Към нея спадат отраслите на леката и хранителната промишленост: текстилна, шивашка, обуварска, мебелна, производство на хлебни изделия, млекопреработвателна, месопреработвателна, захарна промишленост и др.

Планомерното развитие на социалистическата икономика осигурява пропорционално развитие на различните ѝ отрасли, в т. ч. между тежката и леката промишленост. Сега, когато страната ни разполага с голям промишлен потенциал, наред с нарастването на отраслите, произвеждащи средства за производство, с високи темпове ще се развива и производството на предмети за народно потребление. През 1980 г. продукцията на леката промишленост ще нарасне с около 43% в сравнение с 1975 година. Производството на хранителната промишленост ще нарасне с около 40%.

ДУХОВНИ СТИМУЛИ — система от взаимно свързани обществено признание и поощрение, която обхваща исторически създадени и установени сега средства и форми за нематериално стимулиране на труда и обществената дейност на хората. Д. с. подбуждат към добросъвестен и високопроизводителен труд, към преданост на делото на комунизма, към обществено-политическа активност, към творчество, инициативност, високо социалистическо съзнание и поведение. Те са израз на обществена оценка.

Духовните, както и материалните стимули се основават на единството на общонародните, колективните и личните интереси. Тяхното действие не е автоматично, те постигат своя резултат, след като бъдат осъзнати. Системата от Д. с. има комплексен характер, съдържа политически, морални, културно-естетически, социално-психологически и други елементи. Нейните форми и начинът на използването им трябва да съответствуват на социалистическите принципи на спе-

цифката на духовните интереси на отделните класи, социални групи, колективи и личности, а също така на нашите български традиции. Системата предвижда духовното стимулиране да се извърши от различни органи и организации. Наградите биват държавни (от Държавния съвет), правителствени (от Министерския съвет), ведомствени (от министрите и ръководителите на ведомствата) от народните съвети и обществените организации. Наградите са от почетни звания, ордени и медали до значки и отличия.

Необходимо е правилно да се съчетават и свързват духовните с материалните стимули. От голямо значение за действеността на наградите е тяхната гласност — публично обявяване и раздаване на премните, паричните награди и поименните подаръци, изказване в подходяща форма на похвала, създаване на атмосфера на почит и уважение.

В НРБ са учредени награди за проявена смелост, себеотрицание, доблест. Награди се връчват също за продължителна и безупречна служба, по повод на кръгли годишнини или при пенсиониране. Научните и културните институти представят изтъкнатите творци за удостояване със званията заслужил и народен. Званията Герой на НРБ и Герой на социалистическия труд са най-високото признание. Званието Лауреат на Димитровска награда се присъжда след предварително обявяване на кандидатурите по специално установен ред.

Основните положения на единната система за духовно стимулиране са приети с решение на ЦК на БКП и Държавния съвет на НРБ от 28 май 1974 г. (Държавен вестник, бр. 48 1974.)

ДЪРЖАВНИ ДОСТАВКИ И ИЗКУПНИ ЦЕНИ — метод за формиране на централизиран държавен фонд от селскостопанска продукция. Всеки АПК и ДЗС според определения от държавния план обем сключват договори за доставка на зърно, плодове, зеленчуци, мляко, месо и др. селскостопанска продукция. В договора е фиксирано качеството, асортиментът и сроковете за издължаване на доставките. Произведените надпланови количества кооперативните стопанства могат да продадат на цени по-високи от определените изкупни цени за задължителните доставки.

Системата на договори осигурява държавата с необходимите за народното стопанство продукти. Кооперативите имат осигурена реализация на плановите и извънплановите количества продукция.

ЕДИННИ ДЪРЖАВНИ ЦЕНИ НА ДРЕБНО — установени от социалистическата държава по планов ред цени на основната маса от стоки за народно потребление.

Е. д. ц. на д. се образуват от промишлените цени на едро плюс надценка за търговските организации. Съществена особеност на Е. д. ц. на д. е тяхната устойчивост и единство за еднакви стоки.

Системата на Е. д. ц. на д. оказва съществено влияние върху формирането на потребителското търсене, стимулира един стоки и ограничава търсенето на други. Като правило цените на дребно се определят с оглед да покриват себестойността на стоката и издръжките на обръщението. Така се осигурява нормална рентабилност на производствените предприятия и търговските организации. Но цените у нас са диференцирани — с минимална печалба (в някои случаи даже с дотация) за стоките, предназначени за деца, на лекарства и на стоките, които задоволяват първостепенни и културни нужди. Луксозните стоки имат по-високи цени.

Осъществявайки диференцирано намаление на цените, социалистическата държава регулира търсенето и предлагането. Намаляването на цените се провежда, когато е достигнато нарастване на производителността на труда, намаляване на разходите за производството и реализацията и когато се натрупат стокови ресурси. За редица стоки (плодове и зеленчуци) съществуват сезонни цени. Наред с Е. д. ц. на д. съществуват цени на кооперативния пазар, които се формират до голяма степен от търсенето и предлагането. Редовно се прави сезонно намаление на цените на залежали и демодирани стоки.

ЕФЕКТИВНОСТ НА ОБЩЕСТВЕННОТО ПРОИЗВОДСТВО — икономически резултат от производствената дейност, който се определя чрез сравняване на разходите и стопанския резултат. Да се повиши Е. на о. п. означава да се получи съществено увеличение на обема на производството и на националния доход на единица разходи — трудови, материални и финансови. Основни показатели за измерване Е. на о. п. са производителността на труда, материалоемкостта, фондоотдаването, качеството на продукцията.

Борбата за повишаване Е. на о. п. означава: повсеместно да се внедрява най-новата техника, прогресивните технологически процеси и проектни решения. Всичко ново, родено в институтите, конструкторските бюра, в заводите, кооперативните стопанства, всичко създадено от ра-

ационализаторите и изобретателите трябва да се внедрява в общественото производство. Да се работи така, че продукцията на социалистическите предприятия не само да не отстъпва, но да превъзхожда най-добрите образци в света; максимално да се използват действащите агрегати, машини, механизми, рязко да се съкращават престонте, да се използва всеки час, всяка минута на работното време, да се укрепва трудовата дисциплина;

бързо да се въвеждат в експлоатация и да се усвояват проектните мощности на новите производства, да се подобрява тяхното фондоотдаване;

да се снижава себестойността, да се намалява материалоемкостта на продукцията, да се спазва строг режим на икономии, пестеливо и рационално да се използват материалите, особено металите, горивото, енергията, всеки лев капитални вложения, да се постига производството на изд-планова продукция от икономисани материали.

ЖИЗНЕНО РАВНИЩЕ НА НАРОДА — понятие, характеризиращо степента на удовлетворяване на материалните, културните и социалните потребности. Ж. р. на н. се определя не само от равнището на производителните сили, но преди всичко от характера на производствените отношения.

Повишаването на Ж. р. на н. е многостранен процес, който обхваща доходите на населението, потреблението на материални блага, осигуряването с жилища, комунално-битови и транспортни услуги, развитието на просветното дело, здравеопазването, културното обслужване, социалното осигуряване, а така също условията на труд, продължителността на работното и свободното време.

В Програмата на БКП е записано: „Ускореният растеж на производителните сили, усъвършенствването на производствените отношения и стремежът към всестранен подем са подчинени изцяло на девиза: „Всичко в името на човека, всичко за благото на човека!“ Като осъществява неотклонно своята линия за постоянно повишаване на жизненото равнище на народа в съответствие с изискванията на основния икономически закон на социализма, заанпред партията ще прилага комплексен подход при все по-пълното задоволяване на основните материални и духовни потребности на трудещите се.“ (с. 68—69) Тази програмна постановка е разработена в приетата от Декемврийския пленум на ЦК на БКП (1972 г.) комплексна програма.

Единадесетият конгрес реши, че „Основната задача в об-

ластта на жизненото равнище е да се постигне по-висока степен и по-комплексно задоволяване на материалните и духовните потребности на народа, на потребностите от жизнена среда, многостранно развитие на личността и по-нататъшно утвърждаване на социалистическия начин на живот." (Доклади и решения, с. 176.)

Цялостна разработка на проблемите на Ж. р. на н. е направена в Тезисите на ЦК на БКП за по-нататъшното изпълнение на Декемврийската програма за повишаване жизненото равнище на народа през седмата петилетка и до 1990 година.

ЖИЛИЩНО СТРОИТЕЛСТВО — разширяване и подобряване на жилищния фонд за осигуряване на населението с достатъчно благоустроени жилища, отговарящи на съвременните хигиенни изисквания и култура на бита.

В Основните насоки на Единадесетия конгрес на БКП за обществено-икономическото развитие на НРБ през седмата петилетка е отбелязано: „Решаването на жилищния проблем да бъде първостепенна задача в по-нататъшното изпълнение на Декемврийската програма за повишаване на жизненото равнище на народа. През седмата петилетка да се изградят 400—420 хиляди нови жилища. Да се подобрява архитектурното оформление и вътрешното планиране на жилищата, съобразно с нарастващите потребности. Жилищната политика да се превърне в действителен фактор за стабилизиране на работническите колективи. Половината от новия жилищен фонд да се отделя за нуждите на работниците. Специални грижи при разпределението на жилищния фонд да се полагат за многодетните, студентските и други млади семейства, за семейства с ниски доходи и крайно нуждаещи се.“ (Доклади и решения, с. 180.)

В Основните насоки е издигнато като задължително изискване при изграждането на нови жилища, комплекси и квартали те да бъдат осигурени със заведения за обслужване, транспорт, телефони, пощенски станции или гишета, водоснабдяване, енергоснабдяване, отопфикация и др. За тази цел трябва да се отделя 25% от предвидените средства за жилищно строителство.

ИЗДРЪЖКА НА СТОКООБОРОТА — разходи на търговските организации по реализацията на стоките и довеждането им до потребителя. И. на с. се делят на чисти и допълнителни разходи. При социализма чистите разходи —

издръжка на продавачи и агенти, реклама, търговска кореспонденция, командировки и др. от този род — са незначителна част от И. на с. Значителни са допълнителните разходи, свързани с продължаването на производствения процес в сферата на обръщението — доработка, разфасовка, опаковка, транспорт. Трудът на работниците, заети с тези операции, е производителен, той създава допълнителна стойност на стоките.

Намаляването на И. на с. има голямо икономическо значение. То може да се постигне чрез подобряване организацията на труда в търговските организации, при рационално използване на търговските и складовите помещения и т. н.

ИКОНОМИКА НА РАЗВИТИЯ СОЦИАЛИЗЪМ — съвременен етап от развитието на социалистическото народно стопанство, който се характеризира с високо равнище на производителните сили и съответстващите им производствени отношения.

За пръв път в историята на човечеството И. на р. с. е построена в Съветския съюз. Най-важни нейни черти са рязко нарасналите мащаби на общественото производство, пълнотата на мощен икономически потенциал, основан на многоотрасловата индустрия, крупното механизирано селско стопанство, високоразвитата наука. Висококвалифицираната работническа класа, селяните-кооператори и многочислените отряди на интелигенцията умножават богатствата на развитото социалистическо общество. И. на р. с. включва разнообразните отрасли на производствената и непроизводствената сфера, които се развиват с високи темпове на основата на съвременната техника.

Мощният икономически и научно-технически потенциал, високото производствено равнище позволяват най-пълно да се използват предимствата и възможностите на социалистическия строй, присъщите му форми и методи на стопанисване. Най-новите постижения на науката и техниката за значително издигане на жизненото равнище на трудещите се, за по-пълно удовлетворяване на обществените и личните нужди на гражданите на социалистическата страна. Развитото социалистическо общество се отличава с комплексно и хармонично развитие на икономиката.

ИКОНОМИЧЕСКА ПОЛИТИКА НА БКП — научнообосновано формулиране на дейността на партията в областта на икономиката — решаващата сфера на борбата за

социализъм и комунизъм. Не напразно В. И. Ленин нарича икономиката главната политика на партията. И. п. на партията изразява целта на социалистическото производство и потребностите на стопанското развитие на страната. Тя се основава на изводите на марксистко-ленинската теория — най-прогресивната и революционна наука на съвременността. Постоянното обогатяване и развитие на теорията позволява на партията да предвижда хода на обществените процеси и да си изработва правилен политически курс. Тази политика е дълбоко народна — тя изхожда от коренните интереси на трудещите се. Нейна висша цел е народното благосъстояние. Тази политика е действително научна, защото показва верния път за удовлетворяване на интересите на трудовите хора. Тя е последователно революционна, защото действа като сила, направляваща и ускоряваща движението напред на социалистическото общество.

„В целия грамаден и сложен комплекс от икономически, социално-политически и идеологически задачи, които стоят пред партията на сегашния етап, определящо значение има задачата да се изгради напълно материално-техническата база на социализма, да се развият с високи и стабилни темпове производителните сили, да продължи интенсификацията на икономиката.

Пълното използване на факторите на интензивния растеж, на най-новите постижения на научно-техническата революция ще бъде главната насока в политиката на партията за развитие на производителните сили през следващия етап.“ (Програма на БКП, с. 49.)

И. п. на БКП се конкретизира в петгодишните народно-стопански планове за обществено-икономическо развитие.

ИКОНОМИЧЕСКИ ЕКСПЕРИМЕНТ — организиране на научни начала в отделни предприятия или отрасли на народното стопанство на опит за проверка на нови методи на планиране и икономическо стимулиране. И. е. може да си постави за цел да провери целесъобразността на мероприятията, целеси висока ефективност или възможностите на определени икономически механизми. Данните от експеримента служат при приемането на управленческо решение на национално, ведомствено или местно равнище.

В Съветския съюз във връзка с провеждането на стопанска реформа през осмата и деветата петилетка бяха проведени редица И. е. Известни са например Саратовската сис-

тема за организация и управление на качеството, Щекинский експеримент — по името на Щекинский химически комбинат, където бяха приложени за първи път икономически стимули за повишаване производителността на труда. След завършване на даден експеримент обикновено излиза постановление или решение за прилагането на експериментните методи.

У нас в порядък на И. е. петдневната работна седмица беше приложена в няколко окръга и определени предприятия от различни отрасли. В отделни окръзи, ДСО или предприятия се изпитват системи на организация на производството, на нормиране на труда и т. н.

Всички опити за усъвършенстване на системата и методите за планиране и управление на производството имат за цел преди всичко всестранната интензификация на общественото производство и повишаването на неговата ефективност.

ИКОНОМИЧЕСКИ МЕТОДИ — начини за целенасочено въздействие върху икономическите интереси на работниците и производствените колективи, целящи достигането на най-добри производствени резултати. И. м. са планирането, стопанската сметка, материалното поощрение за добра работа. Те предполагат използването на стойностните категории — печалба, заплата, цени, кредит и т. н. — за усъвършенстване на производството, за създаване на заинтересованост от страна на предприятията от внедряването на нова техника и произвеждането на висококачествена продукция. Системата на И. м. е съставна част, необходим елемент на механизма за използване на обективните закони на икономическото развитие. Чрез И. м. се привеждат в действие икономическите интереси, които свързват в едно колективните и личните интереси с интересите на цялото общество. Методите на икономическо ръководство привеждат в действие стимулите, които поощряват колективите и отделните работници да избират най-целесъобразните пътища за действие, най-ефикасните методи и средства за решаване на поставените задачи.

В икономиката освен И. м. се използват и административни методи, т. е. пряко административно разпореждане от страна на висшестоящите органи. Административните и икономическите методи действуват едновременно, те са взаимосвързани. Важното е И. м. да не се подменят с администриране. Да се намери оптималното съчетаване на икономическите и административните методи.

ИКОНОМИЧЕСКО СЪРЕВНОВАНИЕ МЕЖДУ СОЦИАЛИЗМА И КАПИТАЛИЗМА — обективен исторически процес, форма на класова борба между двете световни системи на стопанство в сферата на материалното производство в условията на мирното съвместно съществуване.

В наши дни, шест десетилетия след победата на Великия октомври, може твърдо да се каже, че социалистическият обществен строй доказва своята жизнена сила в историческото противоборство с капитализма. Световната система на социализма не само утвърди своето превъзходство над световната система на капитализма с темповете на икономическото си развитие. Тя я изпревари по абсолютния прираст на съвкупния обществен продукт и по националния доход. С пълна сила се разгърна процесът на преодоляването на рязкото превъзходство на капитализма по общия обем на производството и по национален доход средно на човек от населението.

Съветският съюз с неговия огромен и непрекъснато нарастващ икономически потенциал предопределя изхода от И. с. между с. и к. Съветският съюз излезе на първо място по добива на въглища, на желязна руда, по производство на чугун, кокс, магистрални локомотиви и електровози, трактори, цимент, железобетонни елементи, дървесни плоскости, памучни и вълнени тъкани, мазнини от животински произход и др.

Превъзходството на страните от социалистическата общност в темповете на растеж, които рязко превъзхождат темповете на развитите капиталистически страни, неотклонно укрепват техните позиции в световната икономика.

ИНТЕНЗИФИКАЦИЯ НА ПРОИЗВОДСТВОТО — направление в развитието на общественото производство, при което нарастването на произведената продукция и на националния доход се получават преди всичко за сметка на качествени изменения: рязко повишаване производителността на труда, икономия на суровини и материали, по-пълно използване на производствените фондове, повишаване ефективността на капиталните вложения, научна организация на производството, усъвършенствувание управлението на народното стопанство.

И досега нарастването на производителността на труда беше главният фактор за икономическото развитие на страната. Но сега то се превръща в единствен фактор. Нашата икономика може да се развива заанапред само по интензи-

вен път. Тази особеност ще характеризира нейните основни отрасли — промишлеността и селското стопанство. Всички отрасли на материалното производство ще трябва да се справят с перспективата да увеличават своето производство не само без прераст на работна сила за сметка на някой друг отрасъл, но и при абсолютно намаление на заетите в тях работници.

ИНТЕРЕСИ — ОБЩЕСТВЕНИ, КОЛЕКТИВНИ, ЛИЧНИ —
Интересите на класите, социалните групи и на отделните членове на обществото се определят преди всичко от тяхното отношение към средствата за производство. То предопределя всички други обществени отношения. Ф. Енгелс пише, че „Икономическите отношения на дадено общество се изразяват преди всичко като *интереси*“. (К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч. Т. 18 с. 271.)

Марксизмът-ленинизмът приема обективната природа на икономическите интереси като най-важен елемент на механизма на икономическите закони. Интересите се осъзнават от хората и се проявяват в целите на тяхната производствена дейност.

Социалистическата собственост върху средствата за производство, като обединява труженниците в единен обществен трудов колектив, поражда и единни общонародни интереси. Общата цел на трудовата дейност се състои в планомерното развитие на общественото производство и повишаване на неговата ефективност за по-пълното удовлетворяване потребностите на всеки работник и на цялото общество. Общонародният икономически интерес е основа на морално-политическото единство на социалистическото общество.

При социализма съществуват и се проявяват също колективни и лични интереси. Мястото в националната икономика на социалистическото предприятие като оперативно-самостоятелно звено на стопанска сметка поражда колективни интереси, т. е. заинтересованост на трудовия колектив от постигането на по-високи производствени резултати. Колективната заинтересованост в условията на стопанската сметка е могъщ стимул за повишаване ефективността на предприятията и стопанските организации. Колективният интерес не противоречи на обществения, тъй като дейността на трудовите колективи се регламентира от единния народностопански план.

Възнаграждението в зависимост от количеството и качеството на труда, различията в условията за труд пораж-

дат индивидуални интереси. Стремехът към творчески труд, заинтересоваността да се изпълни по-голям обем работа с по-добро качество, за който ще бъде получено и по-добро възнаграждение, изразява личния интерес.

КАПИТАЛНО СТРОИТЕЛСТВО — отрасъл от материалното производство, който включва създаването на сгради и съоръжения с производствено и непроизводствено предназначение, монтаж на оборудването, мелниорация, капитален ремонт и реконструкция.

В отчета на ЦК пред Единадесетия конгрес др. Т. Живков каза: „Съществен елемент на икономическата ни политика е усъвършенствуването на капиталното строителство. Главната задача в тази област е да се повишава ефективността чрез концентрация на капиталните вложения, намаляване дела на незавършеното строителство, качествено изпълнение и срочно въвеждане в действие на обектите. През седмата петилетка капиталните вложения ще нараснат на около 30 млрд. лв., от които около 20 млрд. в материалното производство.

Линията да се насочват капиталните вложения главно за модернизация, реконструкция и разширяване на действащите мощности поставя по-високи изисквания към организацията и управлението на капиталното строителство. Цялостната организация на капиталното строителство следва да се постави върху принципа, че се заплаща готов строителен обект, завършен на високо качествено равнище и въведен в действие в нормативните срокове.“ (Доклади и решения, с. 41—42.)

Със закона за единния план за обществено-икономическо развитие на НРБ е утвърдено обемът на капиталните вложения за седмата петилетка да възлезе на 30 млрд. и 700 млн. лева.

КАЧЕСТВО НА ПРОДУКЦИЯТА — съвкупност от потребителните свойства на продукцията, нейната пригодност да задоволява потребностите на народното стопанство или на населението.

К. на п. се измерва с редица показатели: трайност, надеждност, здравина, устойчивост и производителност на машините, оборудването и приборите; химико-физически и експлоатационни свойства на предметите на труда; трайност, функционалност и естетически качества на предметите за потребление и т. н. Форма за оценка на качеството е дър-

жавният стандарт, утвърждаван от държавния комитет за стандартизация, а също така техническите нормативи (отраслови стандарти), утвърждавани от министерствата и ведомствата. Държавният стандарт е технически норматив със силата на държавен закон. Държавният стандарт и техническите условия се преразглеждат периодически с оглед да бъдат приведени в съответствие с най-новите изисквания на потребителите

Повишаването на К. на п. води до икономия на обществен труд. То е равносилно на увеличаване обема на производството. На новия етап на развитие, в който социалистическите страни навлизат, растежът на производителността на труда и изобщо на общественото производство е неразривно свързан с подновяването на номенклатурата, с усвояването на нови по-висококачествени продукти или подобряването на досега произвежданите, което е едно и също. Затова девиз на седмата петилетка е — ефективност и качество.

„Грижата за качеството трябва да започва още в научно-изследователските институти, да стои в центъра на вниманието при проектирането и конструирането, при определяне на стандартите, при производството и при контрола на качеството и да завършва с опаковката, транспортирането, съхраняването и използването на продукцията. Само ако тази „верига на качеството“ функционира безупречно, резултатите ще бъдат добри“ — подчерта др. Т. Живков в доклада си пред Единадесетия конгрес на партията. (Доклади и решения, с. 33).

Основните насоки на Единадесетия конгрес на БКП за обществено-икономическото развитие на НРБ през седмата петилетка определят: „Решително да се издигне технико-икономическото равнище и качеството на продукцията. Цялостно да се обхващат всички елементи, средства и условия, които формират качеството... Най-строго да се спазват технологичните предписания, да се засили въздействието на системата по контрола на качеството, като ударението се постави върху превантивността. Своевременно да се спира производството на морално остарели, дежодирани и лошо-качествени изделия.“ (Доклади и решения, с. 142.) Пред промишлеността е поставена голямата задача през 1980 г. относителният дял на продукцията с оценка „К“ (над средното световно равнище) и „I“ да достигне не по-малко от 50 % от обема на цялата стокова продукция.

КОЛХОЗ — колективно стопанство от социалистически тип, доброволно обединяване на селяните за съвместно производство на селскостопанска продукция.

След доброволното обединяване на дребните производители в производствени кооперативи (колективизация на земята и селскостопанския инвентар) тяхната частна собственост се превръща в кооперативно-колхозна собственост — една от формите на социалистическа собственост върху средствата за производство. В Програмата на КПСС колхозите са наречени школа за комунизъм за селяните.

Според Примерния устав на съветските колхози земята, която колхозниците обработват, принадлежи на държавата. Основа на общественото стопанство и производствените отношения в К. е колхозната собственост. След отчисляване на необходимите фондове за разширено възпроизводство, за социално осигуряване, за материално стимулиране и т. н. членовете на даден колхоз разпределят доходите си според постигнатите стопански резултати.

Развитието на материално-техническата база на К. на основата на електрификацията, механизацията и химизацията на колхозното производство е важно направление на развитието на колхозната групова собственост и нейното сближаване с общонародната собственост. В бъдеще този процес ще завърши със сливането на двете форми на социалистическа собственост в единна общонародна комунистическа собственост.

Съветските колхози са пример за преминаване на селяните към социализма. У нас, където не беше извършена национализация на цялата земя, форма на обединение на селяните стана ТКЗС. В зависимост от местните условия опита на съветските колхози използват всички социалистически страни и страните, избрали некапиталистическия път на развитие.

КОМПЛЕКСНА МЕХАНИЗАЦИЯ НА ПРОИЗВОДСТВОТО — такава степен на механизация, която обхваща не само всички основни, но и спомагателни операции на технологическия процес.

Механизирането на всички звена в производствения процес е предпоставка за автоматизацията на производството. Наред с автоматизацията К. м. на п. е генерално направление за създаването материално-техническата база на социализма и комунизма, изпитан начин за повишаване производителността на труда, снижаване производствените разходи. Тя

избавя човека от тежките, трудоемки и вредни за здравето операции.

ЛИЧНА СОБСТВЕНОСТ ПРИ СОЦИАЛИЗМА — собственост на гражданите от социалистическото общество върху имоти и вещи за задоволяване на своите и на семействата си потребности. Л. с. са и дребните средства за производство и продукцията на домакинствата на кооператорите и други трудещи се от земята, предоставена им за лично ползване, както и дребните средства за производство, използвани от трудещите се за водене на други спомагателни дейности и продукцията от тях. Със закон се определят видът и броят на дребните средства за производство, които могат да се притежават в спомагателното стопанство. (Конституция на НРБ чл. 21.)

Държавата закръпя придобитата с труд и по друг законен начин Л. с., включително и спестяванията. Специален закон урежда правото и размерите за притежаване на недвижими имоти и реда за тяхното наследяване и преотстъпване.

Гражданите не могат да упражняват правото си на Л. с. въз вреда на общественния интерес.

ЛИЧНО СТОПАНСТВО — разновидност на личната собственост при социализма. За водене на Л. с. на селяните-кооператори се предоставя земя в размер, утвърден в Примерния устав на ТКЗС. Народните съвети имат право да раздават за обработване от гражданите пустеещи или непригодни за механизизирана обработка земи. Със специално постановление се уреждат улесненията, които се правят на стопаните, които отглеждат домашни животни. Организирането на Л. с. и изкупуването на неговата продукция е възложено на ЦКС.

В основните насоки на Единадесетия конгрес за обществено-икономическото развитие на НРБ през седмата, петилетка е записано: „Да се поощрява и подпомага личното стопанство на кооператорите, работниците и служителите като резерв за увеличаване на селскостопанското производство и преди всичко на продукцията от животновъдството.“ (Единадесети конгрес на БКП, Доклади и решения, с. 166).

МАТЕРИАЛНИ СТИМУЛИ — системата от средства и мероприятия за повишаване материалната заинтересованост произтича от човешките интереси и се определя от господ-

ствуващия начин на производство — в социалистическото общество тя се формира върху основата на единството между общонародните, груповите (на определен колектив) и личните интереси.

При социализма работната заплата се определя в съответствие с количеството и качеството на труда. За добри резултати в дейността си всеки работник и трудов колектив получават поощрение. Икономическият механизъм в нашата страна регулира фондовете за материално стимулиране в зависимост от ефективността на работата на предприятието. Колкото по-добре работи дадена стопанска единица, толкова повече средства за поощрение на своите работници има.

Материалната заинтересованост на трудещите се от резултатите на своя труд е неделима от моралните стимули.

Мъдрият ленински съвет умело да се съчетава материалната заинтересованост на хората с революционния ентузиазъм, с високата идейна убеденост не е загубил значението си и в наши дни.

НАРОДНОСТОПАНСКИ ПЛАН ЗА ОБЩЕСТВЕНО-ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ — единен план, в който са координирани и свързани плановете за развитие на отделните производствени отрасли и териториалните комплекси. Процесът на разширеното социалистическо възпроизводство получава в Н. п. за о. и. р. конкретен израз чрез система от показатели: количествени (обем на производството), качествени (производителност на труда, качество на продукцията, рентабилност и др.), стойностни (стокова продукция, общ доход, себестойност и др.).

Н. п. за о. и. р. има директивен характер. Той не само поставя задачи пред народното стопанство, отраслите и предприятията, но и посочва начините на тяхното решаване. След приемането му от Народното събрание планът става закон и изпълнението му е задължително. В социалистическите страни Н. п. за о. и. р. се подготвя въз основа на перспективно планиране и научно прогнозиране. В процеса на изработване на народностопанския план се осигурява единство на текущото и перспективното планиране.

НАСРЕЩЕН ПЛАН — разработен и приет от колектива на предприятието производствен план. Той е важно условие за развитието на социалистическото съревнование. При съставянето му се разкриват вътрешните резерви, посочени в пред-

ложенията на трудещите се, набелязват се конкретните пътища за повишаване ефективността на производството. Н. п. се съгласува с доставчиците на суровини и комплектуваща изделния, както и с търговските организации. В Н. п. на предприятията (производствените обединения) се вземат предвид личните и колективните планове и социалистическите обещания на работниците, обещанията на цеховете, участъците и др. подразделения на предприятието.

НАУКАТА — НЕПОСРЕДСТВЕНА ПРОИЗВОДИТЕЛНА СИЛА — Превръщането на науката в непосредствена производителна сила е обусловено както от потребностите на съвременното промишлено производство, така и от постиженията на самата наука. „Характерна черта на нашето време е все по-явнението превръщане на науката в непосредствена производителна сила на обществото. Темповете на нарастване на икономиката зависят във все по-голяма степен от темповете на научните изследвания и внедряването на техните резултати в производството.“ — е записано в Тезисите на ЦК на КПСС за 100-годишнината от рождението на В. И. Ленин. (с. 69)

В наши дни научно-техническата революция се превърна в арена на съревнование между двете противоположни обществени системи — социализма и капитализма. В резултат на предимствата на социалистическата обществена система съветската наука става водеща в много основни клонове на знанието. Интеграцията и взаимната помощ между социалистическите страни в научната област дава големи предимства на цялата общност.

В доклада си пред Единадесетия конгрес на партията др. Т. Живков подчертава: „Наред със собствените си постижения ние трябва максимално да усвояваме и внедряваме световните научно-технически резултати като съществен фактор за издигане на техническото и технологическото равнище на производството. Ключово направление на научно-техническата ни политика е развитието и задълбочаването на съвместната научноизследователска и развойна дейност с братските социалистически страни и преди всичко със Съветския съюз, всестранното сближаване с него в областта на науката и техническия прогрес. Това ни позволява да спестяваме време, сили и средства, да използваме по-рационално и по-ефективно научния потенциал.“ (Доклади и решения, с. 27.)

НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКА РЕВОЛЮЦИЯ — качествено нов етап в преустройството на материалната основа на обществото в резултат от внедряването на големите достижения на съвременната наука и техника, процес на превръщане на науката в непосредствена производителна сила.

Н. т. р. предизвиква качествени промени в технологията на производството, в енергетиката, в оръдията и предметите на труда, в организацията на управлението, в самия характер на труда. Повишаването на техническото равнище на производството в цялото народно стопанство позволява да бъдат разкрити и привлечени в полза на хората нови ресурси. По този начин нарастването на производството изпреварва увеличаването на средствата, вложени в него. Интензивното развитие предизвиква рязко повишаване на производителността на труда.

Социално-икономическите последици на Н. т. р. при социализма са коренно различни от последиците в условията на буржоазното общество, където безработицата и усиляването на експлоатацията са неизбежен резултат на капиталистическото прилагане на постиженията на науката и техниката. Социалистическото общество използва достиженията на Н. т. р. за неспирно и бързо повишаване на жизненото равнище на трудещите се. Ускоряването на темповете на научно-техническия прогрес чрез всемерно развиване на изследванията в най-перспективните области на науката и чрез съкращаването на цикъла откритие—внедряване има огромна актуалност в наши дни. В страните на развития социализъм е поставена като дневен ред задачата да се съединят достиженията на Н. т. р. с предимствата на социалистическата система на стопанисване, да се намерят и развият присъщите на социализма форми на съединяване на науката с производството.

НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИ ПРОГРЕС — процес на развитие на науката и усъвършенстване на техниката и технологията чрез създаването и внедряването на нови, подобрени оръдия и предмети на труда. Съществува тясна връзка между науката и техническия прогрес. Резултатите от тази връзка могат да се проявят само в процеса на производството — когато науката черпи от производството нови идеи, а производството издига пред науката нови задачи. Така науката се превръща в непосредствена производителна сила, а главен лост за създаването на мате-

риално-техническата база на развития социализъм и комунизъм.

Н. т. п. е главен фактор за повишаване на производителността на труда, намаляване разходите на труд за единица продукция. Той способствува за по-ефективно използване на производствените фондове, оказва положително въздействие върху организацията на производството. Благодарение въвеждането на нова техника и по-усъвършенствувана технология, съчетано с научна организация на труда, се подобрява рязко качеството на продукцията. Прогресивната техника и технология облекчават труда, изменят самия му характер — премахва се неквалифицираният ръчен труд, вместо сами да работят хората започват да управляват и контролират параметрите на производствения процес.

НАЦИОНАЛЕН ДОХОД — част от съвкупния обществен продукт (в стойност и в натура), която остава след покриване на производствените разходи. Н. д. е единственият източник на средства за натрупване и за потребление.

В НРБ Н. д. принадлежи на трудещите се и се използва в техен интерес, в интерес на цялото общество. Голяма част (около три четвърти) от Н. д. се използва непосредствено за удовлетворяване на материалните и културните потребности на трудещите се, а останалият — за разширяване на производството и за общодържавни разходи.

През 1975 г. Н. д. на човек от населението в България достигна 1615 лв., при това 32% от тази сума е получен през последните пет години. В основните насоки за обществено-икономическо развитие през осемтата петилетка се предвижда: „На основата на бързото и ефективно развитие на отраслите и всеотрасловата интензификация на производството националният доход на страната да нарасне през петилетката с 45—50 на сто.“ (Доклади и решения, с. 137—138.)

НАЧИН НА ПРОИЗВОДСТВО — исторически определен начин за добиване средства за живот (храна, облекло, жилища, оръдия за производство и т. н.), необходими, за да може обществото да живее и да се развива. „Каквито и да са обществените форми на производство, то работниците и средствата за производство винаги остават негови фактори. Но намирайки се в състояние на отделеност един от други, и едините, и другите са негови фактори само като възможност. За да произведат, те трябва да се съединят. Особеният характер и начин, по който се осъществя-

ва това съединение, отличава отделните икономически епохи на обществения строй." (К. Маркс, Капиталът, Т. 2, с. 38.)

Н. на п. има две страни: производителни сили — създадените от обществото средства за производство и преди всичко оръдията на труда, а също така хората, които произвеждат; и производствени отношения — отношенията между хората в процеса на общественото материално производство. Основа на производствените отношения е формата на собственост или, с други думи, отношението на хората към средствата за производство.

Всеки исторически определен Н. на п. е единство от производителни сили и производствени отношения. Н. на п. е основа на обществения строй и определя неговия характер. В историята са известни 5 Н. на п., които са се сменяли последователно в процеса на развитието на човешкото общество: първобитнообщинен, робовладелски, феодален, капиталистически и комунистически.

Замяната на стария Н. на п. с нов е неизбежен резултат от изострянето на противоречията между развиващите се производителни сили и производствените отношения, които са се превърнали в спирачка на развитието. Във всички класови общества това противоречие има антагонистичен характер и се изразява в класова борба. При социализма тези противоречия в развитието на Н. на п. не са антагонистични и се преодоляват от обществото чрез съзнателно и планомерно усъвършенствуване на производствените отношения.

ОПАЗВАНЕ НА ПРИРОДАТА — организирана работа за опазване на природната среда и за възстановяване на природните ресурси. В условията на съвременната научно-техническа революция О. на п. става задача от жизнено значение за нас и за поколенията, които ще ни сменят. Социалистическата държава с всичките си възможности препятства хищническото използване на природните ресурси, замърсяването и унищожаването на природните красоти. Докато нанесените щети не са станали непоправими, в нашата страна се разгръща всенародна борба за чисто небе над градовете, за чисти води в реките и черноморското крайбрежие, за опазване на горите, растенията и животните, без които не може да съществува хармония в отношенията между човека и окръжаващата го среда.

Основните насоки за общественото и икономическо развитие на страната през седмата петилетка изискват: „Да се

води решителна борба за опазване и възстановяване на природната среда. Специално внимание да се отдели за очистването на въздуха в района на МК — Кремиковци, в долината на р. Девня, някои микрорайони на София, медодобивния комбинат „Георги Дамянов“, ОЦК — Кърджали, Нефтохимическия комбинат край Бургас, цементовите заводи и други. Да се ускори и завърши до края на петилетката очистването на водите на реките Искър, Марица, Янтра и Места. Делът на пречистените отпадни води да достигне през 1980 г. около 55 %. (Доклади и решения, с. 184.)

ПАРИЧНИ ДОХОДИ НА ТРУДЕЩИТЕ СЕ — основна част от доходите, които трудещите се в социалистическото общество получават в пари. Основна част от П. д. на т. е работната заплата. Освен заплатите наедно с премията трудещите се у нас получават пенсии, стипендии, единократни помощи, семейни добавки (от фондовете за социално осигуряване). Парични доходи постъпват в населението от продажбата на излишъците от личното стопанство, реализирани на пазара или изкупени по линия на ЦКС. Парични доходи — без решаващо значение за бюджета на семействата — постъпват като лихви от спестяванията в ДСК, от печалби при тиражиране на заеми, лотария, „спорт-тото“ и др.

У нас системно нараства работната заплата, увеличават се доходите от личното стопанство, а също така средствата, давани на населението като пенсии, стипендии и помощи.

ПЕЧАЛБА — чист доход на предприятието, една от основните форми на чистия доход при социализма. П. на предприятието е разликата между приходите от продадената продукция и разходите за нейното производство и реализация.

В социалистическото общество П. е важен показател за ефективността, основен източник на средства за фондовете на предприятията на стопанска сметка, източник на доходите за държавния бюджет.

ПЛАНОВА ДИСЦИПЛИНА — установен от държавата порядък за изготвяне и изпълнение на държавния план за развитие на народното стопанство, който изисква всички планови и стопански органи, предприятия и организации своевременно и точно, в рамките на предоставените им права и задължения да съставят и изпълняват утвърдените от вишестоящите органи планови задачи, като проявяват творчес-

ка активност и висока отговорност за поръчаната им работа.

Основа на П. д. е социалистическата законност. Главно организационно средство за нейното укрепване са системният контрол и проверка на изпълнението, правилният подбор и разпределение на кадрите, възпитаването им в дух на висока съзнателност и отговорност, творческо отношение към своите задължения, строго съблюдаване не само буквата на закона, но проявяване на държавнически подход. Юлският пленум на ЦК на БКП (1976 г.) отново подчерта изключителната важност на стриктното спазване на плановата и на финансовата дисциплина. Нетърпимостта към всякакви нарушения и отклонения е единственият начин да се пресеке нанасянето на непоправими щети на социалистическото строителство.

ПРИНЦИПИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОТО ПРОИЗВОДСТВО — формулирани и обосновани от В. И. Ленин в първите години на съветската власт, П. за у. на с. п. отдавна са навлезли в науката и практиката на управлението. В процеса на социалистическото строителство те се превърнаха в стройна, истински демократична система на държавно планово ръководство на народното стопанство.

Основни П. за у. на с. п. са: демократически централизъм, неделимост на политическото и стопанското ръководство, научност, плановост, съчетаване на моралните и материалните стимули, отчетност и контрол на стопанската дейност, подбор и разпределение на кадрите по техните делови, политически и морални качества.

Тези важни принципи отразяват най-съществените страни в организацията на управлението на социалистическото народно стопанство. Творческото прилагане на тези ленински принципи е залог за постигането на още по-големи успехи в управлението на икономиката

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ — земята, водите, запасите от полезни изкопаеми. България е лишена от много ценни изкопаеми, сравнително бедна е на енергийни източници. И въпреки природната даденост от огромно значение е как ще се търсят и оползотворяват П. р.

В доклада си пред Националната конференция (1974 г.) др. Т. Живков каза: „Сега ние използваме нашите суровини хищнически. Първо, защото страничните продукти, които

се съдържат в отпадъчната маса, се изхвърлят и заедно с нея се натрупват на огромни планини; ако впоследствие речем да преработим отново тези планки — а ние ще бъдем принудени един ден да го направим, — това ще ни струва вече значително по-скъпо. И, второ, защото редица висококачествени суровини, каквито са нашите кварци, пясъци, фелдспати и др. превръщаме в нискокачествени изделия, като ги преработваме с помощта на примитивни технологии или изобщо не ги оползотворяваме по тяхното предназначение.“ (с. 40)

В Основните насоки за общественоекономическо развитие на страната през седмата петилетка е поставена задачата: „Значително да се разширят геологопроучвателните работи за по-нататъшно увеличаване на запасите от суровини. Да се осигури ръст на проучените запаси, изпреварващ темповете на миннодобивните отрасли на промишлеността.

Да се ускорят търсенето и проучването на нови и по-ефективни находища на нефт и газ, руди на цветни и благородни метали, суровини за атомната енергетика, подземни термални и минерализирани води.“ (Доклади и решения, с. 159.)

ПРОИЗВОДИТЕЛНОСТ НА ТРУДА — разход на труд за единица продукция. Определя се от количеството продукция, произведена от всеки работник (осреднено) за единица време. Нарастването на производителността на труда е главен фактор за увеличаване на обществения продукт и за повишаване ефективността на общественото производство.

Непрекъснатото повишаване производителността на труда е икономически закон на социализма. Предимствата на социалистическия начин на производство пред капиталистическия се изразяват най-концентрирано във високите темпове на нарастване на П. на т. За двадесетте години от 1950 П. на т. в промишлеността на СССР се увеличава 3,4 пъти, в НРБ (1948—1971) — 4,6 пъти, а в САЩ — 1,8 пъти, в Англия — 1,7 пъти, в ГФР — 2,5 пъти.

Разкривайки основните пътища за повишаване П. на т. в социалистическото производство, партията придава особено значение на внедряването в народното стопанство на достиженията на науката и техниката, на повишаването на образованието и квалификацията на работниците, подобряване на трудовата дисциплина, последователно осъществяване принципа на материалната заинтересованост на работника от резултатите от своя труд, разгръщане на социалистиче-

ско съревнование, широко разпространение на чуждия опит.

Предвижда се през годините на седмата петилетка П. на г. в промишлеността да нарасне с не по-малко от 50%. „Прирастът на националния доход през петилетката да се постигне главно чрез нарастване производителността на труда. Промислеността, селското стопанство и строителството да се развият изцяло по интензивен път. ●

Като правило прирастът на продукцията в действащите предприятия да се постига при същия или намален брой на заетите лица.“ — е записано в Основните насоки на Единнадесетия конгрес. (Доклади и решения, с. 139.)

ПРОИЗВОДСТВЕНИ МОЩНОСТИ — максимална способност (възможност) на отрасъла, предприятието, цеха, агрегата да произвежда за определено време продукцията от определен асортимент.

Мощностите в енергетиката се измерват в киловати, в черната металургия — по обема на доменните пещи, електропещите и конверторите, мощността на поточните линии може да бъде изразена с бройки продукция в минута (час, денонощие), на екскаваторите — с вместимостта на кофите и т. и. С развитието на техниката П. м. се увеличават. Ефективното използване на П. м. чрез подобряването на технико-икономическите им параметри, чрез усъвършенствуване на производствените методи и организацията на труда е най-добрият начин за увеличаване на производството.

ПРОИЗВОДСТВЕНИ РАЗХОДИ — сумата разходи на жив и овеществен труд за производството на продукцията, изразена в парц.

Индивидуалните разходи на социалистическите предприятия за производството на определен продукт са неговата себестойност, а разходите на цялото общество, т. е. общественонеобходимият труд за производството на същия продукт представлява стойността му. Социалистическото общество планомерно се стреми към намаляване на П. р. — системно се намаляват стойността и себестойността на единица продукция. Държавата въздействува в планов порядък върху размера на П. р., като планира цените, определя разходните норми, производителността на труда и равнището на заплатите.

ПРОИЗВОДСТВЕНИ ФОНДОВЕ — част от фондовете на социалистическото общество, които обслужват продължи-

телно и многократно възпроизводствения процес. Имуществото на социалистическите предприятия, учреждения и организации (жилищни сгради, училища, болници, клубове, почивни домове, спортни съоръжения и т. н.), които обслужват непроеизводителната сфера, са непроеизводствени фондове.

П. ф., които не изменят в процеса на производството своята натурално-вещна форма и пренасят стойността си върху новите продукти на части успоредно с износването (амортизацията) си, се наричат основни производствени фондове.

Оборотни фондове са предметите на труда (суровини, материали и др.), които изцяло се изразходват във всеки производствен цикъл. Оборотни фондове са производствените запаси и незавършената продукция. Те са тясно свързани с фондовете на обръщението (готова продукция, пари) и съставят оборотните фондове на предприятието.

Обемът произведена продукция на всеки лев основни производствени фондове определя степента на фондоотдаване. Равнището на фондоотдаването зависи от техноконкономическата характеристика на действащата техника, от нейното бързо построяване, от усвояването на монтажните мощности, от тяхното най-пълно и рационално натоварване. Голям резерв за повишаване на фондоотдаването е увеличаването на коефициента на сменност. В решенията на Единадесетия конгрес на БКП се предвижда да се премине на 6- и 7-дневно използване на основните машини и съоръжения в условията на петдневната работна седмица. Предприятията с прекъсваем производствен процес да преминат към двусменен и трисменен режим на работа. През седмата петилетка произведеният национален доход от 100 лв. П. ф. трябва да нарасне от 26,8 лв. през 1975 г. на 30,6 лв. през 1980 година.

ПРОИЗВОДСТВЕНИ И НАУЧНО-ПРОИЗВОДСТВЕНИ ОБЕДИНЕНИЯ — съвременни форми на концентрация и централизация на производството, едно от най-важните направления на усъвършенствуването на връзката наука — производство.

Крупните производствени объединения на стопанска сметка притежават значителни предимства в сравнение с отделните предприятия. Те се създават за повишаване на концентрацията на производството, усиляване на отрасловото ръководство, подобряване специализацията.

През последните години във връзка с развитието на формите на съединяване на науката с производството в СССР са

създадени и доказаха евоята жизнелост научно-производствените обединения, където научноизследователската организация изпълнява функцията на главна организация. При такива условия научното търсене, проектирането, създаването на опитни образци и пушането им в серийно производство стават взаимосвързан процес, който се определя от единен план. Броят на тези обединения расте, те са вече хиляди. Голяма известност имат обединенията „Светлана“, „Електросила“, „Позитрон“, „МосавтоЗИЛ“, „Болшевичка“ и др.

Създаването на всесъюзни промишлени обединения не изключва едновременното създаване на производствени обединения на стопанска сметка, които в перспектива могат да се превърнат в основни звена на общественото производство. Промислените обединения действуват на основата на стопанската сметка, според поставените от държавния план задачи, като осигуряват пълното възстановяване на разходите за произведената продукция, в това число и на проектантските, конструкторските и разходите за научноизследователски работи за усвояване на нови изделия и технологически процеси.

У нас в съвременната структура на научноизследователската, развойната и внедрителската дейност има два типа организации — с общонаучен профил и за научно обслужване и внедряване. Последните се оформят към стопанските комплекси, министерствата, другите ведомства, стопанските организации и техните подразделения. Принципът на единство в управлението им се проявява в интегрирането на отделните звена чрез различни форми на връзки. На различните равнища на управление се оформят няколко организационни форми: научноизследователски институти (научни центрове), бази за развитие и внедряване, научно-производствени организации. Отделните организации се включват в състава на разработващите блокове на съответното равнище или са структурни подразделения на съответния стопански комплекс. Предстои през седмата петилетка да се проучат по-добре организационните форми за научно обслужване и внедряване, възможностите на различни равнища на управление (например Научно-производствените организации). Въвеждането на единна автоматизирана система за управление и контрол над тяхната дейност също е важна задача през петилетката.

ПРОМИШЛЕНИ МЕТОДИ НА ПРОИЗВОДСТВО В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО — производство на селскостопанска продукция в условията на високоразвита специализация и на

базата на висока наситеност с технически средства, когато трудът на селския труженник придобива все повече черти на труда на промишления работник и става негова разновидност.

Достигнатата концентрация на селското стопанство и претърпяването му с модерна техника, почти стопроцентното механизиране на зърненото производство и продължаващата механизация на другите отрасли изведе механизатора като основна фигура. Бригадите за промишлено производство станаха решаваща сила за изпълнението на плановете задачи в селското стопанство.

„През седмата петилетка ще продължи процесът на концентрация на селскостопанското производство върху основата на неговата специализация и вертикална интеграция с хранително-вкусовата промишленост, както и процесът на интеграция на селскостопанската наука с производството. Тези процеси ще протичат паралелно с широкото внедряване на промишлени методи в селскостопанското производство. Постепенно в бъдеще ще се осъществи органично сливане на селското стопанство с промишлеността.“ (Единадесети конгрес на БКП, Доклади и решения, с. 41.)

За да бъде изпълнена с успех тази голяма задача, от селскостопанското машиностроене се изисква през 1980 г. да увеличи своята продукция повече от два пъти в сравнение с 1975 година. То ще развива специализацията и кооперирането между страните от СИВ, като се насочва главно към удовлетворяване нуждите от съвременна високопроизводителна техника — производството на фуражни заводи, специфични машини и съоръжения за комплектни технологични линии за тютюнопроизводството, зеленчукопроизводството, лозарството, овощарството, животновъдството. Ускорено ще нараства производството на съоръжения за комплексна автоматизация и програмно управление на основните процеси в птицевъдните ферми и комбинати, за напояването и растителната защита. Ще се разширява производството на прибиращата техника, специфична за отделни райони на страната, на малогабаритната техника за личното стопанство.

„Внедряването на промишлени методи в производството и управлението на селското стопанство, задълбочаването на взаимодействието между държавните и кооперативните стопански единици постепенно ще води до развитие на националната икономика като единен и цялостен народностопански организъм, до уеднаквяване в областта на планирането, ценообразуването, финансирането, кредитирането, условията за

реализация на продукцията, разпределението на доходите, организацията на работната заплата и връзките с бюджета.“ (Програма на БКП, с. 59.)

ПРОПОРЦИИ В НАРОДНОТО СТОПАНСТВО — съзнателно поддържани от социалистическото общество съотношения на различните части на народното стопанство.

Най-важни П. в н. с. са пропорциите между промишлеността и селското стопанство, между тежката и леката промишленост, между животновъдството и растениевъдството, между производството и потреблението, между потреблението и натрупването, между производството на средства за производство и производството на предмети за потребление, между производството и трудовите ресурси. П. в н. с. непрекъснато се изменят в зависимост от равнището на производителните сили, характера на производствените отношения, от съотношението на класовите сили и т. н.

„Особени грижи да се полагат за по-нататъшно усъвършенстване на системата от пропорции в народното стопанство. С неотслабващо внимание да се регулира съотношението между натрупването и потреблението като основна пропорция на развитието на страната. През петилетката дялът на фонда за натрупване от използвания национален доход да възлезе на около 28%, а на фонда за потребление — около 72%.

Да се полагат по-големи усилия за подобряване на съотношението между покупателните фондове на населението и фондовете от стоки и обема на услугите, като се осигурява изпреварващ растеж на фондовете от стоки и услугите.“ (Доклади и решения, с. 137.)

ПЛАТЕЖОСПОСОБНО ТЪРСЕНЕ — определено от личното на лични средства у населението, търсене на стоки и услуги.

В социалистическото общество П. т. нараства наедно с нарастването на социалистическото производство, с увеличаване на личните доходи на населението и с мащабите на търговията на дребно. П. т. се изчислява на основата на: планове за производството, стокооборота, на фактическото им изпълнение и на основата на баланса на личните доходи и разходи на населението. Изучаването структурата на П. т. има голямо значение за изясняване на общите закономерности на структурата на потреблението и на нейните териториални особености.

Растящото П. т. е един от факторите, които стимулират

развитнето на социалистическото производство. Но не бива да се оставя търсене непокрито с количество и най-вече с асортимент и качество, търсени от населението. Декемврийският пленум на ЦК на БКП (1972 г.) специално се спира на този проблем. „Необходимо е в непродължително време да се преодолее дефицитът от важни за населението стоки и се осигури по-пълно задоволяване на платежоспособното търсене на хората със стоки за народно потребление.“ (Решение на пленума, с. 13.)

РАБОТЕН ДЕН — онази част от денонощието, през която трудещият се работи в предприятието или учреждението.

Като изхожда от конкретните условия и съвременните задачи, социалистическата държава под различни форми намалява Р. д.: намаляване часовете на Р. д.; намаляване броя на Р. д. в седмицата; намаляване броя на Р. д. през годината (увеличаване дните на платен годишен отпуск).

Съветският съюз постигна големи успехи в намаляването продължителността на Р. д. Още в първите дни след установяването на съветската власт с декрет се въвежда 8-часов Р. д. През 1956—1960 г. работниците и служещите в СССР преминават към 7-часов Р. д., а работниците от особено важните и трудните професии — към 6-часов Р. д. Понастоящем продължителността на работната седмица за работниците в промишлеността е 40,7 часа, а средната продължителност на работната седмица за всички работници и служители (наедно с работещите на намален Р. д.) е 39,4 часа.

В НРБ също се реализира комплекс от мероприятия за намаляване на Р. д., в резултат на което в средата на 1975 г. основната част от трудещите се у нас премина към 42,5-часова петдневна седмица. Постепенното намаляване на работното и увеличаване на свободното време е една от закономерностите на социалистическото и комунистическото строителство. Тя е път към всеобщото и хармонично развитие на всички членове на обществото.

РАБОТНА ЗАПЛАТА — При социализма Р. з. е форма за разпределение на част от националния доход (Фонда за потребление) в съответствие с количеството и качеството на труда.

Номиналната работна заплата са парите, които работникът получава срещу своя труд. Номинална е цялата начислена Р. з. За трудещите се в социалистическото общество тя е основен източник за придобиване на потребителски блага и

услуги. Р. з. се състои от две части — основна (постоянна) и допълнителна (подвижна). Основната Р. з. е възнаграждение според тарифните условия и щатните разписания наредно с премията, получавани от фонда за Р. з. Допълнителната част се получава от фондовете за материално стимулиране след изпълнение на определени качествени показатели на плана.

Реалната Р. з. се измерва с количеството предмети за потребление и услуги, които могат да се придобият с номиналната Р. з. Реалната Р. з. зависи от номиналната, от цените на стоките за потребление и услугите, от размера на данъците.

Предвижда се през седмата петилетка номиналната Р. з. на работниците и служителите да нарасне с около 16—18%. През 1980 г. средната месечна Р. з. трябва да достигне около 170 лв. а минималната — 90 лв. С предимство ще се увеличават заплатите на онези категории трудещи се, които имат най-голям принос за увеличаване на производството, за повишаване производителността на труда, за нарастване на националния доход и на работещите в изключително важни за народното стопанство отрасли и при тежки условия.

След Единадесетия конгрес на партията започна експериментиране на научнообоснована реформа на тарифните и щатните заплати, която цели да премахне уравниловката, да въведе нови форми на заплащане (почасово напр.) и да усили стимулиращата роля на Р. з. за бързо внедряване на техническия прогрес, подобряване качеството на продукцията и повишаване производителността на труда.

РЕАЛНИ ДОХОДИ — масата от материални блага и услуги, постъпващи у населението на социалистическото общество за определен период (обикновено година) чрез покупки с получените парични доходи, в натурална форма от личното стопанство, от обществените фондове за потребление, от намалението на единните държавни цени на дребно и цените на кооперативния пазар.

Р. д. се изчисляват в съставими цени на един работник (служещ, селски стопанин) и на човек от населението.

РЕЖИМ НА ИКОНОМИИ — принцип на социалистическо стопанстване, изразяващ се в пестеливо и рационално използване на материалните и трудовите ресурси.

За нашата страна поради изострящия се дефицит от ра-

ботна сила и недостатъчните природни ресурси необходимостта от най-строг Р. на и. става насъщна необходимост. Основните насоки на Единадесетия конгрес за общественоекономическото развитие през седмата петилетка изискват: „Повсеместно да се провежда линия на най-икономично използване на суровиците, материалите и енергията чрез внедряване на прогресивни проектно-конструкторски решения, на нови и принципно нови технологии, като се съблюдават изискванията за опазване на околната среда. Все по-комплексно и дълбочително да се преработват суровиците и материалите. Да се намалява материалемкостта при запазване и подобряване на показателите за сигурност и качество на продукцията. Особено внимание да се обръща за най-пълно използване на местните суровици и материали. Решително да се подобрят събирането, съхраняването и комплексното използване на вторичните суровини в народното стопанство.“ (Доклади и решения, с. 141.)

РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ШЕСТИЯ ПЕТГОДИШЕН ПЛАН са солидна материална и духовна предпоставка за решаване на още по-мощни задачи в строителството на развитото социалистическо общество.

През периода 1971—1975 г. съвкупният обществен продукт нарасна с 48%, промишлената продукция — с 54%, националният доход — с 46%. В края на петилетката основните фондове в производствената сфера възлизаха на близо 33 млрд лева. Относителният дял на промишлеността в националния доход нарасна от 49 на 54 процента. Обновена бе техниката и технологията в редица отрасли и дейности на материалното производство, което значително увеличи обема и подобри качеството на продукцията.

Осъществени бяха крупни социални мероприятия. Заложна осъществяването на Декемврийската програма за издигане жизненото равнище на народа. Реалните доходи на населението нараснаха с повече от 32%. С ускорени темпове се увеличаваха обществените фондове за потребление. Подобри се производството и потреблението на редица стоки. Петдневната работна седмица беше въведена в цялата страна. Нарасна ролята на науката. Измениха се структурата и съдържанието на народното образование, то все по-тясно се свързва с живота и подготвя младото поколение за творчески и плодотворен труд. Продължи изграждането на материалната база и усъвършенствуването на управлението и организацията на културния фронт.

Успешно се осъществяваше сътрудничеството с братските социалистически страни на основата на Комплексната програма за социалистическа икономическа интеграция. Връзките на страната ни със Съветския съюз се изпълниха с ново съдържание, навлязоха в етапа на всеобщо сближение и интеграция.

РЕНТАБИЛНОСТ — икономическа ефективност (резултатност) от дейността на стопанските звена, изразена чрез реализирания чист доход. Масата на произведения и реализиран чист доход сам по себе си не показва достатъчно прецизно степента на ефективността на общественото производство. Най-точният показател за ефективност е нормата на Р. — отношението на чистия доход към производствените фондове или себестойността, изразено в процент.

Всяко предприятие получава показателя Р. по планов ред. От Р. на стопанската единица зависи какви ще бъдат отчисленията от печалбата във фонда за развитие на производството, за материално стимулиране, за социално-битови и културни мероприятия.

Р. на предприятието и отраслите има голямо значение за развитието на народното стопанство. Колкото по-голяма е Р. на предприятието (при неизменни цени на едро), толкова по-голям е доходът на обществото, с толкова по-големи ресурси разполага страната за всеобщото развитие на народното стопанство.

СЕБЕСТОЙНОСТ — парична форма на разходите в стопанските звена за производството и реализацията на продукцията. С. включва: разходите на суровини, материали, горива, електроенергия и др. предмети на труда; пренесената върху продукцията стойност на машините, оборудването, сградите, съоръженията; разходите за работна заплата и отчисленията във фонд социални осигуровки; разходите за реализиране на продукцията.

Между многобройните фактори за снижаване на С. най-значителни са: повишаване производителността на труда (икономия на жив труд); намаляване на материалните разходи (икономия на овеществен труд); по-добро използване на основните фондове (намаляване на амортизационните отчисления на единица продукция); намаляване на управленческите разходи и т. н.

СЕДМИ ПЕТГОДИШЕН ПЛАН ЗА РАЗВИТИЕ НА НАРОДНОТО СТОПАНСТВО НА НРБ — Той се отличава с ус-

корено, ритмично и пропорционално развитие на икономиката, с бързи и устойчиви темпове както на икономическия растеж, така и на социалния напредък. И през седмата петилетка НРБ ще бъде на едно от челните места в света по темпове на икономическо развитие. Предвижда се в края на петилетката националният доход да нарасне с 49,5% или с 8,4% средногодишно. Почти целият прираст на националния доход ще се осигури от по-високата производителност на труда. Заложено е допълнително увеличение на обществената производителност на труда с 5,5 пункта в сравнение с шестата петилетка.

През петилетката ще бъдат въведени основни фондове за 31,1 милиарда лева. Производството на промишлена продукция ще нарасне с около 55%, общият обем на селското стопанство — с около 20%. Динамичното развитие ще се осигурява и чрез по-пълно натоварване на производствените мощности. С увеличаването коефициента на сменност фондоотдаването (национален доход на 100 лв. производствени фондове) нараства от 26,8 лв. през 1975 г. на 30,6 лв. през 1980 година.

Рационалното и пестеливо оползотворяване на суровините, материалите, горивата и енергията е важен лост за повишаване ефективността на народното стопанство. Производството на единица национален доход ще става при значително по-малък разход на материали. (През 1980 г. за 100 лв. национален доход ще се изразходват съответно: 203 квтч електроенергия срещу 211 квтч през 1975 г.; условно гориво — 228 кг вместо 249 кг; прокат от черни метали — 17,1 кг вместо 21,4 кг; цимент — 31,3 кг вместо 32,2 кг и т. н.) С постепенното спичаване на разходните норми общо за периода материалните разходи на 100 лв. национален доход (без амортизациите) ще бъдат намалени с 8,2 пункта. Ще се увеличава дълбочинната преработка на основните суровини и материали.

Стратегическа задача е да се осигури производството на висококачествена, търсена от нашия народ и на международния пазар продукция.

Предвижда се да се повиши равнището и подобри структурата на потреблението на основните хранителни и нехранителни стоки. Потреблението на човек от населението през 1980 г. да достигне: месо — 70 кг, риба — 8 кг, мляко — 220 л, яйца — 200 бр., брашно — 150 кг, растителни масла — 14 кг, зеленчуци — 150 кг, плодове — 190 кг, безалкохолни напитки и минерални води — 109 л, памучни тъ-

капи — 30 кв. м, вълнени тъкани — 6 кв. м, трикотажни изделия — 15 бр. Предметите с дълготрайна употреба на 100 семейства да достигнат: радиоприемници — 130, телевизори — 80, перални машини — 65, хладилници — 90, леки коли — 26.

Предвидено е обемът на битовите и комуналните услуги на човек от населението да се увеличи около 70%.

Динамичното и ефективно развитие на страната през седмата петилетка се осъществява на основата на прогресивни структурни изменения в народното стопанство. Разширява се и се задълбочава участието ни в социалистическата икономическа интеграция.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКА СОБСТВЕНОСТ — форма за обществено притежание на материалните блага (средства за производство и предмети за потребление) при социализма. Със с. върху средствата за производство означава обществено владение, планомерно използване и умножаване на средствата за производство в интерес на обществото и на всеки трудещ се.

Според чл. 15 от Конституцията на НРБ държавната (общонародната) собственост е висша форма на С. с. и съставлява единен фонд. Тя определя социалистическия характер на собствеността на кооперативните и обществените организации.

В Програмата на БКП са очертани пътищата за усъвършенстване на социалистическите производствени отношения. „Непрекъснатото развитие и усъвършенстване на държавната и кооперативната собственост, тяхното взаимно проникване и обогатяване закономерно води към постепенното им сближаване и сливане в единна общонародна собственост.“ (с. 60.) развитието на двете форми на С. с. — държавната и кооперативната — е обусловено от развитието на производителните сили. Разширяването на С. с. означава не само количествен растеж, но и процес на качествени изменения. Държавната собственост се развива главно чрез усъвършенстване формите на стопанисване. Кооперативната собственост се развива както чрез усъвършенстване формите на стопанисване, така и по линията на по-нататъшното обобществяване на средствата за производство. Държавната и кооперативната собственост постепенно ще се сближават върху основата на повишаване на степента на обобществяване на производството, на задълбочаване и усъвършенстване на разделението на труда.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКО ПРЕДПРИЯТИЕ — обособено структурно звено в народното стопанство, което произвежда продукция или извършва услуги. Според формата на собственост С. п. у нас са държавни и кооперативни; според характера на дейността им — производствени, търговски и банкови; според отрасловата специализация — промишлени, селскостопански, строителни, транспортни и на съответните подотрасли.

В НРБ има два вида С. п. — самостоятелни, със статут на държавна стопанска организация и подразделения на държавните стопански обединения (ДСО).

С. п. е също колектив от трудещи се, който осъществява своята дейност на основата на социалистическата собственост върху средствата за производство в съответствие с единния народностопански план.

СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ — система от мероприятия на социалистическата държава за материално осигуряване на трудещите се при старост, болест и инвалидност. От фондовете за С. о. се изплащат пенсии за навършена възраст и прослужено време, помощи в случай на инвалидност, болест, при раждане на деца, на многодетни и самотни майки, при смърт и при други, предвидени от закона случаи.

През седмата петилетка ще продължи линията на усъвършенствуване системата за пенсиониране и подобряване грижите за старите хора. Ще се разширява мрежата от домове и други социални заведения за стари хора и инвалиди, ще се подобри тяхното обслужване. Ще се развива обслужването на престарели и самотни хора по домовете им.

СТОКИ ЗА НАРОДНО ПОТРЕБЛЕНИЕ — продукти на труда с потребителен характер, предназначени за продажба на населението (хранителни стоки, облекло, обувки, мебели, съдове, културно-битови стоки и др.)

В изпълнение на решенията на Декемврийския пленум на ЦК на БКП (1972 г.) увеличаването на производството на С. за н. п. се превърна в общонародна задача. Навсякъде се търсят и разкриват резерви за рязкото им увеличаване и за подобряването на техния асортимент и качество. В Тезисите на ЦК на БКП във връзка с подготовката на Единнадесетия конгрес на партията на този въпрос открито се отделя специално внимание. „Да се увеличи продукцията на цеховете за производство на стоки на народно потребление“

ние към предприятията във всички отрасли, като се обърне специално внимание на най-търсените изделия.

Да се вземат мерки за безусловно изпълнение на задачите, свързани с пускането в експлоатация и усвояването на производствените мощности на предприятията, произвеждащи стоки за народно потребление.

По-пълно да се използват възможностите на местната промишленост, като тя се освободи от несвойствени функции и се насочи още повече към задоволяване потребностите на населението от предмети с художествен и сувенирен характер и от дребни стоки.

Решително да се повиши качеството на стоките за народно потребление, значително да се разнообрази асортиментът, да се увеличи дълготрайността и здравината на изделията. Занапред да има единен критерий и условия за производството и приемането на стоките за народно потребление както за външния, така и за вътрешния пазар." (с. 94).

От производителите се изисква да предлагат стоките добре оформени, в подходяща опаковка и с трайна маркировка.

СТОКОВА ПРОДУКЦИЯ — в социалистическото стопанство продукцията на предприятието или отрасъла, предназначена за реализация. Освен стойността на всички реализирани изделия или полуфабрикати в С. п. се включват и извършените услуги. В селското стопанство С. п. представляват продажбите на държавата и изкупените чрез ЦКС от кооперативите и личните стопанства продукти, а също и продажбите на кооперативния пазар.

Вншестоящите организации изискват от подчинените си предприятия определения по план обем продукция, която трябва да отговаря също и на изискванията за качество и асортимент.

Високият относителен дял на С. п. (спрямо разпределеното в натура) в селското стопанство е показател за високото му развитие.

СТОКОБОРОТ НА ДРЕБНО — основен показател за дейността на търговията, продажба на предмети за лично потребление на населението. Нарастването на С. на д. е един от измерителите за повишаване благосъстоянието на трудещите се. С. на д. се извършва главно чрез търговската мрежа и предприятията за обществено хранене.

Предвижда се през седмата петилетка С. на д. да нарастне с около 40 — 42%. Поставена е задачата на пазара да се

предлагат повече готови и полуготови храни и закуски, разнообразен асортимент от млечни и месни произведения, безалкохолни напитки, плодови сокове. Да се осигури цялогодишно снабдяване на населението с пресни плодове и зеленчуци. Да се разнообрази асортиментът и подобри качеството на предлаганите промишлени стоки (в това число стоките за дълготрайна употреба). През 1980 г. дялът на високите стоки в общия обем на С. на д. трябва да достигне около 20%. Повсеместно се въвеждат нови прогресивни форми на търговия — самообслужване, открит показ, доставка по домовете, абонаментно снабдяване, изпълнение на поръчки по заявки в магазините към големите предприятия и други.

СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ И КООПЕРИРАНЕ НА ПРОИЗВОДСТВОТО — взаимосвързани форми на общественото разделение на труда и организация на производството. Специализацията означава съсредоточаване производството на еднородна продукция в отделни предприятия, цехове, участъци. Тя способства за преминване към масово поточно производство, осигурява повишаване производителността на труда. Кооперирането е форма на трайни производствени връзки между специализирани предприятия.

Основните насоки на Единадесетия конгрес на БКП за общественоекономическото развитие през седмата петилетка предвиждат: „Ръководна линия в усъвършенствването на отрасловата и вътрешноотрасловата структура да бъде формирането на оптимални мощности, работещи на основата на комплекси от стандарти, унификация и типизация и в съответствие с изискванията за производство на възли, детайли, полуфабрикати и крайна продукция чрез повъзловата, поддетайлната и технологическата специализация в рамките на цялото народно стопанство. На тази основа да се постига оптимално ешелониране, последователна обвързаност и взаимна осигуреност на производствата.“ (Доклади и решения, с. 137.)

Крупносерийното специализирано производство дава възможност за изграждане на динамична структура, която бързо се приспособява към потребностите и максимално използва възможностите на научно-техническия прогрес. Особено силно влияние в това отношение оказва непрекъснатото задълбочаване на участието на нашата страна в международната специализация и коопериране в рамките на социалистическата интеграция. За малка страна като България са немислими оптимална концентрация и специализация без

пълното използване на възможностите, предлагани от участието в международното разделение на труда.

СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ НА СЕЛСКОСТОПАНСКОТО ПРОИЗВОДСТВО — форма на обществено разделение на труда в селското стопанство, при което в отделни стопанства се концентрира производството на еднородна продукция.

След последната концентрация в селското стопанство в условията на аграрно-промишлените комплекси съществува възможност за специализация, която позволява най-добро използване на природните възможности на различните райони. Аграрно-промишлените комплекси организират крупни, високомеханизираня, ефективни предприятия за зърнопроизводство, овощарство, животновъдство.

„През седмата петилетка ще продължи процесът на концентрация на селскостопанското производство върху основата на неговата специализация и вертикална интеграция с хранително-вкусовата промишленост, както и процесът на интеграция на селскостопанската наука с производството. Тези процеси ще протичат паралелно с широкото внедряване на промишлени методи в селскостопанското производство.“ — каза в доклада си пред Единадесетия конгрес на партията др. Т. Живков. (Доклади и решения, с. 41.)

СТОПАНСКА СМЕТКА — метод за стопанисване на социалистически предприятия, който осигурява рентабилно производство в интерес на обществото, на колектива и на всеки негов работник. С. с. е метод на планово стопанисване, който цели достигането на максимална ефективност на производството.

Основни принципи на С. с. са относителната икономическа обособеност на стопанските звена, планомерността, съобразяване с обективната природа на стоково-паричните отношения и на материалната заинтересованост. Да се стопанисва със сметка означава да се разчитат разходите и резултатите от производството така, че предприятието само да покрива разходите си — да се самоизплаща и да осигурява разширеното възпроизводство. За осъществяването на тази цел на предприятието се предоставя стопанско-оперативна самостоятелност. То съставя плановете си само като се съобразява с контролните цифри за плана, спуснати му от висшестоящите организации. Предприятието се стреми към високи резултати, защото е материално заинтересовано — колкото по-икономично се използват средствата и

Се постига по-висока производителност, толкова повече средства ще има предприятието за материално стимулиране на колективите си.

С. с. е едно от основните звена на икономическия механизъм за ръководство на народното стопанство, при който предприятието носи материална отговорност за използването на фондовете и средствата си, на трудовите ресурси и на плановите си задължения. За нарушаване на договорните си задължения предприятието плаща неустойки, глоби, лихви за задържаните средства.

Българска народна банка упражнява контрол за целесъобразното изразходване на средствата, т. н. контрол чрез лева.

СЪВКУПЕН ОБЩЕСТВЕН ПРОДУКТ — съвкупност от материални блага, произведени в обществото за определен период (обикновено за година). С. о. п. се създава в отраслите на производствената сфера и може да бъде изразен в две форми — натурална и стойностна. В натура той включва произведените средства за производство и предмети за потребление. По стойност — използваните в производството средства и материали (овеществен труд) и новосъздадена стойност (национален доход).

В социалистическото общество основен източник за растеж на С. о. п. е нарастването на производителността на обществения труд, доколкото увеличаването броя на работещите в материалното производство е ограничено от естествения прираст на работоспособното население и необходимостта да се увеличава абсолютният брой и относителният дял на заетите в непроизводствените сфери (обслужване, здравеопазване, образование, култура, отдих и т. н.).

ТЕКУЧЕСТВО НА РАБОТНАТА СИЛА — отношение между броя на работниците и служещите, уволнени по собствено желание или поради нарушения на трудовата дисциплина, към средногодишния брой на работещите в дадено предприятие (учреждение).

Съществува Т. на р. с., оправдано от естествени обективни причини — излизане в пенсия, отиване на младежи да служат в армията, промени в семейното положение и местожителството, съкращения или разширяване на производството и т. н.

Нежелателно е текучеството, предизвикано от уволнение на работници поради нарушения в трудовата дисциплина, поради непригодност, по собствено желание. Т. на р. с.

се отразява неблагоприятно върху използването ѝ в народното стопанство. При повечето напускащи смяната на работата е свързана със значителни загуби на работно време (средно по 10—15 работни дни за всяко преместване). Текучеството влияе отрицателно и върху квалификацията на работната сила, особено при младите работници.

През последните години на шестата петилетка Т. на р. с. е намаляло значително. Това се дължи, от една страна, на намаляване на миграционния поток от селското стопанство (при мигриращата работна сила текучеството има по-широки размери) и, от друга, на предприетите мерки за ограничаване на текучеството.

Предноставките за намаляване на текучеството през седмата петилетка са свързани с усъвършенствуването на цялата система от условия и обстоятелства, при които функционира работната сила. Съществено значение ще има създаването на условия за по-пълно използване на образованието и квалификацията на работната сила във всяка производствена единица чрез усъвършенствуване организацията на труда. От голямо значение е уеднаквяването в заплащането на труд с еднаква квалификация в различните предприятия. Важно значение има подобряването на социално-психологическия климат в трудовите колективи.

Ликвидирането на нежеланото Т. на р. с. е важна народностопанска задача.

ТЕРИТОРИАЛНО РАЗПОЛОЖЕНИЕ НА ПРОИЗВОДИТЕЛНИТЕ СИЛИ — разпределение по административни и икономически райони, което осигурява най-добри производствени резултати и решаването на социално-икономическите проблеми на населението.

Плановите и научните организации разработват и уточняват генералната схема на районирането на производителните сили за планов период от няколко петилетки, като вземат предвид технико-икономическата сравнителна оценка на природните ресурси, рационалното разпределение на предприятията от добиващата и преработващата промишленост, разпределението и използването на трудовите ресурси, рационалното използване на исторически сложилата се селищна мрежа, развитието на транспортните връзки и т. н.

В основните насоки за развитието на страната през седмата петилетка е записано: „По-нататъшното териториално разположение на производителните сили последователно

да се съобразява с изискванията на комплексния подход, като едновременно с изграждането на производствените мощности се създава и съответната социална инфраструктура на населените места.

Да се премине към проектиране и поетапно изграждане на комплексни обслужващи центрове по населени места и селищни системи. Въз основа на единната система за комплексно обслужване да продължи ускореното строителство на обслужващи обекти, като се преодолее ведомственият принцип при изграждането и използването им. Планирането на капиталните вложения по-пълно да се съчетава с териториално-устройствените и селищните планове." (Доклади и решения, с. 190.)

ТРУДОВА ДИСЦИПЛИНА — строго съблюдаване от всички участващи в обществения труд на порядъка, установен от социалистическата държава. Съвместният труд е възможен, само когато всички негови участници са длъжници на известен трудов режим, изпълняват разпорежданията на ръководителя.

Социалистическата Т. д. и начините за нейното въвеждане се определят от социалистическия обществен строй. Тя изразява отношенията на другарство, на планомерно организирано сътрудничество и взаимопомощ, хармонично съчетаване на обществените и личните интереси. Основен принцип за осигуряване на Т. д. е методът на убеждението.

У нас трудовите отношения са регламентирани от Кодекса на труда, от правилници за вътрешния ред на предприятията и учрежденията, от технологични и методически инструкции, от колективните трудови договори. Т. д. е задължителна за всички граждани на НРБ. Нарушенията на Т. д. се санкционират не само по административен път. Общественото мнение осъжда несъзнателните и небрежните, защото самите работници са заинтересовани от успешната работа на целия трудов колектив.

ТРУДОВИТЕ РЕСУРСИ са социално-икономическа категория, характеризираща ресурсите от работна сила, с които обществото разполага. Това са лицата в трудоспособна възраст (в състояние да се трудят) и лицата извън трудоспособна възраст, заети с общественополезен труд. Величината и качеството на Т. р., с които разполага дадена страна, оказват съществено влияние върху нейното икономическо развитие.

Големи изменения настъпиха в отрасловата и образователната структура на Т. р. в нашата страна през последните две десетилетия. По мащаби на миграция от селското стопанство към другите отрасли България рязко се откроява над всички европейски страни. Отливът на Т. р. (за времето 1952—1970) се движи от 1,6% в Англия до 20,6% в Румъния, а у нас той достига 32,4%.

Квалификационната структура на Т. р., с която страната навлиза в седмата петилетка, се отличава с редица благоприятни особености. Вече е ликвидирана относителната дефицитност на квалифицирани специалисти. Още към 1970 г. по относителен дял на специалистя и на инженеря с висше образование ние се нареждаме на второ място след СССР и изпреварваме развити капиталистически страни като Франция, ГФР, Норвегия, Дания, Австрия и др.

Поради намаляване на миграционните процеси разкриването на вътрешните резерви става насъщна задача. Най-голямо значение има усъвършенствването на организацията и нормирането на труда. Доколкото естественият прираст не може да задоволи нуждите от нови работници (при това непрекъснато нараства и трябва да нараства броят на заетите в непроеизводствената сфера — обслужване, здравеопазване, образование, култура и т. н.) единственият път за задоволяване нуждите от Т. р. е интензивният — рязкото увеличаване производителността на труда и издирването на скритите резерви.

Все още резерв на Т. р. са непълно и сезонно заетите, по-ранното включване на младите хора в трудовия процес. Модернизацията и окрупняването на дребните, технически изостанали предприятия, където трудът е слабо механизирани и непроеизводителен може да освободи много хора. У нас има значителни резерви в подобряването на съотношението между основните и спомагателните работници (в началото на петилетката 35—45% са спомагателни), в опростяването и механизирането на управленческия апарат. Един от най-големите резерви е уплътняването на работното време — премахването на престойте и пълното натоварване на мощните високопроизводителни механизми.

Седмата петилетка ще бъде период на важни практически стъпки за усъвършенствване цялостния режим на използване на Т. р.

ТРУДОВО-КООПЕРАТИВНО ЗЕМЕДЕЛСКО СТОПАНСТВО (ТКЗС) — форма на производителна кооперация. За

България тя се оказа най-подходяща за социалистическо преустройство и развитие на селското стопанство. ТКЗС са разновидност на селскостопанския артел (съветския колхоз), тяхна особеност е, че в началния етап кооператорите запазиха собствеността си над земята, с която са влезли в стопанството. След пълната колективизация, с развитието и укрепването на ТКЗС поземлената рента беше премахната и разпределението на доходите става според труда.

У нас кооперативни стопанства са създавани още при капитализма, но едва при овладяването на политическата власт от трудещите се те се превърнаха в път към социализма за българското село.

ТКЗС е стопанска организация на пълна самонедържка. Управлява се според приет на конгрес Примерен устав. Върховен ръководен орган на кооператива е общото събрание. Но ТКЗС е звено от социалистическата икономическа система. То изпълнява задачите, поставени му от единния държавен народностопански план. Социалистическата държава оказва всеотрична финансова и материална помощ за укрепване на ТКЗС.

ФОНД НАТРУПВАНЕ И ФОНД ПОТРЕБЛЕНИЕ. Фондът натрупване представлява частта от националния доход на социалистическото общество, която се използва за разширяване на производствената и непроизводствената сфера, а също за увеличаване на държавния резерв и резервните фондове на кооперативните предприятия. Той представлява около една четвърт от националния доход. От фонд натрупване се вземат средствата за капитални вложения. Предимствата на социализма позволяват да се съчетават оптимално висока норма на натрупване с високи темпове на растеж на народното потребление.

Фонд потребление се използва за задоволяване на индивидуалните и обществените потребности от предмети за потребление и услуги — лични нужди на населението и материални разходи на управлението и учрежденията от обслужващата сфера и науката. При социализма главно място заемат фондовете, разпределяни според труда — общонародният фонд за работна заплата и кооперативните фондове за заплащане на труда. С развитието на социалистическото общество нараства значението на обществените фондове за потребление, разпределяни между трудещите се безплатно (медицинско обслужване, образование и квалификация, значителна част от разходите на културните

учреждения, социалните осигуровки, грижите за отглеждане на подрастващите и т. н.).

Оптималното съотношение между Ф. н. и ф. п. изисква такова разпределение на националния доход, при което увеличаването мащабите на патрупването ще осигурят в перспектива устойчиви и високи темпове на нарастване на потреблението. Законът за единния плащ за общественоекономическо развитие на НРБ през седмата петилетка предвижда да се осигурят през 1980 г. на човек от населението с 35% повече средства в обществените фондове за потребление спрямо 1975 година.

ФОНДОВЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКО СТИМУЛИРАНЕ — фондове с целево предназначение за стимулиране на колективите и работниците.

Фондът за материално стимулиране се образува чрез отчисления от печалбата в зависимост от обема на реализираната продукция, от равнището на рентабилността и производителността на труда, от изпълнението на плана за доставките. Използва се за премиране и изплащане на единични поощрения. Възнагражденията според годишния резултат, в зависимост от непрекъснатия трудов стаж, дисциплината и качеството на работата способствуват за увеличаване производителността на труда, намаляване тежестта и за укрепване на трудовата дисциплина.

Фондът за социално-битови и културни мероприятия (СБКМ) се образува според утвърдените нормативи от отчисления от печалбата. Той се използва за подобряване на културно-битовото обслужване, за организиране на годишния и краткотрайния отдих, за жилищно, културно, спортно строителство и други нужди на колективите.

Във фонда за развитие на производството се включват отчисления от печалбата, част от амортизационните отчисления, доходи от реализация на остаряло и излишно имущество.

Съгласно действащите у нас нормативни документи 40% от допълнителния съвкупен икономически ефект, получен от намаляване на себестойността, подобряване на качеството, повишаване ефективността на стопанската дейност и др., се начисляват във фонд „Допълнително материално стимулиране“, с което на практика се увеличават плакираните средства за премии и награди. Стимулирането се извършва съобразно приноса на дадения колектив или работник.

ЦЕНА НА ЕДРО. Тя бива фабрично-заводска и промишлена. Фабрично-заводската цена включва пълната себестойност плюс печалбата. По такива цени държавните промишлени предприятия продават продукцията си едно на друго. В промишлената цена освен заводската се прибавя данък върху оборота и надценка в полза на едровата търговска организация. По такива цени промишлената продукция се реализира в търговската мрежа.

Наред с функцията си да изразяват обществените разходи на труд (стойността) цените служат като инструмент за преразпределение на националния доход между отраслите, предприятията, стопанствата и отчасти между населенето в интерес на ускореното развитие на социалистическата икономика. Социалистическата държава установява цените с отклонение от стойността, за да може да ги ползва като икономически лост за насърчаване на техническия прогрес и за повишаване качеството на продукцията. Правилната ценова политика стимулира ефективността на производството, създава предпоставки за засилване участието на страната в интеграционните процеси, съдействува за укрепване на стопанската сметка на всички равнища.

РАЗДЕЛ ТРЕТИ

ИДЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОБЛЕМИ

АБСТРАКЦИОНИЗЪМ, или абстрактно (безпредметно) изкуство, — направление в изобразителното изкуство на буржоазните страни, появило се в началото на ХХ век. В теорията и в художествената практика А. отхвърля общественото значение и познавателната роля на изкуството. Вместо да изобразява реалните явления на живота, А. се занимава със съставянето на произволни композиции, които представляват хаотично съчетание на предмети или елементи на формите (цветни петна, линии, геометрически фигури и т. н.).

В съвременното буржоазно изкуство А. се противопоставя на целите и задачите на прогресивното изкуство и преди всичко на социалистическия реализъм. Като се основават на идеалистическата теория „изкуство за изкуството“, привържениците на А. декларират илюзорната „свобода“ на художника от реалния свят, обявяват изкуството свободно от изпълнението на обществени задачи.

АТЕИСТИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ — съставна част на комунистическото възпитание, целенасочено въздействие върху хората за изработване на научно-материалистически мироглед, атеистическа убеденост. Необходимостта от А. в. в условията на социализма се обуславя от една от най-важните задачи на комунистическото строителство — възпитаването на новия човек. Този процес е свързан с преодоляването на остатъците от миналото в съзнанието и в поведението на хората, в т. ч. и на религиозните предразсъдъци. Научна основа на А. в. е марксизмът-ленинизмът. Неизбежното поради обективните закони на развитието отмиране на религията не става стихийно. К. Маркс пише: „... нашето мнение е такова: религията ще изчезва в такава степен, в каквата ще се развива социализмът. Ней-

ното изчезване трябва да стане в резултат на общественото развитие, в което на възпитанието принадлежи огромна роля." (Цит. по: „Вопросы истории КПСС“, 1966 г., № 10, с. 11.) Във възпитателната работа в нашата страна се използват разнообразни форми и методи на А. в. Между тях особено значение имат: възпитанието на децата и юношите в семейството и в училището, научно-атеистичната пропаганда чрез средствата за масова информация, участието на различните обществени организации във формирането на атеистическа убеденост, въвеждането на новите социалистически празници, граждански и трудови ритуали и др. Главното средство за откъсване на хората от религията е активното им участие в производствената и обществената дейност. В това отношение важна възпитателна роля имат трудовите колективи. Изхождайки от Програмата на БКП, че: „формирането на научен светоглед е сърцевината на цялата идеологическа и възпитателна дейност на партията“ (с. 77), всички партийни и обществени организации разглеждат А. в. като една от актуалните задачи на изграждането на развитото социалистическо общество.

БЕЗИДЕЙНОСТ — термин, употребяван в литературно-художествената критика за означаване на една от чертите на формалистичното, декадентското, а също така на натуралистичното изкуство. Всъщност Б. е израз на буржоазната идейност. Според декларациите на модернистичното изкуство, идейната позиция на автора, неговите възгледи за света не могат и не трябва да оказват влияние на творческия процес, точно така както и творчеството няма за задача да изобразява явленията от действителността и обществените идеи. Според тях цел на изкуството е самото изкуство. В абстракционизма и в някои други формалистични течения Б. приема крайни форми и се превръща направо в безсъдържателност.

Б. е лозунг на антидемократичното изкуство. В повечето случаи тя се използва за демагогски цели, за прикриване на реакционни идеи, на истинските класови цели на буржоазното изкуство.

БУРЖОАЗНА ИДЕОЛОГИЯ — система от икономически, политически, правни, етнически, религиозни, естетически, философски и др. възгледи и идеи, които изразяват интересите на капиталистическата класа. Основно съдържание на

Б. и. са воинствуващият антикомунизъм и апологетиката на капитализма.

Б. и. като идеология на реакционна, експлоататорска класа има аптинаучен характер. Главни цели на Б. и. в съвременните условия са: опит да се дискредитира марксизмът-ленинизмът и обществената практика на реалния социализъм, да се подкопае революционното движение в страните на капитала и националноосвободителното движение, стремеж да се оправдае и обоснове необходимостта от запазване и укрепване на капитализма, да се замаскира неговата експлоататорска, агресивна същност.

В средата на 50-те години в Б. и. получиха разпространение редица наречени „теории“ — „държава на всеобщото благоденствие“, „слединдустриален век“, „конвергенция“, „деидеологизация“ и т. н. Тяхната основна идея се свежда до това, че разгърнатата се научно-техническа революция прави ненужна социалната революция, автоматически премахва проблема за класовата борба, отстранява социалните противоречия и антагонизма, уж осигурява удовлетворяването на потребностите на всички обществени слоеве. Порочността на тези „концепции“ се състои в това, че те акцентират вниманието само на едната страна на начина на производство — производителите сили. Що се касае до производствените отношения, съвкупността от които всъщност определя съществените черти на една или друга обществена система, то те напълно ги изключват от сферата на социологическите си изследвания.

В съвременните условия на разведряване в международните отношения, на поврат от „студената война“ към мирно съвместно съществуване на държавите с различен обществен строй идеологическата борба не само не намалява, но нейната роля нараства. Б. и. се стреми да се представи за „обективна“, „научна“, „надкласова“. Тя отделя голямо място на такива концепции като „национално-комунистически“ варианти на социализма, „национални модели на социализма“, „защита правата на човека“ в социалистическите страни. Б. и. си поставя за цел „да помогне“ „за усъвършенствването“, „коригирането“ и „модернизирането“ на марксистко-ленинското учение и на живота в социалистическото общество. В новата обстановка БКП осъществява система от мерки, за да формира у трудещите се постоянна бдителност по отношение на Б. и., на дейността на външните реакционни сили; оказва противодействие на техните опити да се въведе в заблуждение

общественото мнение, да се сее недоверие и вражда между народите, да се използва намаляването на напрежението за засилване на подривната дейност срещу социализма.

В борбата срещу Б. н., както многократно е подчертавано в документите на КПСС, на БКП и на други комунистически партии, първостепенно значение има творческото развитие на марксистко-ленинската теория, навременното разработване на основните въпроси на строителството на социализма и комунизма, укрепването на световната социалистическа система, научният анализ на новите явления и процеси в развитието на съвременния капитализъм, усъвършенстване методите за пропагандата на постиженията на реалния социализъм, на предимствата на социалистическия начин на живот.

ВСЕОБЩО ЗАДЪЛЖИТЕЛНО ОБРАЗОВАНИЕ — система от държавни мероприятия за осигуряване училищното обучение на младежта по установена програма. В зависимост от развитието и укрепването на нашата страна, от нарастването на благосъстоянието на народа постоянно се повишава задължителният минимум образование на населението. Веднага след победата на народната власт на 9. IX. 1944 г. се взеха мерки за ликвидиране на неграмотността. Бяха създадени необходимите условия за практическото осъществяване на задължително основно образование. В Конституцията на НР България е записано: „Гражданите имат право на безплатно образование във всички видове и степени учебни заведения при определени от закона условия. Учебните заведения са държавни. Образованието се основава на съвременната наука и на марксистко-ленинската идеология. Основното образование е задължително. Държавата създава условия за осъществяване на всеобщо средно образование. Държавата насърчава образованието, подобрява всеотдайно условията за работа на учебните заведения, отпуска стипендии и поощрява учащите се, проявили особени дарования“ (чл. 45, с. 30—31). Тези основни положения на Конституцията успешно се изпълняват. В Програмата на БКП, приета на Десетия конгрес, се посочва: „Партията смята за необходимо в близките години да се въведе *всеобщо задължително средно образование на младежта в единното трудово-политехническо училище от нов тип*, в което ще се сближават и постепенно ще се сливат двата исторически възникнали клона за подготовка на младите поколения — общообразо-

вателният и професионалният. Единното политехническо училище трябва да дава на всеки младеж и девойка не само определени научни знания за природата и обществото, необходимата обща култура и политехнически кръгозор, но и определени производствени и технически навици, да ги подготвя да упражняват общественополезен труд.“ (с. 81—82.)

ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ — важна съставна част на народното образование. Система от учебни заведения, която дава общо образование и специална подготовка за различните области на народното стопанство и култура. Само през шестата петилетка в нашата страна бяха подготвени над 70 000 специалисти с В. о. През миналата петилетка в общи линии се завърши изграждането на мрежата на висшите учебни заведения. През учебната 1975—1976 г. в нашата страна е имало 24 ВУЗ със 106 055 студенти и 11 248 преподаватели. Единадесетият конгрес на БКП постави отговорни задачи пред В. о.: по-пълно да задоволява потребностите на народното стопанство с висококвалифицирани специалисти; да се усъвършенствува съдържанието, организацията и управлението на учебно-възпитателния процес във ВУЗ, като обучението се свърже по-пряко с материалното производство и обществената практика; студентите да овладяват не само основната си професия, но и марксистко-ленинската наука, да бъдат убедени борци за осъществяването на партийната политика.

ВСЕСТРАННО РАЗВИТИЕ НА ЛИЧНОСТТА — формиране на човека на комунистическото общество, който да съчетава духовно богатство, морална чистота и физическо съвършенство.

Февруарският (1974 г.) пленум на ЦК на БКП посочи, че: „... социализмът превърна грижата за благоденствието и всестранното развитие на човека в своя основна цел, в смисъл и съдържание на целокупната обществена практика. . . осъществяването на тази велика цел е невъзможно извън обществото, без изграждането на социалистическия и комунистическия обществен строй. . . Всестранното развитие на личността при социализма предполага развитието на социалистическия колектив, на класата, на народа, на обществото, както и обратно — развитието на социалистическия колектив предполага и изисква развитието

на социалистическата личност.“ (Ал. Лилев. Доклад пред пленума, с. 103—104.)

Всестранно развитата личност се формира от съвкупността от икономически, социално-политически и културни отношения в обществото, от нашия социалистически начин на живот, от цялата атмосфера на обществото. Във формирането на новия човек все по-нарастваща роля има идеологическата работа на партията. Основни направления на комунистическото възпитание на съвременния етап от изграждането на развитото социалистическо общество в нашата страна и на комунистическото строителство в СССР са: умственото, трудовото, нравственото, естетическото възпитание, физическото усъвършенствуване, възпитанието в духа на пролетарския интернационализъм и социалистическия патриотизъм, преодоляването на остатъците от капитализма в съзнанието и поведението на хората, разобличаване на буржоазната идеология.

ВСЕОБЩО СРЕДНО ОБРАЗОВАНИЕ — едно от социалните мероприятия, осъществявано от нашата държава, задача, поставена в Програмата на БКП. Нашата страна е пред прага на В. с. о. за цялата младеж. Още през учебната 1974/1975 г. 97% от завършилите осми клас продължават своето образование в по-горните степени учебни заведения, като от тях 90,60% — в средни. Успешно се изпълнява задачата: „През седмата петилетка. . . да завърши в основни линии преходът към всеобщо средно образование за цялата младеж на базата на качествени изменения в съдържанието и организацията на учебно-възпитателния процес.“ (Тезиси на ЦК на БКП във връзка с подготовката за Единадесетия конгрес на партията, Партиздат, 1976, с. 130.) В. с. о. се осъществява в общообразователни трудово-политехнически училища, средни професионално-технически училища, техникуми и училища по изкуствата.

Единадесетият партиен конгрес внесе принципно нов момент в развитието на образователната система, включвайки материалното производство като органическа съставна част на общообразователната система. „След определен период на обучение в единните политехнически училища учениците следва да се включват в общественото производство и върху тази основа да продължават своето обучение и всестранно развитие, като получат професионална квалификация, реализация и адаптация в труда. По такъв начин производството и трудовият колектив се превръщат в ла-

боратория за интелектуално, професионално и нравствено-естетическо развитие на личността, в главна основа за проверка и самоутвърждаване в труда на всеки ученик." (Т. Живков, Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес, с. 46--47.)

В. с. о. е изключително важно мероприятие за социално-политическото и икономическото развитие на нашата страна по пътя на изграждането на развитото социалистическо общество, на повишаването на социалистическата съзнателност и култура на трудещите се.

ДОГМАТИЗЪМ — мислене с неизменяеми, застинали положения и формули; система от възгледи, основана на догми, т. е. на съждения, приемани сляпо, на вяра, без отчитане на конкретните условия за тяхното прилагане. Догматизмът се среща и в обикновената житейска практика, и в политиката, когато се правят опити да се решават конкретни нови задачи по стари рецепти, еднакви за всички времена. Правилно само по себе си учение може да се превърне в догма, ако се разглежда като нещо завършено и спряло да се развива.

В революционното работническо движение Д. е отказ от същността на марксизма-ленинизма, от неговата революционна, творческа сърцевина. Д. води до откъсване от масите, от техния реален жизнен опит и с това нанася голяма вреда на движението. Понастоящем Д. е едно от главните „теоретически“ основания на авантюристичната външна и вътрешна политика на маонизма.

Марксизмът-ленинизмът е несъвместим с Д. Комунистическите и работническите партии, верни на своето революционно учение, водят последователна и непримирима война против Д. в теорията и практиката на революционната борба, на социалистическото и комунистическото строителство.

ДРАМАТУРГИЯ — род литературни произведения, предназначени обикновено за сценично изпълнение. Д. — това е и съвкупността от драматическите произведения, принадлежащи на един автор или на дадена страна, литература, исторически период.

Социално-възпитателната роля на Д. като определен тип литература се състои в това, че тя изобразява напрегатните моменти в обществения и личния живот на човека. Основа на драматизма е конфликтът, а негов източник —

действителността с нейните противоречия,* класова борба, сблъсквания на хора с различни разбирания и характери.

Развитието на българската социалистическа Д. се извършва под благотворното въздействие на съветската Д. Висше призвание на творците на Д. е, ползвайки метода на социалистическия реализъм, да създават високодейни и високохудожествени произведения, които да отразяват дълбоките изменения в живота на работническата класа, на тружениците от село, на интелгенцията; да помагат за формирането на новия човек, за утвърждаването и обогатяването на социалистическия начин на живот.

Д. е идейно-тематична основа на театъра. Тя определя посоката на неговото развитие, а до голяма степен и съдържането на театралното изкуство, неговите жанрове и изразни средства.

ДУХОВНА КУЛТУРА — област от човешката дейност, свързана с производството, разпределението и потреблението на духовни ценности, т. е. на ценности, отнасящи се към сферата на общественото съзнание — науката, изкуството и литературата, философията, морала, просветата и т. н. Д. к. е класова по своето идейно съдържание и по практическата си насоченост. Това се изразява в съществуването при капитализма на две култури вътре във всяка национална култура — на господстващата буржоазна и каличие поне на елементи на демократическа култура.

Идеалистическата философия декларира откъсването на Д. к. от материалната ѝ основа. Марксизмът-ленинизмът разглежда процеса на производство на материални блага като основа и източник за развитие на Д. к. Непосредствено или в опосредствувани форми Д. к. се създава от трудещите се маси. Но в експлоататорското общество народът само в своята съвкупност е създател и хранител на духовните ценности. Само при социализма се създават икономически и социални условия, за да може всеки трудещ се да стане потенциален създател на Д. к. и да може да реализира тези предпоставки.

Настоящият етап от развитието на страната изисква формирането на високоразвита система на духовен живот, на по-нататъшно всестранно израстване на новия човек — строител на развитото социалистическо общество. „Сега се създават условия за по-нататъшно развитие на социалистическата културна революция, за решителни изменения в

образованието, в общата и техническата култура на народа и особено на подрастващите поколения, в развитието на науката и изкуството, за нови качествени промени във формирането на социалистическото обществено съзнание, в психиката, поведението и стремежите на трудещите се, за свободна изява и развитие на творческите заложби на всеки член на обществото." (Програма на БКП, с. 75—76.)

ДУХОВНИ ПОТРЕБНОСТИ — създали се у човека в хода на неговото обществено-историческо развитие потребности от духовна култура. Те са резултат от научната, художествената, културно-просветната дейност на масите, включваща също моралните и нравствените ценности, правото и т. н.

Д. п. на човека имат общественообусловен характер и са осъзнати. Те възникват в резултат на обществената и трудовата дейност. Към Д. п. може да се отнесат: потребността от познаване на обкръжаващия ни свят (от наука, просвета); естетическите потребности (зрелища, музика, живопис, изкуство на художественото слово); морални потребности (дружба, грижа за човека, изпълнен дълг, взаимопомощ) и т. н.

Бидейки резултат от взаимодействието на човека с обкръжаващия го свят и преди всичко с обществената среда, Д. п. играят огромна роля в живота както на отделния човек, така и на обществото като цяло. (Вж. Духовна култура.)

ЕСТЕТИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ — развитие на способността да се разбира и ценя прекрасното в действителността и в изкуството, възпитание на естетическите чувства, съждения и вкусове, на уменията и потребността да се участвува в създаването на прекрасното в живота и в художественото творчество. Е. в. е част от общата възпитателна система; в социалистическото общество то е част от комунистическото възпитание. То е тясно свързано с умствено, нравственото и физическото възпитание.

В НР България е създадена разгърната мрежа от обществени и държавни организации, които работят по Е. в. (училища по изкуствата, музикални и танцови школи, кръжоци по рисуване, по фотолюбителство, разнообразни състави на художествена самодейност, различни клубове и семинари по естетика и т. н.). При координиращата роля на Комитета за култура и с участието на всички творче-

ски и обществени органи и държавни институти е изработена Програма за всенародно естетическо възпитание. „Усилията следва да се насочат към създаване на действително всенародно движение за естетическо възпитание, към организиране на богата по съдържание и разнообразна по форма естетиковъзпитателна работа, която да дава възможност за активна естетическа изява на всички възрастови групи и в процеса на всички човешки дейности.“ (Т. Живков. Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес, с. 85.)

ЕТИКА — философската наука, чиито обект на изучаване е моралът. Тя е теория за морала, научно обосноваване на една или друга система от норми и правила за поведение на хората в техните отношения към обществото и един към друг, една от формите на общественото съзнание. Всяка класа, посочва Енгелс в „Анти Дюринг“, има свой морал, своя етика.

Марксистко-ленинската етика изхожда от това, че нравственото съзнание се изработва в процеса на обществената практика на хората, отразява тяхното обществено битие. В социалистическото общество ролята на нравствените фактори непрестанно нараства, усъвършенствува се моралът на хората. Като отхвърлят класовия морал на експлоататорите, комунистите му противопоставят свой, комунистически морал, който изразява интересите и идеалите на цялото трудещо се човечество. Нравствените принципи на гражданите от страните на развития социализъм са записани в моралния кодекс на строителя на комунизма.

Е. изследва реалните отношения, които се създават в социалистическото общество в процеса на борбата против остатъците от стария индивидуалистически морал. Проблеми, които Е. обхваща, са: взаимоотношенията личност — колектив — общество, мироглед и морал, нравствена оценка и нейните критерии, съотношението между класовия и общочовешкия морал и др.

Главното, което определя нравствения облик на социалистическия човек, е комунистическата идеология.

ЗАДОЧНО ОБРАЗОВАНИЕ — една от формите на подготовка и повишаване квалификацията на специалистите с висше и средно образование, а също така общообразователно обучение по програмата на средното политехниче-

ско училище, средно и висше специално образование без откъсване от производството.

Различните форми на З. о. получиха широко развитие след победата на народната власт на 9. IX. 1944 година. Тези форми се оказаха подходящи за развитието на самообразованието и за саморазвитието на работниците и селяните, за създаване на необходимите кадри. През учебната 1975/1976 г. 27% от студентите са се подготвяли задочно, а 1,1% — вечерно.

З. о. е органическа част от общата система на народното образование. На задочниците се предоставя допълнителен платен и неплатен отпуск за учебни занятия и за полагане на изпити. В нашата страна се полагат все по-големи грижи за подобряване на вечерните и на задочните форми на образование.

ИДЕЙНОСТ — осъзната класова оценка на действителността, последователно провеждане в живота и отстояване на възгледите на дадена класа. Комунистическата И. изразява идеологията на работническата класа и на всички трудещи се, строящи комунизма; И. в литературата и изкуството означава художествен анализ на действителността от позициите на прогресивната идеология. Последователната И. в литературата и изкуството предполага активна авторска позиция и лична съзнателна привързаност към прогресивната идеология, т. е. партийност.

Българската комунистическа партия, посочи др. Т. Живков пред Единадесетия партнен конгрес, „неведнъж е изтъквала голямата, с нищо незаменима роля на литературата и изкуството в многогранната дейност за възпитанието на новия човек, за утвърждаването на социалистическия начин на живот“. (с. 82—83.)

ИДЕОЛОГИЧЕСКА БОРБА — една от формите на класова борба, борба между комунистическата и буржоазната идеология. Комунистическата идеология изразява коренните интереси на социалистическите държави, на работническата класа и трудещите се маси в империалистическите и освободилите се от колониално робство страни. Буржоазната идеология брани интересите на капиталистическата класа. Интересите на работническата класа и на буржоазията са непримирими, затова са непримирими и техните идеологии. От самото им възникване между тях се води ожесточена война. „Въпросът стои само така: буржоазна

или социалистическа идеология! Средно положение тук няма. . . Ето защо всякакво омаловажаване на социалистическата идеология, всякакво отдалечаване от нея означава заедно с това засилване на буржоазната идеология". (В. И. Ленин. Съч., Т. 5, с. 398—399.) В социалистическите страни И. б. е насочена главно към преодоляване на остатъците от миналото в съзнанието и поведението на хората, към борба с такива антиподи на комунистическия морал като алчност, рушветчийство, туеядство и др. т. На международната арена задачите на партията в И. б. са: разпространение на идеите на марксизма-ленинизма и правдата за социализма и комунизма, разобличаване на буржоазната и ревизионистична идеология, критика на порядките в експлоататорския строй.

В съвременните условия И. б. рязко се изостри. Това изостряне е свързано с коренното изменение на съотношението на силите в света в полза на социализма. Буржоазията се опитва да компенсира отслабването на своите позиции с идеологическо контрастъпление и широко използване на идеологическата диверсия. Главно съдържание на идеологията и политиката на империалистическата буржоазия и на нейните дребнобуржоазни спътници и едновременно с това главно тяхно оръжие в И. б. са антикомунизмът и антисъветизмът, в които наред с определена система от възгледи се обединява цял комплекс политически, военни, икономически и др. акции на империалистическата буржоазия.

Единадесетият конгрес на БКП подчерта, че: „Нашият идеологически фронт в своята цялост има една стара, но неостаряваща изключително важна задача: да води безкомпромисна настъпателна борба против буржоазната идеология. . .

Значението на идеологическата борба нараства с утвърждаването на мирното съзместно съществуване между държавите с различен обществен строй. Принуден да се примири с изменението на съотношението на силите, империализмът търси реванш в областта на идеологическата борба. Той се стреми да деформира социалистическото обществено съзнание в нашите страни, да активизира национализма, антисъветизма, съвременните превъплъщения на опортюнизма, за да разбива единството на световното комунистическо и работническо движение, фронта на антиимпериалистическите сили". (Т. Живков. Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес, с. 102—103.)

В съвременните условия борбата между идеологиите все повече се превръща в един от стратегическите плацдарми на класовата борба, на двубоя между двата свята.

Най-сигурното и най-силното противодействие срещу проникването на буржоазните и опортюнистическите концепции, възгледи и идеи в съзнанието на трудещите се е формирането на научен светоглед, последователното и твърдо отстояване на чистотата на марксистко-ленинското учение, безпощадното и аргументирано разобличаване на буржоазната идеология и пропаганда, на ревизионистичните и догматичните теории и възгледи.

ИДЕОЛОГИЧЕСКА ДЕЙНОСТ НА ПАРТИЯТА — важна съставна част от работата на БКП, насочена към по-нататъшното творческо развитие на революционната теория, към комунистическото възпитание на трудещите се, ръководството на народното образование, културно-просветните учреждения, средствата за масова информация, литературата и изкуството. На нея БКП винаги е гледала и гледа „като на един от най-важните сектори на партийната и държавната дейност, като на важно средство за теоретическо разработване на проблемите на нашето обществено развитие, като на мощен фактор за развитие на социалистическата съзнателност, за възпитание на комунистически мироглед и назици, за формирането на труженика на социализма“. (Т. Живков. Избр. съч. Т. 18, с. 510.) По-нататъшното издигане равнището на идеологическата работа е една от основните задачи на партията, важно условие за успеха на цялата ѝ ръководна дейност. Февруарският пленум на ЦК на БКП (1974 г.) разработи „научнообоснована стратегия на идеологическата работа в етапа на изграждане на развито социалистическо общество“. Главното в И. д. п. е обогатяване и пропаганда на марксизма-ленинизма, непримирима настъпателна борба срещу буржоазната и ревизионистическа идеология и на тази основа формиране у широките трудови маси на комунистически мироглед. И. д. п. е насочена към възпитанието на новия човек, към идеологическо осигуряване изпълнението на задачите, стоящи пред партията и народа в икономическата, социално-политическата и културната област. И. д. п. има богат революционен опит за мобилизиране на силите, знанията и опита на трудещите се в социалистическото строителство. И. д. п. се осъществява чрез цяла система от средства за идеологическо въздействие, като системата за

Марксистко-ленинското образование, средствата за масова информация и пропаганда, масовите форми на устната политическа пропаганда, мрежата от културно-просветни учреждения и т. н.

Големи и сложни задачи постави пред партийните организации Единадесетият партнен конгрес. Тяхното осъществяване в много голяма степен зависи от правилната организация на идейно-възпитателната работа. Това е естествено — колкото по-мощни и сложни са проблемите на изграждането на развитото социалистическо общество, толкова по-голямо значение паред с другите участъци от дейността на партията придобива идеологическата работа. Тя трябва в максимална степен да съдействува за предсрочното и качествено изпълнение на задачите, съдържащи се в Единния план за социално-икономическото развитие на нашата страна през седмата петилетка (1976—1980 г.).

ИЗКУСТВО — една от формите на обществено съзнание и човешка дейност. Специфична особеност на И. е образното отразяване на действителността. Като отразява в художествени образи опита на социалния живот, естетическото отношение на човека към действителността, цялата съвкупност от характери, преживявания и конфликти, И. активно въздействува върху мислите, волята и чувствата на хората, способствува за формирането на техните обществени и правствени идеали, на представата им за прекрасното. И. способствува не само за опознаването, но и за преобразяването на действителността.

И. може да отразява действителността в зрителни образи (вж. Изобразително изкуство), чрез звук и слово (вж. Литература), посредством синтез на различни видове изкуство (вж. Кинематография, Театрално изкуство); то може да съчетава художествените задачи с приложни (напр. в архитектурата и приложното и.).

Според марксизма, източник за възникването на художествената дейност и на целия процес на формиране на естетически чувства и потребности на човека е трудът, общественият живот на хората. Насочеността на преобразуващите цели на И. за формирането на естетически идеали, за вътрешното развитие на самото И. се определят от материалните потребности на обществото. Но изкуството е свързано по-непосредствено с явленията от духовния живот на обществото: с политиката, идеологията, с религиоз-

ните и философските възгледи, с науката, морала. Затова И. в класовото общество има класов характер.

Въпреки че общата насока в развитието на И. води към все по-задълбочено художествено познаване на света, целовото историческо развитие е неравномерно. Елохите на разцвет на И. не винаги съвпадат с икономическия прогрес. Образците на И. от минали епохи задълго запазват своето значение и предизвикват интерес, защото истинското И. не само концентрира идеи и опит, не само ни показва картината на отминалия живот, но притежава способността да ни предаде високите чувства, да ни потресе с трагедии, да ни развълнува с драматизма на ситуации, да обогати нашето въображение. Във всяко общество прогресът в И. е свързан с прогресивната класа, бореца се за своето утвърждаване, доколкото от нейната победа са заинтересувани трудовете народни маси.

Висшият естетически идеал на съвременното общество е изпълтен в миросгледа на работническата класа и на тези сили, които се борят за комунистическо преустройство на обществото. Този идеал стои в основата на И. на социалистическия реализъм. „Висше призвание на творците на нашата култура — се посочва в Тезисите на ЦК на БКП във връзка с подготовката за Единадесетия конгрес на партията — е създаването на висококачествени и високохудожествени произведения.“ (с. 133.)

ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО — живопис, скулптура, графика и др. видове изкуство, които изобразяват зрителни образи върху плоскост и в пространството. В понятието И. и. в определен смисъл се включва и архитектурата, а също така и цялата сфера на декоративно-приложното изкуство, въпреки че в тях образното изобразяване на действителността не винаги има характер на непосредствено или обобщено възпроизвеждане.

И. и. е ограничено при предаването на образите в движението и във времето, но и то както останалите видове изкуства дава широка възможност да се изразяват идеи, мисли, сложни преживявания, житейни ситуации, т. е. притежава способността да показва действителността в цялото ѝ многообразие. И. и. се отличава с голяма сила на обществено-политическо въздействие.

Реалистичното И. и. отразява и пресъздава материалния свят и човешките обществени отношения не чрез копира-

не, а като възпроизвежда съществените им черти в съответствие с идейно-художествения замисъл на автора.

„Налице е напредък във всички видове и жанрове на изобразителното изкуство, се посочва в приветствието на ЦК на БКП до Втория конгрес на Съюза на българските художници. Разшири се неговият тематичен кръгзор. Безспорен е и професионалният ръст на изобразителното изкуство. Ненакърнимата вяриост към марксистко-ленинските естетически принципи и прогресивните традиции, многообразието на стиловете и творческите индивидуалности обогатяват палитрата на социалистическото изкуство, показват жизнената сила и неизчерпаемите възможности на метода на социалистическия реализъм.“ (в. „Работническо дело“, 10 юли 1973 г.)

ИНТЕРНАЦИОНАЛНО ВЪЗПИТАНИЕ НА ТРУДЕЩИТЕ

СЕ — направление на идеологическата работа на партията, което осигурява възпитанието на хората от социалистическите страни в духа на социалистическия интернационализъм и патриотизъм. Цел на И. в. т. е да укрепи и развие братската дружба между народите в многонационалните социалистически страни, да съдействува за преодоляването на остатъците от национализма и шовинизма. И. в. т. изхожда от две обективни тенденции в развитието на националните отношения в социалистическото общество — разцвет и сближаване на социалистическите нации и народности.

Важен елемент на И. в. т. е системната борба против всякакви явления на национализма и шовинизма, на местничеството, проповедите за национална изключителност, обособскости, идеализацията на миналото, възхваляването на реакционни традиции и обичаи, игнорирането и раздуването на националните особености.

И. в. т. се осъществява с всички средства на идеологическата работа. Значителна роля играе системата на народното образование, трудовите колективи, семейството. За И. в. т. широко се използват средствата за масова информация и пропаганда, системата за политическо образование и устните форми на масовата пропаганда и агитация, литературата, изкуството. На съвременния етап от социалистическото и комунистическото строителство възникнаха и получиха широко разпространение такива форми и методи за И. в. т. като декадите на литературата и изкуството на братските народи, масовото издаване на произве-

депя на литературата в превод, обмен на телевизионни и радиопредавания, съвместни издания на вестници, списания и книги, създаване на интернационални бригади на ударните комсомолски обекти и т. н.

В Програмата на БКП се посочва: „Изключително важно място заема възпитанието на новия човек в дух на *пролетарски интернационализъм и социалистически патриотизъм*. Партията и занапред ще води непримирима борба както против национализма, така и против националния nihilизъм. Тя и занапред ще възпитава у народа и особено у младежта национална гордост, съзнание за дълг и отговорност пред родината, любов към революционните традиции и социалистическите завоевания на българския народ; съзнание за интернационален дълг, безгранично доверие и братска обич към великия Съветски съюз, към световната социалистическа общност, към международното комунистическо движение; солидарност с народите, които се борят срещу империализма, за мир и социален прогрес“.

(с. 79.) Единадесетият конгрес на БКП направя извода, че: „в патриотичното и интернационалното съзнание на нашия парод възникнаха и се развиха съществени изменения, залочна процес на постепенна взаимопроникване и срастване на социалистическия патриотизъм и социалистическия интернационализъм. . . В сферата на българо-съветските взаимоотношения ние вече можем определено да говорим за качествено ново, патриотично и интернационално съзнание на българския народ, за възникване и утвърждаване на нов тип патриотизъм, при който любовта към България и любовта към Съветския съюз взаимно се допълват и обогатяват и все повече се сливат в едно чувство, в единно съзнание.“ (Т. Живков, Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес, с. 120—121.)

КИНЕМАТОГРАФИЯ — отрасъл на културата и на народното стопанство, който осъществява производството и разпространението на филми. Съвкупността от методите и техническите средства, с които се снимат и показват на екрана филмите, се нарича „кинематограф“. Терминът „кино“ (вж. Киноизкуство) се употребява за наименоване на изкуството, възникнало на основата на кинематографната техника. Понятието „кино“, „кинематограф“ и „кинематография“ често се употребяват равнозначно, въпреки че между тях съществува разлика.

К. в НР България е държавен отрасъл, който се ръко-

води от Държавното обединение „Българска кинематография“, което има свои подразделения във всички окръзи. Основните задачи на обединението и на неговите органи са: изпълнение на партийните и на държавните решения за развитието на киноизкуството; организиране на творческата работа по създаването на филми; планиране на кинопроизводството, продажбата и разпределението на филмите, ръководство на кинорежата; определяне на репертоарната политика; единно техническо ръководство в кинематографията, осъществяване на международни връзки в областта на киното. (Справочник на активиста, 1969—1971 г., с. 390.)

КИНОИЗКУСТВО — вид зрелищно изкуство, възникнало на техническата база на кинематографа (вж. Кинематография) и обединяващо възможностите на пространствените, временните и музикалните видове изкуство. К. не съединява механично литературата и другите изкуства с техническите средства за показ, то синтезира някои техни методи със своите специфични средства. Тъкмо затова то качествено се различава от литературата, театъра и т. н.

За краткото време след създаването на К. се оформиха основните негови разновидности: художествено-игрално, хроникално-документално и мултипликационно кино. Със средствата на документалните снимки, мултипликацията и игралното кино се създават и научно-популярните филми.

Киното като изкуство възниква в началото на века. В края на 20-те години достига своя разцвет т. нар. „цямо“ кино. Тогава започва нов етап в развитието на киното — озвучените филми. Редица творби на младата съветска кинематография — „Бронепосецът Потемкин“ на Айзенщайн (1925 г.), „Майка“ на Пудовкин (1926 г.), „Земя“ на Довженко (1930 г.), документалните филми на Дзига Вертов и работите на други съветски кинематографисти създават цяла епоха в световното кино. Голямо значение за развитието на съветското и на световното К. имат филмите „Чапаев“ на братя Василеви (1934 г.), „Младостта на Максим“ на Кознищев и Трауберг (1935 г.), „Ние от Кронщад“ на Дзеган (1936 г.) и други забележителни творби, създадени през 30-те години. Истински върхове достига съветското К. през военните и следвоенните години.

В България отделни талантиливи творци, сред които се очертава името на Иван Димов, създават първите филми, но техните опити са ограничени от липса на средства и

Условия за работа. По същество производството на филми у нас започва в годините на изграждането на социализма.

„В годините на народната власт, се посочва в решението на Политбюро на ЦК на БКП от 1. IV. 1975 г., киното се утвърди като изкуство с голямо идейно-художествено въздействие, търсено и обичано от нашия народ и младежта. Животът напълно потвърди Ленинната постановка за изключителната важност на киноизкуството. Наред с произведенията на съветското и прогресивното световно кино на българския екран зае своето достойно място и продукцията на нашето киноизкуство.“ (Въпроси на идеологическата работа на БКП, с. 884.)

КЛАСИКА — 1) понятие, означаващо епохата на най-високо развитие на античното изкуство; 2) в по-широк смисъл — това е класическото изкуство, т. е. най-добрите художествени произведения на миналото, които най-пълно характеризират естетическото равнище на своята епоха. Понятието К. предполага обществено значимо за своето време идейно-художествено съдържание, вплътеко в съвършена, хармонична форма.

С термина К. означават също най-високите достижения в съвременната култура, получили всенародно признание и задълго оставащи като образец, като норма. В този смисъл ние говорим за съветска К. — произведенията на Горки, Маяковски, Шолохов, Айзенщайн, Довженко, Мухина, Прокофиев, Шостакович и др. видни художници на социалистическия реализъм. В този смисъл говорим и за българска К. — произведенията на Ботев, Вазов, Елин Пелин, Йовков и други.

КОМУНИСТИЧЕСКА ИДЕОЛОГИЯ — система от идеи, изразяващи възгледите за обществото на най-напредничавата класа на съвременността — работническата класа и нейния авангард Комунистическата партия. Същност на К. и. е марксизмът-ленинизмът. К. и. е научна теория, която изразява коренните интереси на работническата класа и на всички трудещи се. Научността като характерна черта на К. и., за разлика от идеологиите на другите класи и по-специално на буржоазната и дребнобуржоазната, се обуславя преди всичко от това, че класовите интереси на пролетариата съвпадат с обективните потребности на прогресивното развитие на обществото и пролетариатът като класа е заинтересован да опознае докрай законите на об-

ществено развитие. Научността на К. и. се определя и от това, че тя се формира и развива на базата на критическа преработка и усвояване на цялото духовно наследство от миналото. К. и. се обогатява и усъвършенствува посредством опита в класовата борба на пролетариата, от опита на комунистическото движение във всички страни и на всички народи.

Ролята на марксистко-ленинската идеология като единствена идеология, даваща строго научен, обективен анализ на действителността, непрекъснато нараства. *„Нашата партия с право може да се гордее, че в Народна република България марксизмът-ленинизмът се е превърнал във велика материална сила, че като теория и като практика оказва могъщо влияние върху съзнаването на масите.“* (Т. Живков. Избр. съч. Т. 18, с. 510.)

Научността на К. и. се съчетава с нейната революционна партийност, а партийността на К. и. изисква последователно и задълбочено познаване на обективните закономерности на обществения прогрес, принципино отстояване на класовите интереси на работническата класа и на трудещите се. Най-важна черта на К. и. е нейният интернационален характер, тъй като тя изразява коренните интереси на трудещите се независимо от националната им принадлежност. Тя се характеризира с истински хуманизъм, защото в нея е обосновано ликвидирането на отношенията на експлоатация, на отношенията на господство и подчинение и се утвърждават истински човешки отношения, изразени с девиза: „Всичко в името на човека, за благо на човека“. К. и. е идеология на оптимизма, основаваща се на задълбоченото познаване на обективните закони на развитието, потвърдени от човешката практика. Тя съдържа най-светлите и възвишени човешки идеали на борбата за построяването на комунизма, които вдъхновяват и обединяват милиони хора. К. и. се разпространява сред всички слоеве на трудещите се благодарение на идеологическата дейност на партията и на комунистическото възпитание. В условията на мирното съвместно съществуване на двете системи активната пропаганда на К. и. и борбата против буржоазната идеология придобиват още по-голямо значение.

КОМУНИСТИЧЕСКА СЪЗНАТЕЛНОСТ — осъзнаване от работническата класа, от трудещите се на техните коренни интереси, на основните закономерности на общественото развитие; дълбока убеденост в правотата на изводите на

марксистко-ленинската теория; активно участие в социалистическото и комунистическото строителство. К. с. предполага единство и съответствие между знанията, чувствата, убеждението и практическата дейност, така че в поведението на всеки човек комунистическите идеи да се съчетават органически с комунистическите дела. К. с. израства и се развива на основата на социалистическата съзнателност. Знанията, убежденията и социалната активност на трудещите се в нашата страна се формират под въздействието на обективните и субективните фактори. Строителството на социализма, утвърждаването във всекидневната практика на социалистическия начин на живот, постоянната грижа на партията и социалистическата държава за всеки труженик на обществото — всичко това влияе благотворно върху укрепването и разширяването на социалистическата и К. с. у всеки гражданин на НР България.

КОМУНИСТИЧЕСКИ СВЕТОГЛЕД — система от възгледи и представи, които изразяват отношението на работническата класа и на неговата марксистко-ленинска партия към окръжаващата социална действителност. К. с., бидейки светоглед на най-революционната — работническата класа, в социалистическото общество се превръща в светоглед на целия народ. К. с. е единна система от философски, икономически и социално-политически възгледи на трудещите се. К. с. е съставна част и сърцевина на научния материалистически светоглед. Той се формира под въздействието на марксистко-ленинското образование и възпитание, осъществявано от Комунистическата партия, а също така от целия социалистически начин на живот. К. с. е научен материалистически, атеистически, свободен от религиозни вярвания, творчески, революционен светоглед, който има за цел да ликвидира несправедливия експлоататорски строй и да изгради новото комунистическо общество. К. с. има ясно изразен класов характер, той е партнен, неприимен с буржоазната и ревизионистическата идеология.

Важни черти на комунистическия светоглед са: преданост към делото на комунизма, пролетарски интернационализъм, оптимизъм, хуманизъм, ненавист към класовите врагове на работническата класа, убеденост в победата на комунизма в световен мащаб, спазване нормите на комунистическия морал.

„Формирането на научен светоглед, се посочва в Програмата на БКП, е сърцевината на цялата идеологическа

и възпитателна дейност на партията. Презръщането на марксистко-ленинското учение в убеждение, в главен мотив на поведение, е основно звено в комунистическото възпитание на личността.“ (с. 77.)

КОМУНИСТИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ — организиран и направляван от Комунистическата партия процес на системно, планомерно и целенасочено преобразяване на съзнанието на всички членове на обществото. То формира високодейни, свободни от отживелиците на миналото, предани на комунизма, всестранно развити, творчески личности, способни да съчетават комунистическите убеждения с комунистическите дела във всички сфери на обществения и личния живот, сигурно да се противопоставят на всякакви форми на буржоазното влияние. К. в. е насочено към формирането на всестранно развити личности, хармонично съчетаващи духовното богатство, моралната чистота и физическото съвършенство. То е едно от основните условия за построяването на комунистическото общество. В развитото социалистическо общество ролята на идеологическата работа на партията за К. в. на новия човек неизменно нараства.

Възпитаването на комунистическо отношение към труда и обществената собственост, развитието на творческата активност на трудещите се, укрепването на съзнателната дисциплина и организираност са най-важна съставна част на идейно-политическата работа. Многогранна е идеологическата работа на партията. Тя е насочена преди всичко към К. в. на народа, към създаването на комунистическа съзнателност. Разностранен е процесът на формиране на хармонично развития човек: той предполага и придобиването на научни знания, и политическото, нравственото, трудовото, физическото, правовото, естетическото и т. н. възпитание, които страни активно си взаимодействуват.

„Нашата партия винаги е отделяла изключително внимание на теоретическата подготовка на своите членове, на овладяването на марксистко-ленинското учение, без което комунистите не могат да изпълняват своята авангардна роля в социалистическото строителство и в борбата против буржоазната идеология.“ (Т. Живков, Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес, с. 100.)

За да бъде успешна работата по К. в., е необходимо да се спазват следните принципи: партийност, непримиримост към буржоазната идеология, свързване на възпитанието с

жипота, с практическия опит на масите, с конкретните задачи на социалистическото строителство; правилно съчетаване на материалните и моралните стимули, икономическите, административните и идеологическите средства за въздействие; научност, правдивост, обективност; единство между думи и дела; диференциран подход към различните категории трудещи се; системност и последователност. Основни ядра и средства за К. в. са: семейството, средното и висшето училище, трудовият колектив, системата на партийното образование, литературата, изкуството, печатът, радиото, телевизията, киното, устната пропаганда и др. Най-важно условие за К. в. на трудещите се е решителната борба против буржоазната идеология, опортюнизма, национализма, шовинизма. В условията на мирното съвместно съществуване задължително условие за успешно К. в. е усиляването и запазването на борбата против идеологическата диверсия на империализма.

КОСМОНАВТИКА — полети в космическото пространство; съвкупност на отраслите от науката и техниката, които осигуряват усвояването на Космоса и извънземните обекти за нуждите на човечеството. Началото на космическата ера е свързано с изстрелването на околоземна орбита на първия изкуствен спътник от СССР (4 октомври 1957 г.). 12 април 1961 г. е втората забележителна дата в космическата ера — гражданинът на Съветския съюз Юрий Гагарин на кораба „Восток“ обиколи планетата Земя и става първия космонавт на света. Така започна ерата на непосредственото проникване на човека в Космоса. През всички следващи години съветската космонавтика бурно се развива. Извършени са уникални научни експерименти както с разпосбразни автоматични космически апарати, така и с пилотиран кораб и орбитални станции. Основоположник на практическата К. е академик Сергей Королев. Под неговото непосредствено ръководство е създаден ракетно-космическият комплекс, който позволи да бъде изстрелян първият спътник и след това и корабът „Восток“ с човек на борда.

Важно събитие в космическата ера е първата лунна експедиция, извършена от американските астронавти Н. Армстронг, Е. Олдрич и М. Колинз през 1969 година. Успешно бе осъществен през 1975 г. съвместният експериментален полет с космическите кораби „Съюз“ и „Аполо“. Този полет е голяма стъпка напред в развитието на меж-

дународното сътрудничество в използването и усвояването на космическото пространство за мирни цели.

Важна приложна област за използване на космическите средства в народното стопанство е космическата свързка. През 1967 г. започна да функционира съветската телевизионна система „Орбита“, която обхваща районите на Крайния Север, Далечния Изток и Средна Азия.

Достиженията на К. оказват голямо влияние върху общия прогрес на световната наука и техника. В Основните насоки за развитието на народното стопанство в СССР през 1976—1980 г. се предвижда „да продължи изучаването и овладяването на космическото пространство, да се разширят изследванията по използването на космическите средства за изучаване на природните ресурси на земята, в метеорологията, океанологията, навигацията, съобщенията и за други нужди на народното стопанство“. (с. 87.)

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНИ УЧРЕЖДЕНИЯ — клубове, домове на културата, библиотеки, музеи, народни университети, читалища, кина, самодейни театри, домове на науката и техниката и много други учреждения, които съдействуват за комунистическото възпитание на трудещите се, за формиране у тях на материалистически светоглед, за издигане на културното равнище на масите; за удовлетворяване на техните духовни потребности, за приобщаването им към художествената и техническата самодейност.

Културно-просветната работа в НР България се провежда под ръководството на партийните организации, тя се осъществява не само от К. п. у., но и от местните съвети (ОСК), профсъюзните и комсомолските организации, от творческите съюзи, от министерства и ведомства. Непрекъснато се подобряват грижите за подготовката на кадри за К. п. у. Ролята на К. п. у. нараства твърде много във връзка с увеличението на свободното време на трудещите се. В Тезисите на ЦК на БКП във връзка с подготовката за Единадесетия конгрес на партията се предвиждат сериозни мерки за разширяване и обогатяване на материално-техническата база на художествената култура през седмата петилетка и до 1990 г. (на кинематографията, на библиотечното дело, на художествената самодейност, на музейното дело). Поставя се задачата за „...цялостно модернизиране, съвременно обзавеждане и най-целесъобразно използване на построената досега материална база за културна дейност“. (с. 133—134.)

КУЛТУРНО РАВНИЩЕ на живота — понятие, включващо производството и потреблението на духовни ценности на определен етап от развитието (наука, изкуство, просвета и т. н. — вж. Духовна култура), а също на много ценности, свързани с материалното производство: технически средства за културата, предмети от културно-битов характер, елементи от сферата на обслужването, благоустройството, отдиha и развлеченията и т. н. К. р. се определя от степента на развитието на производителните сили на обществото.

Постоянното нарастване на материалното и културното равнище на живота на народа и стремежът към неговото все по-пълно удовлетворяване е една от чертите на основния икономически закон на социализма. В крайна сметка към това се свежда целта на социалистическото производство. В тезисите за подготовка на Единадесетия конгрес на БКП е посочено, че през шестата петилетка (1971—1975) е направено много за подобряване на културно-битовите условия на живота на народа. „Успешно се извършва преустройството на образователната система. Повиши се квалификацията на специалистите и на изпълнителските кадри. . . Създадоха се значителни по своите идейни и художествени качества творби на изкуството. Увеличиха се местата в театрите и кинаята. Нараснаха броят и тиражът на печатните издания. Започна излъчването на втора и на цветна телевизионна програма“. (с. 10—11.) Единадесетият конгрес определи като *главна социално-икономическа задача на седмата петилетка, неотклонно да се осъществява линията на партията за по-пълно задоволяване на материалните и духовните потребности на народа.*

КУЛТУРНА РЕВОЛЮЦИЯ (социалистическа) — коренни промени в производството, разпределението и потреблението на духовни блага, които се извършват в процеса на социалистическото и комунистическото строителство. Това означава да се създадат материални условия за културния напредък на обществото, реформа на народното образование, развитие на науката, свободен достъп и приобщаване на народните маси към достиженията на културата, възпитаване на народната интелгенция, създаване върху основата на прогресивния опит от миналото на нова социалистическа култура. Тези задачи на К. р. са общи за всички страни, които осъществяват социалистическото строителство. В нейната основа е ленинското указание, че социалистическата култура

Може да бъде създадена само след усъзряването на критичната преоценка на духовното наследство на миналото, на всички ценности на оветовната култура.

Марксизмът-ленинизмът разглежда К. р. като съставна част на социалистическата революция, като цял период, неразривно свързан с общия процес на развитието на производителните сили, в който се повишава културното равнище на народа. К. р. е несъвместима с „левичарските“ намерения да се прекочат отделни етапи на този процес. Тя изисква планомерно, продължително използване силите на цялото общество и може да бъде осъществена само при ръководното влияние на авангарда на Комунистическата партия.

По време на културната революция в България се осъществява всеобщо сближаване и взаимно проникване между българската и съветската култура. Провежда се последователна и принципна политика на сътрудничество и сближение с културите на другите социалистически страни, на културно сътрудничество с несоциалистически държави.

Единадесетият конгрес на партията начерта разгърнатата научнообоснована програма и за културното развитие, като посочи, че степента на развитие и задоволяване на духовните потребности ще става все по-съществена част от жизненото равнище на народа и една от най-ярките прояви на социалистическия начин на живот. (Вж. Тезиси на ЦК на БКП във връзка с подготовката на Единадесетия конгрес, с. 128.)

ЛИТЕРАТУРА — общо наименование, прието за произведенията на писмеността с обществено значение: в по-тесен смисъл — това е художествената Л., която за разлика от другите видове Л. (научна, философска, информационна и т. н.) е писмена форма на словесното изкуство и в този смисъл се утвърждава след откриването на книгопечатането. Л. е форма на познание и творчество, тя възплъщава в художествени образи богатството на овета и на човешкото битие. Л. създава образи с помощта на думите. Тя, по израза на М. Горки, е „изкуство на пластичното изобразяване посредством словото“.

Литературното произведение е сложна структура на смислови връзки и словесни образи, взаимодействащи при определени обстоятелства (тема на произведението); отделните действия, движението на образи, които разкриват смисъла (идеята) на произведението, се подреждат в сюжет.

Формата на литературното произведение е възлътена в художествена реч, която ние възприемаме (четем или слушаме) непосредствено.

В продължение на много векове Л. преминава различни етапи на развитие. Постепенното усложняване и диференциране на творческото своеобразие опосредствува за формирането на литературни направления, които притежават известна общност на стила и метода. Основни, смеещи се едно с друго направления са барок, класицизъм, романтизъм, реализъм. През XIX в. особена роля е играла руската Л. Усвоила световния естетически опит, тя на основата на своята дълбоко самобитна словесност обогатява световната Л. и се издига на най-високото ѝ равнище. Новият творчески метод на Л. — социалистическият реализъм, създаден в недра на руската Л., първоначално в творчеството на Максим Горки — е закономерен етап на художественото развитие.

Повече от половин век съветската многонационална Л. прави огромен принос в световната художествена култура. Родена з огъня на революцията, на рязък исторически поврат, тя бележи нов етап в развитието на човешката култура. Нейният авторитет и международното ѝ значение се определят от факта, че тя е отражение на всемирноисторическия опит на революционните преобразования на обществото, че разказва за борбата за социализъм, воли на хората високите идеи на комунизма, свободата, мира, прогреса.

В решението на Политбюро на ЦК на БКП от 15. X. 1969 г. се казва: „Българската комунистическа партия винаги е оценявала най-високо ролята на литературата и изкуството като важен фактор за комунистическото и естетическото възпитание на народа и е полагала всеотдайни грижи за художествените творци и художественото творчество, за подема и разцвета на социалистическата култура. Внушителните успехи, постигнати от нашето изкуство и литература в годините на социалистическото строителство, особено след Априлския пленум на ЦК на БКП, са убедително свидетелство за правилността на партийната политика на културния фронт и за безграничните възможности, които социализмът и методът на социалистическия реализъм откриват пред творците: (Въпроси на идеологическата работа на БКП, с. 843.) Единадесетият партиен конгрес посочи, че: „Най-добрите представители на нашата художествена интелигенция създадоха произведения, които правдиво и

е пораспало професионално майсторство отразяват основните процеси в живота, израстването на новия човек." (Т. Живков, Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес, с. 83.)

МАРКСИЗЪМ-ЛЕНИНИЗЪМ — наука за най-общите закони за развитието на природата, обществото и мисленето, за пътищата за ликвидирание на експлоататорския строй и построяването на комунизма, мироглед на работническата класа. М.-л. се състои от три съставни части: марксистко-ленинска философия (диалектически и исторически материализъм), марксистическа политическа икономия и научен комунизъм. Марксистко-ленинската философия изучава отношението на мисленето към битието, най-общите закони за развитието на природата, обществото и мисленето. Марксистската политикономия е наука за икономическите отношения, за законите за развитие на общественото производство и разпределението. Научният комунизъм е наука за закономерностите, пътищата и формите на класовата борба на пролетариата, за социалистическата революция и построяването на социализма и комунизма. Трите части на марксизма-ленинизма се намират в органическо единство и съставляват единно цяло. М.-л. е творческа, постоянно развиваща се наука. Тя се обогатява с нови теоретически постановки, формулирани на основата на обобщаването на опита на международното комунистическо, работническо, националноосвободително движение, на опита на социалистическото и комунистическото строителство. Основоположници на М.-л. са К. Маркс и Ф. Енгелс. В новата историческа епоха В. И. Ленин творчески развива тяхното учение, внася много ново в теорията на марксизма, затова тя справедливо взема и неговото име. В съвременните условия важна роля за развитието на М.-л. играе Програмата на КПСС, материалите на международните съвещания на комунистическите и работническите партии, програмните документи, теоретическата и практическата дейност на комунистическите партии.

М.-л. е интернационално учение. То е теоретическо оръжие на всички комунистически партии. За него са характерни партийността в решаването на въпросите на теорията и практиката от позициите на работническата класа. М.-л. е не само наука, която разкрива обективните закони на действителността, но и оръжие за революционно преобразяване на света. Комунистическите партии, въоръжени с

марксистко-ленинската теория, мобилизират работническата класа и всички трудещи се маси за смъкването на експлоататорския строй, за построяването на социализма и комунизма. М.-л. се развива както в борба против буржоазната идеология и антикомунизма, така и против десния и „ляв“ опортюнизъм.

В Отчета на ЦК на БКП пред Единадесетия партнен конгрес се посочва: „Ние очакваме от нашите учени-обществоведи да полагат по-големи усилия за изследване на основните политически, икономически, социални и идеологически проблеми на нашето развитие, проблемите на изграждането на материално-техническата база на социализма и международната социалистическа интеграция, развитието на обществените отношения, формирането на единната общонародна социалистическа собственост, социално-класовите изменения, нарастващата ръководна роля на работническата класа и Комунистическата партия, възпитанието на новия човек. Нужни са ни задълбочени изследвания върху проблемите на научно-техническата революция и нейните последици, социалното управление, усъвършенствуването на социалистическия начин на живот, борбата срещу буржоазната идеология, алтмарксистките и немарксистките възгледи.“ (с. 103—104.)

МОРАЛНА АТМОСФЕРА В ПАРТИЯТА И В ОБЩЕСТВОТО — състоянието на обществената идеология, обществената психология и моралния климат в партията и обществото, показващи господстващата тенденция на духовни отношения в партията и обществото. Съвкупността от икономически, социално-политически и духовни отношения в развитото социалистическо общество създава обективни предпоставки за формирането на здрава оптимистическа морална атмосфера в партията и обществото.

Последователното провеждане на Априлската линия на партията във всички области на обществения живот, преодоляването на последствията от култа към личността, а също на субективните грешки се отрази благоприятно върху общополитическата и преди всичко върху идеологическата обстановка в страната. Огромно положително въздействие върху моралната атмосфера в партията и обществото ока за повишаването на равнището на научното управление на всички сфери от обществения живот, подобряването на идеологическата работа на партията и повишаването на културното равнище на народа. „През отчетния период — по-

сочи др. Тодор Живков пред Единадесетия партнен конгрес — *Българската комунистическа партия завоюва огромни успехи във всички области на социалистическото строителство. Със своята вярност към марксизма-ленинизма и пролетарския интернационализъм, със своята творческа теоретическа, организаторска и ръководна дейност, със своята преданост към интересите на народа Българската комунистическа партия още повече се утвърди като ум и движеща сила на общественото развитие, разшири и задълбочи връзките си с работническата класа и всички слоеве на трудовия народ, увеличи своя авторитет в международното комунистическо и работническо движение и сред най-широките прогресивни кръгове на народите, които търсят своя път към нов, по-добър и по-щастлив живот, към социализма и комунизма*". (Т. Живков. Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес, с. 105).

НАРОДНОСТ НА ЛИТЕРАТУРАТА И ИЗКУСТВОТО — въплъщаване в художествени произведения на идеалите на народа, на общонародните интереси, изразяване чрез средствата на изкуството на прогресивните социални стремежи на народа. В специалната литература терминът „народност“ понякога се употребява в неговото тясно значение за такива понятия като използването в професионалното изкуство на образи и мотиви от народното поетическо творчество, а така също за означаване мярката на достъпност на художествената култура за народните маси.

В теорията и в художествената практика съдържанието на понятието „народност“ се е променяло в зависимост от конкретните условия и етапи на развитие на обществото, според мястото и ролята на изкуството в неговия живот. То по различен начин е трактувано в естетиката на класицизма, романтизма, в трудовете на славянофилите и в революционно-демократическата критика в Русия. В марксистко-ленинската естетика това понятие за първи път придобива научен характер и е свързано с учението за народа като творец на историята, като създател на материалната и духовната култура, с ленинското учение за двете култури. В експлоататорското общество само демократичната култура в нейните висши прояви е способна да отразява, и то не винаги последователно, народните възгледи, народните представи за красота и справедливост.

Марксистко-ленинската естетика разглежда принципа за Н. л. и. в единство с партийността. Когато народността е

Обсъзнат вътрешен стремеж на художника, той непременно застава на страната на тази класа, на тази партия, които най-последователно изразяват интересите на народа.

НАУКА — сфера на човешката дейност, чиято цел е изучаването на предметите и процесите в природата, обществото и мисленето, техните закономерности; една от формите на общественото съзнание. В съвременните условия Н. оказва съществено влияние върху развитието на производството. Тя открива нови, по-рано неизвестни свойства на предметите и процесите на природата, нови материали и начини за обработването им, нови източници на енергия и т. п., които революционизират производството, повишават производителността на обществения труд. Н. все повече се превръща в непосредствена производителна сила. В същото време Н. е и огромна система от научни учреждения и организации, социален институт, изпълняващ функцията за производство на знания. В условията на научно-техническата революция подготовката на научни кадри, организацията на фундаменталните и приложните научни изследвания, подготовката на специалисти за народното стопанство, управлението и ръководството обективно изискват целенасочена, планово организирана дейност. Най-добри условия за такава дейност създава социалистическата планова система на народното стопанство, основана на социалистическата обществена собственост върху средствата за производство.

Постигнатите за кратък исторически срок грамадни успехи в развитието на всички водещи отрасли на съвременното знание издигнаха съветската Н. на едно от първите места в света. Тази изключителна победа е пряко следствие на социалистическата планова система. Важна особеност на съветската Н. е също така нейната единна общотеоретическа методологическа база — диалектическият и историческият материализъм. В условията на зрелия социализъм се решава задача с историческо значение — органичното свързване на достиженията на научно-техническата революция с предимствата на социалистическата система на стопанисване, с развитието на присъщите за социализма форми на съединяване на науката с производството. В решенията на КПСС неведнъж е подчертавано, че науката ще може да осъществи своята роля само когато осигури изпълнението на целия комплекс работи — от научните изследвания и технически решения до внедряването на научните открития в производството.

Същият подход съществува и в научната политика на БКП. „Българската комунистическа партия придава първо-степенно значение на научно-техническия прогрес, на обществените, природните и техническите науки като един от решаващите фактори за създаване на материално-техническата база на социализма, за усъвършенствването на обществените отношения и формирането на новия човек.“ (Тезиси на ЦК на БКП във връзка с подготовката на Единадесетия конгрес, с. 7.)

НАУЧЕН КОМУНИЗЪМ — съставна част на марксизма-ленинизма, наука за закономерностите, пътищата и формите на класовата борба на пролетариата, за социалистическата революция и построяването на социализма и комунизма. Като се опира на марксистко-ленинската философия и политическата икономия Н. к. дава социално-политическо обосноваване на неизбежността на гибелта на капитализма и заменянето му с комунистическото общество, разкрива социално-политическите закономерности на създаването и развитието на комунистическата формация. Н. к. е теоретическо обобщаване на опита на международното работническо и националноосвободително движение, на опита на социалистическото и комунистическото строителство. Теорията на Н. к. има интернационален характер и е теоретическо оръжие на всички марксистко-ленински партии. Творческият характер на Н. к. се проявява в постоянното му развитие в процеса на борбата за победата на социализма и комунизма. Тя е основа за изработването на политиката, стратегията и тактиката на комунистическите и работническите партии. Особено голямо е значението на теорията на Н. к. в научното ръководство на социалистическото общество. Н. к. е най-острото оръжие на партията в борбата против буржоазната идеология, опортюнизма и ревизионизма. В Отчета на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес се посочва, че „Строителството на зрелия социализъм и постепенният преход към комунизма са естествено-исторически процес на постепенно премияване от по-нисш към по-висш етап на общественото развитие... Тези перспективи стават и ще стават реалност, защото партията е въоръжена с марксистко-ленинската теория, теорията, която ѝ позволява научно да разработва генералната линия на развитие, научно да ръководи всестрания обществен прогрес. (с. 108).

НАЦИОНАЛИЗЪМ — един от принципите на буржоазната идеология в политиката в областта на международна-

то и международните отношения. Н. изпълнява различни функции на отделните етапи от развитието на обществото. В епохата на създаване на нациите и националностите Н. има историческо прогресивно значение, доколкото се превръща в идейно знаме на възходящата буржоазия и е насочен против феодалната раздробеност, против феодалните жизненни устои.

С настъпването на епохата на империализма Н. става идеология и политика на потискане на едни нации от други. Н. се проявява в идеята за националната изключителност, в недоверие и пренебрежително отношение към някои нации, в пропаганда на междунационална вражда, експанзия и агресия. Наличието при капитализма на господстващи и угнетени нации поражда две основни форми на национализъм: Н. на господстващите нации — великодържавен шовинизъм, насочен към политическо и духовно поробване на други народи, и Н. на угнетените нации, в който има общодемократическо съдържание.

На определен етап от националноосвободителното движение антифеодалните и антиколониалните интереси на националната буржоазия на угнетените от империализма народи в известен смисъл съвпадат с антиимпериалистическите и антифеодалните интереси на трудещите се маси. В такива ситуации Н. в ограничена форма изразява идеята за национално освобождение и национална независимост и често служи като знаме на националноосвободителното движение. Като поддържат тези прогресивни тенденции, комунистите в същото време са против всякакъв Н., доколкото той в крайна сметка защитава тяснокласовите егоистични интереси на буржоазията, служи за разединяването на трудещите се, отвлича ги от класовата борба.

Именно затова „на националистическите тенденции и по-специално на онези от тях, които приемат форма на антисъветизъм, буржоазните идеолози и буржоазната пропаганда най-много разчитат сега в борбата против социализма и комунистическото движение.“ (Отчетен доклад на ЦК на КПСС пред XXIV конгрес на КПСС, с. 27.)

При социализма се установява фактическо равенство между нациите, създават се отношения на братско сътрудничество и взаимна помощ и с това се подкопават икономическите и политическите корени на Н. Обаче преодоляването на Н. е сложен процес, протичащ в борба с всякакъв национален егоизъм и ограниченост, които са между най-издръжливите остатъци от капитализма. Комунистиче-

ските партии разглеждат борбата против остатъците от национална вражда и недоверие като една от най-важните свои задачи. Те се ръководят от указанията на В. И. Ленин, че комунистическият мироглед е несъвместим с всяка националистическа идеология. „Буржоазен национализъм и пролетарски интернационализъм — ето двата непримиримо враждебни лозунга, съответстващи на двата големи класови лагера в целия капиталистически свят и изразяващи две политически (нещо повече: два мирогледа) по националния въпрос.“ (В. И. Ленин, Съч. Т. 20, с. 11.)

ПРАВСТВЕНО ВЪЗПИТАНИЕ — съставна част на единия процес на възпитание (наред с политическото, идеологическото, трудовото, естетическото и др.). Задачата на Н. в. в нашето общество се състои в това да формира у човека съответстващи на принципите на комунистическия морал нравствени убеждения, склонности, чувства, привички, високи морални качества на личността. Марксистко-ленинската наука свързва въпроса за Н. в. с революционната борба на самите маси, с практиката на строителството на социализма и комунизма. „Действителното възпитание на масите никога не може да бъде отделено от самостоятелната политическа и особено от революционната борба на самите маси. Само борбата възпитава експлоатираната класа, само борбата ѝ открива мярката на нейните сили, разширява нейния кръгзор, издига нейните способности, проявява нейния ум, изковава нейната воля.“ (В. И. Ленин, Съч. Т. 23, с. 260.) При социализма планомерното и целенасочено преобразяване на условията за живот на трудещите се създава предпоставки за последователно Н. в. в духа на комунистическия морал в мащабите на цялото общество. В условията на социализма комунистическият морал действа като духовен регулатор на човешкото поведение. „Труженниците на социализма се възпитават във всеотдайна преданост към делото на комунизма и в омраза към неговите врагове, в дух на социалистически колективизъм и хуманизъм, честност и правдивост, простота и скромност в личния и обществения живот, в дух на уважение към нормите на социалистическото общежитие.“ (Програма на БКП, с. 78.)

ПРАВСТВЕНО УБЕЖДЕНИЕ — рационална основа на нравствената дейност на личността, дълбоко вкоренени в съзнанието на човека морални норми, принципи, идеали, които той счита за задължителни във всички случаи. Като опреде-

ля постъпките на човека Н. у. се проявява във формата на вътрешен мотив, от който личността се ръководи в своя живот. Н. у. се създава под въздействието на обективните условия на живот на хората. В същото време формирането на Н. у. у хората е една от страните на процеса на нравственото възпитание на личността. „В нравствените ценности на социалистическото общество се съчетават прогресивните и революционните традиции на народа с нравствените добродетели на социализма, класово-партийното с общочовешкото, националното с интернационалното, личните интереси с обществените потребности и цели“. (Програма на БКП, с. 78—79.)

ОБЩЕСТВЕНО МНЕНИЕ — проява на общественото съзнание, което отразява господстващите възгледи и настрояния на дадена класа или друга социална общност на определен етап по някакви проблеми, представляващи обществен интерес. В социалистическото общество О. м. е една от формите на проявление на обществените интереси и потребностите на трудещите се. В своята политика комунистическата партия отчита интересите на целия народ, на съставлящите го класи и социални групи, като ги насочва в едно единно русло. О. м. се създава под влиянието на променящите се обществени условия за живот, на идеологическата работа на партията и по-конкретно в резултат на целенасоченото използване на средствата за масова информация и пропаганда. О. м. играе важна роля във формирането на морално-политическата атмосфера в обществото, в производствените колективи, във възпитанието на трудещите се в духа на комунистическата идеология и морал, в борбата с отживелиците на миналото в съзнанието и поведението на хората. „В наше време проблемът кога ще се поднесе информацията и до какъв кръг от хора тя ще достигне става един от основните фактори за формирането на общественото мнение.“ (Тезиси на ЦК на БКП във връзка с подготовката за Единадесетия конгрес на партията, 1976 г., с. 197.)

ОСТАТЪЦИ ОТ МИНАЛОТО В СЪЗНАНИЕТО И ПОСТЪПКИТЕ НА ХОРАТА — съвкупност от определени възгледи, норми, привички, традиции, възникнали в досоциалистическите общественно-икономически формации, запазили се в съзнанието или постъпките на хората. В условията на социализма тези остатъци се запазват по редица причини.

Главната от тях е свързана с външни или главно външни по отношение на социализма и на неговата природа фактори (стари привички, възгледи, традиции; пряко или косвено влияние на буржоазния свят). Другата причина е свързана със социализма като първа фаза на комунистическото общество, още не напълно освободено от родилните петна на стария свят. Създаването на материално-техническата база на социализма, по-нататъшното усъвършенствуване на социалистическите обществени отношения, повишаването на духовната култура на обществото съдействуват за преодоляването на отживелиците от миналото.

В Програмата на БКП се казва: „Неделима част от възпитанието на новия човек представлява борбата против буржоазната идеология, против реакционните възгледи, религиозните предрасъдъци и отживелите времето си нрави и навици, създадени през хилядолетното господство на експлоататорските класи и запазили се в една или друга степен в съзнанието и в поведението на хората и след победата на социализма.“ (с. 79.)

ПАРТИЙНОСТ НА ЛИТЕРАТУРАТА И ИЗКУСТВОТО — най-пълен израз на идейната насоченост на художественото творчество; защита със средствата на изкуството възгледите и интересите на определена класа; позиция на писателя в обществената борба, произтичаща обективно от неговото художествено творчество.

П. л. н. е основен идейно-естетически принцип на социалистическата литература и изкуство. Неговата теоретическа обосновка е дадена от В. И. Ленин в статията му „Партийна организация и партийна литература“ (Съч. Т. 10, с. 31) Ленин призовава на лицемерно-свободната, а на практика свързана с буржоазията литература и изкуство да се противопостави действително свободната, открито свързана с делото на революционния пролетариат литература. „... социалистическият пролетариат — посочва Ленин — трябва да издигне принципа на *партийната литература*, да развие този принцип и да го прокара в живота във възможно по-пълна и цялостна форма.“ Партийността в изкуството е органически свързана с неговата *народност*. Принципът на П. л. н. предполага, че партията, която е авангард на обществото, трябва да ръководи литературното дело от името на своята класа. „Литературната работа трябва да стане съставна част на организираната, планомерна, обединена социалдемократическа партийна работа.“ Изкуството е специ-

фична работа, но своя специфика притежават и други области на човешката дейност. За Ленин признаването на спецификата на художественото творчество е само доказателство, че литературата като част от партийната работа не бива да се отъждествява с другите видове партийна дейност.

Партията осъществява ръководството на литературата и изкуството в интерес на обществото, което трябва да получи действително художествени, революционни произведения, а също и в интерес на самото изкуство, което от името на обществото се насочва от партията към задълбочено и правдиво изобразяване на главните процеси в живота на народа.

Проблемът за партийното ръководство на изкуството не е само политически, идеологически, дори не е просто организационен. Това е естетически проблем. Ленините указания определят основното съдържание и метод на партийното ръководство на литературата и изкуството.

Завоеванията „на българската социалистическа култура ... са потвърждение на правилността и плодотворността на Априлската линия на нашата партия, на ленинските принципи за ръководство на литературата и изкуството, на метода на социалистическия реализъм“. (Т. Живков. Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес, с. 83.)

ПЕЧАТ — печатни издания: вестници, списания, книги, брошури и т. н., мощен инструмент на партията при формирането на новия човек, в борбата с вражеската идеология.

Партийният печат изпълнява достойно своята роля на популяризатор на социалистическите идеи и разбирания при организирането на марксистката партия на българския пролетариат, в периода на пелегалната борба против капитализма и фашизма, в годините на социалистическото строителство. Ролята на печата нараства още повече в етапа на изграждането на развитото социалистическо общество. „Сега у нас се издават 85 централни и окръжни вестника с повече от 5 милиона общ еднократен тираж и 207 списания с общ единичен тираж 3 милиона и 200 хиляди екземпляра. Отпечатани бяха 19 900 книги с общ тираж 230 милиона“. (Т. Живков. Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес, с. 85—86.) На българския читател са предоставени и голям брой съветски вестници, списания и книги. Към 1 януари 1975 г. у нас се разпространяват 1767 различни съветски периодични издания в общо 1 631 630 броя. Нашите читатели имат на разположение и 1668 съветски списания

в общо над 950 хиляди броя. От 9. IX. 1944 г. до 1976 г. в нашата страна са внесени 80 259 172 екземпляра съветски книги, а само за 1976 г. 15 399 заглавия с общ тираж 7 589 738 броя.

БКП полага големи грижи за развитието на печата. В решенията на партийните конгреси и на пленумите на ЦК се определят конкретните задачи, стоящи пред печата. Единадесетият конгрес на партията посочи: „Сега задачата е да се издига по-високо идейното и особено професионално-творческото равнище на средствата за масова информация“ (пак там, с. 86).

ПРАВНО ВЪЗПИТАНИЕ НА ТРУДЕЩИТЕ СЕ — важна съставна част на идейно-политическата дейност на партията по формирането на комунистически мироглед на трудещите се, на високи морални качества, възпитаване на добросъвестно и честно отношение към труда; преданост към Родината, към интернационалния дълг. П. в. т. предполага пропаганда на правни знания (преди всичко съдържанието на правните норми на действащото законодателство), възпитание на уважение към закона, съзнание за необходимостта от стриктното спазване на законите. По такъв начин формирането на общественото правово съзнание, възпитанието на правна култура, на правна грамотност на гражданите са важен фактор за укрепване на социалистическата законност. Уважението към установения в страната законен ред се формира от целия социалистически начин на живот у нас, но преди всичко той се формира от целенасочената работа на партията, на държавните органи и на обществените организации.

П. в. т. придобива особено важно значение в развитото социалистическо общество, когато неизмеримо нараства участието на гражданите във всички области на държавния и общественния живот, когато се усилва значението на правното регулиране при решаването на задачите на социалистическото строителство, което е несъвместимо без спазването на обществената и държавната дисциплина.

П. в. т. засилва тяхната социална активност, разширява участието им в управлението на страната. За това партийните, държавните и другите обществени органи широко използват системата за политическо образование, лекционната пропаганда, печата, радиото, телевизията и т. н.

ПОЛИТИЧЕСКАТА АГИТАЦИЯ в НР България е важна съставна част от идеологическата работа на партията, една от формите за убеждаване на хората и за повишаване на тяхната социална активност. Главно предназначение на П. а. е задълбочено, разбираемо и увлекателно да разяснява на трудещите се политиката на партията, да ги мобилизира за съзнателно и активно участие в изграждането на развитото социалистическо общество, за изпълнение на задачите на седмата петилетка. П. а. се основава на теорията на марксизма-ленинизма, на ленинските принципи на комунистическата идейност, партийност, научност, правдивост, тясна връзка с живота, с всекидневната практика.

П. а. се провежда в широки мащаби чрез печата, телевизията, радиото, киното. Наред с тях партийните организации всеотрядно развиват груповата и индивидуалната устна агитация. Основните организационни звена за устна П. а. са групите докладчици и активите на първичните партийни организации. За политическото възпитание на масите партията придава голямо значение и на нагледната агитация.

Съдържането, формите и методите на П. а. постоянно се развиват, обогатяват и привеждат в съответствие с изискванията на живота, с измененията, настъпващи в обществото. XI конгрес на БКП постави задачата за по-нататъшното усъвършенствуване на П. а., за повишаване на нейната роля за разпространението на комунистическите идеали, за разясняване на вътрешната и външната политика на партията, за изпълнението на плана за социално-икономическото развитие на страната през седмата петилетка и по-конкретно за изпълнение на главната стратегическа задача — рязкото повишаване на ефективността на икономиката и качеството на продукцията.

ПРЕДУЧИЛИЩНО ВЪЗПИТАНИЕ — неотделима част от народното образование, възпитание на децата в детски заведения или в семейството до постъпването им в училище. С оглед да се създадат най-подходящи условия за възпитанието на децата от предучилищна възраст и да се окаже необходимата помощ на семейството се откриват ясли, детски градини и други предучилищни заведения. През 1975 г. в НР България е имало 1032 детски ясли и 7553 детски градини с 463 454 места. В Основните насоки за развитието на страната през седмата петилетка е предвидено през 1980 г. 22—24 на сто от децата до 3-годишна възраст да бъдат обхванати в детските ясли и домове за майка и дете и око-

ло 85 на сто от децата на възраст от 3 до 7 години в детските градини, от които 54—58 на сто в целодневните градини.

Педагогическото ръководство на предучилищните заведения е възложено на органите на народното образование, а лечебно-профилактичната дейност на здравните органи.

ПРОЛЕТАРСКИ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗЪМ — един от най-важните принципи в идеологията и политиката на работническата класа, на марксистко-ленинските партии. Пролетарският интернационализъм се изразява в солидарността на работническата класа, на нейния комунистически авангард, на трудещите се от всички нации, в единството и съгласуваността на техните действия, във взаимната им помощ и подкрепа в борбата против международния капитал, за демокрация и социализъм. Конкретното съдържание на П. и. се обогатява в процеса на революционната борба на работническата класа, с победата на социалистическите революции. До Великата октомврийска социалистическа революция П. и. е означавал международна солидарност на работниците, на трудещите се за смъкване на капитализма и завоюване на държавната власт. След победата на Октомври той намира израз в подкрепата на първата социалистическа държава от страна на международния пролетариат, а така също в подкрепата от страна на СССР на световното работническо и националноосвободителните движения. След победата на социалистическата революция и в други страни и образуването на световната социалистическа система една от важните изяви на П. и. става укрепването на единството и сплотеността на социалистическите страни, развитието на дружеските отношения между народите на тези страни. (Вж. Социалистически интернационализъм.) Верността към пролетарския, социалистическия интернационализъм, братското сътрудничество между социалистическите страни, всестранното развитие на връзките между тях стана едно от решаващите условия за успешното развитие на цялото международно комунистическо движение, представляващо авангард на всички антиимпериалистически сили на съвременността.

В съвременните условия истинската борба за интересите на родината, на нейната свобода и независимост е възможна само по пътя на социалистическото развитие, на сътрудничеството с международното работническо движение. За-

това П. н. съответствува на ладционалните интереси и се съчетава със социалистическия патриотизъм.

Българският народ, изграждайки развитото социалистическо общество в тясно интернационално сътрудничество с другите социалистически страни, всеотранно подкрепя международното работническо и комунистическо движение, оказва според своите възможности безкористна помощ на народите, борещи се за своята независимост. Враговете на комунизма се мъчат да противопоставят на П. н. буржоазния национализъм и космополитизъм — реакционна идеология, отричаща правото на нациите на самостоятелно съществуване и на държавна независимост, проповядваща безразличие към родината, към своя народ.

ПОЛИТИЧЕСКА ПРОПАГАНДА в НР България — разпространение на марксистко-ленинската теория, политическа информация, непримирима борба срещу буржоазната и ревизионистичната идеология, формиране на научен светоглед и идейно-политическа убеденост, повишаване на социалната активност на трудещите се.

П. п. е изключително сложна и в същото време подвижна и ясна система от масови средства, форми и методи на пропаганда (печат, телевизия, радио, система на партийно обучение, масово-политическа дейност и т. н.), с помощта на която Комунистическата партия разпространява революционната теория и своята политика сред народните маси, възпитава ги и ги мобилизира за активно участие в стопанското и културното строителство.

Основно съдържание на П. п. са марксизмът-ленинизмът, материалите на конгресите на КПСС и на БКП, на пленумите на ЦК на БКП, редица партийни и държавни документи, поветеки на 60-годишнината от победата на Великата октомврийска социалистическа революция; документите за единния план за социално-икономическото развитие на страната през седмата петилетка, за новия икономически механизъм, за разгарянето на социалистическото съревнование, за новата организация на работната заплата.

Възпитанието чрез П. п. на класов подход към обществените явления и на политическа съзнателност са водеща линия в процеса за формиране на научен светоглед и комунистическа нравственост. Затова П. п. е най-важната съставна част на идеологическата дейност на партията, на комунистическото възпитание. На съвременния етап ролята на П. п. още повече нараства. Това се обуславя от засистване

на идеологическата борба между социализма и капитализма особено в условията на намаляване на международното напрежение.

РАДИОРАЗПРЪСКВАНЕ — предаване по радиото на слово и музика за неограничен брой слушатели. Радиопредаванията са разнообразни по своята форма и съдържание: съобщения (информация, вестн), репортажи, доклади, лекции, литературно-художествени четения, концерти и т. н. В. И. Ленин е отделял изключително голямо внимание на развитието на Р. В писмото си до ръководителя на Нижегородската радиолaborатория М. А. Бонч-Бруевич той пише: „Вестникът без хартия“ и „без разстояния“, който вие създавате, ще бъде велико дело. Обещавам да Ви оказвам всякакво и всемерно съдействие в тази и в подобни работи“. (Съч. Т. 35, с. 421.)

През 1975 г. броят на радиоприемниците, транзисторите и радиоточките в НР България е около 2 милиона и 700 хиляди и се използват от 5—6 милиона слушатели. През седмата петилетка цялата територия на страната ще се покрие с мощен радиосигнал.

СИСТЕМА ЗА ИКОНОМИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ НА ТРУДЕЩИТЕ СЕ — организация за задълбочено изучаване от работниците, селскостопанските труженници, специалистите от народното стопанство, ръководните кадри на проблемите на икономическата теория и политиката на БКП с цел да се издигне на нова висота комунистическото възпитание, да се издигне равнището на научната организация и управлението на труда и производството, да се повиши инициативата и активността на трудещите се при участието в управлението на производството, в осъществяването на партийната програма. Единнадесетият конгрес на БКП посочи, че от дзе години действува стройна система за икономическо образование на ръководните и изпълнителските кадри. Обучението се организира съобразно тяхната подготовка, място и роля в производството и управлението на народното стопанство: ръководните кадри от министерствата и ведомствата, стопанските обединения и ръководителите на предприятията изучават курса „Проблеми на научното управление на социалистическото производство“; ръководните кадри в МЗХП, АПК, ТКЗС и ДЗС — „Проблеми на научното управление на социалистическото селскостопанско производство“; преките ръководители в промишлеността —

„Основни на икономиката и управлението на социалистическото предприятие“; реките ръководители в селското стопанство — „Основни на икономиката и управлението на социалистическото селскостопанско производство“; изпълнителските кадри от предприятията — „Основни на икономическите знания за работниците от промишлеността“; изпълнителските кадри от АПК, ТКЗС и ДЗС — „Основни на икономическите знания за кооператорите и работниците от селското стопанство“, учениците в професионално-техническите училища и обучаващите се в курсовете за подготовка на нови работници — „Основни на икономиката на труда и производството“. Ръководните и изпълнителските кадри, които имат необходимата политическа и общообразователна подготовка, изучават също дисциплините „Политическа икономия“ и „Икономически проблеми на изграждането на развитото социалистическо общество“.

Във всички окръзи, предприятия и стопанства са разработени и се осъществяват перспективните планове за икономическото образование, които предвиждат в течение на 4—5 години да обхванат в обучението всички работещи в материалното производство. Към окръжните, градските и районните комитети на БКП, а също към министерствата, ведомствата, държавните стопански обединения, АПК, предприятията, ТКЗС и ДЗС са създадени съвети по икономическото образование. Те координират усилията на всички заинтересовани организации, оказват методическа помощ на пропагандистите.

Изпълнението на социално-икономическите задачи, поставени от Единадесетия конгрес на БКП, изискват да настъпят сериозни подобрения в системата за икономическо образование на трудещите се. В нейното съдържание централно място трябва да заемат проблемите на качеството и ефективността, на ленинските принципи на стопанисване, на новия икономически механизъм, на най-пълното използване на производствените мощности, на материалните, трудовите и финансовите ресурси, на организацията на работната заплата. С. н. о. играе важна роля за комунистическото възпитание, за развитието на творческата инициатива на масите в борбата за изпълнение решенията на Единадесетия конгрес на БКП.

СИСТЕМА ЗА ПАРТИЙНО ОБУЧЕНИЕ — марксистко-ленинско образование и възпитание на комунистите и безпартийния актив. Основната цел на С. н. о., функционираща в

БКП, се състои в това — по пътя на организираното задълбочено изучаване на марксизма-ленинизма да се формира у комунистите, а също така и у безпартийните активисти научен светоглед, да се възпита у тях дълбока идейна убеденост, да се стимулира тяхната трудова и обществено-политическа активност и на тази основа да се издигне ролята им за комунистическото възпитание на масите. В С. п. о. се спазва строга системност, последователност и приемственост при изучаването на съставните части на революционната теория, на историите на КПСС и на БКП, както и при изучаването на останалите идеологически дисциплини. В съвременните условия голямо внимание се отделя на икономическото образование и възпитание на обучаващите се в С. п. о.

С. п. о. включва началните политически школи, школите по основи на марксизма-ленинизма, теоретическите семинари, университетите по марксизъм-ленинизъм, школите за партийния актив, самостоятелното обучение по индивидуални планове. С. п. о. разполага със значителна учебно-методическа база. Съществена помощ ѝ оказват средствата за масова информация и пропаганда. През 1976/1977 учебна година 987 774 комунисти и безпартийни активисти са повишавали своята марксистко-ленинска подготовка в С. п. о. Партийното обучение помага на комунистите и безпартийните по-добре да се ориентират в съвременната обстановка, идейно да влияят на трудещите се маси.

Изпълнявайки указанията на Единадесетия конгрес на БКП, партийните организации провеждат сериозна работа за усъвършенствуването на марксистко-ленинското образование, за засилване на идейната закалка на партийните членове, особено на младите комунисти.

СВОБОДНО ВРЕМЕ — част от извънработното време, което човек използва за отдых, учение, повишаване на производствената си квалификация, за обществена работа, занимания с физкултура и спорт, за удовлетворяване на своите духовни потребности. Постепенното съкращаване на работното време и увеличаването на С. в. на трудещите се е едно от най-важните условия за прехода към комунизма, когато по определението на Маркс „мерило за богатство ще бъде вече не работното, а свободното време“.

Важен проблем на нашата идеологическа работа, посочен Февруарският пленум (1974 г.) на ЦК на БКП, „са възпросите за пълноценно и съдържателно използване на извън-

работното и свободното време. Особена острота добиват тези въпроси във връзка с повсеместното въвеждане на петдневна работна седмица... Необходима е действена възпитателна работа за използване на свободното време не само за отдых и развлечения, но и като време за самоподготовка, за увеличаване на знанията, за усвояване на културните ценности." (Ал. Лилев. Да издигнем идеологическата работа..., Партиздат, 1974, с. 48.) Централният комитет на БКП постави отговорни задачи за повишаване *„ефективността на използването на свободното време, като се измени неговата структура. Абсолютно и относително да нараства частта на свободното време, предназначена за издигане на културата, за спорт и туризъм, за повишаване на образованието, за обществена работа и др.“* (Тезиси на ЦК на БКП във връзка с подготовката за Единадесетия конгрес на партията, с. 137.)

СОЦИАЛИСТИЧЕСКА КУЛТУРА — нова висша форма на културата, създадена в хода на социалистическото строителство на базата на всички най-добри постижения на прогресивната култура на миналото. Създаването и утвърждаването на С. к. е невъзможно без победата на социалистическата революция, чиято съставна част е културната революция. С. к. се отличава от съвременната буржоазна култура по своята социална природа и функции, по идейна същност, по творчески метод и форми на потребление. Основни черти на С. к. са: комунистическа идейност и партийност, научен светоглед, народност, социалистически хуманизъм, колективизъм, социалистически патриотизъм и интернационализъм, приемственост на прогресивното културно наследство на народите, развитие, сближаване и взаимно обогатяване на националните култури.

Ръководната роля в създаването и развитието на С. к. принадлежи на Комунистическата партия. Тя направлява цялата дейност на социалистическата държава в областта на културното строителство. В Съветския съюз С. к. е многонационална. В условията на съветския строй националните социалистически култури на народностите на съветската страна преживяха небивал разцвет. Обменът на материалните и духовните ценности се извършва на нова по-висока степен на развитие. В речта си в Алма Ата (15. VIII. 1973 г.) Л. И. Брежнев говори за общност на съветската С. к., „която включва в себе си всички истински ценности на всяка от националните култури“. Всяка

република се гордее с великолепни достижения, със забележителни таланти. „Днес вече можем с пълно право да кажем: нашата култура е социалистическа по съдържание, по главната насока на своето развитие, многообразна по своите национални форми и интернационална по своя дух и характер. По такъв начин тя е органична сплав от създаваните от всички народи духовни ценности.“ (Л. И. Брежнев. За петдесетгодишнината на СССР, с. 27.)

В основните насоки за развитието на нашата страна през седмата петилетка (1976—1980 г.) се поставя задачата: „Да продължи създаването на необходимите предпоставки за по-нататъшното развитие и разцвет на изкуството и културата у нас и на тази основа да се постигне по-пълно задоволяване на нарастващите естетически и други духовни потребности на народа. Да се осигурява по-нататъшно нарастване на въздействието на създаваните художествени ценности.“ (Единадесети конгрес на БКП. Доклади и решения, с. 182—183.)

СОЦИАЛНА АКТИВНОСТ — мотиви на социалната дейност и социалните действия на личността. С. а. намира израз в резултатите от трудовата и общественно-политическата дейност.

Обществената значимост на целите, потребностите, интересите, социалистическият характер на побудите за тяхното достигане, високата идейна убеденост и творческият характер на тази дейност — това са характерните черти на С. а. при социализма. Трудовата активност на личността се изразява в съзнателното отношение към труда и обществената собственост; в изпълнението и изпълнението на производствените норми; във високата трудова дисциплина; в активното участие в социалистическото съревнование, в рационализаторството и изобретателството. Обществено-политическата активност на личността се проявява във високото съзнание за обществен дълг, в активното участие в обществената работа, във всички общественно-политически мероприятия.

Етапът на изграждането на зрялото социалистическо общество се характеризира с по-нататъшно повишаване на С. а. на трудещите се във всички сфери на трудовата и общественно-политическата дейност. Комунистическата партия се стреми всички граждани в своята социална дейност да се ръководят от високите мотиви, съответстващи на комунистическите идеали и на социалистическите принципи

и да се борят за действени резултати в своята практическа работа. Единадесетият конгрес на БКП постави задачата: „... да се засилва социалната активност на труженника на социализма и особено неговото творческо участие в трудовата дейност, в създаването на нови материални и духовни блага“. (Т. Живков. Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес на БКП, с. 113.). Ярка проява на С. а. на трудещите се у нас е разгърнатото се социалистическо съревнование за предсрочно изпълнение на задачите на седмата петилетка.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗЪМ — пролетарски интернационализъм въз взаимоотношенията на социалистическите нации и народности както в рамките на всяка социалистическа държава, така и между народите на страните, които съставят световната социалистическа общност. Единадесетият конгрес на БКП посочи, че: „Върху основата на пролетарския интернационализъм възникна социалистическият интернационализъм като израз на общите интереси на работническата класа и народите на страните със социалистически обществен строй“ (Т. Живков, Отчет на ЦК пред Единадесетия конгрес на БКП, с. 120.). С. и. непрекъснато се развива и обогатява. Той е мощно и незаменимо средство в изграждането на социализма и комунизма, в борбата срещу агресивната империалистическа политика, за укрепването на мира и безопасността на народите.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ НАЧИН НА ЖИВОТ — съвкупност от основните черти на начина на живот на трудещите се в социалистическото общество. С. и. ж. е коренно противоположен на буржоазния и има неизмерни предимства пред капиталистическия начин на живот. Негова основа е обществената собственост върху средствата за производство и политическата власт на работническата класа в съюз с другите трудещи се начело с марксистко-ленинската партия. С. и. ж. означава отсъствие на експлоатация на човек от човека; трудът е главно мерило за човешкото достойнство; материалните блага се разпределят според труда; истинска политическа свобода за трудещите се при гаранции за осъществяване на тези права; дружба между народите и отсъствие на каквато и да е дискриминация по национален, расов или религиозен признак, по социално положение; развитие на общественото производство в инте-

рес на трудещите се; утвърждаване на социалистическия морал; интернационална солидарност с народите от социалистическите страни, с трудещите се от цял свят; стремеж към мир. Пред Единадесетия конгрес на БКП др. Т. Живков посочи, че „Едностранично и дълбоко неправилно е социалистическият начин на живот и неговото развитие да се свеждат единствено до мащабите и темповете на задоволяване на материалните и културните потребности на народа. В действителност сърцевина на социалистическия начин на живот, негова същностна черта е социалистическият труд, тази важна форма на човешката жизнена дейност“. (Т. Живков, Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес, с. 88.)

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ПАТРИОТИЗЪМ — най-дълбоко чувство на любов и преданост към социалистическата Родина и към комунистическата партия, породено от идейното единство, общността на целите, взаимопомощта и дружбата между трудещите се в социалистическото и комунистическото строителство.

Икономическа, социално-политическа и идеологическа основа на С. п. са: обществената собственост върху средствата за производство, социалистическата държава, марксистко-ленинската идеология. С. п. е патриотизъм от нов тип, възникнал и развиващ се в социалистическото общество. В С. п. националното и интернационалното се сливат в органическо единство.

С. п. се характеризира с редица, присъщи само на него коренни черти и особености. Това са непрекъснатата грижа на народа за издигане на мощта и процъфтяването на социалистическото отечество, за неговото благополучие; активна съзнателна борба на масите за победата на социализма и комунизма. Към чертите на С. п. се отнасят също хармоничното съчетаване на прогресивните традиции и общите жизнени интереси на всички трудещи се; беззаветната преданост към БКП и лейпния Димитровски централен комитет; съзнание за интернационална сплотеност с трудещите се от всички страни; ясно разбиране за превъзходството на социалистическия строй над капиталистическия, национална гордост за творческите дела на своя народ; ненавист към враговете на работническата класа и трудещите се.

В С. п. хармонично се съчетават националните интереси на трудещите се, от една страна, с интересите на трудещите се във всички страни.

В Отчета на ЦК на КПСС пред XXV партлен конгрес се посочва, че: „Една от най-важните задачи на партията беше и си остава да се утвърждават в съзнанието на трудещите се, и преди всичко на младото поколение, идеите на съветския патриотизъм и социалистическия интернационализъм, гордостта за съветската страна, за нашата родина, готовността да бранят завоеванията на социализма.“ (с. 105.) Широка програма за възпитание у съветските хора на качествата на патриоти-интернационалисти представлява Постановлението на ЦК на КПСС от 1 февруари 1977 година — „За 60-годишнината на Великата октомврийска социалистическа революция“.

„Днес нашият патриотизъм — посочи др. Т. Живков пред Единадесетия партнен конгрес — вече не е просто любов към Родната, а любов към *социалистическата Родина*, към *социалистическа България*, т. е. — *социалистически патриотизъм*, в който органически се съдържат и комунистическата идейност, и произтичащият от нея интернационализъм.“ Разглеждайки по-нататък процеса на постепенно взаимопроникване и срастване на социалистическия патриотизъм и социалистическия интернационализъм, др. Т. Живков продължи: „Този процес най-ярко се проявява в отношението към Съветския съюз — историческото ядро, около което кристализира социалистическата общност. В сферата на българо-съветските взаимоотношения ние вече можем определено да говорим за *качествено ново патриотично и интернационалистическо съзнание на българския народ*, за *възникване и утвърждаване на нов тип патриотизъм*, при който *любовта към България и любовта към Съветския съюз взаимно се допълват и обогатяват и все повече се сливат в едно чувство, в единно съзнание*“. (с. 119—121.)

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕАЛИЗЪМ — художествен метод, основан на правдиво, исторически конкретно изобразяване на действителността в нейното революционно развитие, като се опира на принципите на комунистическата партийност и народността.

С. р. се формира в условията на кризата на капитализма и на буржоазната култура, в периода на съзнателната борба на работническата класа за подготовката и провеждането на социалистическата революция. Той възниква на основата на опита на художествената култура на миналото и преди всичко на достиженията на реалистичното изкуство. Същността на С. р. е художественото отражение

на жизнената правда от позициите на комунистическия мироглед, създаването на нов тип положителен герой, активната подкрепа със средствата на изкуството на борещите се революционни сили, социалистическия хуманизъм и интернационализъм, историческия оптимизъм, отхвърлянето на каквито и да било прояви на натурализма, формализма и субективизма.

При С. р. последователно се осъществява принципът на единство между идейност и художественост. Народността в изкуството на С. р. се основава на интересите на цялото общество, отчита националната специфика, отразява съзпнатите стремежи на народа към комунистическото бъдеще.

С. р. не само е усвоил и обогатил традициите на предшествуващото го изкуство в разкриването на индивидуалните черти на човешкия характер, но се издигна на по-висока степен в художественото изобразяване на цялостната личност и на социалните условия, в които тя се намира, в показването на разнообразни жизнени прояви и на възходящия характер на общественото развитие. С. р. органически включва в реалистическата тъкан на художественото произведение романтиката на висшите човешки страсти и постъпки.

Формирането и утвърждаването на С. р. е свързано с творчеството на М. Горки, А. Серафимович, Д. Бедни, В. Маяховски, М. Шолохов в литературата; на С. Айзенщайн, В. Пудовкин, Г. и С. Василези в киното; на И. Шадра, В. Мухина в изобразителното изкуство, с имената на други бележити представители на съветската класика. С. р. отдавна се е превърнал в световно явление. Той е метод не само на дейците на изкуството в социалистическите страни, но и на много видни дейци на световната култура.

В решението на Политбюро на ЦК на БКП от 15. X. 1969 г. се посочва, че „огромното мнозинство от творците стоят здраво върху позициите на социалистическия реализъм.“ (Цит. по „Въпроси на идеологическата работа на БКП“, с. 845.) Единадесетият конгрес на БКП отбелязва: „Най-добрите представители на нашата художествена интелегенция създадоха произведения, които правдиво и с пораснало професионално майсторство отразяват основните процеси в живота, израстването на новия човек.“ (Т. Живков. Отчет на ЦК пред Единадесетия конгрес на БКП, с. 83.)

СОЦИАЛИСТИЧЕСКА ОБЩЕСТВЕНА ПСИХИКА — съвкупност от чувства, емоции, настроения, привычки, тради-

ции и др. обществено-психически образувания, които отразяват социалистическата действителност и изразяват класовите интереси на работниците и на всички трудещи се. В развитото социалистическо общество социалистическата психика на работническата класа все повече се превръща в социалистическа обществена психика на целия народ, превръща се в съществен елемент на идейно-политическата и нравствената убеденост на хората и играе важна роля в тяхното поведение. С. о. п. се формира както в резултат на отражението в съзнанието на хората на социалистическото обществено битие, така и под въздействието на идеологическата дейност на Комунистическата партия.

Основни черти на С. о. п. са: социалистическо отношение към труда, колективизъм, хуманизъм, интернационализъм, оптимизъм и т. н. В документите на Единадесетия партнен конгрес е посочена необходимостта от използването на средствата за масова информация и пропаганда, на литературата и изкуството за възпитанието на трудещите се в духа на социалистическата обществена психика, за преодоляване на чуждите за нас явления като ходатайство, подкуп, безделие и т. н.

СРЕДСТВА ЗА МАСОВА ИНФОРМАЦИЯ И ПРОПАГАНДА — мощни канали за оперативно и едновременно разпространение на информация (печат, радио, телевизия) сред широките човешки маси. С. м. и. п. са колективен пропагандист, агитатор и организатор. Благодарение на всекидневните грижи на БКП материалната база и техническите възможности на средствата за масова информация значително нараснаха. В Отчета на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес на партията е посочено: „Ние не бихме могли да си представим нашата работа за формиране на социалистическата личност, за развитие на социалистическия начин на живот без активното участие на *средствата за масова информация и пропаганда*. Печатът, телевизията, радиото, информационните агенции, книгоиздаването представляват основен канал за разпространение на духовни ценности и за масово политическо въздействие. Те не само информират за събитията в страната и в чужбина, не просто отразяват трудовите дела на народа, а непосредствено участвуват в организирането им. Сега у нас се издават 85 централни и окръжни вестника с повече от 5 млн. общ еднократен тираж, 207 списания с общ единичен тираж 3 млн. и 200 хил. екземпляра. Отпечатани бяха 19 900 книги с общ

тираж 230 милиона. Броят на телевизорите достигна повече от 1,5 млн., на радиоприемниците, транзисторите и радиоточките — около 2 млн. и 700 хил., телесвизията и радиото имат 5—6 млн. зрители и слушатели.“ (Т. Живков. Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес, с. 85—86.)

ТВОРЧЕСКИ СЪЮЗИ И ОРГАНИЗАЦИИ — обществени литературно-художествени обединения. Т. с. о. в НР България са: Съюз на писателите, Съюз на художниците, Съюз на композиторите, Съюз на българските филмови дейци, Съюз на артистите, Съюз на преводачите, Съюз на архитектите, Съюз на журналистите, Съюз на музикалните дейци. Те са доброзолни обществени организации на професионалните работници от печата, културата и архитектурата. Те са призвани да съдействуват за създаването на произведения с високи идейно-художествени качества, за укрепването на връзките на литературата и изкуството с живота, да се борят за реализирането на принципите на социалистическия реализъм в изкуството. Т. с. о. активно участвуват в социалистическото строителство, способствуват за естетическото възпитание на трудещите се, поддържат контакт със сродни национални и международни организации. Т. с. о. изработват колективно мнение по най-важните творчески проблеми, развиват литературно-художествената критика, грижат се за откриване на нови таланти и за възпитането на творческата смяна; осъществяват културните връзки и обмяна на опит между братските култури, с прогресивната художествена интелигенция от други страни; подпомагат членовете на своите организации в творческата им работа и за подобряване на техните материално-битови условия.

Единадесетият партнен конгрес посочи: „Ние очакваме от българската художествено-творческа интелигенция — верния талантлив отряд на партията, да укрепва и задълбочава връзките с живота на трудовите хора и да повишава своето художествено майсторство, за да ни радва с творби, които мащабно и ярко пресъздават нашето време и с партийна страст утвърждават социалистическия начин на живот — синоним на цялостното превъзходство на социалистическия обществен строй над капитализма, творби — неотразимо оръжие в борбата за тържеството на комунистическите идеи и идеали в умовете и душите на милиони

хора у нас и в света!“ (Т. Живков. Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес, с. 84—85.)

ТЕАТРАЛНО ИЗКУСТВО — вид изкуство, основано на сценичното действие и играта на актьора пред зрителите. Т. н. е един от видовете колективно творчество, в които играта на отделните артисти се съединява в цялостно зрелище. Спецификата на Т. н. се състои и в неговата особена нагледност, при която зрителят сякаш е съучастник на това, което става на сцената. Това в значителна степен определя силата на естетическото въздействие на Т. н., което в резултат на колективното възприемане и на особена емоционална атмосфера в театъра още по-бързо нараства.

„Театралното изкуство заема изключително важно място в изграждането на националната ни социалистическа култура и в комунистическото възпитание на трудещите се. Неговото развитие през годините на народната власт се характеризира с бурно разрастване на театралната мрежа в страната, с подготовката на талантлив режисьорски, актьорски и театроиздателски кадри, с крупни и самобитни творчески постижения, осъществени върху принципите на социалистическия реализъм, с укрепване и все по-голямо задълбочаване на връзките между театър и зрители, което го превърна в истински народно изкуство.“ (Решение на Политбюро на ЦК на БКП от 11. VII. 1972 г. „Въпроси на идеологическата работа на БКП“, с. 855.)

При цялото разнообразие от творчески стилове и художествени средства за нашето Т. н. са характерни целенасочеността и единството, които се определят от принципите партийност, народност, социалистически реализъм; на него са присъщи исторически оптимизъм, разглеждането на миналото и на съвременността от гледна точка на възходящото развитие на хуманизма, стремеж със средствата на изкуството да се съдействува за утвърждаване на комунистическите идеали.

ТЕЛЕВИЗИЯ — предаване на разстояние посредством приемането на екран на изображения, предадени със средствата на електро- или радиовръзки. През последните години телевизията в нашата страна бързо се разви. Въведоха се втора телевизионна програма и цветни телевизионни предавания. Броят на телевизионните приемници достигна над 1,5 милиона, а на зрителите — 5—6 милиона. Сега телевизията покрива над 80 на сто от територията на страна-

та. Все повече се развива Интервизията — международна организация, която обединява телевизиите на редица европейски социалистически страни и на Финландия. Благодарение на предаванията, извършващи се по системата на Интервизията, милионните телевизионни зрители имат възможност да гледат на своите екрани крупни политически и културни събития: конгреси, манифестации, военни паради, фестивали, конкурси, различни спортни състезания и т. н. Съществуват споразумения за сътрудничество между участниците в Интервизията и Евровизията (обединение на телевизионни центрове на западноевропейските страни) за обмяна на телевизионни програми.

През 1975 г. залючва строителството на Национален радио-телевизионен център. Изгражда се земна космическа станция за включване на страната в системата „Интерспутник“. През седмата петилетка цялата територия на страната ще се покрие с мощен телевизионен сигнал.

ТРАДИЦИИ И НОВАТОРСТВО (в изкуството) — един от проблемите на развитието на културата, която възниква във всяко общество и пред всяка класа, създаваща свое изкуство. Художествените традиции — това са историческата приемственост на идейно-естетическите достижения, усвояването на художественото наследство на миналите епохи. Новаторството е въздействие в изкуството на новите идеи и образи и свързаното с тях откриване на нови средства за художествено изразяване, обогатяването на изкуството с нови герои, теми, методи, способности; търсенето и откриването на нови художествени решения.

Марксистко-ленинската естетика изхожда от това, че запазването на традициите е на първо място продължение и развитие на идейните основи на прогресивното изкуство на миналото, на принципите за оценка на изобразяваната действителност, на приемствеността на общочовешките естетически идеали. Но при това старите образци в никакъв случай не бива да се следват слепо.

Приемствеността и традициите в изкуството не бива да се разглеждат откъснато от погледът новаторство, художествено търсене, тъй като те отразяват единния диалектически процес на развитието на културата. Обективната обусловеност на новаторството е свързана с появяването на новия герой, с възникването на нови конфликти и съответстващото им идейно съдържание на изкуството, с потребността да бъде изразен нов естетически идеал. Обявя-

вайки се против формалните търсения, които отклоняват творчеството от реалната действителност, марксистко-ленинската естетика предполага постоянно облювяване на художествените средства.

ФОРМАЛИЗЪМ — направление в изкуството и в естетиката; с това понятие често се означават различни течения и „школи“ (абстракционизъм, футуризм, експресионизъм, кубизъм и др.). Последователите на формализма се стремят към абсолютизиране на художествената форма, провъзгласяват нейната „независимост“ и самооценност, декларираат отказ от съдържателното, идейното изкуство.

В художествената практика остатъците от Ф. не винаги се проявяват в своите крайни форми, противоречащи на природата на изкуството въобще. Това може да бъде произволна деформация (изопачено олростяване на формата), преднамерено усложняване на средствата за изразяване или докарване на традиционните спъсоби на реалистичното изкуство до абсурд, например хиперболизацията, изтъкване на образа и т. п.

Творчеството на формалистите нагледно показва, че те съвсем не са свободни в своя избор, както се опитват да утвърждават те, а всецяло зависят от дребнобуржоазната идеология, от антидемократическите, снобистките възгледи за изкуството. Ф. парализира стремежите на изкуството към прогрес, затормозява неговото развитие, пречи за художествено общаване и типизация.

ХУМАНИЗЪМ в изкуството — творчески принципи, възгледи на твореца, художествени идеи, проникнати с уважение към човешкото достойнство, със стремеж да бъдат защитени неговите права и свободата на неговата личност. Хуманизмът възпитава у хората високи морални качества. Истинските произведения на изкуството във всички периоди на неговото развитие са проникнати от идеите на Х.

Социалистическият Х. е черта на революционната идеология и практика на пролетариата. Той е насочен към освобождението на човека от всякакво духовно и физическо заробване, към създаването на строй, в който е възможен истинският всестранен разцвет на личността.

В изкуството на социалистическия реализъм за пръв път в историята на културата са олюстизирани борците за комунизъм, създадени са образи на носителите на нов морал, разбиращи хуманизма не като абстрактно човеколюбие,

а преди всичко като борба за щастието на човечеството, хо-
ра непрекъснати в достигането на прогресивните обществени
цели. В литературата и изкуството идеите на социалисти-
ческият X. се изразяват в утвърждаване на братството и
дружбата между народите, във възмъжтанието на ненавист
към угнетителите, към социалното и националното нера-
венство.

В условията на най-остра идеологическа борба между
двете противоположни системи истинският X. не може да
бъде неутрален, както не могат да бъдат неутрални лите-
ратурата и изкуството. Една от високите хуманистични ми-
сии на социалистическото изкуство се заключава тъкмо в
това да помогне на хората да разберат истинската цена
на буржоазния морал и на буржоазния хуманизъм, допус-
кащ робството, потисничеството, геноцида, войните.

Социалистическият X. в литературата и изкуството пред-
полага изобразяването на чертите на комунистическата нрав-
ственост. Главен герой на художественото произведение ста-
ва човекът на труда — създател на материалната и ду-
ховната култура.

ЧАСТНОСОБСТВЕНИЧЕСКА ПСИХОЛОГИЯ — съвкуп-
ност от чувства, емоции, настроения, привички, традиции,
и др. общественно-психологически образувания, възникнали
в експлоататорските общества и изразяващи класовите ин-
тереси на буржоазията, дребната буржоазия, на помещи-
ците. В социалистическото общество Ч. п. съществува са-
мо като отживелица от миналото в съзнанието и поведе-
нието на отделни хора. Основни нейни черти са: индиви-
дуализъм, користолюбие, стремеж към печалба и богатство,
паразитизъм, антихуманизъм, песимизъм. В социалистиче-
ското общество Ч. п. се преодолява чрез целия социалисти-
чески начин на живот и чрез активната идеологическа ра-
бота на партията.

В документите на Единадесетия конгрес на БКП се по-
сочва необходимостта от засилване на идеологическата ра-
бота за преодоляване на остатъците от частнособствениче-
ската психология, особено против такива нейни прояви в
съзнанието и поведението на хората като карьеризъм, еготи-
зъм, ходатайство, беснафяване, алчност, стремеж към об-
лагодетелствуване за сметка на обществото и др.

ШОВИНИЗЪМ — идеология и обществена психология на
буржоазията и на другите експлоататорски класи на гос-

подступащата нация, поробващи други националности и отнасяща се с пренебрежение към националната култура на поробените народи. В съвременните условия Ш. е политика на империалистическата реакция, която се стреми към смазване на националноосвободителното движение, към угнетяване и ограбване на другите народи. В определени исторически условия на позициите на Ш. могат да застанат и дребнобуржоазните елементи.

Българската комунистическа партия винаги е водила безпощадна борба срещу шовинизма, като му е противопоставяла класово-партийното, патриотичното и интернационалното възпитание на народа.

РАЗДЕЛ ЧЕТВЪРТИ

Международни отношения

АГРЕСИЯ — нападение от една (агресор) или от няколко държави над дадена страна с цел да се заграби територия, да се унищожи или ограничи нейната независимост, да се установи реакционен режим. А. е между най-тежките международни престъпления. Уставът на ООН, разработен с активното участие на СССР, постави агресията извън закона. Агресивността е характерна черта на външната политика на империализма. А. е основната заплаха срещу делото на мира и безопасността. В основата на такава политика стои стремежът на империализма с всякакъв способи да отслаби позициите на социализма, да задуши националноосвободителното движение, да попречи на революционната борба на трудещите се в капиталистическите страни, да задържи необратимия процес на краха на капитализма. Острието на агресивната стратегия на империализма е насочено преди всичко против социалистическите страни.

Съветският съюз и братските социалистически страни противопоставят на агресията политиката на активна защита на мира, укрепването на международната безопасност.

„Главното в нашата политика спрямо капиталистическите страни — каза др. Л. И. Брежнев на Двадесет и петия конгрес на КПСС — бе и си остава борбата за утвърждаване на принципите на мирното съвместно съществуване, за траен мир, за отслабване, а в перспектива и за премахване на опасността от нова сзетовна война“ (с. 23).

АЗПАК (Asian Pacific Council) — Азиатско-тихоокеански съвет) — военно-политически блок, призван по замисъла на неговите организатори, да допълни системата на империалистическите военни блокове в Югоизточна Азия и Океания. Създаден е през 1966 г. в Сеул. Въпреки че като организатор на тази групировка беше изтъкнат сеулският ре-

жим, фактически зад неговия гръб стояха САЩ. Именно те, развързайки война против народите на Виетнам и другите страни на Индокитай, бяха кръвно заинтересовани да въвлекат колкото се може повече държави в орбитата на своята агресивна политика в Азия.

Първоначално в състава на блока влизат Австралия, Нова Зеландия, Япония, Тайланд, Малайзия, Филипините, сайгонския, сеулския и тайванския режим. Обаче изострянето на вътрешните противоречия между участниците в блока, които много се задълбочиха в резултат на нарастването на националноосвободителното движение в този район на земята и историческата победа на виетнамския народ над империалистическите агресори доведе до излизането от АЗПАК през 1973 г. на Малайзия. Отказа се от участие в работата на ръководните органи на блока Австралия. След ликвидирането на сайгонския режим отпадна от блока и Ю. Виетнам. Рязко съкратиха своето участие в неговата дейност Филипините, Нова Зеландия, Япония. Поради остри разногласия през последните години не се проведеха сесията на съвета на министрите (висшия политически орган на блока).

АЗПАК подобно на други военно-политически групировки, скалъпени от империализма за борба с народоосвободителните движения в Азия, преживява в наши дни дълбока криза.

АНЗЮК (по инициалите на английското название на Австралия, Нова Зеландия и Кралство Великобритания) — военно-политически съюз, от системата на империалистическите блокове в Азия. Образуван е през април 1971 г. на лондонската конференция на военните министри на петте страни, станали членки на блока — Англия, Австралия, Нова Зеландия, Малайзия и Сингапур. Основна цел на блока е да създаде под прикритието на дезиза за „съвместна отбрана от външна заплаха“ още една бариера пред националноосвободителното движение в Азия, да укрепи позициите на империализма в този район, да запази английското военно присъствие „на изток от Суец“. За тази цел на територията на Малайзия и Сингапур са разквартирвани контингент англо-австралийско-новозеландски войски. Създаден е също обединен съвет по въпросите на противовъздушната отбрана. Висш ръководен орган на блока е съвместният консултативен съвет.

Успехите на националноосвободителното движение в Азия,

сервизните противоречия между неоколониалистическите стремежи на Англия и интересите на Малайзия и Сингапур, поражението на сайгонския режим и други събития усилиха и в този военно-политически блок центробежните настроения. В частност, правителството на Австралия заяви за твърдото си намерение да изведе от Сингапур своите войски, които се намират там според условията за членство в АНЗЮК. Все по-зече се усилява стремежът на Малайзия, Сингапур и Нова Зеландия към осигуряване на собствения си суверенитет и самостоятелна роля на международната арена. Това още по-зече разклаща и без друго не особено устойчивата основа, на която е издигнато неоколониалистското здание на АНЗЮК.

АНЗЮС (по инициалите на английското название на страните членки: Австралия, Нова Зеландия, САЩ) — военно-политически блок, образуван от трите страни на основата на договора, подписан в Сан-Франциско на 1 септември 1951 година. Замислен като „тихоокеански филиал“ на ведущия империалистически блок НАТО, той под предлог на „съвместна отбрана от комунистическата опасност“ беше призван да стане своего рода опора на световния империализъм в борбата с нарастващото националноосвободително движение в Азия и Океания. На практика САЩ използваха АНЗЮС като оръдие на своята политика. Под натиска на Вашингтон Австралия и Нова Зеландия участваха в американската агресия във Виетнам и оказаха материална и финансова помощ на марионетния сайгонски режим. В последно време в Австралия и Нова Зеландия все по-високо се чуват гласовете за преразглеждане на участието им в АНЗЮС, за ликвидирание на този блок.

АНТИКОМУНИЗЪМ — идеология и политика на буржоазията, насочена против комунистическото движение, което е авангард на световното революционно движение. А. се е появил заедно с възникването на научния комунизъм, на организираното работническо движение. С победата на Октомврийската революция А. насочва своите усилия преди всичко срещу първата в света социалистическа държава. Империалистическата интервенция против младата светска република и фашистката агресия против СССР са краен израз на най-разюздания антикомунизъм. Сега, когато съотношението на силите се е изменило коренно в полза на социализма, А. си остава главно идейно-политическо оръжие на империализма.

Като идеологическо направление А. не е единна теоретическа система. Той е по-скоро обединяване на всички реакционни идеологически елементи на буржоазната философия, социология, учения за държавата, естетика и т. н. Негово основно съдържание е клеветата против социалистическия строй, фалшификацията на марксизма-ленинизма, на политиката на комунистическите партии. Конкретните форми и методи на А. се менят в зависимост от развитието и укрепването на работническото революционно движение, на силите на социализма в света. Имперализмът, без да се отказва съвсем от грубите клеветнически форми на тровене на общественото съзнание с А., е разработил система и в последните години усилено провежда линия на по-натъжчена антикомунистическа пропаганда. Резултат на империалистическото влияние е А. в работническото движение. Главни негови проводници са десните идеолози на социалдемократията, различни „леви“ и ултралеви организации. Специфично за дясносоциалистическия вариант на А. е неговата псевдodemократична и псевдоантикапиталистическа фразеология.

Основните цели на всички концепции на А. могат да се групират в няколко основни направления: 1) „опровергаване“ на марксистко-ленинското учение като цяло или на отделни негови части; 2) дискредитиране практиката на общественото развитие в страните на социалистическата общност, преди всичко в СССР, отслабване на световната система на социализма; 3) подкопаване революционната борба на работническата класа, фалшифициране политиката на компартиите в капиталистическите страни; 4) подкопаване съюза на националноосвободителното движение с другите основни потоци на световния революционен процес и преди всичко със социалистическите страни. Един от методите на А. е поощряването на всякакъв род ревизионизъм и национализъм в самите социалистически страни и комунистически партии (теориите за „деидеологизация“, „ерозия на социализма“, плурализъм на марксизма-ленинизма и комунистическото движение“). При това апологетиката на капитализма се явява като някаква обратна страна на А., образува едно цяло с него. Това проличава особено нагледно в такива теории на А. като „конвергенцията“, „слединдустриалното общество“ и др. Помагачи на империалистическия и дяснореформисткия А. са десните и „левите“ ревизионисти. Безпринципният сговор с крайно реакционните империалистически кръгове е характерен и за политиката

на маоизма. Именно на националистическите тенденции, и особено на тези от тях, които приемат формата на анти-съветизъм, буржоазните идеолози и буржоазната пропаганда най-охотно залагат в борбата против социализма и комунистическото движение (Материали на XXIV конгрес на КПСС, с. 30.)

Съвременният А. е доказателство за кризата на империалистическата идеология. Обречени са опитите на А. да се противопостави на обективните закони на общественото развитие. Борбата с А. е неотделима от борбата с буржоазната идеология, от цялата антиимпериалистическа борба.

В последните години антикомунизмът полага особено големи усилия да дискредитира реалния социализъм (да отрече неговата демократичност, да омаловажи социалните придобивки на трудещите се, да „докаже“, че той уж бил агресивен. На XXV конгрес на КПСС и XI конгрес на БКП бе подчертано, че антикомунистическата пропаганда става все по-натъгнена. „Принуден да се примири с изменението на съотношението на силите, империализмът търси реванш в областта на идеологическата борба. Той се стреми да деформира социалистическото обществено съзнание в нашите страни, да активизира национализма, антисъветизма, съвременните превъплъщения на опортюнизма, за да разбива единството на световното комунистическо и работническо движение, фронта на антиимпериалистическите сили.“ (Т. Живков, Отчет на ЦК пред Единадесетия конгрес на БКП).

АСЕАН (Association of South East Asian Nations — Асоциация на държавите от Югоизточна Азия) — регионална групировка, създадена с активната подкрепа на САЩ и други западни държави през август 1967 година. В АСЕАН членуват Индонезия, Малайзия, Сингапур, Тайланд и Филипините. Нейната официално провъзгласена цел е развитието на икономическото и културното сътрудничество между страните членки на организацията. На практика поради членуване на някои от страните в империалистическите военни блокове СЕАТО, АЗПАК и АНЗЮК често тя изпълнява ролята на оръдие на политиката на западните държави в района на Югоизточна Азия. Наличието на териториални спорове между членовете на групировката, сериозните им противоречия със западните държави, опитите на най-агресивните кръгове на империализма да превърнат АСЕАН в чисто военен блок — всичко това подкопава вътрешната стабилност на групировката.

Съединените щати засилват натиска си върху страните участнички в Асоциацията на държавите от Югоизточна Азия. Като разпространяват измислици, че уж Съветският съюз и социалистически Виетнам били заплашвали тяхната сигурност, американските империалисти се опитват да им внушат, че единственият изход е да влязат в някакъв „фронт на некомунистическите държави на Азия“, който те се надяват да превърнат в нов военен блок от типа на СЕАТО или СЕНТО. Американските империалисти разчитат много, че ще им се удаде да получат одобрението от страна на членките на АСЕАН, на техните военни приготовления в Тихия и Индийския океан.

БЕЗРАБОТИЦА — наличие на резервна армия на труда, което е характерна черта на капиталистическата система на експлоатация. Съвременният империализъм, както до-монополистическият капитализъм е също така неспособен да реши проблема за заетостта. В края на 1976 г. само в развитите капиталистически страни има над 15 млн. безработни, в т. ч. в САЩ 7 млн., във Франция 1 млн., Япония 1,3 млн. Особено голяма е безработицата сред младежите, а в САЩ и сред цветнокожите. При това официалната статистика съвсем не дава пълните размери на безработицата, защото не отчита скритата безработица и частично безработните. През последните години рязко нарасна броят на хората с намалено работно време (през 1975 г. в ГФР тяхното количество се увеличи с 96%, във Великобритания с 268% и т. н.). През 1976 г. и началото на 1977 г. безработицата се запази на почти същото ниво. Върху безработицата сериозно влияе и научно-техническата революция, която при капитализма води до намаляване заетостта на работниците, често пъти ги принуждава да преминават на нископлатена и неквалифицирана работа.

БЛИЗКОИЗТОЧНА КРИЗА — една от най-острите и напрегнати кризи в развитието на съвременните международни отношения. Възниква в резултат на агресивната, експанзионистична политика на Израел и стоящите зад него империалистически кръгове. Особено се изостря във връзка с агресията на Израел против Египет, Сирия и Йордания през юни 1967 година. Тази агресия, подпомогната и поддържана от най-реакционните сили на световния империализъм и ционизма, преследваше далечни цели: ликвидирането на прогресивните арабски режими, насягане мощен

удар против арабското националноосвободително движение. Тя съдействуваше за запазване и заздравяване на военно-стратегическите и икономическите позиции на империализма, в района на Близкия Изток. Въпреки че агресорът не постигна тези стратегически цели, той успя да окупира и продължава да държи в окупация принадлежащия на Египет Синайски полуостров и сектора на Газа (неголям, но гъсто населен район по Средиземноморието, граничещ със Синай), окупира най-плодородните и икономически развити райони на Йордания на запад от р. Йордан, Йорданската част на Ерусалим, Голанските възвишения на територията на Сирия. Общата площ на окупираните територии е около 60 х. кв. км, което е близо три пъти повече от размера на самия Израел. Управниците от Тел Авив игнорираха резолюцията на Съвета за сигурност от 22 октомври 1967 г., която предвиждаше освобождаване на окупираните арабски територии, възстановяване на законните права на арабския народ на Палестина и редица други мерки за политическо уреждане на Б. к.

На 6 октомври 1973 г. военните действия в Близкия Изток бяха възобновени. СССР сурово осъди провокационната, експанзионистична политика на Израел, която доведе до ново пламване на войната и предприе всички зависещи от него мерки, за да съдействува за скорошното ѝ прекратяване.

По предложение на СССР и САЩ Съветът за сигурност при ООН прие на 22 октомври 1973 г. резолюция, в която призова всички воюващи страни незабавно да прекратят военните действия, като оставят войските си на заеманите на 22 октомври позиции.

В съгласие с резолюцията на Съвета за сигурност в Близкия Изток са изпратени извънредни сили на ООН, сформирани от войскови контингенти на Полша, Канада, Гана, Индонезия, Непал, Панама, Перу, Ирландия, Сенегал, Австрия, Финландия и Швеция.

Сериозен опит за решаване на близкотоизточната криза бе направен със свикването в Женева на 21 дек. 1973 г. на конференция за мирното уреждане на проблемите. Под председателството на СССР и САЩ в конференцията трябва да участвуват Египет, Израел и Йордания. За цялостното решаване на спорните проблеми е необходимо участието и на Организацията за освобождение на Палестина, което се поддържа от социалистическите и арабските държави. Но Израел и САЩ се противопоставят на участието на ООП. Освен това Израел продължава да отхвърля по

Принцип искането на арабските държави за изтегляне на неговите войски от всички окупирани през 1967 г. арабски територии и за създаване на независима палестинска арабска държава. Поради тези причини Женевската конференция за Близкия Изток след откриването си прекрати своята дейност и досега не е свикана отново.

Правителството на САЩ се опитва да игнорира Женевската конференция и да засили своето влияние в Близкия Изток, търсейки съюзници сред арабската буржоазия. САЩ предложи тактиката „стъпка по стъпка“ за решаване на близкосточната криза и посредничка между Египет и Израел за подписване на две частични споразумения за раздалечаване на войските им в зоната на Суецкия канал. Това даде възможност на Египет да отвори канала за корабоплаване, но същевременно го обвърза, че няма да прибегва до военна сила през следващите години, откъсна го и го извади от общия фронт на останалите арабски държави, които водят борба против империализма и ционизма. Същевременно САЩ продължават да въоръжават Израел с най-модерна военна техника и му оказват голяма икономическа помощ.

На 29 април 1976 г. бе публикувана Декларация на Съветското правителство за положението в Близкия Изток, в която отново се подчертава, че причината за кризата в Близкия Изток е окупацията от Израел на обширни територии на съседните страни, лишаването на тримилionen арабски народ на Палестина от право на самоопределение и създаване на собствена държава. В декларацията отново се настоява да бъде възобновена работата на Женевската конференция, а решението на проблемите да се търси върху следната основа: първо, изтегляне на израелските войски от всички арабски територии, окупирани в резултат на израелската агресия през 1967 г.; второ, удовлетворяване на законните национални интереси на арабския народ на Палестина, включително правото му да създаде своя държава; трето, международни гаранции за безопасността и неприкосновеността на границите на всички държави в Близкия Изток, на техните права на независимо съществуване и развитие. Съветският съюз е готов да участва в тези гаранции наред със САЩ и други държави.

В речта на Л. И. Брежнев на Шестнадесетия конгрес на съветските профсъюзи (март 1977 г.) бе очертана разгърнатата програма за ликвидиране напрежението в Близкия Изток.

Народна република България винаги се е отнасяла с пълна подкрепа и симпатия към справедливата кауза на арабските народи. Това бе подчертано и на Единадесетия конгрес на БКП. В отчетния доклад на др. Т. Живков се казва: „Справедливо и трайно решение на близкоизточния проблем може да бъде постигнато само на Женевската конференция с участието на Организацията за освобождение на Палестина — единствен законен представител на арабския народ на Палестина.“ (с. 23—24).

ВАЛУТНО-ФИНАНСОВА КРИЗА — рязко нарушаване на валутно-финансовите отношения както в отделни капиталистически страни, така и в цялото капиталистическо стопанство. Една от проявите на общата криза на капитализма. Основни причини за В.-ф. к.: изостряне на междуимпериалистическите противоречия, военните авантюри на империализма, милитаризацията на икономиката и надпреварата във въоръжаването, които поглъщат огромни средства и водят към нарастване на дефицита в платежния баланс (т. е. превишаване на разходите над приходите в държавния бюджет). За изострянето на В.-ф. к. извънредно много допринася дефицитът във външноплатежния баланс (т. е. недостига на валута за заплащане на задълженията, възникващи най-често поради превишаване на вноса над износа).

В основата на валутно-финансовата система на капитализма бе заложен, съгласно споразумението на международната конференция в Бретон—Вудс през 1944 г., американският долар. Поради постоянното обезценяване на долара тази система се оказва много неустойчива.

През януари 1976 г. в гр. Книгстон (Ямайка) се състояха серия от съвещания в рамките на Международния валутен фонд (МВФ) и Международната банка за реконструкция и развитие (МБРР), на които участваха министрите на финансите на 20 страни членки на фонда, представляващи по договореност всичките 127 страни членки на МВФ. Те постигнаха компромисно споразумение, което фактически въведе нова капиталистическа валутна система, радикално различаваща се от установената в Бретон—Вудс. Новото споразумение узаконява „плаващите курсове“, като предоставя на държавите право на избор дали да поддържат паритетен курс на своята валута, или ще я оставят „да плава“. Предвижда се постепенно златото да бъде извадено от системата на международните разчети. За целта се ликвидира официалната цена на златото, отменя се

задължението да се използва златото в операциите на страните членки на МВФ и се отменя правото на фонда да получава злато в хода на тези операции. 1/6 от съществуващите златни запаси на МВФ ще бъдат разпродадени на свободния пазар, 1/6 ще бъдат върнати на страните членки на МВФ, а 2/3 от запасите на фонда засега остават в него. Решено е да бъдат изменени квотите на участничките във фонда, с цел да се увеличат възможностите му за финансиране на членовете и да се засили, макар и ограничено участието във фонда на страните от ОПЕК. За да влезе в сила новото споразумение, то трябва да бъде ратифицирано, което ще продължи вероятно около 2 години.

САЩ и другите водещи капиталистически страни бяха принудени да направят частични отстъпки, но не са се отказали от опитите си да прехвърлят тежестите на продължаващата в.ф. к. върху слаборазвитите страни. Поради това развиващите се страни изразиха открито недоволство, че техните интереси не се отчитат достатъчно. Същевременно новото споразумение не дава цялостно решение и на острият валутно-кредитни проблеми, които стоят в основата на непрекъснатото следващите една след друга валутни кризи, разтърсващи последователно почти всички развити капиталистически държави.

ВЪНШНА ПОЛИТИКА НА КПСС — многостранната дейност на партията на международната арена, която си поставя следните цели: да осигури заедно с другите социалистически страни благоприятни международни условия за построяване на социализма и комунизма; укрепване единството и сплотеността на страните на социализма, тяхната дружба и братство; поддържане на националноосвободителното движение и осъществяване на всестранно сътрудничество с младите развиващи се държави; последователно отстояване на принципа за мирното съвместно съществуване на страните с различен социален строй; решителен отпор на агресивните сили на империализма: избавяне на човечеството от ужасите на една нова световна война. Основните конкретни задачи на В. п. на КПСС на съвременния етап са формулирани в разработената от XXIV конгрес на КПСС Програма на мира и нейното развитие и обогатяване от XXV конгрес на КПСС.

На В. п. на СССР са присъщи редица характерни черти и отличителни особености. Непоклатен научно-теоретически фундамент на тази политика е марксизмът-ленинизмът. Це-

леустремепостта, принципността и последователността на В. п. на КПСС, нейната дълбока научност и влиянието ѝ върху целия ход на световното обществено развитие се коренят във верността на идеите на научния комунизъм.

В. п. на КПСС е класова, нейният характер протича от самата същност на съветския обществен и държавен строй. Тя е била и си остава един от инструментите на революционното преобразуване на света, на строителството на социализма и комунизма. Тя е активен фактор на класовата борба на международната арена, способствува за утвърждаването на позициите на световния социализъм, на всички прогресивни сили.

В. п. на КПСС органически съчетава два основни принципа — пролетарския, социалистическия интернационализъм и принципа за мирното съвместно съществуване. Като се ръководят от принципа на пролетарския интернационализъм, КПСС и съветската държава неизменно са солидарни с борците против империализма, колониализма и неоколониализма. В отношенията с братските социалистически страни принципът на пролетарския интернационализъм получава по-нататъшно развитие, прераства в социалистически интернационализъм. Наред с това във В. п. на КПСС твърдият отпор на агресивните акции на империализма се съчетава с търсене на пътища за нормализиране на отношенията с капиталистическите страни върху основата на съвместното мирно съществуване на държавите, за установяване с тях на делови взаимноизгодни връзки.

Дълбоката привързаност към комунистическите идеали, класовият революционен подход към явленията и процесите в световната политика, съзнаването за високата отговорност за интересите на страната и на цялата социалистическа общност се съчетават във В. п. на КПСС с необходимата гъвкавост в подхода към международните проблеми, с уменията да се избира най-ефективният за дадена ситуация път към набелязаната цел. Такава тактика позволява да се прилагат най-разкообразни форми и методи в антиимпериалистическата борба.

КПСС и съветското правителство разгърпаха широка и активна дейност за претворяване на Програмата за мир, приета от XXIV конгрес на партията. Постигнати бяха забележителни резултати. „Онова, което успяхме да направим в това отношение през последните пет години, има найистинско непреходно значение. Направено беше всичко възможно, за да се гарантират условия за мирно строителство в на-

шата страна и в братските социалистически страни, за да се запазят мирът и сигурността на всички народи. Външната политика на Съветската страна си спечели уважението и подкрепата на многомилionen народни маси в целия свят. И ние ще продължаваме тази политика с удвоена енергия, борейки се за обуздаване силите на войната и агресията, за укрепване на световния мир, за гарантиране правото на народите на свобода, независимост и социален прогрес“ (Л. И. Брежнев, Отчет на ЦК на КПСС пред XXV конгрес (с. 6--7).)

Двадесет и петият конгрес на КПСС прие програма за по-нататъшната борба за мир и международно сътрудничество, за свобода и независимост на народите. В тази програма най-важните задачи са: да се укрепва единството на братските социалистически държави, да се увеличава активният им принос за запазване на мира; да се засилва борбата за прекратяване надпреварата във въоръжаването и се премине към намаляване на натрупаните запаси от оръжие и към разоръжаване; да се съсредоточат усилията за ликвидиране на огнищата на война и по-специално в Близкия Изток; да се разгърне широко взаимноизгодно сътрудничество между държавите, което ще намали международното напрежение; да се гарантират мирът и сигурността в Азия; да се води борба за сключване на световен договор за неупотреба на сила в международните отношения; да се ликвидират всички остатъци от колониалния гнет и всички огнища на расизъм и колониализъм; да се премахнат дискриминацията и всички изкуствени ограничения и пречки в международната търговия.

Както посочват документите на конгреса, тези предложения трябва да се разглеждат като органично продължение и развитие на Програмата за мир, обявена от XXIV конгрес на КПСС.

ДВИЖЕНИЕ НА НЕОБВЪРЗАНИТЕ СТРАНИ. Основите му бяха поставени на срещата на 22 страни през юли 1961 г. в Кайро. Те обявиха, че са за провеждане на политика на необвързване и формулираха изискванията, на които трябва да отговаря политиката на страните, желаещи да участвуват в това движение: политиката на страната трябва да бъде независима, да се основава на принципите на мирното съвместно съществуване и необвързаността, или нейното отношение към тази политика трябва да бъде съчувствено. Страната трябва да поддържа движението за на-

ционална независимост, не трябва да се присъединява към никакъв колективен военен съюз, не трябва да встъпва с която и да било велика държава в двустранен военен съюз и не трябва да разрешава на която и да било чужда държава да създава на нейна територия каквито и да било военни бази. Още от началото движението възприе като принципи на своята политика активната борба против империализма, колониализма и расизма; подкрепата на всички народи, борещи се за свобода и независимост; борбата за мир; мирното съвместно съществуване; разоръжаването; сътрудничеството с другите миролюбиви и прогресивни сили. Към тези изисквания и принципи движението на необвързаните страни се придържа и сега, което съдействува за превръщането му във влиятелна международна политическа сила. То включва голяма част от развиващите се страни на Азия, Африка и Латинска Америка. Социалистическите страни начело със Съветския съюз подкрепят и оценяват положително дейността на движението на необвързаните държави. По много въпроси на съвременната борба за мир и сигурност, за независимост и прогрес на народите социалистическите и необвързаните страни действуват от общи или близки позиции, особено в ООН.

Първата конференция на държавните ръководители на необвързаните страни се проведе от 1 до 6 септември 1961 г. в Белград с участието на 25 страни. Втората конференция се състоя от 5 до 10 октомври 1964 г. в Кайро с участието на 47 страни и 10 страни наблюдатели. Третата конференция се проведе през септември 1970 г. в столицата на Замбия (Лусака) с участието на 53 делегации, 9 страни наблюдатели и представителите на 8 националноосвободителни движения като гости. Четвъртата конференция бе проведена през септември 1973 г. в Алжир с участието на 75 страни и 9 страни наблюдатели, както и с участието на представители на редица националноосвободителни движения като гости. Петата конференция на движението на необвързаните страни се проведе през август 1976 г. в Коломбо (столица на Шри Ланка). В работата и участваха ръководителите на 86 държави. Освен това представители на 22 страни, международни организации и националноосвободителни движения имаха статут на наблюдатели и 7 страни бяха показани като гости.

ДЕВАЛВАЦИЯ — официално снижаване на златното съдържание на паричната единица на националната валута и съ-

ответното снижаване на нейния курс по отношение на другите валути. Д. е следствие от обезценяването на националната валута, на падането на нейната покупателна способност. Към Д. прибягват, за да постигнат стабилизация на паричното обръщение в условията на инфлация и валутно-финансова криза, милитаризация на икономиката, неравноправни отношения в системата на международното разделение на труда.

Изострянето на валутно-финансовата криза в капиталистическия свят и вътрешно икономически неуредици доведоха например до Д. на английския фунт стерлинг с 14,3% през ноември 1967 година. През август 1969 г. беше девалвиран френският франк. На 18 декември 1972 г. девалвира със 7,89% американският долар, чийто курс от 1934 г. беше поддържан изкуствено на монополно високо равнище. На 13 февруари 1973 г. стана нова девалвация на долара, с още 10%. След Втората световна война в капиталистическите страни бяха извършени общо около 200 девалвации на различни валути.

Д. ляга като тежко бreme на плещите на трудещите се. Тя предизвиква повишаване на цените на стоките в национална валута и с това води до снижение на реалната работна заплата. Монополите използват Д. като оръдие в борбата за овладяване на външни пазари, доколкото Д. снижава цените на износните стоки на дадена страна в чужда валута и следователно повишава тяхната конкурентноспособност на световния пазар. Като цяло Д. по правило не засяга коренните причини за неустойчивостта на националната валута и затова не може ефективно да способствува за нейната стабилизация.

ДЕМОКРАТИЧЕСКИ И СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ЗАДАЧИ НА РАБОТНИЧЕСКАТА КЛАСА В КАПИТАЛИСТИЧЕСКИТЕ СТРАНИ — съвкупност от близки и крайни задачи, за които се бори работническата класа в страните на капитала на съвременния етап. Демократическите искания са насочени към определени преобразования в икономиката, в политическата и социалната област за ограничаване господството на държавно-монополистическия капитал в интерес на трудещите се. Такива искания са: национализация на някои важни отрасли на промишлеността и демократизация на тяхното управление, повишаване жизненото равнище на трудещите се, радикална аграрна реформа, осъществяване на ред прогресивни реформи в интерес на селячеството, дребната

буржоазия и интелигенцията, борба за национална независимост, за мир и т. н.

Социалистическите задачи на работническото движение — това са целите, насочени към смъкване властта на буржоазията, ликвидиране на капиталистическия строй, построяване на социализма. Д. и с. з. р. к. са тясно свързани помежду си, а понастоящем те още повече се приближават. Марксистко-ленинските партии считат, че радикалните демократически преобразования, които ще бъдат постигнати в борбата против монополите, против тяхното икономическо господство и политическа власт ще способствуват широките маси да осъзнаят необходимостта от замяната на капитализма със социализма. Борбата за демокрация е съставна част и необходим етап от борбата за социализъм.

ДОГОВОРИ ЗА ДРУЖБА, СЪТРУДНИЧЕСТВО И ВЗАИМНА ПОМОЩ между СССР и другите социалистически страни — международно-правни и политически документи, които изразяват волята на народите на братските страни да вървят съвместно към общата цел — построяването на социализма и комунизма, като си оказват всеобща помощ, укрепват единството на страните на социализма, съвместно защитават делото на мира и социализма от посегателството на агресивните сили на империализма.

Още в първите години след Втората световна война договори за дружба, сътрудничество и взаимопомощ бяха сключени между СССР и останалите социалистически страни, както и помежду им. Тъй като двадесетгодишният срок, за който бяха сключени тези договори изтече, през 60-те и 70-те години те бяха заменени с нови договори.

Народна република България има двустранни договори за дружба, сътрудничество и взаимопомощ със СССР, ГДР, МНР, ПНР, СРР, УНР и ЧССР.

Договорите за дружба, сътрудничество и взаимопомощ между социалистическите страни означават изграждането на новия тип международни отношения, чийто фундамент е принципът на социалистическия интернационализъм. Те гарантират взаимното уважение, суверенитета, ненамесата в работите едни на други, равноправието, дружбата и социалистическата взаимопомощ.

ДЪРЖАВНО-МОНОПОЛИСТИЧЕСКИ КАПИТАЛИЗЪМ — характерен за империалистическия стадий на капитализма процес на съединяване силите на монополите със силите на

буржоазната държава. Прерастването на монополистическия капитализъм в Д.-м. к. е логически завършек на неговото развитие, последна степен на монополистическия капитализъм. Характеризирайки империализма, В. И. Ленин писа: „... епохата на банковия капитал, епохата на гигантските капиталистически монополи, епохата на прерастването на монополистическия капитализъм в държавно-монополистически капитализъм показва необикновено засилване на „държавната машина“, невидяно увеличаване на нейния чиновнически и военен апарат във връзка със засилването на репресиите против пролетариата...“ (Съч. Т. 25, с. 433.) Обективните процеси на развитие на производителните сили, на икономиката на монополистическия капитализъм на определен стадий изискват намесата на държавата в хода на капиталистическото възпроизводство. Възниква тесен съюз между частнокапиталистическите монополи и държавата, частните и държавните монополи се преплитат взаимно, взаимно се допълват, създава се гигантски механизъм на преразпределение на националното богатство на цялото общество в интерес на монополите посредством намесата на държавата в икономиката.

В съвременните условия за Д. — м. к. е характерно използването на такива дестове като стимулирането от държавата на монополистическата концентрация на производството и капитала, възлагане военни поръчки на моноколите, правителствени финансови програми за развитие на промишлеността и научните изследвания, съставяне програми за икономическо развитие в мащабите на цялата страна, политика на империалистическата интеграция, нови форми на износ на капитала. Обаче държавно-монополистическото регулиране, осъществявано във форми и мащаби, които отговарят на интересите на монополистическия капитал не са в състояние да обуздаят стихията на капиталистическия пазар. От друга страна, разширяването на икономическите функции на държавата влиза в противоречие с принципа на частната собственост и по такъв начин, мерките, предприети в интерес на монополите, в крайна сметка разклащат устоите на монополите. Затова Ленин подчертаваше, че процесът на прерастване на монополистическия капитализъм в Д. — м. к. необичайно приближава чопечеството към социализма и в същото време се съпътствува от изостряне на противоречията на капитализма, от натиск на реакцията. Д.—м. к. не изменя природата на капитализма. Той не само не променя положението на основните класи в системата на общественото произ-

водство, но задълбочава пропастта между труда и капитала, между монополите и мнозинството от нацията в капиталистическите страни. Един пример, взет по официални данни: докато на 97% от населението на САЩ се падат 43% от националния доход, 3% от американците, които притежават активи и лично имущество от 100 хиляди долара и повече получават 57% от националния доход, а само 1% от тях, които притежават активи и лично имущество от 500 хиляди долара и повече получават 34% от националното богатство.

ЕВРОПЕЙСКА ИКОНОМИЧЕСКА ОБЩНОСТ (ЕИО, „Общ пазар“) — държавно-монополистическо обединение на основните западноевропейски страни. Създадено е през 1957 г. в състав Франция, ГФР, Италия, Белгия, Холандия и Люксембург. През 1962 и 1963 г. към ЕИО с права на асоциирани членове се присъединяват Гърция и Турция. През 1963 г. е подписана конвенция за асоциирането към ЕИО на 18 африкански страни (главно бивши френски колонии). През януари 1972 г. е подписано съглашението за влизането в ЕИО на Великобритания, Ирландия и Дания. Основни органи на ЕИО са Асамблея („Европейски парламент“), Съвет на министрите, Комисия, Съд. Освен това са учредени комитети по различни въпроси.

Държавно-монополистическият характер на ЕИО неизбежно носи отрицателни последствия за трудещите се маси, способствува за усиляне на тяхната експлоатация. Така отмяната на митническите барieri доведе до увеличение на цените на стоките за широка употреба. За 1958—1970 г. те се увеличават в Белгия — 37%, в ГФР — 36%, в Италия — 49%, в Холандия — 45%, във Франция — 56%. Ръстът на инфлацията, непрекъснатите валутно-финансови сътресения, сериозните търговско-икономически противоречия предизвикват все по-големи разногласия както вътре в ЕИО, така и между Западна Европа и САЩ. В същото време чрез ЕИО монополите получават допълнителни възможности за изработване на обща икономическа и социална стратегия, което усложнява условията на класовата борба на трудещите се. ЕИО преследва не само икономически, но и политически цели. Задача на ЕИО е да обедини силите на западноевропейския империализъм против световната система на социализма, против работническото и националноосвободителното движение. От друга страна, ЕИО — един от трите центрове на междумпериалистическото съперничество — служи на своите създатели в конкурентната борба против САЩ и

Япония. През 1975 г. бе взето решение за приемане в общността на Гърция, но то още не е реализирано.

През последните години бяха положени **сериозни усилия** за преодоляване противоречията в общността, особено в областта на селскостопанското производство. Постигнати бяха само временни и частични компромиси. Споровете около т. нар. „зелена Европа“ продължават. В последно време се усилват опитите за форсиране процеса на политическа и военна интеграция за деветте страни членки на ЕИО. Една от най-важните политически стъпки за западноевропейска интеграция е подготовката за пряко избиране на депутати в т. н. европейски парламент.

ЕВРОПЕЙСКА СИГУРНОСТ — един от ключовите проблеми на укрепването на спетозния мир и на разведряването в международните отношения. Създаването на система на Е. с. е важно направление във външната политика на СССР и другите братски социалистически страни.

В резултат на упоритите и продължителни усилия на социалистическите страни, водещи началото си още от първите следвоенни години, на европейския континент се създаде обстановка, при която става възможно да се пристъпи практически към изграждане система на европейска сигурност. Пътят за това бе прокаран с многобройните срещи между Л. И. Брежнев и ръководителите на Франция, ГФР, Великобритания и други европейски капиталистически страни. Положителна роля върху обстановката в Европа изиграха договорът между СССР и ГФР (август 1970 г.), между Полша и ГФР (декември 1970 г.), между ЧССР и ГФР (декември 1973 г.), четиристранното споразумение за Западен Берлин (септември 1971 г.), договорът за основите на взаимоотношенията между ГДР и ГФР (декември 1972 г.). През 1974 г. двете германски държави бяха приети в Организацията на обединените нации.

Върху политическата атмосфера в Европа оказва огромно въздействие успешното провеждане на Общоевропейското съвещание за сигурност и сътрудничество, в което участваха 33 държави от континента, САЩ и Канада. Идеята за това съвещание бе предложена от страните членки на Варшавския договор през 1966 година. Своята работа то започна през юли 1973 г. в Хелзинки на равнище на министрите на външните работи. Вторият му етап се проведе в Женева, където бяха подготвени проектодокументите, а третият етап, на равнище държавни и правителствени ръководители, се състоя в

Хелзинки, където на 1 август 1975 г. беше подписан заключителният акт на съвещанието. Въпросите, включени в него, са разделени на четири основни групи: въпроси, отнасящи се до сигурността в Европа, където са посочени принципите, от които ще се ръководят държавите; сътрудничество в областта на икономиката, науката и опазването на околната среда; сътрудничество в хуманитарните и други области; по-нататъшни стъпки след съвещанието. Основен политически резултат на съвещанието, сърцевина на неговия заключителен акт е „Декларацията за принципите, от които ще се ръководят държавите във взаимните си отношения“. Тези принципи са: суверенно равенство; зачитане на правата, присъщи на суверенитета; неупотреба на сила или на заплаха със сила; неприкосновеност на границите; териториална цялост на държавите; мирно уреждане на споровете; ненамеса във външните работи; зачитане правата на човека и основните свободи, включително свободата на мисълта, съвестта, религията и убежденията; равнопоставяне на народите и правото им сами да се разпоредят със своята съдба; сътрудничество между държавите; добросъвестно изпълнение на задълженията по международното право. Разработеният сбор от принципи за отношенията между държавите „напълно — по буква, и по дух — отговаря на изискванията на мирното съвместно съществуване“. (Л. И. Брежнев, Отчет на ЦК на КПСС пред Двадесет и петия конгрес, с. 26.)

Някои западни кръгове се опитват да омаловажат резултатите от съвещанието, други да отделят само някои части от Заключителния акт, пренебрегвайки други и особено тези, в които са формулирани принципите на взаимоотношенията между европейските държави. „Главното сега е да се прилагат всички принципи и договорености, съгласувани в Хелзинки.“ (Л. И. Брежнев, Отчет на ЦК на КПСС пред XXV конгрес, с. 26.)

Сега на преден план излиза въпросът за материализиране на договореностите, като се разгърне взаимноизгодно сътрудничество в различни области — икономика, наука и техника, култура. Вече са направени конкретни предложения за сътрудничество между СИВ и Общия пазар.

На 16 февруари 1976 г. на председателя на Съвета на Е. с. бе връчено предложение да бъде подписано споразумение между СИВ и страните членки на СИВ, от една страна, и ЕИО и нейните членки — от друга, за основите на взаимоотношенията помежду им. ЕИО отговори по принцип положително на предложението на СИВ.

ЕДИНСТВО НА ДЕЙСТВИЯТА НА РАБОТНИЧЕСКАТА КЛАСА — съвместни действия на всички отряди на работническата класа както в борбата за всекидневните им икономически и политически искания, така и в борбата за постигане на крайната цел — социализма; решаващо условие за победата на пролетарната в капиталистическите страни в борбата с класовия му противник. „Това единство — по думите на Ленин — се създава по силата на раздробяващите, разединяващите, затъпяващите условия на капитализма, не изведнъж, а само с цената на упорит труд и грамадно търпение“. (Съч. Т. 8, с. 520.) Революционната, съпателната част на работническата класа в капиталистическите страни върви с комунистическите партии. Значителен брой работници поддържат реформисткото крило на работническото движение — социалдемокрацията, част от работническата класа се намира под влиянието на буржоазни партии или е политически индиферентна. В капиталистическите страни силите на работническата класа са разединени и в редиците на най-масовите нейни организации — в профсъюзите. Основен проблем на работническото единство е взаимоотношението между комунистическите и социалдемократическите (социалистическите) партии. Именно след тези партии върви мнозинството от работническата класа в страните на Западна Европа, Япония, Австралия. Като се ръководят от висшите интереси на работническата класа, които изискват обединението на нейните сили в борбата с експлоататорите, комунистите винаги са за сътрудничество със социалдемократите, за единство на действията в борбата за защита интересите на трудещите се. Но социалдемокрацията и преди всичко нейните десни лидери, насаждат в работническата класа идеологията на антикомунизма и „класовото сътрудничество“ с буржоазията. Антикомунизмът на десните лидери на социалдемокрацията, разколническата дейност на десните и „левите“ ревизионисти е главното препятствие за постигане на единство на действията на работническата класа.

В съответствие с линията на Московското съвещание на комунистическите и работническите партии (1969 г.) комунистите са готови да сътрудничат със социалдемократите както в борбата за мир и демокрация, така и в борбата за социализъм. Разбира се, сътрудничеството със социалдемокрацията не означава за комунистите отказ от своята идеология, от своите революционни принципи, от идеите на пролетарския интернационализъм. Борбата против антикомунизма, против „класовото сътрудничество“ с буржоазията е най-последова-

телната защита на интересите на работническата класа. Само на основата на тази борба е възможно в съвременните условия ефективно единство на работническата класа.

ЗАБРАНА НА ОРЪЖИЯТА ЗА МАСОВО УНИЩОЖЕНИЕ — едно от най-важните направления на външнополитическата дейност на КПСС, на съветската държава, неотнимаема част от последователната борба за всеобщо и пълно разоръжаване. В Програмата за мир е поставена като една от основните конкретни задачи в борбата за мир и разведряване на международното напрежение задачата да се сключат договори, които поставят под забрана ядреното, химическото и бактериологичното оръжие.

В резултат на продължителната и упорита борба на Съветския съюз, на другите социалистически държави и на всички миролюбиви сили през последните години са постигнати редица важни международни споразумения, които целят да се обуздае надпреварата в ракетно-ядреното въоръжаване като основен вид оръжие за масово унищожение. Подписаният през 1971 г. Договор за забрана на съхраняването на дъното на моретата и океаните и в неговите недра на ядрено и други видове оръжие за масово унищожение допълва Московския договор за забрана на опитите с ядрено оръжие в атмосферата, в космическото пространство и под водата (1963), Договора за принципите за дейността на държавите по използването и изследването на космическото пространство (1967), който забранява да се изнася в Космоса ядрено и други видове оръжия за масово унищожение, Договора за неразпространение на ядреното оръжие (1968). Серioзен успех на ленинския външнополитически курс на КПСС и съветската държава е подписаният на 26 май 1972 г. Договор между СССР и САЩ за ограничаване на системите за противоракетна отбрана и Временното съглашение за някои мерки в областта на ограничаването на стратегическото нападателно въоръжение, а също така подписания на 21 юни 1973 г. документ „Основни принципи на преговорите за по-нататъшното ограничаване на стратегическото нападателно въоръжение“. Изключително значение за съдбата на световния мир има Споразумението между СССР и САЩ за предотвратяване на ядрената война, подписано на 22 юни 1973 година. Всички тези споразумения, основани на признаването на принципа за еднаква безопасност на страните, отговарят не само на интересите на СССР и САЩ, но и на интересите на всички народи.

По инициатива на СССР XXVII Генерална асамблея на ООН прие през 1972 г. резолюция за неприлагане на сила в международните отношения и забрана за винаги на употребата на ядрено оръжие, а XXVIII сесия отново подчерта важноста на съветското предложение за свикването на Световна конференция по разоръжаването, на която да намерят полагащото им се място въпросите на ядреното разоръжаване.

XXX сесия на Общото събрание на ООН разгледа две важни предложения на Съветския съюз за забрана на оръжията за масово унищожение. Тя прие резолюция, с която предлага на Комитета по разоръжаване да подготви споразумение за забрана на производството и разработването на нови видове оръжие за масово унищожение, както и нови системи за такова оръжие. Приета бе резолюция и за пълно и всеобщо забраняване на опитите с ядрено оръжие. На основа на идентични проекти, внесени от СССР и САЩ XXX сесия на Общото събрание на ООН прие резолюция за забраняване въздействието върху природната среда и климат за военни и други враждебни цели, несъвместими с интересите на осигуряването на международната сигурност, благосъстоянието и здравето на хората.

На XXV конгрес на КПСС бе приета разгърната програма за по-нататъшната борба за разоръжаване. Тя включва: завършване преговорите на СССР и САЩ за подписване на споразумение за ограничаване и намаляване на стратегическите въоръжения — САЛТ—2; сключване на договор за общо и пълно прекратяване опитите с ядрено оръжие, за забрана и унищожаване на химическото оръжие, за забрана създаването на нови видове и системи оръжие за масово унищожение; свикване в най-скоро време световна конференция за разоръжаване. „Ние сме за прекратяване на надпреварата във въоръжаването, за намаляване на натрупаните запаси от оръжие, за разоръжаване.“ (Т. Живков. Отчет на ЦК на БКП пред Единадесетия конгрес, с. 21.)

На XXXI сесия на Общото събрание на ООН бяха обсъдени 18 различни въпроса свързани с разоръжаването и прекратяване надпреварата във въоръженията. Особено трябва да се изтъкне значението на внесеня от СССР Меморандум, който представлява комплексна програма за разоръжаване. Общото събрание потвърди необходимостта от свикване на световна конференция по разоръжаването и прие специална резолюция по въпроса за започване подготовката за свикване на специална сесия на Общото събрание на ООН, посветена на разоръжаването.

На тържественото събрание за чествуване 60-годишнината на Октомври Л.И. Брежнев предложи „да се споразумеем за едновременно прекратяване от всички държави на производството на ядрено оръжие“. (с. 27)

ИМПЕРИАЛИЗЪМ — монополистически стадий на капитализма, висша и последна степен на развитие на капиталистическата общественно-икономическа формация. Особеностите на съвременния И. се определят както от развитието на присъщите му вътрешни свойства и антагонизми, така и от въздействието на световната социалистическа система, националноосвободителното и работническото движение. Коренното изменение съотношението на силите на световната арена в полза на силите на социализма, подема в борбата на работническата класа, развитието на националноосвободителното движение — всичко това свидетелствува, че И. е безсилен да си върне загубената историческа инициатива, да върне назад развитието на съвременния свят. Съвременният И. прибегва до широк арсенал от средства за залавяне и затвърдяване на своето господство.

В икономическата област това е стремежът да се използват постиженията на научно-техническата революция за понататъшно повишаване печалбите на монополите и за усилване експлоатацията на трудещите се, за разширяване мащабите на регулирането от държавата на икономиката и формите за капиталистическата интеграция с цел за повишаване степента на концентрация на производството и капитала, за преразпределение на националния доход в полза на монополите.

В социалната сфера това е стремежът да се замаскира растящата експлоатация на трудещите се, да не се допуска икономическата борба да прерасне в политическа; да се укрепи социалната база на империалистическото господство чрез политиката на „класовото сътрудничество“.

В политическата област И. съчетава за усилването на репресивната дейност на държавата, потискането на демократическите права и свободи, въвеждането на антиработническо законодателство с опити да се подчинят работническите организации, да се направят „лоялна“ част на своя псевдodemократически политически механизъм.

ИНФЛАЦИЯ — претъпяване на каналите на паричното обръщение с излишна в сравнение с нуждите на стокооборота маса книжни пари. Появяването на излишна маса парични зна-

ен обикновено е свързано с възникването на дефицит, в бюджета, т. е. положение, когато буржоазната държава не е в състояние да покрива своите рязко нараснали разходи с обикновените си източници на приходи. Такова положение се създава по време на военните авантюри на империалистическите държави, при усилената милитаризация (говитба на въоръжаване), при икономически депресии и кризи. Равнището на И. е толкова по-голямо, колкото повече са луснати в обръщение книжни пари, които нямат златно покритие.

И. оказва отрицателно влияние на цялата национална икономика. Предя всичко тя предизвиква бързо и неудържимо поскъпване на стоките. От това страдат най-много трудещите се, тъй като рязко спада реалната работна заплата. Заедно с това И. и свързаното с нея повишение на цените довеждат до рязка разлика в доходността на различните отрасли на производството, стимулират развитието на едни и съкращаването на други, като с това още повече усиливат собствената за капитализма анархия и диспропорции в производството. И. води до разстройство на кредитните отношения, доколкото за кредиторите става неизгодно да отпускат заемн, защото парите им се връщат силно обезценени.

В условията на общата криза на капитализма И. придобива всеобщ и хронически характер. Опитите на правителствата на буржоазните държави да обуздават И. не дават положителен резултат по силата на самия характер на капитализма и политиката на буржоазните правителства, които се оказват неспособни да ликвидират корекните причини за И.

КАПИТАЛИСТИЧЕСКА ИНТЕГРАЦИЯ — процес на сближаване на икономиката и унификация на икономическата политика на определена група капиталистически страни, развиване на дълбоки взаимни връзки и обществено разделение на труда помежду им. Империалистическата интеграция е форма на проявление на държавно-монополистическия капитализъм в международен мащаб, създаване на междудържавни обединения като форма за преразпределение на световния капиталистически пазар. Нейни движещи сили са монополите и буржоазната държава. Според сферата на дейност различаваме съюзи, които обхващат отделни отрасли на производството и които обхващат цялата икономика на страните. Пример за отраслово обединение е Европейското обединение за въглища и стомана (договорът за неговото създаване е подписан през 1951 г. за срок от 50 години от Фран-

ция, ГФР, Италия, Белгия, Холандия и Люксембург). Пример на общоикономическо обединение е Европейската икономическа общност („Общия пазар“). Империалистическата интеграция е подчинена на интересите на монополите, на интересите за запазване на капиталистическия строй. Тя води до повишаване степента на експлоатацията и по-нататъшно настъпление срещу правата на трудещите се, до изостряне на всички противоречия на капитализма и преди всичко между труда и капитала, между монополите и мнозинството от населението.

Интеграцията между развиващите се страни се характеризира с две противоположни тенденции: прогресивна, антиимпериалистическа, която съдействува за икономическата им независимост и антидемократическа, насочена към укрепване позициите на чуждите монополи, на империалистическите държави. Преобладаването на едната или другата тенденция зависи от съотношението на класовите сили в дадената група развиващи се страни, от конкретно-историческите вътрешни и международни условия.

В „третия свят“ съществуват редица икономически обединения: „Латиноамериканската асоциация за свободна търговия в състав от 11 латиноамерикански страни, Централноамериканския общ пазар, Източноафриканския общ пазар, Централноафриканския митнически и икономически съюз и др. Редица африкански държави са асоциирани членове на ЕИО.

КАРИБСКИ ОБЩ ПАЗАР (КАРИКОМ) — организация за икономическо сътрудничество и интеграция на страните от карибския район. Създадена е през 1973 г. с участието на Барбадос, Гайана, Ямайка, Тринидад и Тобого. Предшествувана беше от Карибската асоциация за свободна търговия. По-късно в Кариком влязоха Антигуа, Бахамските острови, Белиз, Доминиканската република, Гренада, Монтсерат и няколко други по-малки територии. Главна роля играят четирите държави-основателки, в които живеят около 95% от населението на карибския район и получават 95% от националния продукт. В международните отношения членуващите в тази организация действуват от позициите на необвързаните страни.

Въпреки натискът на САЩ, страните от Кариком, и особено четворката-основатели поддържат активни дипломатически и икономически отношения с Куба и подкрепят ентусиазирано идеята за създаване на Латиноамериканска икономическа система (ЛИАИС).

КИПЪРСКИ ПРОБЛЕМ. Двадесет и петият конгрес на КПСС характеризира кипърския проблем като „сложен и опасен възел на напрежение“.

До 1878 г. о. Кипър е част от турската империя. Тогава бива заграбен от Великобритания, която го претръща в своя колония и го владее до 1960 година. Тогава под напора на кипърското население и неговата борба за независимост, на основата на Цюрихско-лондонските споразумения бе призната независимостта на острова и създадена република. Тъй като на острова живеят две национални групи (гърци — около 400 хил. души и турци — около 100 хил. души), тези споразумения предвиждаха пропорционално участие на двете общности в държавните органи и местното самоуправление и даваха право на Гърция и Турция да имат ограничен войсков контингент на острова, за да защитават правата на своите сънародници. Освен това Великобритания запази няколко военни бази на територията на република Кипър. Към острова проявяват постоянно растящ интерес и стратегите на НАТО.

През 1963 г. на Кипър избухнаха остри противоречия между гърци и турци, в резултат на което редица селища бяха поделени между гръцкото и турското население. На острова пристигнаха войски на ООН, за да поддържат примирието между двете общности.

През юли 1974 г. националистически елементи от средата на кипърските гърци, подтиквани от управляващата тогава в Атина военна хунта и с активната подкрепа на офицери и войници от гръцкия гарнизон в Кипър направиха опит да свалят и убият президента на Кипър Макариос и да провъзгласят обединението (еносиса) на острова с Гърция. Това даде повод на Турция да изпрати свои войски на Кипър, които окупираха северната част на острова (около 35—40% от територията му), изгониха местното гръцко население и събраха там почти всички турци, живеещи на острова. Значителна част от коренното гръцко население бе прогонено насилствено от своите селища и принудено да живее и досега като бежанци в южната част на острова, управлявана от Кипърското правителство.

Опитът за преврат пропадна. Военната хунта в Атина се компрометира и бе принудена да отстъпи властта на правителството на Караманлис, което нормализира общественно-политическия живот в страната. Президентът Макариос отново зае своя пост в Кипър. Но островът си остана поделен на две части. Турция продължава да държи своята армия в северната част на Кипър.

С посредничеството на ООН на няколко пъти бяха водени преговори за решаване на кипърския проблем, но досега не успешно. Главните спорни въпроси в тези преговори са: размерът на територията, която трябва да бъде под контрола на кипърските гърци и кипърските турци; държавното устройство на Кипър, правата на централните държавни органи и на местните органи; връщането на бежанците, или поне на част от тях в селищата, където живееха преди кризата, и някои други.

Позицията на НР България по кипърския въпрос е принципа и последователна. Както заяви др. Тодор Живков в Отчетния доклад на Единадесетия конгрес, „ние сме за запазване на суверенитета, независимостта и териториалната цялост на Република Кипър, против империалистическите домогвания, против чуждата намеса във вътрешните работи на тази изстрадала страна.“ (с. 26.)

КЛАСОВА БОРБА НА ПРОЛЕТАРИАТА от страните на развития капитализъм — икономическа, политическа и идеологическа (теоретическа) борба на работническата класа против империализма, за революционно преобразуване на обществото. Класовата борба на съвременния етап се определя както от международни, така и от вътрешни фактори. Решаващ външен фактор е световната социалистическа система. Първо, силата на примера на реалния социализъм е за трудещите се от капиталистическите страни грамаден стимул за разгръщане на революционна борба, второ, световната система на социализма скована империализма, ограничава неговите възможности да изнася контрареволуция. Определящи вътрешни фактори са: 1) задълбочаване общата криза на капитализма, 2) усилване държавно-монополистическия характер на съвременния империализъм, разгръщането на научно-техническата революция, 3) нарастване влиянието на комунистическите партии и идеологията на марксизма-ленинизма и свързаната с него криза на реформизма, повишаване числеността, организираността и класовото съзнание на работническата класа. Важна черта на класовите битки в капиталистическите страни са не само техният голям размах, но и многообразието на формите, което се проявява най-вече в подема на стачното движение.

Стачната борба, в която участвуват широки народни маси, достигна най-високото си равнище през последното десетилетие. Засилва се боевата солидарност на трудещите се. Особено характерни са активните действия на работническата

класа в Германия, Италия, Япония, Франция и много други страни. „Нараснаха силата и авторитетът на работническата класа, издигна се ролята ѝ като авангард в борбата за интересите на трудещите се — истински национални интереси. Движение наляво се извършва в профсъюзите. В редица страни се създава единодействие между работническите и другите демократични партии и се укрепиха техните позиции.“ (Л. Н. Брежнев. Отчет на ЦК на КПСС пред XXV конгрес, с. 40.)

КОНТРАРЕВОЛЮЦИЯ — противоположност на революцията, реакционни действия на смъкнатата (или смъкваната) в хода на социалната революция класа, целени да запазят или да възвърнат стария отживял общественно-политически строй. Както показва историческият опит, К. може да приеме най-различни форми — открити, въоръжени и замаскирани („тиха“, „пълзяща“ К.). Социалната база на К. са реакционните експлоататорски класи, които революцията лишава от власт. За осъществяване на своите цели те обикновено търсят опора и в изостанали слоеве на експлоатираните. Най-често благодатна почва за К. е дребната буржоазия, която по думите на Ленин, в периодите на влощение на класова борба „се колебае между революцията и контрареволуцията“. (Съч. Т. 10, с. 265.)

В широк исторически план К. е обречена на провал, защото е насочена против обществения прогрес, но тя е способна да създаде сериозна заплаха за новия строй в една или друга историческа ситуация (Унгария 1956 г., Чехословакия 1968 г.). Често, когато назрява революционна ситуация или съществува възможност да се задържи революционния процес в дадена страна, К. прибегва към превантивни мерки. В такива случаи империалистическата буржоазия прибегва към установяването на фашистка диктатура. Събитията през 1973 г. в Чили отново показаха, че реакцията — вътрешна и външна — е готова на всякакво престъпление, за да възстанови своите привилегии въпреки ясно и свободно изразената воля на народа. Вътрешната К. обикновено се опира на подкрепата на международната реакция, която не изпуска възможността да изнесе К.

Измененото съотношение на силите в полза на социализма, утвърждаването на международната арена на принципа на мира и съвместно съществуване на държавите с различни социални системи сковават агресивните действия на империализма, преграждат пътя за износ на К.

КОНФРОНТАЦИЯ — противопоставяне, сълъкновение на идеи, интереси, принципи и т. н. В наши дни понятието К. означава най-често опасно за делото на международния мир състояние на напрежение (в политическата и военната област) между държаните от двете световни обществени системи, което е резултат от прозежданата от международния империализъм „студена война“, от действията на противниците на утвърждаването на принципа на мирното съвместно съществуване на държави с противоположни обществени системи. „... Главна тенденция в развитието на съвременните международни отношения — подчерта в речта си на Световния конгрес на миролюбивите сили Л. И. Брежнев, — това е повратът от „студената война“ към разведряване на напрежението, от военна конфронтация към заздравяване на безопасността, към мирно сътрудничество“.

КООРДИНАЦИЯ НА ВЪНШНОПОЛИТИЧЕСКИЯ КУРС на страните от социалистическата общност — неотнимаема съставна част от дейността на братските комунистически и работнически партии, необходими условия за укрепване на международните позиции както на отделните братски страни, така и на цялата социалистическа общност. К. в. к. на социалистическите страни е изключително важен фактор за укрепването на мира и международната безопасност, за осъществяване на целите, поставени в Програмата за мир, изработена от XXIV конгрес на КПСС, в решенията на конгресите на братските партии, в декларациите на политическия консултативен комитет на Организацията на Варшавския договор, в документите на международното Съвещание на комунистическите и работническите партии (Москва, 1969). Незменна основа на К. в. к. е органичното съчетаване на борбата за мир и намаляване на международното напрежение, за тържество на ленинските принципи за мирно съвместно съществуване на страните с различен обществен строй и на борбата за свобода и независимост на всички народи против империализма, колониализма и неоколониализма на основата на пролетарския интернационализъм. К. в. к. се осъществява на Кримските срещи на ръководителите на комунистическите и работническите партии на страните от социалистическата общност, чрез Организацията на Варшавския договор и Съвета за икономическа взаимопомощ, чрез двустранни и многостранни дружески срещи и беседи и чрез много други форми.

К. в. к. позволи на социалистическите страни в последните

години да постигнат големи, забележими успехи в ликвидирането на заплахата от нова световна термоядрена война. Тя съдействува мирното съвместно съществуване на страните с различен обществен строй все повече да се превръща в общоприета норма на международни отношения, да растат авторитетът и влиянието на социалистическата общност на световната арена. Така благодарение на К. в. к. на страните от социалистическия лагер се удаде да потушат пожара на войната в Индокитай и да пристъпят към мирно уреждане на проблемите в този район, да създадат първоначалните предпоставки за уреждане на близкосточната криза, да постигнат пълно международно правно признание на ГДР и приемането ѝ заедно с ГФР в ООН, успешно да се проведе общоевропейското съвещание и да се направят реди важни стъпки в разоръжаването, на първо място в ядреното.

Изключително значение за укрепването на сплотеността на социалистическата общност и задълбочаването на координацията на действията на братските страни на международната арена имат резултатите от съвещанието на Политическия консултативен комитет на страните участнички във Варшавския договор. В това отношение особено трябва да се изтъкне ролята на съвместната декларация на държавите участнички във Варшавския договор „За нови хоризонти в международното разведряване. За укрепване на сигурността и за развитие на сътрудничеството в Европа“, приета на съвещанието в Букурещ, ноември 1976 година.

КРИМСКИ СРЕЩИ на ръководителите на комунистическите и работническите партии от социалистическите страни — една от формите на сътрудничество между братските партии и страни. К. с. се провеждат от 1971 г. насам. Те дават възможност да се набележат пътищата за по-нататъшно развитие на социалистическата общност, да се размени широк обем информация за хода на социалистическото и комунистическото строителство, да се определят начините за повишаване на ефективността на общественото производство, за съединяване на достиженията на съвременната научно-техническа революция с преимуществата на социалистическата стопанска система и за развитието на икономическата интеграция, за всепирно повишаване материалното благосъстояние на трудещите се. Заедно с това срещите дават възможност братските комунистически и работнически партии да съгласуват усилията си при решаването както на национални, така и на интернационални задачи и да обсъдят

в атмосфера на деловитост и откровеност най-важните проблеми на съвременния международен живот.

През 1976 г. вместо многостранна среща на ръководителите на комунистическите и работническите партии от социалистическите страни се проведеха серия от двустранни срещи на Л. И. Брежнев с ръководителите на компартиите от братските страни. Двустранни срещи се провеждаха и през 1977 година.

ЛИГА НА АРАБСКИТЕ ДЪРЖАВИ (ЛАД) — регионална международна организация на арабските страни. Уставът на ЛАД, с който бе учредена организацията, е подписан в Кайро на 22 март 1945 г. През 1950 г. Уставът на ЛАД бе допълнен с Договор за съвместна отбрана и икономическо сътрудничество на членовете на лигата. В състава на организацията влизат 20 държави: Алжир, Бахрейн, Египет, Йордания, Ирак, Йеменската арабска република, Катар, Кувейт, Ливан, Либия, Мавритания, Мароко, НДР Йемен, Обединени арабски емирати, Оман, Саудитска Арабия, Сирия, Сомалия, Судан и Тунис. ЛАД е изградена върху принципите на взаимното уважение на суверенитета на влизащите в нея държави, ненамесата във вътрешните им работи, мирното разрешаване на споровете между тях, тясното сътрудничество между страните членки в икономическата, политическата, културната и други области. Главен орган на ЛАД е Съветът, в който влизат по един представител от всяка страна членка. Генерален секретар на ЛАД е Махмуд Риал (Египет). Решенията на Съвета на ЛАД, които са взети единодушно, са задължителни за всички членове на организацията.

Деятелността на Лигата на арабските държави има антиимпериалистически и антиколониаторски характер, насочена е към укрепване на мира и сигурността на арабските държави. ЛАД играе известна роля и в борбата на арабските народи срещу империализма. През януари 1973 г. Съветът на лигата взе решение за създаване на междуарабски фонд за финансиране на военните усилия за освобождаване на окупираните от Израел арабски територии. В рамките на Лигата функционира и Арабски фонд за подпомагане на африканските страни.

През последните години стремежът на някои арабски страни да разширят връзките си с империалистически държави породил остри вътрешни противоречия в ЛАД и в известна степен затруднил дейността.

МАОИЗЪМ — принципино враждебна на марксизма-ленинизма идеология и политика на ръководителите на КНР. Особената опасност на маоизма се състои в това, че той, представяйки се за „истински марксизъм-ленинизъм“, дискредитира учението на научния комунизъм, поставя си за цел да разбива единството на световната социалистическа система, на международното комунистическо и на цялото антиимпериалистическо движение. Идеологията на М. еkleктично съединява елементи на анархизма, народничеството, есеровската идеология, троцкизма, утоличния дребнобуржоазен социализъм и древнокитайската философия с нейната проповед за безпрекословно подчинение на култа на вожда, феодално-монархически теории с техния хегемонизъм и великодържавни стремежи.

В практическата дейност на М. е свойствен политическият авантюризъм, в резултат на който М. нанесе огромни щети на социалистическите завоевания на китайския народ. По време на политическия преврат, извършен от маоистите и наречен „велика пролетарска културна революция“, на Комунистическата партия на Китай беше нанесен тежък удар. Фактически беше ликвидирана политическата надстройка на социализма, бяха разгонени органите на народната власт, профсъюзите, Комсомола и беше установена военно-бюрократическа диктатура на групата на Мао Цзе-дун, която се опира на насилието.

За основа на своя външнополитически курс пекинското ръководство провъзгласи войнствуващия антисъветизъм. От средата на 1960 г. маоистите започнаха системно да организират провокации на съветско-китайската граница, довеждайки ги през 1969 г. до въоръжен конфликт. На световния конгрес на миролюбивите сили Л. И. Брежнев характеризира маоизма: „... ръководителите на Китай не желаят да се откажат от своите опити да тровят международната атмосфера и да увеличават международното напрежение. Те продължават да предявяват абсурдни териториални претенции към Съветския съюз, които ние естествено категорично отхвърляме. Те упорито повтарят баналните измислици на антикомунистическата пропаганда за „съветска заплаха“, твърдят за „заплаха от север“ и като отклоняват всички разумни предложения за урегулиране на нещата, за сключване на договор за ненападение, продължават да държат своя народ в изкуствено създадената трескава атмосфера на военни приготовления. И всичко това се придружава с разпространяването на най-пелени, клеветнически обвинения по адрес на

СССР и други страни, е безравни ошени да се намесват в нашите, нъж впротек и не само в нашите, вътрешни работи.

При това се хвърля в очи крайната безприщност на външната политика на китайските ръководители. Те твърдят, че са за делото на социализма и за мирното съвместно съществуване, а на практика по всякакъв начин се стараят да отслабят международните позиции на социалистическите страни, да поощряват активизирането на агресивните военни блокове и на затворените икономически групировки на капиталистическите държави." (Л. И. Брежнев. За външната политика на КПСС и съветската държава, с. 616).

Като отхвърля категорично такава политика, КПСС се застъпва за нормализация на отношенията между СССР и КНР, за възстановяване на добросъседството и дружбата между съветския и китайския народ.

След смъртта на Мао Цзе-дун (септември 1976 г.) новото китайско ръководство, начело с Хуа Го-фън продължи основната линия на маонизма.

МЕЖДУНАРОДНО КОМУНИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ —

комунистическите и работническите партии от цялата планета, обединени от пролетарския интернационализъм и единната марксистко-ленинска идеология; челии отряд на работническата класа и трудещите се маси в борбата против империализма, за мир, демокрация и социализъм; най-мощната, организирана и масова политическа сила на съвременността.

Комунистическите партии са авангардна сила на трите основни потока на световния революционен процес — световната социалистическа система, международното работническо движение, националноосвободителното движение. Ако в периода на образуването на Съюза на комунистите (1847 г.), организатори на който са били К. Маркс и Фр. Енгелс, в света е имало психко няколко стотни комунисти, в навечерието на Октомврийската революция не повече от 400 хиляди, то сега в около 90 комунистически и работнически партии членуват десетки милиони организирани, съзнателни борци за делото на социализма и комунизма. Генералната линия, стратегията и тактиката на М. к. д. на съвременния етап се разработва от колективните усилия на марксистко-ленинските партии на международни съвещания на комунистическите и работническите партии.

Велика историческа мисия изпълняват комунистите от страните на социализма, които са в авангарда на строителството на новото общество. Двадесет и петият конгрес на КПСС и

конгресите на другите братски партии от социалистическите страни, проведени през последните години издигнаха на по-важната авторитета на комунистическото движение, на световния социализъм. Особено важна роля в М. к. д. изпълнява КПСС. „Неизмерими са заслугите на Комунистическата партия на Съветския съюз за укрепване на идейното единство и сплотеност, за историческите победи на световното комунистическо движение върху принципите на марксизма-ленинизма и пролетарския интернационализъм.“ (Решение на Политбюро на ЦК на БКП за чествуване 60-годишнината на Октомврийската революция).

В сложни, а често пъти и тежки условия действуват комунистическите партии от капиталистическите страни. Почти 40 компартии работят в условията на нелегалност или полулегалност, подложени на репресии и преследвания.

Влиянието на комунистическите партии на масовото работническо движение непрестанно расте. Здрави позиции сред трудещите се в своите страни имат компартиите на Франция, Италия, Финландия, Португалия, Гърция, Япония и пр.

В международното комунистическо движение има и трудности, свързани главно с подривната антикомунистическа дейност на империализма. Тези трудности се преодоляват на основата на общността на коренните интереси на всички революционни сили, в непрестанна борба срещу десния и „левия“ ревизионизъм, против национализма и антисъветизма.

Между комунистите е възможно да се появят различия в мнението, в подходите към един или друг въпрос. „Марксистите-ленисти подхождат към подобни въпроси от позициите на интернационализма. Загрижени да заздравяват единството на цялото движение, те обсъждат възникващите проблеми в дух на истинско другарство, в рамките на неизменяните норми на равнопоставеност и зачитане на самостоятелността на всяка партия.“ (Л. И. Брежнев. Отчет на ЦК на КПСС пред XXV конгрес, с. 43.)

МЕЖДУНАРОДНИ СЪВЕЩАНИЯ НА КОМУНИСТИЧЕСКИТЕ И РАБОТНИЧЕСКИТЕ ПАРТИИ — една от формите на взаимоотношенията между комунистическите партии, която има голямо значение за сплотяване редиците на компартиите, за изработване на единна политическа линия и за координиране на действията в борбата против империализма.

От самото си зараждане комунистическото движение се е извивало като интернационална сила. Важен етап в неговото развитие е дейността на Третия комунистически интернацио-

нал, създаден по инициатива и под ръководството на В. И. Ленин. След разпускането на Коминтерна КПСС активно съдейства за създаването и усъвършенствването на такива форми на връзка между комунистическите партии, които биха осигурили тяхното интернационално единство. Решаващ дял в делото на укрепването на това единство внесоха М. с. от 1957, 1960 и 1969 г.

Българската комунистическа партия внесе значителен принос за успешното провеждане на М. с. на комунистическите и работническите партии. Тя игра активна роля и в подготовката и провеждането на Конференцията на комунистическите и работническите партии от Европа в Берлин, 1976 година.

МИЛИТАРИЗЪМ — реакционна, агресивна политика на експлоататорската държава, която се изразява в неупрекливо увеличаване на военния потенциал с цел да се подготвят и водят грабителски войни и военни провокации, а също за смазване съпротивата на експлоатираните маси вътре в страната. В. И. Ленин пише, че „Съвременният милитаризъм е резултат на капитализма“. (Съч. Т. 15, с. 188.)

Понастоящем М. е достигнал небивали мащаби. Военните бюджети на страните от НАТО се увеличават с 2—3 милиарда долара годишно, като не само нараства количеството на въоръжеността, качествено усъвършенстване на въоръжеността придобива неслыхани по-рано мащаби. Развитието на М. се съпътствува от настъпление на режкията срещу правата на трудещите се, с усиляване на репресиите спрямо работническата класа, с преследване на прогресивните сили и организации, на първо място на компартиите. Засилването на М. изостря преследите на капитализма икономически и социални противоречия.

М., военно-промишлените комплекси на империалистическите страни са един от главните врагове на извършващото се намаляване на международното напрежение. „Милитаризмът — подчерта Л. И. Брежнев в речта си пред Световния конгрес на миролюбивите сили, — осакатява не само обществото, което го е създадо. Отработените газове на машината за подготовка на гойна отравят политическата атмосфера на планетата с изпаренията на ненавист, страх, насилие. За да оправдаят нейното съществуване, се създават митове за „светската опасност“, за необходимостта от защита на така наречените западни демокрации. Но милитаристическият работ грижливо отглежда, като най-

любимо свое дете, най-реакционните, тиранични, фашистки режими и изяжда демократическите свободи". Борбата против М. е важна съставна част на борбата против империализма, за мир, безопасност и международно сътрудничество.

МИРНА И НЕ МИРНА ФОРМИ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКАТА РЕВОЛЮЦИЯ — две основни форми за завоюване на властта от работническата класа. Мирният път към социализма означава преди всичко завоюване от пролетариата властта без въоръжено въстание и гражданска война. Възможност за такъв път се появява в съвременните условия, когато в резултат на осъществяването на широк съюз на трудещите се от града и селото, които представляват мнозинството от населението, силите на империализма се окажат изолирани. Подобно положение може да възникне само в хода на класовата борба, при преодоляване на ожесточената съпротива на буржоазията, която ще се опита с всякакви средства да запази своите позиции.

Не мирният път — това е въоръжен, насилствен метод за смъкване господството на буржоазията и завоюване на властта от пролетариата в съюз с всички трудещи се.

М. и н. ф. с. р. зависят от много фактори, сред които най-голямо значение имат: съотношението на силите между класите в хода на революцията; формите и методите на съпротива, които експлоататорските класи прилагат, международната обстановка и др.

Като определят стратегията на революционната борба, компартиите от капиталистическите страни отчитат досегашния опит на международното комунистическо движение и преди всичко опита на КПСС, който показва, че е необходимо мирните и немирните форми на борба с класовия враг да се съчетават в зависимост от конкретните исторически условия, от съотношението на силите в дадената страна и на международната арена.

МИРНО СЪВМЕСТНО СЪЩЕСТВУВАНЕ — основен принцип на съветската външна политика в отношенията ѝ с капиталистическите държави. Твърдият отпор на империализма, подкрепата на революционното, освободително движение се съчетават неизменно във външната политика на КПСС и съветската държава с конструктивната линия на М. с. с. Разработеният от Ленин принцип на М. с. с. пряко произлиза от факта, че социалистическата революция победи първоначално в една отделна страна. Съществуването

редом на социалистическата и капиталистическите страни стана обективно неизбежно и тази обективно обусловена историческа необходимост ще се запази в течение на цялата епоха на прехода от капитализма към социализма в световен мащаб. В съвременните исторически условия М. с. с. е единствено разумната и приемлива основа, за построяване на взаимоотношенията между държавите с различни социално-икономически системи.

М. с. с. включва редица общодемократични принципи на междудържавни отношения: отказ от прилагане на сила или заплахата за прилагане на сила при решаването на международните проблеми; невмешателство във вътрешните работи на държавите и признаване правото на всеки народ сам да решава съдбата си; ненарушимост на държавните граници; уважаване суверенитета, равенството и независимостта на всички страни; развитие на взаимноизгодно икономическо, научно-техническо и културно сътрудничество. Това е най-необходимият минимум международно-правни норми, чието спазване осигурява мирния характер на историческото съревнование на двете противоположни обществени системи.

В политиката на КПСС и съветската държава М. с. с. не е конюнктурен, тактически подход. Това е трайна стратегическа линия, при осъществяването на която твърдата принципност се съчетава с необходимата гъвкавост, с разумните, продиктувани от живота компромиси. „Главното в нашата политика спрямо капиталистическите държави, бе и си остава борбата за утвърждаване на принципите за мирното съвместно съществуване, за траен мир, за отслабване, а в перспектива и за премахване на опасността от нова световна война.“ (Л. И. Брежнев, Отчетен доклад пред XXV конгрес на КПСС, с. 23.)

М. с. с. няма нищо общо с пропагандирания от буржоазни идеолози т. н. „класов мир“. Неговото реализиране във външната политика на социалистическите страни е особена форма на класова борба, която активно съдейства за развитието на световния революционен процес.

М. с. с. няма нищо общо и с теориите, утвърждаващи, че то се разпространява и върху идеологическата борба. „Значението на идеологическата борба нараства с утвърждаването на мирното съвместно съществуване между държавите с различен обществен строй. Принуден да се примири с изменението на съотношението на силите, империа-

лизмът търси реванш в областта на идеологическата борба.“
(Т. Живков. Отчет на ЦК на БКП пред XI конгрес, с. 103.)

НАТО (North Atlantic Treaty Organization). Организация на Северноатлантически договор) --- водещ империалистически военно-политически блок. Създаден е с договора, подписан във Вашингтон на 4 април 1949 г. от представителите на САЩ, Великобритания, Франция, Италия, Белгия, Холандия, Люксембург, Португалия, Норвегия, Дания, Исландия, Канада. През 1952 г. негови членове станаха Гърция и Турция, а от 1955 г. и ГФР. Щаб-квартирата на НАТО се намира в белгийския град Евер, близо до Брюксел.

Висш политически орган на НАТО е Съвет, сесията на който се провеждат два пъти в годината (обикновено през май и декември) поредно в столиците на страните-членки на блока. В периода между сесията на Съвета работата на НАТО се ръководи от Постоянен съвет. Работен орган, който координира дейността на Съвета и на Постоянния съвет, е Международният секретариат начело с генерален секретар.

НАТО има развита военна организация. Висш военен орган на блока е Военният комитет, подчинен непосредствено на Съвета на НАТО. Във Военния комитет няма представители на Исландия (която не притежава армия), на Франция (през 1966 г. излязла от военните организации на НАТО) и на Гърция (излязла от военните организации на НАТО през 1975 г.). Общата численост на въоръжените сили на НАТО превишава 6 млн. души. Неговите членки водят политика на надпревара във въоръжаването и постоянни военни приготовления. Ежегодно растат военните разходи на страните-членки на военния блок, модернизират се техните въоръжени сили, а в последните години се полагат сериозни усилия за унифицирането на въоръжението на техните армии.

През целия период на своето съществуване НАТО винаги се е проявявал като главната ударна сила на империализма в борбата му със световния социализъм, с националноосвободителните и други прогресивни движения на съвременността. Въпреки че бяха принудени под въздействието на изменящото се съотношение на силите да участвуват активно в подготовката и провеждането на Общоевропейското съвещание за сигурност и сътрудничество, ръководните дейци от редица страни членки на НАТО не

искат да се откажат от банкрутиралата политика на „студенката война“. Със своята нереалистична позиция, целеща да им осигури едностранни преимущества, западните държави членки на НАТО вече години поред прелятствуват успеха на преговорите за съкращаване въоръжените сили в Централна Европа.

НАТО винаги е бил и си остава един от основните източници на международно напрежение в Европа и целия свят. СССР и другите социалистически страни се обявяват за едновременното разпускане на НАТО и Варшавския договор, или като първа стъпка на техните военни организации, или да не се приемат нови членки в двете организации. Такива предложения отново направи съвещанието на Политическия консултативен комитет на Варшавския договор, проведено на 25—26 ноември 1976 г. в Букурещ.

НАЦИОНАЛНООСВОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕНИЕ — една от основните революционни сили на съвременността. То обединява борбата за национална независимост на народите от колониалните и полуколониалните страни с борбата на независимите държави от Азия, Африка и Латинска Америка за икономическо освобождаване, за мир, демокрация и социален прогрес, против империализма и неоколониализма. Подемът на н. о. д. в международен мащаб и превръщането му в самостоятелен мощен поток на световния революционен процес става под непосредственото въздействие на коренното изменение на съотношението на силите в света в полза на социализма. В настояще време здравината и трайността на съюза на н. о. д. със световната социалистическа система, с революционното движение на работническата класа от капиталистическите страни пряко влияе върху успехите на Н. о. д. в антиимпериалистическата борба. Империализмът се стреми да запази страните от „третия свят“ в орбитата на овегзното капиталистическо стопанство, използва различни (военни, икономически, политически и идеологически) методи за провеждане на неоколониалистическа политика. Във връзка с това се задълбочава социалното съдържание на Н. о. д., изостря се борбата между прогресивните сили и вътрешната реакция на страните от „третия свят“. Както подчерта др. Л. И. Брежнев, „В много освободили се страни протича сложен процес на разграничаване на класовите сили и се засилва класовата борба.“ (XXV конгрес на КПСС, с. 17).

Историческо значение има обетованството, че редица страни на Азия, Африка и Латинска Америка отхвърлят капиталистическата перспектива и тръгнаха по пътя на развитието към социализма. Тази социалистическа ориентация се обуславя от редица обективно действащи фактори: необходимостта от икономическо освобождение от империализма, преодоляване на икономическата и социалната изостаналост, повишаване на жизненото равнище на трудещите се и пр.

През последните години чувствително нарасна политическата активност и ролята на новоосвободените страни. За повечето от тези страни може да се каже, че с нарастваща енергия отстояват срещу империалистическите държави своите икономически и политически права, стремят се да укрепят своята независимост, да издигнат равнището на икономическото, социалното и културното развитие на своите народи.

Съветският съюз винаги решително е подкрепял и подкрепя справедливата борба за национално освобождение на народите. Др. Л. И. Брежнев на XXV конгрес на КПСС заяви: „От трибуната на нашия конгрес ние отново подчертаваме: Съветският съюз напълно подкрепя законните стремежи на младите държави, тяхната решителност напълно да се избавят от империалистическата експлоатация, сами да се разпореждат с националните си богатства.“

НЕКАПИТАЛИСТИЧЕСКИ ПЪТ НА РАЗВИТИЕ — революционен процес на преход на някои страни, които се намират на докапиталистически стадий на развитие, към социализма, без да преминават през капитализма. Марксизмът-ленинизмът научно обоснова, а опитът на СССР и на други социалистически страни на практика доказва, че най-краткият и най-подходящият път за ликвидиране на икономическата и културната изостаналост е пътят на социалистическото развитие. В. И. Ленин посочва, че „изостаналите страни могат с помощта на пролетариата на напредналите страни да преминат към съветски строй и „през определени степени на развитие — към комунизъм, като избягнат капиталистическия стадий на развитие.“ (Съч., Т. 31, с. 238). Н. п. р. е възможен и за страни, в които капитализмът има зачатъчно развитие. В тях националноосвободителната революция може направо да прерасне в социалистическа. Основно условие за осъществява-

нето на Н. п. р. е всеотранното укрепване на икономическите, политическите, културните и др. връзки със страните от социалистическата общност, които всемерно подпомагат страните, тръгнали по некапиталистически път на развитие. Н. п. р. се осигурява от борбата на работническата класа, на народните маси, от общодемократическото движение и отговаря на интересите на абсолютното мнозинство на нациите. „Днес в Азия и Африка вече не са малко страните, които тръгнаха по некапиталистическия път на развитие, тоест приели курс за строителство в перспектива на социалистическо общество. По този път вървят много държави. В тях все повече се осъществяват дълбоки социални преобразования, които отговарят на интересите на народните маси, водят до укрепване на националната независимост.“ (Материали на XXIV конгрес на КПСС, с. 26.)

В процеса на некапиталистическото развитие се решават както общодемократични задачи, така и някои задачи на социалистическата революция, ликвидират се остатъците от феодални отношения, а също и последствията от империалистическата експлоатация, ограничават се частнокапиталистическата дейност, всемерно се поощряват държавните и кооперативните форми на стопанисване. В страните, тръгнали по Н. п. р. има близо 100 милиона души население, а територията им съставлява около 10 млн. кв. км. Тези страни са преден отряд на националноосвободителното движение.

НЕОКОЛОНИАЛИЗЪМ — съвкупност от икономически, политически, военни и идеологически средства и методи, използвани от империалистическите държави, за да задържат последните останали колонии и да запазят своето влияние в страните, отхвърлили колониалния гнет.

Характерни методи на Н. са: разпалване на гражданска война, въоръжена интервенция, създаване на марионетни и диктаторски режими (Южен Виетнам, Южна Корея, редица страни на Латинска Америка), натрапване на новоосвободилите се страни неравноправни договори за военна, икономическа и др. „помощ“, възличане на тези страни в агресивни военнополитически блокове и монополистически икономически обединения, използване на тези блокове за подтичане борбата на народите за независимост, създаване на империалистически военни бази на територията на колониалните и освободилите се от колониална зависимост страни.

Империалистическите държави провеждат съгласувана политика на „колективен колониализъм“, насочена към експлоатацията на слаборазвитите страни (за целта широко се използват неравноправни условия за международна търговия, валутни спекулации), към задържането на тези страни в орбитата на колониализма, подколаване на тяхното единство и стремежа им да установят контакти със социалистическите страни. За постигане на тези цели се използва най-широко идеологическата диверсия. Н. представлява откритата заплаха за делото на мира и безопасността на народите. „Целият ход на следвоенното развитие, — подчерта Л. Н. Брожнев в речта си пред Световния конгрес на миролюбивите сили, — убедително показва: колониализмът и агресията, политиката на колониален гнет и политиката на окупация, това по същество са две страни на един медал.“ Н. е несъвместим с принципите на мирното съвместно съществуване, с Устава на ООН; неговата незаконност беше потвърдена в Декларацията за предостигане на независимост на колониалните страни и народи (1960) и в други решения на ООН, в решенията на конференциите на неприсъединилите се страни. СССР и другите социалистически страни водят последователна борба против империалистическата политика на Н., оказват на народите от колониалните и освободилите се от колониална зависимост страни всестранина помощ и подкрепа.

НЕУТРАЛИТЕТ — постоянен, държавен международно-правов статут, който задължава прелата го страна да не участва във войни (с изключение на необходимост от самоотбрана), а в мирно време да води миролюбива външна политика, да не участва във военни съюзи, да не сключва съглашения, които могат да въвлечат неутралната държава във война. Когато държава съблюдава своите задължения, всички останали страни са длъжни да уважават нейния постоянен Н. Постоянният Н. може да бъде оформен както с международен договор (Швейцария), така и с вътрешен закон (Австрия). Традиционният Н. не е оформен по международно-договорен ред, но се съблюдава доброволно от държавата в продължение на дълги години (Швеция). Позитивният Н. (или неутрализмът, политиката на неутралитет и неприсъединяване) е външнополитически курс, който предвижда неучастие на държавата във военни групировки и съюзи, в които участвуват велики държави, отказ от предоставяне на територии за чужди

военни бази, развиване на дружески отношения с другите страни. Неприсъединилите се страни нямат неутрална позиция по отношение на въпросите за войната и мира, те активно се борят против империализма и колониализма.

В съвременния период политиката на неприсъединяващите се страни за осигуряване на безопасността и за укрепване на международния мир. IV конференцията на ръководителите на държавите и правителствата на неприсъединените се страни (Алжир, 5—9 септември 1973 г.) потвърди непоклаността на целите и принципите на неприсъединяването. В приетата от конференцията Генерална декларация беше отбелязан позитивният характер на извършващото се в света разведряване на международното напрежение, тя приветствува прехода от конфронтация към мирно съвместно съществуване, подкрепи свикването на общоевропейско съвещание, изказа се за бързото провеждане на световна конференция по разоръжаването.

„ОБЩ ПАЗАР“ — вж. Европейска икономическа общност.

ОБЩА КРИЗА НА КАПИТАЛИЗМА — открита от В. И. Ленин закономерност на „краха на капитализма в целия негов мащаб и на раждането на социалистическото общество“. (Съч. Т. 27, с. 115.) Причини за О. к. к. са противоречията вътре в буржоазната класа и антагонистичните противоречия между буржоазията и работническата класа, проявяващи се в международен мащаб. Начало на първия етап на О. к. к. поставиха Първата световна война и Октомврийската революция, в резултат на които възникна първата в света социалистическа държава, която в кратък исторически срок се превърна въпреки капиталистическото обкръжение, в мощна индустриална сила. По време на Втората световна война и социалистическите революции в редица страни на Европа и Азия се разгърна вторият етап на О. к. к. На този етап позициите на капитализма рязко отслабнаха, значително се разрасна и укрепна социализмът — образува се световната социалистическа система. Под ударите на националноосвободителното движение започна разпадането на колониалната система на империализма. В наши дни капитализмът се намира в третия етап на общата криза. Най-важната особеност на този етап е, че той се разгърна (през втората половина на 50-те години) не в условията на световна война. „Отпадането от капитализма на все нови страни; отслабване позициите на

империализма в икономическото съревнование със социализма; изостряне на противоречията на империализма с развитието на държавномонополистическия капитализъм и на милитаризма; засилване на вътрешната неустойчивост и загниване на капиталистическата икономика, което се проявява в растящата неспособност на капитализма да изпълва напълно производителните сили (ниски темпове на растеж на производството, периодични кризи, постоянно непълно използване на производствените мощности, хроническа безработица); засилване на борбата между труда и капитала; рязко изостряне на противоречията на световното капиталистическо стопанство; небезалого засилване на политическата реакция по всички линии, отказ от буржоазните свободи и установяване в редица страни на фашистки, тиранични режими; дълбока криза в политиката и идеологията на буржоазията — във всичко това намира израз общата криза на капитализма“. (Програма на КПСС, с. 27—28.)

О. к. к. е двуединен процес. От една страна, се свива сферата на господство на капитализма, от друга — крейне моцта на световния социализъм, превърнал се в решаващ фактор на съвременното развитие. Сега капитализмът преживява дълбока валутно-финансова криза, капиталистическата икономика се разяжда от инфлация, засилва се неустойчивостта на държавно-монополистическия стопански механизъм. Изострят се всички предишни противоречия на капитализма и се пораждат нови. Това е преди всичко противоречието между възможностите, които открива научно-техническата революция и спънките, които капитализмът издига при тяхното използване в интерес на цялото общество, като използва голямата част от откритията на науката и огромните материални ресурси за военни цели, разхищавайки националните богатства. Това е противоречието между обществения характер на съвременното производство и държавно-монополистическия характер на неговото регулиране. Това е не само нарастване на противоречията между труда и капитала, по и задълбочаване на антагонизма между интересите на преобладаващото мнозинство на нацията и финансовата олигархия. Съвременният капитализъм се приспособява към новата обстановка в света. Буржоазията се стреми да прилага по-замаскирани форми на потискане и експлоатация на трудещите се. Монополияте широко използват достиженията на научно-техническия прогрес за укрепване на своите пози-

ции, за засилване на експлоатацията на трудещите се. Приспособяването към новите условия ще означава стабилизиция на капитализма като система.

Общата криза на капитализма се задълбочава. Събитията през последните години са убедително доказателство за това.

ОГРАНИЧАВАНЕ ВЪОРЪЖЕНИТЕ СИЛИ В ЦЕНТРАЛНА ЕВРОПА. През 1973 г. във Виена започнаха преговори на 19 държави, членували в НАТО и Варшавския договор за съкращаване на въоръжените сили и въоръженията в Централна Европа. Има се предвид по-специално въоръжените сили, разположени на територията на ГФР, Белгия, Холандия, Люксембург, ГДР, Полша и Чехословакия. Проведени са вече десет етапа от тези преговори, но основните различия все още не са преодоляни. Глазната пречка за успех на преговорите, както бе подчертано от др. Брежнев на XXV конгрес на КПСС е една: „Страните от НАТО все още не искат да се откажат от опитите да използват преговорите, за да си осигурят едностранни военни предимства. Кой знае защо Западът иска, та дори неисква отстъпки от социалистическите страни във вреда на собствената им сигурност. Но нещо не виждаме блокът НАТО да е склонен да прави подобни отстъпки от другата страна“ (с. 34).

В стремежа си да придвижат преговорите напред, социалистическите държави внесоха на 19. 2. 1976 г. ново предложение, което е солидна база за взаимноизгодно споразумение. Това предложение предвижда:

още през първия етап да бъдат съкратени разположенията в Централна Европа войски на СССР и САЩ. Това съкращение да обхваща равен процент от общата численост съответно на Варшавския договор и НАТО и сравними военни подразделения с тяхното въоръжение и бойна техника;

останалите 9 държави — преки участници в разоръжаването (Полша, ГДР, Чехословакия, ГФР, Белгия, Холандия, Люксембург, Великобритания и Канада), се задължават да „замразят“ на този етап числеността на своите въоръжени сили;

за втория етап държавите поемат общи, но ясни задължения относно съкращаването на въоръжените си сили с еднакъв процент през 1977/78 г. (Това означава, че предложението споразумение ще съдържа конкретни задължения

само за СССР и САЩ на първия етап, а вторият етап ще бъде предмет на допълнителни конкретни споразумения).

Западните държави още не са взели категорично становище по новото предложение на социалистическите страни. Но очевидно това предложение не наврежда на интересите на сигурността на нито една държава и цели да се запази създаното се съотношение на силите в Европа, т. е. тяхното равновесие. Ако на Запад проявят реализъм, ще може най-сетне да се премине от дискусии към конкретни мерки за намаляване на въоръжените сили и въоръженията в Централна Европа.

ОПЕК (Организация на страните—износителки на петрол). Създадена е през 1960 г. и включва 13 страни-износителки на петрол (Саудитска Арабия, Иран, Венецуела, Ирак, Кувейт, Нигерия, Либия, Абу Даби (Организация на арабските емигранти), Индонезия, Алжир, Катар, Габон и Еквадор). През 1976 г. тези страни добиха 1500 млн. т суров нефт и обезпечиха 90% от целия износ на капиталистическия свят. Такъв е дялът им и във вноса на петрол в Европа и Япония. 80% от вноса на течни горива в САЩ идва от страните-членки на ОПЕК. В ОПЕК не членуват редица държави, имащи значително производство на суров нефт (СССР — 491 млн. т, САЩ — 469 млн. т, Канада — 80 млн. т и др.).

През последните години членките на ОПЕК успяха да национализират значителен брой от концесиите на основните петролни монополи на Запада — влизащи в Международния петролен картел. Държавите износителки на петрол вече в оснoвни линии взеха в ръцете си контрола над източниците на нефт, ценообразуването, контролирането на обема на производството и направлението на износа, което в миналото беше безконтролна привилегия на петролните монополи. Това им позволи за периода от октомври 1973 г. до януари 1974 г. да повишат четири пъти цените на петролните продукти. На сесията на ОПЕК през декември 1976 г. в столицата на Катар — гр. Доха, бе взето решение за ново повишаване цените на суровия нефт с 15% на два етапа: от 1 януари 1977 г. с 10% и от 1 юли с още 5%. Предвиденото увеличение от 1 юли по-късно бе отменено. Само Саудитска Арабия, която отначало възразяваше против каквото и да било увеличение, обяви, че тя ще повиши цените всичко с 5%, като увеличението влиза в сила от 1 януари 1977 година. Това решение на Саудитска

Арабия, което направи нейното производство значително по-конкурентноспособно и предизвика значителното му увеличаване, породил остри спорове и дълбоки противоречия в ОПЕК.

ОРГАНИЗАЦИЯ НА АМЕРИКАНСКИТЕ ДЪРЖАВИ (ОАД)

— регионална организация на 23 страни от Западното полукълбо, създадена през април 1948 г. на IX междуамериканска конференция в Богота. По същество ОАД е военно-политически блок на американските държави, тъй като участниците в тази организация са свързани помежду си с Договор за взаимна отбрана, подписан на 2 септември 1947 г. в Рио де Жанейро, и с ред други военни съглашения.

Формално ОАД си поставя за цел укрепването на мира и безопасността на американския континент, като обединява усилията на страните в интерес на техния икономически и социален процес. Същност ОАД беше използвана от САЩ например за прикритие при смъкването на законно избраното правителство на Арабелс в Гватемала през 1954 г., за нападението против Куба през 1961 г., за военната интервенция в Доминиканската република през 1965 година.

Съгласно устава на ОАД неин висш орган е Генералната асамблея, сивквава всяка година подред във всяка от страните участнички в организацията. През времето между сесияте на Асамблеята организацията се ръководи от: Постоянен съвет, Междуамерикански икономически и социален съвет, Съвет по културата, науката и просветата.

Понастоящем в ОАД се засилва вътрешното брожение. Опитите на САЩ да запазят организацията като прикритие на своята политика в Западното полукълбо се натъква на все по-голяма съпротива от страна на латиноамериканските страни, които се стремят към поставяне на междуамериканските отношения на основата на взаимното уважение, равенството на всички държави и осъществяването на независим политически курс, който да отговаря преди всичко на техните национални интереси.

ОРГАНИЗАЦИЯ ЗА АФРИКАНСКО ЕДИНСТВО (ОАЕ) —

най-голямата политическа организация на африканския континент, която обединява всички независими африкански страни, с изключение на ЮАР. Създадена е на конференцията на ръководителите на държавите и правителствата на африканските страни (22—25 май 1963 г. в Адис Абе-

ба, Етиопия). Целите, принципите и структурата на ОАЕ са зафиксирани в приетата на тази конференция Харта на африканското единство (Устав на ОАЕ). Създаването на ОАЕ е важен етап в укрепването на сплотеността на африканските страни в борбата им против империализма и неоколониализма. Според Хартата ОАЕ си поставя за цел: да укрепва единството и солидарността на африканските държави; да координира и разширява сътрудничеството помежду им; да защитава техния суверенитет, териториална цялост и независимост; да се бори за ликвидиране на всяка форма на колониализма в Африка; да съдействува за международното сътрудничество. За достигане на тези цели страните членки на ОАЕ решиха да развият сътрудничеството си в областта на външната политика, икономиката, просвещата, културата, здравеопазването, науката и техниката, отбраната. Принципите на ОАЕ са: суверенно равенство на членовете, невмешателство във вътрешните работи, уважение на териториалната цялост и независимост на всяка страна, мирно уреждане на междудържавните спорове, съдействие за освобождаването на последните страни, останали под колониална зависимост, неприсъединяване към военни блокове, осъждане на подривната дейност и политическия тероризъм.

ОРГАНИЗАЦИЯ НА ВАРШАВСКИЯ ДОГОВОР — отбранителен съюз на социалистическите държави от Европа, най-важният орган за координация на външнополитическия курс на страните от социалистическата общност. Създаден е на основата на многостранния Договор за дружба, сътрудничество и взаимопомощ, подписан във Варшава на 14 май 1955 г. от представителите на Албания, България, ГДР, Полша, Румъния, СССР, Унгария и Чехословакия. (От 1962 г. Албания фактически преустанови своето участие в дейността на О. в. д., а през 1968 г. официално обяви за излизането си от него.)

Основната цел на държавите членки на О. в. д. е предприемането на необходимите мерки за осигуряване на безопасността на миролюбивите държави и за поддържане на мира в Европа. В съответствие с Варшавския договор тези държави се задължават да участвуват, в духа на некрехното сътрудничество във всички международни действия, имащи за цел осигуряването на мира и безопасността; да провеждат взаимни консултации по международни въпроси, засягащи техните общи интереси, а също неот-

ложни консултации, когато по мнението на който и да е от участниците в Организацията възникне заплаха от въоръжено нападение или бъде извършено такова нападение над една или няколко държави членки на Варшавския договор; да оказва на държавата или държавите, които са нападнати, незабавна помощ, индивидуално или колективно, с всички средства, включително с употреба на въоръжена сила и да информират за това Съвета за сигурност на ООН.

Глазен орган на О. в. д. е Политическият консултативен комитет. Неговите заседания се провеждат според необходимостта. Той има два помощни органа — Постоянна комисия, в задачите на която влиза разработката на препоръки по външно-политически въпроси, и Обединен секретариат, в който участвуват представители на всички държави членки на О. в. д. и който води текущата работа. Тяхното местонахождение е в Москва. Съвещанието на Политическия консултативен комитет през ноември 1976 г. в Букурещ реши с цел да се усъвършенствува още повече механизъмът на политическото сътрудничество като орган на Политическия консултативен комитет да се създаде Комитет на министрите на бъдещите работи на страните членки.

Въоръжените сили на О. в. д. се възглавяват от Обединено командване в състав главнокомандуващ, негов заместници и щаб. Тяхно местопребиваване е Москва.

Организацията е открита за присъединяване и на други държави, които пожелаят да влязат в нея, и са готови да съдействуват за укрепването на мира и международната сигурност. Срокът за действие на Договора, върху основата на който бе създадена Организацията, е 20 г. с автоматическо продължение за 10 години за държавите, които не са заявили една година по-рано, че желаят той да бъде денонсиран.

Твърдо и неотклонно работейки за укрепване на мира и сигурността в Европа и целия свят, за създаване на система за колективна сигурност на нашия континент, страните членки на Варшавския договор не веднъж са заявявали, че са готови да разпуснат своята организация едновременно с разпускането на НАТО. Това предложение бе отново потвърдено в Декларацията „За нови хоризонти в международното разредряване, за укрепване на сигурността и развитието на сътрудничеството в Европа“, приета

от Политическия консултативен комитет през ноември 1976 г. в Букурещ.

ОРГАНИЗАЦИЯ НА ОБЕДИНЕНИТЕ НАЦИИ (ООН) — международна организация на суверенни и равноправни държави. Създадена съгласно решението на конференцията в Сан Франциско на 24 юни 1945 година. Съгласно Устава на ООН, подписан на тази дата и встъпил в сила от 24 октомври 1945 г. (тази дата ежегодно се отбелязва в света като Ден на ООН), Организацията преследва следните цели: да поддържа международния мир и сигурност; да развива дружествените отношения между нациите на основата на уважение принципите на равноправието и самоопределението на народите; да осъществява международно сътрудничество в решаването на международните проблеми от икономически, социален, културен и хуманитарен характер и в поощряването и развитието на уважението към правата на човека и основните свободи, без разлика на раса, пол, език, религия; да бъде център за съгласуване на действията на нациите в постигането на тези общи цели.

За осъществяването на тези задачи членките на ООН поеха задължения да действуват в съответствие с принципите: суверенно равенство на всички държави членки на ООН; добросъзнатно изпълняване на поетите по Устава на ООН задължения; разрешаване на своите международни спорове с мирни средства; отказ в международните отношения от употреба на сила или заплахата със сила както по отношение на териториалната неприкосновеност, така и на политическата независимост на всяка държава; оказване всеотдайна помощ на ООН във всички акции, предприемани в съответствие с Устава; не намеса в работите, влизащи във вътрешната компетенция на всяка държава.

Към 1 януари 1977 г. в Организацията на обединените нации членуват 147 държави. Местопребиваването на штабквартирата на ООН е Ню Йорк.

Главни органи на ООН са Общото събрание, състоящо се от всички членки на Организацията, което е ултъномоощено да обсъжда всички въпроси в пределите на Устава на ООН и да прави препоръки по тези въпроси; Съвет за сигурност на ООН в състав от 5 постоянни членки (СССР, САЩ, Англия, Франция и Китай) и 10 непостоянни членки, избирани за двегодишен срок. На Съвета за сигурност е възложена съгласно устава главната отговорност за поддържане на международния мир и сигурността и зато-

ва той функционира постоянно, при което неговите решения имат задължителен характер за всички страни членки на Организацията. При вземане на решения от Съвета за сигурност, действа т. н. „принцип на вето“, което означава, че ако дори само една от държавите-постоянни членки на С. С. гласува против, никакво решение не може да бъде взето. Други органи на ООН са: икономически и социален съвет, Съвет по опека, Международен съд и Секретариат начело с генерален секретар (сега такъв е представителят на Австрия Курт Валдхайм).

На основата на междуправителствени споразумения са създадени 14 специализирани учреждения на ООН, между които са: Международната организация на труда (МОТ), Организацията на Обединените нации по въпросите на образованието, науката и културата (ЮНЕСКО), Международната агенция по атомната енергия (МЕГАТЕ) и други.

В дейността на ООН са постигнати определени успехи, особено в подкрепата на народите, отхвърлящи колониалното робство и получаващи независимост. Наред с това ООН не винаги се оказва способна да предприеме незабавни ефикасни мерки за осигуряване на мира и безопасността. Основна причина за това е противодействието на империалистическите държави.

Съветският съюз и другите социалистически страни водят непрестанна борба за повишаване ефективността на ООН, за превръщането ѝ в действителен инструмент за поддържане и укрепване на мира и разширяване на сътрудничеството между държавите.

ОСНОВНО ПРОТИВОРЕЧИЕ НА СЪВРЕМЕННАТА ЕПОХА — противоречието между социализма и капитализма. От започването на новата епоха, на която постави начало Великата октомврийска социалистическа революция, класовата борба между пролетариата и буржоазията се превърна в борба на две противоположни обществени системи. „... Ние имаме право да се гордеем и ние се гордеем — писа В. И. Ленин, — че на нас се падна щастието да започнем построяването на съветската държава, да започнем с това нова епоха в световната история, епохата на господство на новата класа, потиснатата във всички капиталистически страни и вървяща навсякъде към нов живот, към победа над буржоазията, към диктатура на пролетариата, към освобождаване на човечеството от игото на капитала, от империалистическите войни.“ (Съч. Т. 33,

с. 36.). О. п. с. е. е глобално, то пронизва всички области на обществения живот — икономиката, политиката, идеологията — на световната арена. Социалистическият обществен строй, който здраво се утвърди в страните, които образуват световната система на социализма доказва своята жизнена сила в борбата с капитализма. Империализмът е безсилен да си възвърне загубената историческа инициатива, да върне обратно развитието на съвременния свят. Под напора на силите на социализма и демокрацията продължава отслабването на неговите позиции в света. Той се разкрива като строй на социалното и националното неравенство, на гнета и насилието. Укрепването на могъществото на социалистическата общност, подемот в революционната борба в страните на капитала, нарастването на националноосвободителното движение свидетелствуват за това, че проявяващото се в световен мащаб коренно противоречие между социализма и империализма днес все повече се задълбочава, че социализмът се е превърнал в решаващ фактор за развитието на света. Изменението на съотношението на силите в света в полза на социализма е главната причина за процеса на намаляване на напрежението, в условията на който се осигуряват благоприятни външни условия за по-нататъшното засилване на световния революционен процес. По такъв начин О. п. с. е. отразява същността на съвременната епоха като епоха на преход от капитализма към социализма в световен мащаб. Само решаването на това антагонистическо противоречие е в състояние да осигури прехода на човечеството към социализма и комунизма.

ПАЛЕСТИНСКО СЪПРОТИВИТЕЛНО ДВИЖЕНИЕ — съставна част от арабското националноосвободително движение. Отстоява националните интереси на палестинските араби в борбата против империализма и ционизма. В П. с. д. участвуват палестинците, насилствено изгонени от родните им места в резултат на израело-арабската война през 1948—1949 г. и агресивните действия на Израел срещу съседните арабски страни през 1956 и 1967 г., както и палестинското арабско население, живеещо на територията, окупирана от Израел. Общото число само на бежанците от Палестина надхвърля 1,5 млн. души, които живеят в специални лагери, главно на територията на Ливан, Сирия и Йордания.

П. с. д. е нееднородно по своя класов състав, с което

се обяснява отсъствието на здраво организационно и идеологическо единство в неговите редове. Състои се от значителен и постоянно изменящ се брой организации и групи, най-влиятелните от които са обединени в Организация за освобождение на Палестина, създадена през 1964 г. и смятаща всички палестински бежанци автоматично за свои членове. На съвещанието на държавните ръководители на арабските държави през ноември 1973 г. в Алжир О. О. П. бе призната за единствен представител на палестинския арабски народ. Но някои арабски лидери открито или прикрито се смятат да игнорират това решение.

Начело на О. О. П. стои Палестински национален съвет, който обединява представителите на различни палестински организации и землячества. Той избира Изпълнителен комитет на О. О. П., начело на който стои Председател. Тринадесетата сесия на Палестинския национален съвет се състоя в началото на 1977 г. в Кайро. Той увеличи състава на Изпълнителния комитет от 12 на 15 души, избра Ясер Арафат за председател и потвърди, че всички военни групи на палестинската съпротива са под единното военно командване на ООП.

ПРОГРАМА ЗА МИР — разработена от XXIV конгрес на КПСС. Тя е програма на борбата за мир и международно сътрудничество, за свобода и независимост на народите, П. м. е конструктивна и всеобемеща; в нея са взети предвид всички реалистични предложения, независимо от кого, от коя страна произхождат. П. м. не само поставя конкретни, напълно достижими в съвременните условия цели, но и сочи пътя за по-скорошното им претворяване в живота. Тя изразява кръвните интереси на всички народи, които се стремят към траен мир на земята, към изключване на войната от живота на човешкото общество, към развитие на взаимноизгодно международно сътрудничество на основата на ленинския принцип за мирното съществуване на държавите с различен социален строй. „Предлагайки тази програма, — каза Л. И. Брежнев в речта си пред Съетовния конгрес на миролюбивите сили на 26 октомври 1973 г., — ние виждахме своята задача в това, да съдействуваме за ликвидирането на огнищата на напрежение, да помогнем на човечеството да се избави от надвисналия над него призрак на термоядрената катастрофа, с всички сили да съдействуваме за намаляване на напрежението. И в името на тези благородни цели, за бла-

гото на цялото трудещо се човечество ние работим и ще работим без умора!“

Разгърнатата характеристика на дейността на КПСС за осъществяване на П. м. е дадена в доклада на Б. В. Пономарьов „По ленински курс към комунизма“.

„Предприетите съвместно с другите социалистически страни мерки способстваха за победоносното завършване на героичната борба на вьетнамския народ. Залочнал е процесът на мирно уреждане в Близкия Изток. Сключените договори и други споразумения между СССР и редица най-големи капиталистически държави способствуват в практиката на международните отношения да се утвърди отказът от прилагане на сила. По този начин в значителна степен се осъществяват задачите, поставени в точка първа на Програмата за мира. В съответствие с точка втора са осъществени важни дипломатически акции, довели до утвърждаване на резултатите от войната в Европа, до широко признаване верушимостта на границите на европейските държави. Както беше предвидено в трета и четвърта точка на програмата, нашата страна предприе инициативи за ограничаване надпреварата във въоръжаването. Най-значителната крачка в това направление беше съветско-американското Споразумение за предотвратяване на ядрената война. В духа на петата точка съветската държава влага своя значителен дял в борбата за ликвидиране на останалите огнища на колониалния гнет и против неоколониализма. На всички са известни ефективните усилия за развиването на предвиденото в точка шеста широко, равноправно и взаимноизгодно международно икономическо сътрудничество.

В резултат на всичко това беше създадена обстановка, която благоприятствува за решаването на най-сложните световни проблеми по пътя на преговорите. Разрушен е митът за някаква съветска опасност, разкрива се безсмислеността и лъжливостта на призивите на антисъветистите за увеличаването на надпреварата във въоръжаването. За пръв път от 30 години след завършване на световната война милиони хора на планетата могат да въздъхнат облекчено, като почувствуват във всекидневния си живот новата атмосфера, възникнала в резултат на преминаването от безкрайното напрежение на международното положение към разведряване. Смелата, целенасочена работа на партията и съветското правителство по претворяването в живота на Програмата за мир задълбочено разкрива пред нови и по-

ни милиони хора хуманната природа на социалистическия строй, убеждава ги, че той е способен да спаси човечеството от войни.

Действеността на съветската външна политика се състои в това, че СССР не само призовава към мир, а се стреми след всяка дипломатическа акция, след всяко споразумение да последват конкретни, видими дела, които реално ги приближават към справедливия траен мир." (Б. Н. Пономарьов. По ленински курс — към комунизма. М., Политиздат, 1974, с. 23—24.)

На XXV конгрес на КПСС др. Л. И. Брежнев заяви, че главният смисъл на Програмата за мир беше в това, „опирайки се на мощта, сплотеността и активността на световния социализъм, на неговия крепящ съюз с всички прогресивни и миролюбиви сили, да се постигне поврат в развитието на международните отношения. Поврат от „студената война“ към мирно съвместно съществуване на държави с различен обществен строй. Поврат от напрежението, което заплашваше с взрив към разведряване и нормално взаимноизгодно сътрудничество“. Като оцени големите резултати, постигнати в борбата за претворяване на Програмата за мир, Двадесет и петият конгрес на КПСС утвърди нова „Програма за по-нататъшната борба за мир и международно сътрудничество, за свобода и независимост на народите“. Тя включва: борба за прекратяване на нарастващата опасна за мира надпревара във въоръжаването, за преминаване към намаляване на натрупаните запаси от оръжие и към разоръжаване; борба за ликвидиране на огнищата на война и напрежение и преди всичко за постигане на справедлив и траен мир в Близкия Изток; борба за развитие на взаимноизгодно сътрудничество между държавите; гарантиране на мира и сигурността в Азия въз основа на общите усилия на държавите от континента; сключване на световен договор за неупотреба на сила в международните отношения; ликвидиране всички остатъци от колониалния гнет, както и на огнищата на колониализъм и расизъм; премахване дискриминацията и всякакви изкуствени пречки в международната търговия, ликвидиране на проявите на неравноправие, диктат и експлоатация в международните икономически отношения.

Тези предложения конгресът на КПСС определи като органическо продължение и развитие на Програмата за мир, приета на XXIV конгрес на КПСС. Те бяха високо оценени и провъзгласени за собствена програма в борбата за

мир от Българската комунистическа партия на нейния Единнадесети конгрес.

РАСИЗЪМ — реакционна човеконенавистническа идеология и политика на империалистическата буржоазия, която изхожда от антинаучната предпоставка за съществуването на „лъчноценни“ и „непълноценни“ раси и народности. Монархистическата буржоазия използва Р. за разединяване на работническата класа и всички трудещи се, за запазване на своите класови позиции в буржоазното общество, за извличане на допълнителни печалби чрез експлоатация на заробените нации. Независимо от многочислените „закона за гражданските права“, съществуващи във водещата страна на капиталистическия свят — САЩ, там широко се практикува расовата дискриминация по отношение на негърското население и на другите национални малцинства. Чудовищни форми прие Р. в ЮАР, където той се е превърнал в официална идеология и политика (т. н. „апартейд“). Тази политика на жестока расова дискриминация копира и режима на Ян Смит в Родезия. Р. беше основа на някогашната колониална политика на сваления режим на Салазар и Кастаню в Португалия. Той е поставен в служба и от управляващите кръгове в Израел.

Цялото прогресивно човечество осъжда Р. По инициатива на СССР и на някои други страни Общото събрание на ООН прие на 21 декември 1965 г. Международната конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация, ратифицирана досега от болшинството членки на организацията. XXVIII сесия на Общото събрание на ООН (1973 г.) реши да обяви 1973—1983 г. за Десетилетие на борбата против расизма. Борбата против расизма във всичките му разюзданости си остава насъщна проблема на нашата съвременност.

РЕВАНШИЗЪМ — реакционна идеология и политика, която има за цел да върне загубените по законен ред територии, политически и икономически позиции.

РЕВИЗИОНИЗЪМ — ДЕСЕН И „ЛЯВ“ — отстъпление от класовите пролетарски позиции, подмяна на марксизма-ленинизма с различни буржоазни и дребнобуржоазни концепции. Ревизионизмът в теорията води към опортюнизъм на практика, към капитулация пред империалистическите сили. В съвременните условия за десния ревизионизъм са

характерни: стремение да се подмени марксизмът-ленинизмът с реформистка идеология, която отрича класовата борба, отказва се от социалистическата революция и от установяването на пролетарска диктатура; маскиране на основните противоречия на капитализма, който уж се „трансформира“ в социализъм; игнориране ролята на пролетариата като главна революционна сила; абсолютизация на буржоазнодемократическите институти; принижаване значението на масовата извънпарламентарна борба. Десните ревизионисти заемат рязко враждебни позиции спрямо реалния социализъм, опитват се да очернят достиженията на социалистическите страни, отричат социалистическия характер на завоеванията на трудещите се от тези страни, игнорират международния характер на класовата борба и ролята на социалистическата система в нея. Главен обект на техните нападки са КПСС и съветската държава. Аятелиениските концепции на различните „модел на социализма“, пропагандирани от Р. Гароди, М. Джилас, О. Шик, Е. Фишер и др., имат за цел преди всичко опорочаването опыта на социалистическото и комунистическото строителство в Съветския съюз. Ходът на събитията показва, че десните ревизионисти неизбежно тръгват по пътя на ренегатството, започват борба против компартиите в своите страни.

„Левият“ ревизионизъм абсолютизира въоръжените форми на борба за власт, отрича необходимостта от съчетаване на борбата за демокрация с борбата за социализъм, възможността буржоазнодемократическите институти да бъдат ползвани в борбата за интересите на трудещите се. „Левите“ опортюнисти са против сливането в един поток на основните революционни сили на съвременността, против създаването на широк антиимпериалистически фронт и с това създават опасност от изолация на комунистите от широките трудови маси, искайки или пасивно да се изчака „революционна ситуация“, или въвличането на масите в авантюристически неподготвени действия, които силват вода във воденицата на империалистическата реакция. Като правило „левият“ опортюнизъм се съчетава с догматизма и сектанството. Иденте на „левите“ ревизионисти са проникнати от открит антисъветизъм, често и те застават на пътя на ренегатството, започват борба против компартиите в своите страни.

И десният, и „левият“ ревизионизъм са главен проводник на антимарксисткото и антиленинското идейно влияние в работническото и комунистическото движение. При всич-

ни свои различия в крайна сметка и десният, и „левият“ ревизионизъм водят до еднакво вредни последствия: отслабват боеспособността на компартните, подкопават революционните позиции на работническата класа, единството на антиимпериалистическите сили. Обединяващ признак на десния и на „левия“ ревизионизъм са националистическите уклони, понякога откритото преминаване на националистически позиции. „Идейно-политическото родство, връзката, дори тъждеството на опортюнизма и социалнационализма — посочва Ленин — не подлежат на никакво съмнение.“ (Съч. Т. 21, с. 145.)

В документите на марксистко-ленинските партии неведнъж е било подчертавано, че не е достатъчно само да бъдат заклеймени десният и „левият“ ревизионизъм. Срещу тях трябва да се води решителна борба, да се разобличава антиленинската същност на техните възгледи. Това беше отново подчертано в материалите на XXV конгрес на КПСС и на XI конгрес на БКП. „Действителните интереси на комунистическите партии, на работническата класа и всички трудещи се, на целия антиимпериалистически фронт изискват да продължи борбата против десния и „левия“ ревизионизъм, против национализма и антисъветизма.“

РЕВОЛЮЦИОННОДЕМОКРАТИЧЕСКИ ПАРТИИ — една от най-важните общественно-политически сили на съвременното националносвободително движение. Те представляват главно интересите на селските маси, дребната буржоазия и радикалната интелигенция.

Тези партии са нееднородни, различават се и по ролята си в обществения живот на своите страни, и по идеологическите и политическите си позиции. Обаче по програма и по главна насока на дейността си тези партии имат общи черти. Въз вътрешната политика това е стремежът да се премахне господството на чуждестранните монополи, да се създаде мощен държавен сектор в икономиката, да се проведе прогресивна аграрна реформа, да се ликвидират остатъците от стари обществени отношения; във външната политика — това е активната борба с неоколонализма и империализма, дружба със СССР и другите социалистически страни. Идеологическите позиции на Р.-д. п. не винаги са ясни, често у тях иденте на научния социализъм се съчетават с религиозни догми и националистически предразсъдъци. Дълбоко въздействае върху развитието на Р.-д. п. оказва съюзът им с останалите революционни сили и

особено с техния авангард -- комунистическите партии. Това сътрудничество, в т. ч. и с компартиите в собствени-те си страни, напълно отговаря на интересите на антиим-периалистическото движение, на укрепването на национал-ната независимост и на делото на социалния прогрес.

РЕЖИМ НА НАЙ-ОБЛАГОПРИЯТСТВУВАНА СТРАНА — принцип на развитие на въишката търговия между стра-ните, според който размерът на митата върху стоките, които си разменят, не надминава размера на митата за стоките на трети страни. Понастоящем Р. н. с. е един от господстващите в световния търговски оборот.

По време на „студената война“ западните държави въ-ведоха практиката на изкуствена дискриминация за пове-чето стоки, внасяни от социалистическите страни, рязко съкратиха обема на търговията със страните от социали-стическия лагер. Сега в обстановката на разведряване и намаляване на международното напрежение е поставен въпросът за премахване на спънките, правени от западните държави в търговията им със социалистическите страни, за предоставянето и по отношение на тях на Р. н. с.

Правителството на САЩ бе обещало да отмени дискри-минационните търговски ограничения по отношение на со-циалистическите страни и да им предостави режим на най-голямо облагодетелствование. По-специално такова задъл-жение бе поел американският президент по отношение на Съветския съюз. Но конгресът на САЩ гласува резолю-ция, поставяща предоставянето на такъв режим в зависи-мост от ред политически условия, което представлява не-допустима намеса във вътрешните работи на СССР. Това решение на Конгреса пречатства нормализирането и раз-витнето на съветско-американските търговски връзки.

РЕФОРМИЗЪМ в работническото движение — идейно-по-литическо течение, което отхвърля необходимостта от ре-волюционно преустройство на капиталистическото общест-во. Р. по същество заменя революционната борба на работ-ническата класа с борба за частични реформи. Р. въз-никва в края на XIX в., когато успехите на работническо-то движение станаха причина част от либералните бур-жоазни идеолози да се маскират със „социалистически“ дрехи, за да могат да въздействуват на работническата класа. По същото време сред част от социалистите за-почват да се разпространяват илюзии за „еволюционен

преход към социализма", който изключва революционната борба. Социална база на Р. са дребнобуржоазните слоеве, работническата аристокрация и работническата бюрокрация, попаднали под влияние на буржоазната идеология. По време на Първата световна война всички реформистки партии изпаднаха на позициите на социалшовинизма. След Октомврийската революция идеолозите на Р. заеха открито антисъветски позиции. От ревизия на марксизма под флага на неговото „подобряване“ до антикомунизма, до борбата против марксизма — такава е равпосметката на идейната еволюция на Р., която в съвременните условия се представлява от социалдемократията и преди всичко от нейното дясно крило. В борбата против марксизма-ленинизма идеолозите на съвременния ревизионизъм издигнаха доктрината на „демократическия социализъм“, като под демокрация разбират „хармоничното единство“ на всички класи и слоеве на буржоазното общество. По такъв начин в основата и на съвременния Р. лежи идеята за „класовото сътрудничество“. В областта на идеологията Р. провъзгласи т. н. „светогледен неутралитет“ — тезис, който има недвусмислена политическа цел — да разоръжи идейно работническата класа, да подкопае влиянието и авторитета на марксизма-ленинизма. Ръководствата на значителна част от социалдемократическите партии, преди всичко заемашите ръководно положение в Социалистическия интернационал, продължават да считат борбата против комунизма и против социалистическите страни за своя главна задача.

Но като характеризираме основата на идеологията и политиката на Р. като антикомунистическа, все пак трябва да имаме предвид засилващия се процес на диференциация в редовете на социалдемократическите партии. Под натиска на масата редови членове на партиите си лявосоциалистическите дейци все по-активно поддържат класовите искания на пролетариата, призовават към разграничаване от агресивния външнополитически курс на империализма. Изострянето на противоречията в социалдемократическите партии е двуединен процес: от една страна, това е осъзнаване на опасността от антикомунизма, преди всичко в редовете на обикновените социалдемократи, от друга — предлагане от страна на обуржоазилата се върхушка, която се страхува да не загуби позициите си, по-тънки и замаскирани форми на борба с комунистическото движение, с тези социалдемократи, които се застъпват за сътрудничество

с комунистите. Днес идеите на социалреформизма, антикомунистическите концепции, които са призвани да замаскират изострянето на класовите противоречия на капитализма, да фалшифицират икономическите и политическите постижения на страните от световната социалистическа система, се подемат от десните и „левите“ ревизионисти. Борбата с антикомунизма, принципалната критика на идейно-политическите постановки и на опортюнистическата практика на Р. е важно условие за ефективната борба за единство на работническата класа, за мир, демокрация и социализъм.

СВЕТОВЕН КОНГРЕС НА МИРОЛЮБИВИТЕ СИЛИ — състоял се е от 25 до 31 октомври 1973 г. в Москва. Той е подготвен съвместно с обществените организации на много страни. Целта на конгреса е изработването на общ подход към проблемите, чието решаване ще допринесе за установяването на траен мир на нашата планета, на формите на дейност на миролюбивите сили, за използване влиянието на общественото мнение за осигуряване на мира и международната сигурност. Работата на С. к. м. с. беше организирана в пленарни заседания и в 14 комисии, които разгледаха такива важни въпроси като мирното съществуване и международната сигурност, борбата за мир и безопасност, за разоръжаване, национално-освободителното движение, борбата против колониализма и расизма, запазването на околната среда, сътрудничеството в областта на просветата, културата и др. Позициите на конгреса по всички тези въпроси са изложени в неговия основен документ — Комюнике на конгреса (в „Правда“, 3 ноември 1973 г.). В работата на С. к. м. с. участваха делегати от 143 страни, представители на 120 международни и повече от 1100 национални организации. Световният конгрес на миролюбивите сили стана важен етап в борбата на народите за запазване и укрепване на мира. Той направи неограничен принос в развитието на разбирателството между организациите, придържащи се към най-различни политически и други възгледи, но обединени от общия стремеж към мира.

По общо мнение най-забележителното, кулминационно събитие в хода на конгреса беше изказването на 26 октомври на генералния секретар на ЦК на КПСС Л. И. Брежнев. В своята реч той направи всеобхватен анализ на съвременната международна обстановка, формулира принципната позиция на КПСС по основните проблеми на све-

товното развитие, постави конкретните задачи, които понастоящем излизат на преден план в борбата за укрепване на мира. В своето изказване Л. И. Брежнев, като отчита международните събития, развива Програмата на мира. Той показва гигантската работа на КПСС, на съветската държава за благото на мира и безопасността на народите. Миротлюбивата общественост напълно споделя стремежа на КПСС да превърне сегашното разведряване на международното напрежение в трайно, здраво необратимо явление.

СВЕТОВЕН РЕВОЛЮЦИОНЕН ПРОЦЕС — процес на прехода на човечеството от капитализма към социализма, извършван се под въздействието на всички международни революционни сили на съвременността. С. р. п. се формира от съвкупността на различни революционни и прогресивни движения. Главни съставни части на С. р. п. са: а) световната система на социализма; б) работническото движение в капиталистическите страни; в) националноосвободителното движение, което в съвременните условия прераства в борба за дълбоки преобразования, против експлоататорските отношения както феодализъм, така и капиталистически. Всяка съставна част на световния революционен процес решава свои специфични задачи. Приносът на световната социалистическа система се определя преди всичко от нейната растяща икономическа и политическа мощ. Това в решителна степен определя превеса на силите на мира, демокрацията и социализма над империализма. Всички тези революционни вотоци се сливат в единен С. р. п., който осигурява победата на социализма над капитализма в световен мащаб.

СВЕТОВНА СОЦИАЛИСТИЧЕСКА СИСТЕМА — главно-то завоевание на международната работническа класа, решаващата революционна, антиимпериалистическа сила на съвременността, опора на всеобщия мир и на социалния прогрес.

От международните последнии на Октомври, определял облика на нашата епоха, най-глазната е възникването и развитието на световната социалистическа система. (Л. И. Брежнев, Великият октомври и прогресът на човечеството, с. 17).

Св. с. с. израсна като най-влиятелната обществена сила на историческото развитие. Обликът на съвременния свят се определя от борбата на двете противоположни обществени системи, при което съотношението на силите на

международната арена непрестанно се изменя в полза на социализма.

На сегашния етап от историческото противоборство със стария, отживял обществен строй, главното си въздействие върху хода на общественото развитие Св. с. с. оказва с икономическата си политика, със създаването на технико-икономическата база на новото общество, която по равнище на развитието на производителните сили би превъзхождала капитализма. Още сега на социалистическите страни се падат около 42% от световното промишлено производство. През 1975 г. само страните членки на СИВ произведоха една трета от световното промишлено производство. С по-нататъшното реализиране на Комплексната програма на страните членки на Съвета за икономическа взаимопомощ и с разширяването на сътрудничеството и интеграцията на братските страни все повече ще се ускорят темповете на тяхното икономическо развитие.

За страните от социалистическата общност са характерни еднотипната икономическа основа — обществената собственост върху средствата за производство, еднотипна държавна власт — власт на народа начело с работническата класа, единна идеология — марксизмът-ленинизмът. Взаимоотношенията им се изграждат върху принципите на социалистическия интернационализъм. Успехите на социалистическите страни в стопанското и културното строителство служат като нагледно потвърждение на преимуществата на социализма над капитализма, оказват революционизиращо въздействие върху целия капиталистически свят. „Социализмът вече оказва огромно въздействие върху мислите и чувствата на стотици милиони хора на земята. Той осигурява на трудовите хора свобода, истински демократични права, благосъстояние, най-широк достъп до знанията и твърда увереност в бъдещето. Той носи мир, зачитане на суверенитета на всички страни, равноправно международно сътрудничество; той е опора на народите, борещи се за свободата и независимостта си. А утрешният ден несъмнено ще даде нови доказателства за безграничните възможности на социализма, за неговото историческо превъзходство над капитализма.“ (Л. И. Брежнев. Отчет на ЦК на КПСС пред XXV конгрес, с. 15.)

Св. с. с. е решаващата сила в съвременната антиимпериалистическа борба. Не е имало и няма такова революционно движение, такова надигане на народните маси за национално и социално освобождение, което да не е по-

лучавало действителна помощ и съдействие от страна на социалистическите държави.

Св. с. с. внася огромен принос в решаването на такъв жизнено важен за народите въпрос като предотвратяването на нова световна война, като разведряването в международните отношения и утвърждаването на принципите на мирното съвместно съществуване между държавите с различен обществен строй. „Преминването от „студената война“, от взривоопасната конфронтация на двата свята към разведряване на обстановката бе свързано преди всичко с измененията в съотношението на силите на международната арена.“ (Л. И. Брежнев. Отчет на ЦК на КПСС пред XXV конгрес, с. 23.)

Св. с. с. е още млад, растящ организъм. Той целият е в непрестанно движение и усъвършенствуване. В развитието му понякога възникват и трудности, които се отстраняват по пътя на единните съвместни действия. Разбира се, в укрепването на световния социализъм „много неща зависят от политиката на управляващите комунистически партии, от способността им да пазят единството, да се борят против изолацията и националната обособеност, да се съобразяват с обикните интернационални задачи и да действуват заедно за тяхното решаване“. (Л. И. Брежнев. Отчет на ЦК на КПСС пред XXV конгрес, с. 9.)

Изключително големи са ролята и приносът на Съветския съюз за укрепване на мощта, единството и сплотеността на Св. с. с.

СЕНТО (Central Treat Organization — Организация на централния договор) — военнополитически блок, създаден на основата на договора, подписан в Багдад през 1955 г. от Англия, Ирак, Турция, Пакистан и Ирак. Според мястото на подписване на договора блокът първоначално беше наречен „Багдадски пакт“, но когато през 1958 г. Ирак излезе от него, той е преименуван. Формално САЩ не членуват в СЕНТО, но именно те имат ръководната роля в него. Важни цели на блока са смазването на национално-освободителните движения в страните на Близкия и Средния Изток, а също така военното осигуряване на т. н. „политика на съдържането“ на СССР и на другите социалистически страни да не получават влияние в района между сферите на действие на НАТО и СЕАТО. Щаб-квартирата на блока се намира в Анкара. Ръководен орган на СЕНТО е Съветът на министрите. Неговите сесии се свикват веднаж-два пъти в годината.

Понастоящем СЕНТО както и други империалистически военни блокове преживява сериозна криза. Поради разминаването на коренните им интереси отдавна проявилите се противоречия между САЩ и Англия, от една страна, и азиатските страни, от друга, рязко се изостриха. Само с големи усилия главатарите на блока успяват да задържат в неговия състав Пакистан и Турция. В стремежа си да укрепят „антикомунистическата солидарност“ на участниците в блока, неговите ръководители успяха да натрапят на последната сесия на СЕНТО, свикана в Техеран през юни 1973 г., приемането на документ, който оправдава дейността на блока с необходимостта от борба с мнимата „растяща подризна дейност“ и „сериозна опасност“, уж създавана за страните от СЕНТО от сключените договори за дружба между СССР и Индия (1971) и с Ирак (1972). Но подобни декларации едва ли ще успеят да вдъхнат живот на тази умираща рожба на империализма.

СОЦИАЛИСТИЧЕСКА ИНТЕГРАЦИЯ — съзнателно и планомерно регулиран от комунистическите и работническите партии и правителствата на страните членки на СИВ процес на международно социалистическо разделение на труда, сближаване на икономиките и формиране на съвременна, високоефективна структура на националните икономики, постепенно сближаване и изравняване на равнището на икономическото им развитие, формиране на дълбоки и устойчиви връзки в основните отрасли на икономиката, науката и техниката, разширяване и укрепване на международния пазар на тези страни, усъвършенствуване на стокосо-паричните отношения. Този процес създава благоприятни условия за по-ефективно използване ресурсите на страните членки на СИВ и широко разгръщане на научно-техническата революция, която стана важно условие за развитието на социалистическото общество и един от главните участъци на историческото съревнование на двете противоположни обществени системи. Този процес съдейства за укрепване на народното стопанство на всяка социалистическа страна, за нарастването на икономическата мощ на съветската система на социализма като цяло, превръща се във важен фактор за победата в историческото съревнование между социализма и капитализма.

Развитието на социалистическата интеграция се основава на принципа на социалистическия интернационализъм, на уважението на държавния суверенитет, на невмешател-

стрито въз вътрешните работи на страните, на пълното равнопразие, взаимната изгода и другарската взаимопомощ.

Социалистическата интеграция коренно се различава от капиталистическата интеграция. Преди всичко социалистическата И. представлява качествено нов тип международно сътрудничество. Курсът на страните от СИВ към икономическа интеграция изразява обективните потребности на развитието на световния социализъм. Социалистическата И. се ръководи от авангарда на работническата класа в социалистическите страни — комунистическите и работническите партии. Нейният движещ стимул е повишаването на народното благосъстояние, културното равнище на трудещите се. Социалистическата интеграция е открита, в нея частично или пълно могат да участвуват и страни, които не влизат в СИВ. За разлика от европейската капиталистическа интеграция социалистическата интеграция не създава наднационални органи, в които по-силните в икономическо отношение биха налагали волята си на по-слабите. Тя не е стихийна, а планова. Затова нейн главен инструмент е координацията на народностопанските планове на страните участници. И накрай, най-важна особеност на социалистическата И., която не съществува и не може да съществува при капитализма, е съчетаването на националните интереси на всяка социалистическа страна с общите интернационални интереси на цялото социалистическо съдружество.

Убедителен пример за успешно съчетаване на националните и интернационалните интереси на социалистическите страни, пример за тържество на принципа на социалистическия интернационализъм е Комплексната програма за по-нататъшното задълбочаване и усъвършенствуване на сътрудничеството и развитието на социалистическата икономическа интеграция на страните членки на СИВ, приета на XXV сесия на СИВ (Букурещ, 27—29 юли 1971 г.). Тази програма е разчетена на продължителна двадесетгодишна перспектива. Тя е основен икономически и политически документ за сътрудничеството на социалистическите страни. Поставете от нея цели за икономическото сътрудничество са характерни за развитата социалистическа икономика. Тези цели са насочени да съдействуват за бързото развитие на производителните сили във всички страни членки на СИВ, за повишаване материалното и културното равнище на живота, за постепенното сближаване и изравняване равнището на икономическото развитие, за укрепване

на позициите им в световната икономика и осигуряване в крайна сметка на победа в икономическото съревнование с капитализма, а така също и за укрепване отбранителната мощ на страните от социалистическия лагер.

През последните години бяха разработени редица конкретни мероприятия за реализиране на Комплексната програма. Беше изработен и приет първият съгласуван план за многостранини интеграционни мероприятия за периода 1976—1980 година. Чрез него братските страни ще изградят редица мощности за задоволяване на техните суровинни и енергетични потребности (газопровода Оренбург—Западната граница на СССР, целулозния комбинат в Уст Ил.мек, Кимбаевското азбестово находище, никеловите рудници в Куба и пр.). Както оцени Л. И. Брежнев на XXV конгрес на КПСС, „става дума не само за голяма взаимна икономическа изгода, но и за задача с огромно политическо значение. Става дума да се укрепи материалната основа на нашата общност.“

През 1976 г. се проведе XXX сесия на Съвета за икономическа взаимопомощ, което даде нов силен тласък на взаимноизгодното сътрудничество и икономическата интеграция между страните членки на СИВ. На основата на решенията на XXX сесия на СИВ, страните пристъпиха към разработването на пет дългосрочни целеви програми за сътрудничество — в топливно-енергетичните и суровинни отрасли, в машиностроенето, селското стопанство и хранителната промишленост, а разширяването на производството и взаимния обмен на стоки за пародно потребление, и в развитието на транспортните връзки.

В комуникето на XXX сесия на СИВ бе записано „В съответствие с природата и висшите цели на социализма интензификацията на сътрудничеството в рамките на СИВ води към хармонично развитие на националните икономии, осигурява бързо нарастване на промишлеността и селското стопанство, съдействува за ускорения прогрес на по-слабо развитите в икономическо отношение страни членки на СИВ.“

В Отчетния доклад пред Единадесетия конгрес на БКП др. Т. Живков заяви: „Българската комунистическа партия изцяло подкрепя линията на задълбочаване на социалистическата интеграция, на разработване и изпълнение на дългосрочни целеви програми и ще дава и занапред своя принос за укрепване на икономическата мощ на нашето социалистическо семейство.“ (с. 16—17.)

СОЦИАЛИСТИЧЕСКА РЕВОЛЮЦИЯ — процес на революционно преобразуване на експлоататорския строй в социалистически, който се осъществява по пътя на установяване на власт на работническата класа, обобществяване на средствата за производство и осъществяването на дълбоки социално-икономически, политически и духовни преобразувания в обществото. Икономическа основа на С. р. е противоречието между производителните сили и производствените откошения, антагонистическия конфликт между общественя характер на производството и частната форма на собственост. С. р. предполага наличие на революционна ситуация, която се характеризира: а) с невъзможност на експлоататорските класи да запазят в непроменен вид властта си; б) рязко изостряне на противоречията между експлоататорите и експлоатираните; в) значително повишаване на политическата активност на масите. За победата на С. р. е необходимо също наличие на субективни фактори — революционна работническа класа, ръководена от марксистко-ленинска партия, която да обединява около себе си широките маси на трудещите се и да е готова да предприеме решителни действия за събарянето на стария строй.

Движещи сили на С. р. са работническата класа, трудното селячество и други слоеве на трудещите се. В съвременните капиталистически страни съставна част на борбата за победа на С. р. е борбата за дълбоки демократически преобразувания. „Днешните големи борби на работническата класа са предвестници на нови класови битки, които могат да доведат до фундаментални обществени преобразования, до установяване властта на работническата класа в съюз с другите слоеве на трудещите се“ (Материали на XXIV конгрес на КПСС, с. 25) (вж. също Мирна и не мирна форма на социалистическата революция, не-капиталистически път на развитие.)

СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ИНТЕРНАЦИОНАЛ — международна организация на социалдемократически и социалистически партии; има ролята на информационен и до известна степен на идейно-политически център на социалдемократията. Идейно-политическото значение на С. и. до голяма степен е условно, доколкото постановленията и резолюциите на С. и. нямат задължителна сила за партиите членове, нерядко политическите постановки на ръководните органи на конкретни партии се различават с резолюциите на С. и. или направо им противоречат. С най-голямо влияние се

ползват партияните членове на С. и. в страните на Западна Европа (около 10 милиона членове): Лейбъристката партия на Великобритания, социалдемократическите и социалистическите партии на ГФР, Австрия, Скандинавските страни, Франция, Италия. Тези партии имат най-силни позиции и в С. и., в които влизат още редица партии от Азия, Африка, Латинска Америка, Австралия и Нова Зеландия. За идейно-политическите позиции на основните партии на С. и. са характерни: социалреформизмът, проповедта на „класовото сътрудничество“, апологетиката на съвременния капитализъм и буржоазната демокрация, антикомунизма. През последните години в редица партии на С. и. се появи тенденция към разбиране на безперспективността на антикомунизма и антисъветизма, преди всичко по отношение на международните въпроси.

В последно време характерно за социалистическия интернационал е стремежът в неговите редове да бъдат привлечени партии със социалистически наименования извън Европа, да се засили рендеологизацията на дейността му, да се постигне по-голяма съгласуваност на позициите на социалистическите и социалдемократическите партии към комунистическите партии.

БКП е за развитието на връзките и сътрудничеството със социалистическите партии. Същевременно тя и занапред ще се противопоставя на социалреформизма като чужда на марксизма-ленинизма идеология.

СТРАТЕГИЯ И ТАКТИКА НА КОМУНИСТИЧЕСКОТО ДВИЖЕНИЕ — наука и изкуство за ръководене на класовата борба на работническата класа и на всички трудещи се. Теоретическа основа на С. и т. к. д. е марксизмът-ленинизмът. Стратегическата линия на комунистите на всички етапи на движението е била насочена към постигане на крайната цел — построяването на комунизма. Към областта на стратегията на настоящия исторически етап (стратегически) се отнасят стратегическата цел, отчитане съотношението на класовите сили вътре в страната и на международната арена, определяне на правленето на главния удар и на основните съюзници на работническата класа. Тактиката на компартиите произтича от стратегията, на която е подчинена и представлява текущата политика на партията в конкретна ситуация, избор на формите и методите за решаване на стратегически задачи; тактиката

предполага овладяване от комунистите на най-различни форми за работа с масите. Стратегическата линия на международното комунистическо движение е разработена с колективните усилия на комунистическите партии на международните Съезвания през 1957, 1960 и 1969 г. Важна роля в изработването на тази стратегия се пада на КПСС.

Съдържание на стратегията на международното комунистическо движение на съвременния етап е борбата за мир, демокрация, национална независимост и социализъм, укрепване единството в действията на комунистите, на всички антиимпериалистически сили за широко настъпление против империализма, против силите на реакцията и агресията. Наред с общата стратегическа линия всеки отряд на комунистическото движение, всяка партия има свои стратегически задачи. При това интернационален дълг на комунистите е осъществяването на общата стратегия, последователното ѝ провеждане в практическата дейност. Така комунистите от социалистическите страни считат за свой главен интернационален дълг по-нататъшното развитие и укрепване на всяка социалистическа страна и на цялата световна социалистическа система, укрепването сплотеността на социалистическата общност, построяването на социалистическото и комунистическото общество. Стратегическата линия на компартите от развитите капиталистически страни е курс към обединяване на всички революционни, демократически движения в един антиимпериалистически фронт за ликвидиране на всевластието на монополите. Комунистите от Латинска Америка считат за своя главна задача създаването на широка антиимпериалистическа и демократическа коалиция за осъществяване на народната антиимпериалистическа и антиолигархическа революция с перспектива построяване на социализма. Комунистите от страните на Азия и Африка виждат своята основна цел в създаването на широк антиимпериалистически, антифеодален фронт в сътрудничество с революционните демократи с цел скопчательно премахване на колониализма, за завоеване не само на политическа, но и на икономическа независимост, за развитие на своите страни по пътя на социалния прогрес. Стратегическите и тактическите цели на компартите обикновено се фиксират в техните програмни документи.

„СТУДЕНА ВОЙНА“ — политика на империалистическите държави след Втората световна война по отношение на

СССР и другите социалистически страни. Началото на С. в. може да се търси още непосредствено след смъртта на президента на САЩ Франклин Делано Рузвелт и отказа на управляващите кръгове на западните държави от програмата на антихитлеристката коалиция. Свсего рода „теоретическо обосноваване“ на С. в. става речта на Уинстън Чърчил в американския град Фултън, произнесена в присъствието на президента на САЩ Хари Труман на 5 март 1946 г. и публикуваното през юни с. г. програмно изказване на Джон Ф. Дълес „Мисли за съветската външна политика и свързаните с нея действия“. В двете изказвания се провъзгласяваше необходимостта по отношение на СССР и на другите социалистически страни да се води политика „от позиция на силата“, за да бъдат запазени позициите на империализма в света. На практика С. в. се изрази в създаването на мрежа от агресивни военни блокове (НАТО, СЕАТО, СЕНТО и др.) на огромно количество военни бази покрай границите на социалистическите държави, ограничаване на нормалните междудържавни отношения, разгръщане на т. н. „психологическа война“ — яростна антикомунистическа пропагандна кампания, съпроводена от многочислени провокации по отношение на социалистическите страни. Политиката на С. в. доведе до рязко повишаване на международното напрежение. Обаче тя не успя да спре промяната на съотношението на силите на световната арена в полза на социализма.

Управляващите кръгове на западните държави започват да осъзнават несъстоятелността и безплодността на С. в., въпреки че още не са се отказали напълно от нейните фалшиви идеи и методи.

СЪВЕТ ЗА ИКОНОМИЧЕСКА ВЗАИМОПОМОЩ (СИВ) — международна икономическа организация на социалистически страни, създадена с цел да съдействува за всестранното икономическо сътрудничество на основата на последователното задълбочаване и разширяване на международното социалистическо разделение на труда в интерес на построяване на социализма и комунизма и на укрепването на мира.

СИВ бе създаден през януари 1949 година. Първоначално негови членове бяха Албания, България, Полша, Румъния, Съветският съюз, Унгария и Чехословакия. От края на 1961 г. Албания преустанови своето участие в дейността на СИВ. През 1950 г. в СИВ бе приета ГДР, през юни

1962 г. — Монголия, а през юли 1973 г. — Куба. По споразумение между СИВ и Югославия от 1964 г. СФРЮ взема участие в работата на СИВ по въпроси, представляващи взаимен интерес. В действителността на някои органи на Съвета, като наблюдатели участвуват СРВ и КНДР. Тъй като СИВ е открита организация, то за нейни членове могат да бъдат приети всички държави, споделящи неговите цели и принципи и които проявят готовност да поемат задълженията, произтичащи от Устава. Именно на тази основа са подписани споразумения за сътрудничество на СИВ с редица страни (с Финландия, Ирак, Мексико).

От 1969 г., когато беше проведена XXIII специална сесия на СИВ, започна нов етап в развитието на организацията — етапът на прехода към социалистическата икономическа интеграция. На състоялата се в Букурещ XXV сесия на СИВ (1971 г.) беше приета Комплексна програма за по-нататъшното задълбочаване и усъвършенствуване на сътрудничеството и развитието на социалистическата икономическа интеграция на страните членки на СИВ за срок от 20 години. Първите успехи в реализирането ѝ потвърждават правилността на линията на братските комунистически и работнически партии за по-тясно обединяване на усилията на страните членки на СИВ в строителството на социализма и комунизма. През петилетката 1976—1980 г. се осъществява първият Съгласуван план за многостранни интеграционни мероприятия. През 1976 г. се проведе XXX сесия на СИВ, която даде нов силен тласък на интеграционните мероприятия. По-специално, страните членки на СИВ пристъпиха към разработването на 5 целеви програми за сътрудничеството в редица важни отрасли на икономиката.

Братското сътрудничество и взаимопомощта между страните участнички в СИВ има голямо значение за постоянното нарастване на техния икономически потенциал. Сега тези страни произвеждат повече от една трета от световната промишлена продукция. Техните темпове на развитие значително надвишават темповете на капиталистическите страни. Така например в периода 1970—76 г. развитите капиталистически страни увеличиха своето промишлено производство със 17%, а страните членки на СИВ — с 56%.

Висш орган на СИВ е неговата сесия, упълномощена да обсъжда всички принципи въпроси, влизащи в компетенциите на Съвета, и да определя основните направления на неговата дейност. Главен изпълнителен орган на СИВ е

Изпълнителният комитет. Икономически и изпълнително-административен орган на СИВ е неговият Секретариат. В рамките на СИВ действуват повече от 20 постоянни комитети по различни отрасли на икономиката и цялата редица други структурни подразделения. Цялата дейност на СИВ се изгражда върху принципите на социалистическия интернационализъм, т. е. на пълното равноправие, уважение на държавния суверенитет и националните интереси на всяка страна, взаимната изгода и другарската взаимопомощ. Решенията на сесията на СИВ се вземат с пълно единодушие и имат сила само за държавите, които са гласували за тях.

Успешното реализиране на Комплексната програма и на другите споразумения между страните членки на СИВ способствуват за укрепването на позициите на всяка социалистическа страна поотделно, както и на цялата социалистическа общност на международната арена, създава важни предпоставки за осигуряване победата на социализма в мирното съревноваване с капитализма.

ТРИТЕ ОСНОВНИ РЕВОЛЮЦИОННИ СИЛИ НА СЪВРЕМЕННОСТТА — световната система на социализма, работническата класа в капиталистическите страни и националноосвободителното движение, съставляват основните сили на световния революционен процес. Водещ отряд, център на световното революционно движение — това е световната система на социализма, която се превърна в решаващ фактор за развитието на човешкото общество. Социалистическите страни считат за свой интернационален дълг да оказват всестранна политическа, икономическа, а когато е необходимо и военна помощ на борещите се народи. Но страните на социализма оказват главното си въздействие върху общественя прогрес чрез своите успехи в стопанското строителство, чрез достиженията си във всички сфери на социалистическия живот.

Върху основата на по-нататъшната интеграция на социалистическите страни значително нараства тяхната икономическа мощ, усилява се въздействието им върху революционния процес.

Работническата класа на капиталистическите страни е изпитан отряд на революционното движение. Тя е натрупала огромен опит в класовите битки, има славни боеви традиции, създава е силни политически организации, постигнала е значително укрепване на своето положение в

обществото. Работническата класа в капиталистическите страни играе своя главен дял в световния революционен процес чрез засилване на борбата за своите демократични права и за осъществяване на социалистическите си задачи.

Органическа част на световния революционен процес е и националноосвободителното движение. В много страни борбата за национално освобождение практически започна да прераства в борба против експлоататорските отношения, както феодални, така и капиталистически.

Успехът в борбата против империализма зависи до голяма степен от сплотеността на Т. о. р. с. с. и преди всичко от техния авангард — световното комунистическо движение.

ЦИОНИЗЪМ — реакционна националистическа идеология и политика на едрата еврейска буржоазия. Възникнал в края на XIX в. Ц. усилено пропагандира идеята за „богоизбраността“ на еврейския народ, за „духовната общност“ на всички евреи, за това, че евреите, в които и страни да живеят и на какъвто и език да говорят представляват единна нация. „Съвсем несъстоятелната в научно отношение идея за отделен еврейски народ е реакционна по своето политическо значение“ — такава характеристика на Ц. дава В. И. Ленин (Съч. Т. 7, с. 88.) Организационно Ц. се оформя през 1897 г., когато в Швейцарския град Базел е създадена Световната ционистка организация (СЦО), която излиза с призив за преселване на всички евреи в Палестина и за създаване там на еврейска държава. СЦО е главен идеологически център на Ц., тя действа в 60 държави. Друга важна ционистка организация е Световният еврейски конгрес, създаден през 1936 г. и имащ филиали в 67 страни. Съвременният Ц. е съюзник на световния империализъм в борбата му с националноосвободителното движение на арабските народи. Реакционната същност на идеологията и политиката на Ц. се изразява най-ярко в практиката на лидерите на Израел. Те, изпълнявайки волята на империализма и на международния Ц., тръгнаха по пътя на агресията против арабските държави, като по този начин застрашават световния мир (вж. Близоизточна криза). Ционистите са противници на намаляването на международното напрежение. Те водят разюздана антисъветска и антикомунистическа кампания. Прогресивните сили на човечеството се обявяват против Ц.

УКАЗАТЕЛ

	Раздел	Стр.
Абстракционизъм	III	145
Авторитет	I	7
Автоматизация на производството	II	95
Автоматизирана система за управление (АСУ)	II	95
Аграрно-промишлен комплекс (АПК)	II	96
Агресия	IV	202
Администрация	I	8
Азпак	IV	202
Актив	I	9
Акзюк	IV	203
Акзюс	IV	204
Антикомунизъм	IV	204
Априлска линия	I	10
Асортимент	II	97
Асеан	IV	206
Атенетическо възпитание	III	145
Баланс на народното стопанство	II	97
Бездейност	III	146
Безработица	IV	207
Близкоизточна криза	IV	207
Борба с бюрократизма	I	11
Буржоазна идеология	III	146
Бюджет на НРБ	II	98
Българска комунистическа партия	I	12
Български земеделски народен съюз	I	14
Българска народна армия	I	15

	Раздел	Стр.
Валутно-финансова криза	IV	210
Велика октомврийска социалистическа революция	I	16
Висше образование	III	149
Всеобщо задължително образование	III	148
Всеобщо средно образование	III	150
Весестранно развита личност	III	149
Всесъюзен ленински комунистически съюз на младежта	I	17
Външна политика на КПСС	IV	211
Външна търговия	II	99
Въоръжени сили на СССР	I	18
Върховен съвет на СССР	I	20
Вътрешнопартийна демокрация	I	20
Главна социално-икономическа задача на седмата петилетка	II	99
Група „А“	II	100
Група „Б“	II	101
Движение за Българо-съветска дружба	I	21
Движение на необвързаните страни	IV	213
Девалвация	IV	214
Декемврийска програма	I	23
Демократически центризм	I	24
Демократически и социалистически задачи на работническата класа в капиталистическите страни	IV	215
Диктатура на пролетариата	I	25
Димитровски комунистически младежки съюз	I	26
Договори за дружба, сътрудничество и взаимопомощ	IV	216
Догматизъм	III	151
Драматургия	III	151
Дружба между народите на СССР	I	28
Духовна култура	III	152
Духовни потребности	III	153
Духовни стимули	II	101

	Раздел	Стр.
Държавна дисциплина	I	29
Държавни доставки и изкупни цени	II	102
Държавен комитет за планиране	I	30
Държавно-монополистически капитализъм	IV	216
Държавен съвет на НРБ	I	30
Държавно-обществено и обществено-държавно начало	I	31
Европейска икономическа общност	IV	218
Европейска сигурност	IV	218
Единни държавни цени на дребно	II	103
Единоначалие	I	32
Единство между партия и народ	I	33
Единство на действията на работническата класа	IV	221
Естетическо възпитание	III	153
Етика	III	154
Ефективност на общественото производство	II	102
Жизнено равнище на народа	II	104
Жилищно строителство в НРБ	II	105
Жените в НРБ	I	33
Забрана на оръжията за масово унищожение	IV	222
Задочно образование	III	154
Заличаване на социално-класовите различия	I	34
Идейност	III	155
Идеологическа борба	III	155
Идеологическа дейност на партията	III	157
Издръжка на стокооборота	II	105
Изкуство	III	158
Изобразително изкуство	III	159
Икономика на развития социализъм	II	106
Икономическа политика на БКП	II	106
Икономически експеримент	II	107
Икономически методи	II	108
Икономическо съревнование между социализма и капитализма	II	109

	Раздел	Стр.
Империализъм	IV	224
Интелигенция в НРБ	I	35
Интензификация на производството	II	109
Интереси — обществени, колективни и лични	II	110
Интернационално възпитание на трудещите се	III	160
Инфлация	IV	225
Кадри	I	36
Капиталистическа интеграция	IV	225
Капитално строителство	II	111
Карибски общ пазар	IV	226
Качество на продукцията	II	111
Кинематография	III	161
Киноизкуство	III	162
Кипърски проблем	IV	227
Класи и социални групи в НРБ	I	37
Класова борба на пролетарната	IV	228
Класика	III	163
Колективност на партийното ръководство	I	38
Колхоз	II	113
Комплексна механизация на производството	II	113
Комплексно планиране	I	39
Комунизъм	I	39
Комунистическа идеология	III	163
Комунистическа партия на Съветския съюз	I	41
Комунистическа съзнателност	III	164
Комунистически труд	I	42
Комунистически светоглед	III	165
Комунистическо възпитание	III	166
Комунистическо строителство	I	43
Конгрес на БКП	I	44
Контрареволуция	IV	229
Конфронтация	IV	230
Кооперативно движение	I	44
Координация на външнополитическия курс	IV	230

	Раздел	Стр.
Космонавтика	III	167
Кримски срещи	IV	231
Критика и самокритика	I	45
Културно-просветни учреждения	III	168
Културно равнище	III	169
Културна революция	III	169
Лига на арабските държави	IV	282
Литература	III	170
Лична собственост при социализма	II	114
Лично стопанство	II	114
Маонизъм	IV	233
Марксизъм-ленинизъм	III	172
Материални стимули	II	114
Международно комунистическо движение	IV	234
Международни съвещания на комунистическите и работническите партии	IV	235
Милитаризъм	IV	236
Министерски съвет (Правителство) на НРБ	I	47
Министерства и държавни комитети	I	47
Мирна и не мирна форми на социалистическата революция	IV	237
Мирно съвместно съществуване	IV	237
Младежта в НРБ	I	48
Морална атмосфера в партията и в обществото	III	173
Народен контрол	I	49
Народни съвети	I	50
Народни представители и народни съветници	I	51
Народно събрание на НРБ	I	52
Народност на литературата и изкуството	III	174
Народностопански план за обществено-икономя- ческо развитие	II	115
Насрещен план	II	115
НАТО	IV	239
Наука	III	175
Науката --- непосредствена производителна сила	II	116

	Раздел	Стр.
Научен комунизъм	III	176
Научно ръководство на социалистическото общество	I	53
Научно-техническа революция	II	117
Научно-технически прогрес	II	117
Национален доход	II	118
Национализъм	III	176
Националноосвободително движение	IV	240
Надя	I	53
Начин на производство	II	118
Некапиталистически път на развитие	IV	241
Неоколониализъм	IV	242
Неутралитет	IV	243
Норми на партнен живот	I	55
Нравствено възпитание	III	178
Нравствено убеждение	III	178
Общ пазар	IV	244
Обща криза на капитализма	IV	244
Обществени организации в ИРБ	I	55
Обществено мнение	III	179
Общо и национално-особено в социалистическото строителство	I	57
Общонародна държава	I	58
Ограничаване въоръжените сили в		
Централна Европа	IV	246
Опазване на природата	II	119
ОПЕК	IV	247
Организация на американските държави	IV	248
Организация за африканско единство	IV	249
Организация на Варшавския договор	IV	249
Организация на обединените нации	IV	251
Основно противоречие на съвременната епоха	IV	252
Отечествен фронт	I	59
Остатъци от миналото в съзнанието и постъпките на хората	III	179

	Раздел	Стр.
Палестинско съпротивително движение	IV	253
Парични доходи на трудещите се	II	120
Партийност в литературата и изкуството	III	180
Печалба	II	120
Печат	III	181
Планова дисциплина	II	120
Планове за социално развитие на колектива	I	61
Платежоспособно търсене	II	127
Пленум на ЦК на БКП	I	61
Политбюро на ЦК на БКП	I	62
Политическа линия и практическа дейност на ЦК на БКП	I	62
Политическа агитация	III	183
Политическа пропаганда	III	185
Построяване основите на социализма	I	69
Право на контрол върху дейността на администрацията	I	63
Правно възпитание на трудещите се	III	182
Предучилишно възпитание	III	183
Принципи за управление на социалистическото производство	II	121
Принципи на партийно ръководство	I	65
Програма на БКП	I	65
Програма на КПСС	I	67
Програма за мир	IV	254
Природни ресурси	II	121
Производителност на труда	II	122
Производствени мощности	II	123
Производствени разходи	II	123
Производствени фондове	II	123
Производствени и научно-производствени обединения	II	124
Пролетарски интернационализъм	III	184
Промислени методи на производство в селското стопанство	II	125

	Раздел	Стр.
Пропорции в народното стопанство	II	127
Профсъюзите в НРБ	I	68
Пълна и окончателна победа на социализма в СССР	I	70
Първична партийна организация	I	71
Работен ден	II	128
Работна заплата	II	128
Работническа класа	I	72
Радикоразпръскване	III	186
Развито социалистическо общество	I	73
Разцвет и сближаване на социалистическите нации	I	74
Расизъм	IV	257
Реален доход	II	129
Реваншизъм	IV	258
Ревизионизъм десен и „ляв“	IV	258
Резолюционно-демократически партии	IV	259
Режим на икономии	II	129
Режим на най-благоприятствуваща страна	IV	260
Резултати от изпълнението на шестия петгодишен план	II	130
Рентабилност	II	131
Реформизъм в работническото движение	IV	261
Световен конгрес на миролюбивите сили	IV	262
Световен революционен процес	IV	263
Световна социалистическа система	IV	264
Свобода на съвестта	I	76
Свободно време	III	188
Собственост	II	131
Седми петгодишен план за развитие на народното стопанство на НРБ	II	131
СЕНТО	IV	265
Система за икономическо образование	III	186
Система за партийно обучение	III	187
Социалистическа интеграция	IV	266
Социалистическа революция	IV	269
		283

	Раздел	Стр.
Социалистически интернационал	IV	270
Социален експеримент	I	76
Социализъм	I	77
Социалистическа демокрация	I	78
Социалистическа държава	I	79
Социалистическа законност и правов ред	I	80
Социална структура на социалистическото общество	I	81
Социални последиствия от научно-техническата революция	I	81
Социално планиране	I	82
Социалистически обществени отношения	I	83
Социалистически труд	I	83
Социалистически строй	I	84
Социалистическо съревнование	I	85
Социалистическа култура	III	189
Социална активност	III	190
Социалистически интернационализъм	III	191
Социалистически начин на живот	III	191
Социалистически реализъм	III	193
Социалистическа обществена психика	III	194
Социалистически патриотизъм	III	192
Социалистическа собственост	II	133
Социалистическо предприятие	II	134
Социално осигуряване	II	134
Специализация и коопериране на производството	II	136
Специализация на селскостопанското производство	II	137
Средства за масова информация	III	195
Стоки за народно потребление	II	134
Стокова продукция	II	135
Стокооборот на дребно	II	135
Стопанска сметка	II	137
Стопански съвети и комитети	I	86
Стратегия и тактика на комунистическото движение	IV	271

	Раздел	Стр.
Студена война	IV	272
Съвет за икономическа взаимопомощ (СИВ)	IV	272
Съветски народ	I	87
Съвкупен обществен продукт	II	138
Съществени различия между града и селото	I	88
Съществени различия между физическия и умствения труд	I	89
Съюз на работническата класа и селяните	I	89
Съюз на Съветските социалистически републики (СССР)	I	90
Съюзна република (ССР), Автономна република (АССР), Автономна област (А. о.), Национален окръг (Н. о.)	I	91
Творчески съюзи и организации	III	196
Театрално изкуство	III	196
Текучество на работната сила	II	138
Телевизия	III	197
Териториално разположение на производител- ните сили	II	139
Традиция и новаторство	III	198
Трите основни революционни сили на съвременността	IV	274
Трудова дисциплина	II	140
Трудов колектив	I	92
Трудови ресурси	II	140
Трудово-кооперативно земеделско стопанство (ТКЗС)	II	141
Устав на БКП	I	93
Фонд натрупване и фонд потребление	II	142
Фондове за икономическо стимулиране	II	143
Формализъм	III	199
Хуманизъм в изкуството	III	199
Цена на едро	II	144
Централна контролно-ревизионна комисия	I	94
Ционизъм	IV	275
Частъособственическа психология	III	200
Шовинизъм	III	200

СЪДЪРЖАНИЕ

Раздел първи	
ПОЛИТИЧЕСКИ ЖИВОТ	7
Раздел втори	
ИКОНОМИКА	95
Раздел трети	
ИДЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОБЛЕМИ	145
Раздел четвърти	
МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ	202
УКАЗАТЕЛ	276

РЕЧНИК-СПРАВОЧНИК НА ПРОПАГАНДИСТА И АГИТАТОРА

Първо издание

Превел Яфа Казанджиева
Редактор Здравка Николова
Художник Даваня Дюжков
Художествен редактор Тотю Данов
Технически редактор Борис Въжаров
Коректор Диана Петкова

Код 12 $\frac{9531172311}{0112-7-77}$. Издателски № 5877. Дадена за набор на 12.VIII. 1977 г. Подписана за печат на 23.XI. 1977 г. Излязла м. декември. Печатни коли 18. Издателски коли 11,66. Формат 70x100/32. Тираж 60 110 (1—25 110). Книжво тяло 0,42 лв. Цена 3,82 лв.

Партиздат — София, бул. „В. И Ленин“ № 47
ДП „Д. Найденов“ — В. Търново